

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI
RIJASET

NASTAVNI PLAN I PROGRAM MEDRESA

Sarajevo, 2014. godine

Broj: 02-08-2-3005-2/14

Datum: 13. safer 1436. h. g.

05. decembar 2014. godine

Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, na svojoj 2. redovnoj sjednici, održanoj u Sarajevu 26. muharrema 1436 h.g., odnosno 19. novembra 2014. godine, na osnovu članova 17. i 20. Pravilnika o organizaciji i radu Rijasetu, donio je sljedeću

ODLUKU

o donošenju Nastavnog plana i programa medresa

I

Ovom Odlukom donosi se "Nastavni plan i program medresa" koji je zajednički za medrese Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

II

Nastavni plan i program iz tačke I ove Odluke primjenjivat će se od 2014/15. školske godine.

III

Nastavni plan i program medresa iz tačke I ove Odluke sastavni je dio ove Odluke.

IV

Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja.

Husein-ef. Kavazović, s.r.
Reisu-l-ulema

KONCEPCIJA MEDRESE

I. ODLIKE MEDRESE

Medresa je srednja vjerska škola. Svoje polaznike (učenike) odgaja i obrazuje u duhu islamskih propisa i na taj način ih osposobljava za nastavak školovanja i usavršavanja na islamskim i drugim fakultetima u zemlji i inozemstvu.

Nastava u medresi traje četiri godine i izvodi se na bosanskom jeziku po Nastavnom programu koji donosi Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Medresa je škola internatskog tipa i, u pravilu, svi redovni učenici stanuju u učeničkom domu. Djeluje kao jedinstvena škola s muškim i ženskim odjeljenjima.

II. CILJ I ZADACI ODGOJNO-OBRAZOVNE DJELATNOSTI MEDRESE

Cilj odgoja i obrazovanja učenika u medresi je stjecanje novih znanja, vještina i navika u duhu islama, razvoj psihofizičkih sposobnosti te stjecanje širokog obrazovanja, podizanje nivoa opće, zdravstvene i ekološke kulture, što je preduvjet za nastavak obrazovanja na visokoškolskim ustanovama i za samoobrazovanje.

Zadaci odgoja i obrazovanja u medresi su:

- stjecanje znanja, vještina i navika iz islamskih i drugih oblasti nauke, tehnike, tehnologije, kulture, umjetnosti i sporta;
- razvijanje psihofizičkih sposobnosti učenika;
- osposobljavanje učenika da se služe s najmanje dva strana jezika;
- osposobljavanje učenika za nastavak obrazovanja na visokoškolskim ustanovama u Bosni i Hercegovini i u inozemstvu te za samoobrazovanje;
- osposobljavanje učenika za korištenje različitih izvora informacija potrebnih pri samostalnom istraživačkom radu;
- razvijanje interesa učenika za novim naučnim saznanjima;
- razvijanje stvaralačkih sposobnosti, kritičkog mišljenja i osjećanja radne odgovornosti;
- odgajanje i obrazovanje učenika u duhu i praksi islama;
- razvijanje osobina stabilne i kreativne ličnosti učenika koja će – na načelima i praksi islama – u sebi harmonizirati islamsko-etičke, radne, intelektualne, estetske i fizičke osobine;
- razvijanje islamskog humanizma koji je preduvjet za funkcionalno usklađivanje ličnih i društvenih interesa na temelju kur'anskog učenja;
- razvijanje svijesti o pripadnosti određenom kulturnom prostoru i otvorenost prema drugim kulturama;

- razvijanje svijesti o odgovornosti za svoje najbliže, za dom i porodicu, za svoj narod, njegovu duhovnost, tradiciju, jezik i rodnu grudu – uz punu toleranciju drugih naroda i njihovih kulturnih i duhovnih identiteta;
- čuvanje i njegovanje historijskog pamćenja i svijesti o specifičnosti povijesnog iskustva stečenog u multireligijskom, multietičkom i multikulturnom okruženju;
- razvijanje tjelesnih sposobnosti, zdravog načina života, zdravstvene i opće kulture življenja, međusobnog uvažavanja i poštovanja te čuvanje duhovnih i materijalnih vrijednosti kulturnog naslijeđa;
- podizanje nivoa ekološke kulture učenika i njihovo osposobljavanje za borbu protiv narušavanja kvaliteta životne sredine.

III. NASTAVNI PLAN I PROGRAM

Nastavni plan i program sadrži:

- zajednički dio,
- izborni dio,
- fakultativni dio.

Zajednički dio nastavnog plana i programa sadrži osnovne predmete koji su obavezni za sve škole i sve učenike medrese.

Predmeti zajedničkog dijela razvrstani su u pet nastavnih područja:

1. islamsko područje,
2. jezičko područje,
3. društveno područje,
4. prirodno-matematičko područje,
5. multidisciplinarno područje.

Izborni dio čine po dva predmeta. Izborne predmete i/ili izborne grupe predlaže učenicima nastavničko vijeće škole. Škole će, zavisno od svojih finansijskih i prostornih mogućnosti, kadrovskih potencijala, interesa učenika i drugih uvjeta, formirati izborne grupe. Nastavu iz predmeta izborne grupe, za koju su se opredijelili, učenici su obavezni redovno pohađati u III i IV razredu.

Fakultativni dio čine predmeti koji nisu zastupljeni u zajedničkom i izbornom dijelu nastavnog plana i programa, a koji će, prema procjeni nastavničkog vijeća škole i/ili drugih organa nadležnih za obrazovanje, doprinijeti potpunijem obrazovanju učenika.

IV. STRUKTURA ODGOJNO-OBRAZOVNE DJELATNOSTI U MEDRESI

Odgojno-obrazovnu djelatnost u medresi čine:

- redovna nastava,
- izborna nastava,
- fakultativna nastava,
- kursna nastava,
- vannastavne aktivnosti,

- rad s nadarenim i talentiranim učenicima,
- rad s odjeljenskom zajednicom,
- saradnja s roditeljima,
- javna i kulturna djelatnost.

Redovna nastava je najorganiziraniji vid odgojno-obrazovnog rada. Njome se osigurava široko i kvalitetno obrazovanje u okviru pojedinih nastavnih predmeta, a prema utvrđenom Nastavnom planu i programu. Redovna nastava se organizira u okviru petodnevne radne sedmice po ustaljenom rasporedu sati, a obavezna je za sve učenike. U toku školske godine, za vrijeme mjeseca ramazana, u pravilu, privremeno se prekida izvođenje redovne nastave (ramazanska pauza).

Izborna nastava izvodi se kao i redovna nastava. Zastupljena je u III i IV razredu. Čine je dva izborna predmeta ili izborna grupa. Svaki izborni predmet zastupljen je u rasporedu sati sa dva sata sedmično. Redovno pohađanje ove nastave je obavezno za svakog učenika. Ocjena koju je učenik postigao iz izbornog predmeta upisuje se u svjedodžbu o završenom razredu. U medresi (zavisno o mogućnostima škole i broju opredijeljenih učenika) mogu se formirati izborne grupe sa sljedećim kombinacijama izbornih predmeta:

1. Islamsko područje
  - a) Kiraet i Fikh,
  - b) Akaid i Fikh,
  - c) Tefsir i Hadis.
2. Jezičko područje
  - a) Bosanski jezik i Arapski jezik,
  - b) Engleski jezik i Arapski jezik,
  - c) Arapski jezik i Turski jezik,
  - d) Bosanski jezik i Latinski jezik,
  - e) Bosanski jezik i Njemački jezik.
3. Društveno područje
  - a) Historija i Latinski jezik,
  - b) Filozofija i Sociologija,
  - c) Pedagogija i Psihologija,
  - d) Historija i Geografija.
4. Prirodno-matematičko područje:
  - a) Matematika i Fizika,
  - b) Matematika i Osnovi informatike,
  - c) Biologija i Hemija,
  - d) Biologija i Fizika,
  - e) Hemija i Fizika.

Fakultativna nastava se organizira od I do IV razreda u skladu sa uvjetima medrese i ukoliko Rijaset Islamske zajednice u BiH procijeni da postoji potreba za uvođenjem ovog vida nastave iz određenih naučnih i drugih oblasti. Fakultativna nastava omogućava diferencijaciju u realizaciji programa školovanja prema načelima dobrovoljnosti i slobodnog opredjeljenja

učenika (naprimjer, uvođenje u nastavu novog stranog jezika, kao i uvođenje nekih predmeta iz oblasti poljoprivrede, daktilografije, kaligrafije, etnologije, likovne i muzičke umjetnosti, radioamaterstva i drugih nastavnoobrazovnih disciplina). Učenik nije obavezan pohađati ovu nastavu. Ako je uspješno završi, ocjena mu se unosi u svjedodžbu. Ukoliko učenik nije završio s pozitivnim uspjehom fakultativnu nastavu, ne upisuje se podatak o njezinom pohađanju.

Kursna nastava organizira se u blok-danima izvan redovne nastave. Ovom nastavom realiziraju se obrazovni programi koji nisu u sastavu redovne nastave. Prema mogućnostima škole i interesu učenika, roditelja i osnivača, škola u svom godišnjem programu rada može planirati kursnu nastavu iz plivanja, skijanja, sviranja na nekom muzičkom instrumentu, pčelarstva, rukovanje audiovizuelnim nastavnim sredstvima, šivanja i dr.

Vannastavne (izvannastavne) aktivnosti realiziraju se u okviru slobodnog vremena, putem sekcija, družina, klubova i sl., isključivo na principu dobrovoljnosti učenika. Ovaj vid aktivnosti omogućava razvijanje kreativnosti kao i relaksaciju tijela i duha učenika. Na dramskoj, recitatorskoj, horskoj, kaligrafskoj, ekološkoj i drugim sekcijama, radom klubova, sportskim i drugim natjecajima i igrama, susretima, posjetama, raznim priredbama i drugim manifestacijama, učenici stječu znanja i vještine koje im se ne nude programom redovne nastave, a koje će doprinijeti njihovom većem intelektualno-kreativnom odgoju.

Rad sa nadarenim i talentiranim učenicima realizira se putem specijalnih programa. Svake godine programi se dograđuju novim saznanjima nauke i prilagođavaju potrebama učenika. Specijalni programi se utvrđuju u okviru godišnjeg programa rada škole.

Rad sa odjeljenskom zajednicom je obaveza razrednika i učenika. Realizira se prema godišnjem programu rada škole čije okvire donosi Rijaset Islamske zajednice, a utvrđuje ga nastavničko vijeće škole na početku svake školske godine. Pored aktuelnih i za svako odjeljenje specifičnih sadržaja u program rada odjeljenske zajednice trebalo bi uvrstiti i teme o demokratiji, ljudskim pravima i građanskom društvu, zaštiti od mina i drugih ubojitih sredstava itd.

Saradnja sa porodicom se ostvaruje putem redovnih roditeljskih sastanaka, javnih sastanaka svih roditelja škole, individualnih sastanaka sa roditeljem ili starateljem i drugim oblicima rada, saglasno utvrđenom godišnjem programu rada škole. Saradnja razrednika sa roditeljima (starateljima) može biti informativnog, instruktivnog ili konsultativnog karaktera. Ova tri vida saradnje sa roditeljima detaljno se programiraju u godišnjem programu rada razrednika.

Javna i kulturna djelatnost se realizira saradnjom s drugim školama u svom i drugim kantonima, mjesnom i drugim zajednicama, stručnim i drugim organizacijama i širom okolinom u vidu obilježavanja značajnih datuma, organiziranjem ili učestvovanjem na priredbama, literarnim večerima, susretima, izložbama, sportskim takmičenjima, kvizovima, na zajedničkim akcijama i drugim oblicima saradnje. Ovaj vid djelatnosti škole također treba biti planiran u godišnjem programu rada škole.

V. UPIS U MEDRESU

U prvi razred medrese mogu se upisati kandidati koji pored ispunjavanja općih uvjeta propisanih zakonom o srednjoj školi, ispunjavaju i posebne uvjete koje donosi Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Kandidat prije svega treba biti tjelesno i psihički zdrav, s odgovarajućom razinom pret-hodno stečenih znanja.

Prije upisa u medresu, u pravilu polaže se prijemni ispit na kome se vrši ocjena i procjena potencijalnih kandidata za upis.

Na prijemnom ispitu se provjerava znanje kandidata sastoji iz:

- testa općeg znanja,
- usmenog ispita iz učenja Kur'ana.

Način i procedura polaganja prijemnog ispita propisan je posebnim pravilnikom.

Broj odjeljenja utvrđuje se posebnom odlukom škole, a zavisi od objektivnih mogućnosti škole i broja kandidata koji su s uspjehom položili prijemni ispit.

VI. PLANIRANJE I PROGRAMIRANJE ODGOJNO-OBRAZOVNOG RADA

Okvir za realizaciju svih vidova odgojno-obrazovnog rada medrese je nastavni plan i program koji donosi Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Operativno planiranje i programiranje realizirat će se putem makro i mikroplanova i programa u okviru svakog predmeta koje izrađuje svaki nastavnik, a usvaja nastavničko vijeće na početku školske godine. Operativni programi su sastavni dio godišnjeg programa rada škole.

VII. MATURA

Na kraju završenog četvrtog razreda medrese polaže se matura. Sadržaji koji se polažu na maturi utvrđuju se nastavnim planom i programom.

Uvjeti i način polaganja mature utvrđuju se posebnim pravilnikom. Predmeti iz kojih se polaže matura su:

1. maturalni rad iz jednog od predmeta sadržanih u Nastavnom planu i programu medresa,
2. pismeni ispit iz bosanskog jezika i književnosti,
3. pismeni ispit iz arapskog jezika,
4. kiraet (usmeno),
5. fikh (usmeno).

Nakon položene mature izdaje se diploma o završenom obrazovanju u medresi.

VIII. UVJETI ZA REALIZACIJU ODGOJNO-OBRAZOVNE DJELATNOSTI

Kadrovski uvjeti

Za realizaciju ciljeva i zadataka odgoja i obrazovanja u medresi neophodno je osigurati adekvatno osposobljene nastavnike. Pod adekvatnom osposobljenošću nastavnika smatra se visoki nivo općeg i stručnog obrazovanja i pedagoško-psihološke i didaktičko-metodičke osposobljenosti za odgojno-obrazovni rad u medresi. U savremenim uvjetima školovanja, veoma je značajna kreativnost nastavnika u vođenju nastavnog procesa kao i njegova ospo-

sobljenost za primjenu moderne nastavne tehnologije i radu na računarima. Da bi se zadovoljili ovi uvjeti, neophodno je permanentno individualno i kolektivno stručno usavršavanje nastavnika.

Profil i stručna sprema nastavnika utvrđuje se Nastavnim planom i programom medresa, a u skladu sa zakonom i propisima Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Pored navedenih kriterija, pri izboru nastavnika neophodno je voditi računa o njegovim moralnim i radnim kvalitetima.

Materijalni uvjeti

Odgojno-obrazovni rad u medresi zahtijeva odgovarajuću materijalnu osnovu. Pod odgovarajućom materijalnom osnovom podrazumijevaju se objekti, oprema, namještaj, didaktička sredstva i materijali neophodni za ostvarivanje postavljenih ciljeva i zadataka odgojno-obrazovne djelatnosti. Pedagoški, didaktički, estetski, sigurnosni, higijenski i drugi kriteriji za utvrđivanje materijalne osnove medrese utvrđuju se odgovarajućim normativima i standardima.

Finansiranje djelatnosti medrese

Finansiranje djelatnosti medrese vrši se prema nastavnom planu i godišnjem programu rada škole. Sredstva za finansiranje osigurava osnivač medrese i nadležno ministarstvo za obrazovanje.

Medrese mogu primati poklone i donacije od pravnih i fizičkih lica za poboljšanje uvjeta rada škole.

NASTAVNI PLAN MEDRESA

R.B.	PODRUČJE	RAZRED				SVEGA	%
		I	II	III	IV		
I. ISLAMSKO PODRUČJE							
1.	Kiraet	3	3	2	2	10	
2.	Akaid	2	2	2	1	7	
3.	Fikh	2	2	2	1	7	
4.	Ahlak	2	2			4	
5.	Tefsir			2	1	3	
6.	Hadis			2	1	3	
7.	Povijest islama	2	2			4	
Ukupno:		11	11	10	6	38	30,15%

II. JEZIČKO PODRUČJE							
8.	Bosanski jezik	3	3	3	3	12	
9.	Arapski jezik	3	3	3	3	12	
10.	Engleski jezik	3	3	2	2	10	
Ukupno:		9	9	8	8	34	26,98%

III. DRUŠTVENO PODRUČJE							
11.	Historija	2	2			4	
12.	Geografija			2		2	
13.	Filozofija				2	2	
14.	Psihologija			1		1	
15.	Logika				1	1	
16.	Pedagogija sa didaktikom				2	2	
17.	Sociologija				2	2	
Ukupno:		2	2	3	7	14	11,11%

R.B.	PODRUČJE	RAZRED				SVEGA	%
		I	II	III	IV		
IV. PRIRODNO-MATEMATIČKO PODRUČJE							
18.	Matematika	2	2	2	2	8	
19.	Fizika	2	2			4	
20.	Hemija	2	2			4	
21.	Biologija		2	2		4	
Ukupno:		6	8	4	2	20	15,87%

V. MULTIDISCIPLINARNO PODRUČJE							
22.	Osnovi informatike	2				2	
23.	Tjelesni i zdravstveni odgoj	2	2	2	2	8	
24.	Demokratija i ljudska prava				2	2	
Ukupno:		4	2	2	4	12	9,52%
Svega:		32	32	27	27	120	

VI. IZBORNA NASTAVA							
	a) Islamske nauke (2 + 2)						
	b) Bosanski i strani jezik (2 + 2)						
	c) Strani jezici (2 + 2)			4	4	8	
	d) Društvene nauke (2 + 2)						
	e) Prirodno-matematičke nauke (2 + 2)						
Ukupno:		0	0	4	4	8	6,34%
Svega:		32	32	31	31	126	100,00

NASTAVNI PROGRAM MEDRESA

KIRAET

CILJEVI I ZADACI

Ciljevi i zadaci izučavanja ovog nastavnog predmeta su:

- razviti kod učenika sposobnost za pravilno, precizno, savjesno i odgovorno učenje Kur'ana. U tom smislu potrebno ih je osposobiti i razviti kod njih sluh za precizno artikuliranje kur'anskih glasova;
- osposobiti učenike iz oblasti tedžvidske znanosti koja je usko vezana za učenje Kur'ana. Oni su dužni upoznati i savladati sva pravila, definicije i finese ove znanosti, kao i sve programske sadržaje predviđene Nastavnim planom i programom;
- praktično primjenjivati sva *tedžvidska* pravila prema kriterijima koji su poznati i općeprihvaćeni. Zbog toga je neophodno, naročito u prvom i drugom razredu, satove koristiti za vježbu, primjenjujući metode i individualnog i kolektivnog učenja Kur'ana;
- uputiti učenike i pomoći im da nauče određeni broj ašereta i sura predviđenih Nastavnim planom i programom. Prethodno, na satovima, planiranu metodu jedinicu (*ašere* ili *suru*) treba uvježbati da je učenici ne bi pogrešno naučili;
- učenicima često ukazivati na njihovu obavezu i odgovornost u toku učenja Kur'ana. Te odgovornosti moraju biti svjesni cijelog života – nastojeći i trudeći se da razumiju značenje, pouke i poruke proučenih ajeta.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA KIRAET I razred (3 sata sedmično – 105 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	OBRADA TEDŽVIDSKIH PRAVILA <ul style="list-style-type: none"> • Šta izučava kiraetu-l-Kur'an • Obrada 17 glasovnih ishodišta (<i>meharidžu-l-huruf</i>) • Jezičko i terminološko značenje tedžvidskih pojmova: <i>medd, izhâr, idgâm, ihfa', waqf, ibtida'</i> 	20
2.	UČENJE KUR'ANA GLEDAJUĆI <ul style="list-style-type: none"> • Prve stranice od svakog džuza 	57
3.	UČENJE AŠERETA NAPAMET <ul style="list-style-type: none"> • <i>Elif Lâm Mîm...</i> (El-Bekara, 1-5) • <i>Lillahi...</i> (El-Bekara, 284-286) 	6
4.	UČENJE SURA NAPAMET <ul style="list-style-type: none"> • El-Fatiha • En-Nâs • El-Felek • El-Ihlas • El-Leheb • En-Nasr • El-Kâfirun • El-Kevser • El-Ma'un • Kurejš • El-Fîl 	22
UKUPNO		105

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA KIRAET II razred (3 sata sedmično – 105 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	OBRADA TEDŽVIDSKIH PRAVILA <ul style="list-style-type: none"> • Ponavljanje gradiva iz prethodne godine • Obraditi sva tedžvidska pravila po <i>Tedžvidu</i> hfz. Ćamila Silajdžića i hfz. Ibrahima Trebinjca 	17
2.	UČENJE KUR'ANA GLEDAJUĆI <ul style="list-style-type: none"> • Pet stranica od svakog džuzua (2, 3, 4, 5 i 6) 	60
3.	UČENJE AŠERETA NAPAMET <ul style="list-style-type: none"> • <i>Jâ ejjuhellezine amenu kutibe...</i> (El-Bekare, 183-186) • <i>Kulid'ullâhe...</i> (El-Isra', 110-111) • <i>Elif-Lâm-Râ</i> (El-Hidžr, 1-15) 	6
4.	UČENJE SURA NAPAMET <ul style="list-style-type: none"> • El-Humeze • El-'Asr • Et-Tekasur • El-Kari'ah • El-'Adijat • Ez-Zilzâl • El-Bejjineh • El-Kadr 	16
5.	Učenje prve tri stranice sure Ja-Sin <ul style="list-style-type: none"> • Ja-Sin. <i>Ve-l-Kur'âni-l-hakim...</i> (Ja-Sin, 1-12) • <i>Vadrib lehum meselen...</i> (Ja-Sin, 13-27) • <i>Ve ma enzelna 'ala qavmihi...</i> (Ja-Sin, 28-40) 	6
UKUPNO		105

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA KIRAET III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UČENJE KUR'ANA GLEDAJUĆI <ul style="list-style-type: none"> • Ponavljanje gradiva iz prethodne godine • Učenje gledajući sedam stranica od svakog džuzua (7, 8, 9, 10, 11, 12 i 13) 	48
2.	UČENJE AŠERETA NAPAMET <ul style="list-style-type: none"> • <i>El-Hadždžu...</i> (El-Bekare, 197-202) • <i>Ja ejjuhellezine amenu-t-tekullahe...</i> (El-Hašr, 18-24) • <i>Evela jerevne...</i> (Et-Tevbe, 126-129) 	6
3.	UČENJE SURA NAPAMET <ul style="list-style-type: none"> • El-'Alek • Et-Tin • El-Inširâh • Ed-Duha • El-Lejl 	10
4.	Učenje posljednje tri stranice Ja-Sina <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ve ajetun lehum...</i> (Ja-Sin, 41-54) • <i>Inne ashabe-l-dženneti...</i> (Ja-Sin, 55-70) • <i>Evelem jerev...</i> (Ja-Sin, 71-83) 	6
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA KIRAET IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UČENJE KUR'ANA GLEDAJUĆI <ul style="list-style-type: none"> • Ponavljanje gradiva iz prethodne godine • Učenje gledajući sedam stranica od svakog džuzua (14, 15, 16, 17, 18, 19 i 20) 	42 (+2)
2.	UČENJE AŠERETA NAPAMET <ul style="list-style-type: none"> • <i>Mâ kane 'alennebijji min haredžin...</i> (El-Ahzab, 38-48) • <i>Ve-n-nedžmi iza heva...</i> (En-Nedžm, 1-25) 	4 (+1)
3.	UČENJE SURA NAPAMET <ul style="list-style-type: none"> • Eš-Šems • El-Beled • El-Fedžr • En-Nebe' 	8 (+1)
4.	Učenje napamet Suretu-l-Mulk <ul style="list-style-type: none"> • <i>Tebarekellezi bi jedihi-l-mulku</i> (El-Mulk, 1-14) • <i>Huvellezi dže'ale lekumu-l-erda</i> (El-Mulk, 15-30) 	6
UKUPNO		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA KIRAET – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UČENJE KUR'ANA GLEDAJUĆI Vježbanje stranica sa posebnim tedžvidskim pravilima: <ul style="list-style-type: none"> • Džuz 3. str. 46. (s. 47), <i>Ellezine je'kulune-r-riba la jekumune...</i> • Džuz 6. str. 102. (s. 103), <i>Fe bima nakdihim misakahum ve kufrihim...</i> • Džuz 6. str. 114. (s. 115), <i>Semma 'une li-l-kezibi ekkalune li-s-suhti...</i> • Džuz 8. str. 147. (s. 148), <i>Fe in kezzebuke fe kul...</i> • Džuz 8. str. 158. (s. 159), <i>Ubeligukum risalati Rabbi ve ene lekum nasi-hun...</i> • Džuz 9. str. 166. (s. 177), <i>Ve džavezna bi Beni Israile-l-bahre...</i> • Džuz 10. str. 182. (s. 183), <i>Ve eti'ullahe ve resulehu ve la tenaze'u fe teške-lu...</i> • Džuz 10. str. 193. (s. 194), <i>Infiru hifafen ve sikalen ve džahidu...</i> • Džuz 11. str. 204. (s. 205), <i>Et-taibune-l-'abidune-l-hamidune...</i> • Džuz 11. str. 218. (s. 219), <i>Kale kad udžibet da'vetukuma festekima...</i> • Džuz 12. str. 225. (s. 226), <i>Ve jasne'u-l-fulke ve kullema merre 'alejhi meleun - imala</i> • Džuz 12. str. 235. (s. 236), <i>Kale ja bunejje la taksus ru'jake 'ala ihvetike - išmam</i> • Džuz 13. str. 248. (s. 249), <i>Elif-Lam-Mim-Ra, tilke ajatu-l-kitabi...</i> • Džuz 15. str. 283. (s. 284), <i>Men kane juridu-l-adžilete 'adždželna lehu fiha...</i> • Džuz 15. str. 292. (s. 293), <i>Ve bi-l-hakki enzelnahu...</i> • Džuz 15. str. 297. (s. 298), <i>Ve dehale džennetehu ve huve zalimun li nefsi-hi...</i> 	50
2.	UČENJE SURA NAPAMET <ul style="list-style-type: none"> • El-Inšikak • El-Burudž • Et-Tarik • El-'Ala • El-Gašije 	10
3.	UČENJE AŠERETA NAPAMET <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ve ma Muhammedun illa resulun...</i> (Alu 'Imran, 14-24) 	10
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA KIRAET – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UČENJE KUR'ANA GLEDAJUĆI Vježbanje stranica sa posebnim tedžvidskim pravilima: <ul style="list-style-type: none"> • Džuz 16. str. 304. (s. 305), <i>Kaf-Ha-Ja-'Ajin-Sad...</i> • Džuz 16. str. 319. (s. 320), <i>Fe te'alellahu-l-meliku-l-hakku...</i> • Džuz 18. str. 335. (s. 336), <i>Jukallibullahu-l-lejle ve-n-nehar...</i> • Džuz 19. str. 365. (s. 366), <i>Vellezine la jed'une me'allahi ilahen ahare...</i> • Džuz 19. str. 369. (s. 370), <i>Felemma tera'e-l-džem'ani kale ashabu Musa...</i> • Džuz 21. str. 412. (s. 413), <i>Elem terev ennellahe sehmare lekum ma fi-s-se-mavati...</i> • Džuz 21. str. 418. (s. 419), <i>Ve iza ehazna mine-n-nebijjine missakahum ve minke...</i> • Džuz 22. str. 426. (s. 427), <i>Jes'eluke-n-nasu 'anni-s-sa'ati...</i> • Džuz 23. str. 445. (s. 446), <i>Ve-s-saffati saffen...</i> • Džuz 24. str. 466. (s. 447), <i>Ha-Mim, Tenzilu-l-Kitabi minellahi...</i> • Džuz 24. str. 480. (s. 481), <i>Ve min ajatihu enneke tere-l-erda... teshil.</i> • Džuz 25. str. 482. (s. 482), <i>Ha-Mim-'Ajin-Sin-Kaf...</i> • Džuz 26. str. 515. (s. 516), <i>Ve lev ennehum saberu hatta tahrudže ilejhim...</i> • Džuz 26. str. 517. (s. 518), <i>Kaf, Vel-l-Kur'ani-l-medžid...</i> • Džuz 29. str. 577. (s. 578), <i>Kella bel tuhibbune-l-'adžilete...</i> • Džuz 29. str. 580. (s. 581), <i>Elem nahlukkum min main mehin...</i> 	40 (+2)
2.	UČENJE SURA NAPAMET <ul style="list-style-type: none"> • En-Nazi'ât • 'Abese • Et-Tekvir • El-Infitar • El-Mutaffifin 	10 (+2)
3.	UČENJE AŠERETA NAPAMET <ul style="list-style-type: none"> • <i>Inne fi halki...</i> (Alu 'Imrân, 190-194) 	10
UKUPNO		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Kur'an
2. Hfz. Ćamil Silajdžić i hfz. Ibrahim Trebinjac, *Tedžvid*
3. Ebu Hamid el-Gazali, *Tajne učenja Kur'ana*. Preveo: hfz. Džemail Ibranović
4. Dr. Jahja b. Abdurrezzak el-Gavsani, *Kako ćeš naučiti Kur'ani-Kerim*, preveo: Fahrudin Smajlović, Sarajevo, 2000.
5. En-Nevevi, *Vrline učenja Kur'ana*, Sarajevo

NAPOMENA

Organizirati dopunsku nastavu sa po jednim satom za prvi i drugi razred ili bar za one učenike ovih razreda koji zaostaju u znanju.

Već duži niz godina u Bosni i Hercegovini su prisutni mushafi pisani *medinskom* varijantom u kojima su tedžvidska pravila već zastupljena. Učenje Kur'ana iz Mushafa *medinske* pravopisne varijante je u nekim segmentima olakšano, ali to olakšanje ide na štetu teoretskog poznavanja tedžvidskih pravila tako da je česta pojava da učenici medresa odlično uče Kur'an a ne poznaju tedžvid. Zato bi trebalo istrajati na ranije donesenoj odluci Rijaseta o obaveznosti učenja Kur'ana po mushafu *istanbulske* pravopisne varijante, odnosno mushafima koje je štampao Rijaset IZ-e u svim medresama. Udžbenik koji se koristi u medresama (*Tedžvid* – hfz. Ćamil Silajdžić i hfz. Ibrahim Trebinjac), a iz kojeg se uče tedžvidska pravila, pisan je u skladu s *istanbulskom* varijantom.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Nastavu iz predmeta Kiraet u medresi izvodi lice:

- a) sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje četiri studijske godine, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija islamskih nauka u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, s akademskom titulom i stručnim zvanjem:
  - profesor/bachelor islamskih nauka,
  - profesor/bachelor islamskih teoloških studija,
  - profesor/bachelor islamske teologije,
  - profesor/bachelor teologije,
  - diplomirani teolog,
  - srodno zvanje stečeno na Fakultetu islamskih nauka, s rješenjem o nostrifikaciji.
- b) hafiz Kur'ana koji je diplomu stekao pred Komisijom Rijaseta Islamske zajednice.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

AKAID

CILJEVI I ZADACI

Polazeći od toga da je Akaid fundamentalni predmet koji se izučava u Medresi, što sugerira i sam njegov naziv (akaid – skup islamskih uvjerenja), te da na utemeljenosti i čvrstini uvjerenja počiva teorijsko i praktično usvajanje i svih drugih znanosti izvedenih iz izvora Šerijata, cilj akaida je da učenika upozna sa temeljnim istinama vjere sadržanima u šest imanskih šartova te da ga uvede u samu suštinu vjere kao čovjekove iskonske potrebe. Budući da je vjera utkana u čovjekovu prirodu, učenik kroz ovaj predmet mora da se upozna sa putevima i izvorima spoznaje vjere i vjerskih istina, kao i da spozna čovjekovu ulogu u svijetu i njegov odnos spram Stvoritelja, i uopće, da izgradi zaokružen i cjelovit pogled na svijet u svjetlu spoznatih istina.

Snažno naglašena primjena razuma u rasuđivanju i osvjetljavanju istina vjere, uz uključnost osjećanja i vjerskog iskustva, učenika obavezuje da ovlada osnovnim pretpostavkama i argumentima za odbranu svoje vjere.

Pored toga učenik se mora uputiti u osnovne tokove islamske misli kroz povijest i upoznati glavne škole i pravce kroz koje je ta misao prolazila.

U sklopu ovog predmeta učenik će se također upoznati sa osnovnim učenjima drugih objavljenih religija, kao i onih koje nisu utemeljene na Objavi.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA AKAIID		
I razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UVOD U PREDMET <ul style="list-style-type: none"> • Definicija, značaj i cilj izučavanja akaida • Izvori akaida 	3+2
2.	VJERA <ul style="list-style-type: none"> • Definicija vjere i potreba za njom • Upoznavanje s akaidskim terminima: iman, islam, ihsan, teklif, millet, mezheb, misak, din i šerijat 	3+2
3.	VJEROVANJE U ALLAHA, DŽ.Š. <ul style="list-style-type: none"> • Allahova svojstva i imena • Vudžud, kidem i beka • Vahdanijjet, muhalefetun li-l-havadisi, kijamun binefsihi • Hajat, 'ilm, sem', besar • Iradet, kudret, kelam, tekvin • Allahova lijepa imena u Kur'anu i sunnetu • Značenje Allahovih lijepih imena 	8+6
4.	MELECI I OSTALI NEVIDLJIVI SVJETOVI <ul style="list-style-type: none"> • Svijet meleka • Utjecaj vjerovanja u svijet meleka na svakodnevni život čovjeka • Svijet džina • Šejtani 	5+4
5.	ALLAHOVE OBJAVE <ul style="list-style-type: none"> • Pojam i definicija objave • Objave prije Kur'ana: <ol style="list-style-type: none"> a) Suhufi b) Tevrat c) Zebur d) Indžil • Kur'an, posljednja Božija objava 	7+6
6.	ALLAHOVI POSLANICI, A.S. <ul style="list-style-type: none"> • Temeljne odrednice poslanstva i vjerovjesništva • Svojstva Allahovih poslanika • Mu'džize Allahovih poslanika 	4+3
7.	SUDNJI DAN <ul style="list-style-type: none"> • Dokazi postojanja Sudnjeg dana • Mali i veliki predznaci Sudnjeg dana • Smrt i kaburski život 	7+6

	<ul style="list-style-type: none"> • Proživljenje i polaganje računa na Sudnjem danu • Džennet • Džehennem 	
8.	ALLAHOVO ODREĐENJE <ul style="list-style-type: none"> • Vjerovanje u kada i kader • Granice ljudske slobode i odgovornosti 	2+2
UKUPNO (36+34)		70

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Prijevod Kur'ana
2. Vahid Fazlović i Mensur Husić, *Akaid 1*
3. Muhamed El-Gazali, *Vjerovanje jednog muslimana*
4. Safet Durguti, *Skripta za I razred medresa*
5. Ali Tantawi, *Vjerovanje u Allaha, dž.š.*
6. Senaid Zaimović, *Temeljne istine vjere*
7. A. Behdžet, *Allah – islamsko poimanje i vjerovanje*
8. Mustafa Mahmud, *Od sumnje do vjerovanja*
9. M. Behijj, *Vjerovanje u Boga, dž.š.*
10. Ebu A'la el-Mevdudi, *Ka razumijevanju islama*
11. Halit Ertogul, *U potrazi za sobom*
12. Halit Ertogul, *Povratak*
13. Muhammed eš-Šaravi, *Očigledni dokazi Božijeg postojanja*
14. Sulejman Eškar, *Sudnji dan*
15. Zaglul en-Nedždžar, *Nadnaravnost sunneta*
16. Sejjid Muhammed Alevi el-Haseni el-Mekki, *Moj put, priručnik iz akaida za medrese*

OBAVEZNA LITERATURA ZA UČENIKE

1. Mustafa Mahmud, *Od sumnje do vjerovanja*
2. Mustafa Mahmud, *Dijalog s prijateljem ateistom*
3. Ahmed Behdžet, *Allah – islamsko poimanje i vjerovanje*
4. Fuad Sedić, *Mali predznaci Sudnjeg dana*

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA AKAIID II razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	TEMELJNI POJMOVI U AKAIIDU <ul style="list-style-type: none"> • Fitret, misak, teklif, millet, mezheb • Islam, iman, ihsan • Fisk 	6+7
2.	TEVHID <ul style="list-style-type: none"> • Pojam i definicija tevhida • Islamsko učenje o Bogu 	2+2
3.	DOKAZI ALLAHOVOG POSTOJANJA <ul style="list-style-type: none"> • Kur'ansko-hadiski dokazi • Kosmološki dokaz • Teleološki dokaz • Moralni dokaz • Historijski dokaz • Ostali dokazi 	5+5
4.	OBLICI KRIVOVJERSTVA <ul style="list-style-type: none"> • Uzroci nevjerovanja i krivovjerstva • Kufr • Širk • Nifak • Riddet • Praznovjerje, sujevjerje, gatanje i proricanje budućnosti • Sihr 	7+7
5.	BITNE AKAIIDSKE TEME <ul style="list-style-type: none"> • Stvaranje čovjeka: kreacionizam i evolucija • Uloga čovjeka na ovome svijetu – hilafet • Dunjaluk i ahiret • Tevba i istigfar • Allahova pomoć, tevekkul i dova • Hidajet i dalalet • Smisao Allahovih odredbi • Duhovna dimenzija islamskih šartova • Zikr i takva • Hamd i zuhd • Mehabbet, havf i redža 	11+8

6.	DUHOVNI POJMOVI U ISLAMU <ul style="list-style-type: none"> • Kešf i ilham • Ruh i nefis • Kalb i akl • Isra i Miradž • Arš, kurs, Levhi-mahfuz 	5+5
UKUPNO (34+36)		70

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Rifet Šahinović, *Akaidске teme 2*, udžbenik za drugi razred medrese
2. M. N. Jasin, *Iman – temelj, suština, negacija*
3. Imam Et-Tahavi, *Poslanica o vjerovanju*
4. Grupa autora, *Islamsko znanje*
5. Seid Hava, *Naš duhovni odgoj*
6. 'Abdu-l-Kadir 'Isa, *Istine o tesavvufu*
7. Ahmed Ferid, *Bistro more pobožnosti i suptilnosti*
8. Mustafa Mahmud, *Kur'an – pokušaj savremenog razumijevanja*
9. Mevdudi, *Ka razumijevanju islama*
10. Ebu Hamid el-Gazali, *Znamenja u Allahovim stvorenjima*
11. Harun Yahja, *Kur'anske mudžize*
12. Harun Yahya, *Podvale teorije evolucije*
13. Hani El-Hadž, *101 tevba, kazivanje pokajnika i pokajnica*
14. Amr Halid, *Spoznaj sebe i kosmos spoznat ćeš Stvoritelja*
15. Amr Halid, *Ibadeti vjernika*
16. Ebu Zerr el-Kalemuni, *Požuri Allahu*
17. Aid el-Karni, *Ne tuguji*
18. Ebu Lejs es-Semerekandi, *Upozorenje nemarnim*

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA AKAIID III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	POSLANSTVO – RISALET I NUBUVVET <ul style="list-style-type: none"> • Islamsko poimanje poslanstva • Cilj i metod kur'anskog kazivanja – kasas • Adem, a.s., prvi čovjek i vjerovjesnik, boravak u Džennetu • Nuh, a.s., i pojava idolopoklonstva • Ibrahim, a.s., i metod njegovog pozivanja • Musa, a.s., (Harun, Faraon, Hidr) 	6+6
	<ul style="list-style-type: none"> • Isa, a.s., i njegova misija • Muhammed, a.s., posljednji Allahov poslanik • Hud i Salih • Lut, Jusuf • Davud i Sulejman • Ejub i Junus 	6+4
2.	POVIJESNE I NOVE RELIGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Manihejstvo i bogumilstvo • Jehovini svjedoci • New age pokreti • Stav islama prema onima do kojih nije stigla Objava 	4+4
3.	OBJAVLJENE VJERE <ul style="list-style-type: none"> • Stav islama prema ehlu-l-kitabu • Povijest i učenje judaizma • Judaistički obredi i praznici • Pojava i razvoj kršćanstva • Kršćansko vjerovanje i obredi • Kršćanske sljedbe • Islam – univerzalna vjera 	7+7
4.	ILMU-L-KELAM <ul style="list-style-type: none"> • Ilmu-l-kelam – pojam i definicija • Akaid u periodu Poslanika, a.s., i ashaba • Pojava i razvoj ilmu-l-kelama • Korijeni nastanka akaidskih škola 	4+4
5.	NEEHLUSUNNETSKE ŠKOLE <ul style="list-style-type: none"> • Kaderije i džebrije • Pojava šiizma • Poimanje imameta u šiizmu 	9+9

	<ul style="list-style-type: none"> • Šiijske frakcije • Haridžije, murdžije • Mutezile i njihovo učenje 	
UKUPNO (37+33)		70

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Rifet Šahinović, *Akaid 3*
2. A. M. Beranik, *Plejada izabranih*
3. H. Đozo, *Islam u vremenu*
4. R. Garaudy, *Živi islam*
5. M. Spahić, *Povijest islama*
6. Prof. Abdurrahman Čokić, *Islam – o vjeri uopće, kratak pregled svih vjera i vjesnici objavljene vjere do Muhammeda, a.s.*
7. Harun Jahja, *Isa će doći*
8. Muhammed Šama, *Ridžalu-l-Kur'ani*
9. M. Sharif, *Historija islamske filozofije*
10. Toshihiko Izutsu, *Sufizam i taoizam*
11. Grupa autora, *Enciklopedija živih religija*
12. W. Harington, *Uvod u Bibliju*
13. A. Courakuoi, *Židovska misao*
14. Želino, *Pastoralna teologija liturgijskih slavlja*
15. Maurice Bucaille, *Biblija, Kur'an i nauka*
16. *Kazivanja o vjerovjesnicima*
17. *Evandjelje po Barnabi*
18. Grupa autora, *Opća enciklopedija*
19. Eš-Šejh Rahmetullah ibn Halil el-Hindi, *Trijumf istine*
20. Ahmed Dedet, *Islam ili kršćanstvo*
21. Alberto de Rivera, *Vatikanske ubice*
22. Harun Yahya, *Jusuf (a.s.)*
23. Harun Yahya, *Ibrahim (a.s.)*
24. Jozef Kursel, *Spor oko Abrahama*
25. Fethullah Gulen, *Beskrajna svjetlost (lektira o Muhammedu, a.s.)*
26. Šejh Fevzi, *Bio sam kršćanin pa sam se vratio islamu – u pripremi*
27. Izet Terzić, *Svećenikov put u islam*
28. Dino Pekarić, *Sljedbenici knjige*

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA AKAIID		
IV razred		
(1 sat sedmično – 30 do 32 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	EHLU-S-SUNNETSKE ŠKOLE U AKAIIDU <ul style="list-style-type: none"> • Ehlu-s-sunnet ve-l-džemaat • Ebu Hanife • Et-Tahavi • Ebu-l-Hasan el-Eš'ari i eš'arije • Ebu Mensur el-Maturidi • Maturidijino učenje • Ebu- Hafs en-Nesefi 	6+6 (+1)
2.	TESAVVUF <ul style="list-style-type: none"> • Pojava i razvoj tesavvufa • Sufijska misao i praksa • Sufijski tarikati • Muhamed Ebu Hamid el-Gazali – život i djelo • Gazalijin doprinos islamskoj znanosti 	4+4
3.	ZABLUDJELE SEKTE <ul style="list-style-type: none"> • Kadijanije, ahmedije, babije, behaje i druge sekte 	2+2
4.	TRADICIONALNA I MODERNA ISLAMSKA MISAO <ul style="list-style-type: none"> • Tradicionalna islamska misao • Moderna islamska misao • Akajdska misao u BiH 	3+3 (+1)
UKUPNO (15+15)		30 (32)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Rifet Šahinović, *Akaid 4*
2. Muhammed 'Abduhu, *Tewhid – rasprava o islamskom monoteizmu*
3. Fazlur Rahman, *Duh islama*
4. Nerkez Smailagić, *Klasična kultura islama, I-II*
5. M.M. Sharif, *Historija islamske filozofije, I-II*
6. Dr. Rešid Hafizović, *Temeljni tokovi sufizma*
7. Ebu Hamid el-Gazali, *Izbavljenje od zablude*
8. S.H. Nasr, *Tradicionalni islam u modernom svijetu*

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA AKAIID – IZBORNA NASTAVA		
III razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	IMAN <ul style="list-style-type: none"> • Put ka tevhidu • Tenzih i tešbih • Božija milost i srdžba • Iman – srčano ubjeđenje i potvrda jezikom i djelima • Znaci slabog imana • Bog ne prisiljava nikoga na kufr • Opasnost od proglašavanja kafrom jedne osobe 	7+6
2.	ISLAM <ul style="list-style-type: none"> • Islam je vjera slobode • Sfere ibadeta u islamu • Kur'anski korijeni ihsana • Duhovna dimenzija islamskih šartova 	5+5
3.	BITNE AKAIIDSKE TEME <ul style="list-style-type: none"> • Aspekti prednosti poslanika jednih nad drugima • Muhaseba – samoobračun • Rida – zadovoljstvo • Sejr – putovanje (salik, kamil i 'arif) • Kerameti, svrha, cilj i mudrost • Odnos između šerijata, tarikata i hakikata • Vidljivo i nevidljivo • Šefaat 	9+8
4.	POVIJESNE RELIGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Animistički religijski oblici • Šintoizam • Sikhizam • Manihejstvo i bogumilstvo • Jehovini svjedoci • Masonizam 	6+6
5.	OBJAVLJENE RELIGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Judaizam • Kršćanstvo 	9+9
UKUPNO (36+34)		70

NAPOMENA

Udžbenici i literatura kao u redovnoj nastavi po izboru nastavnika.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA AKAIID – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	OBRADA KLASIČNIH AKAIIDSKIH DJELA <ul style="list-style-type: none"> • Imam-i A'zam Ebu Hanife: <i>El-Fikhu-l-ekber</i> • Imam-i et-Tahavi: <i>El-'Akidetu-t-Tahâvijje</i> • Imam-i 'Umer en-Neseft: <i>El-'Akidetu-n-Nesefijje</i> 	30+30 (+4)
UKUPNO		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

NAPOMENA

Udžbenici i literatura kao u redovnoj nastavi po izboru nastavnika.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA AKAIIDA

Nastavu iz predmeta Akaid u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija islamskih nauka u trajanju od najmanje četiri godine, sa najmanje *240 ECTS bodova*, s akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor islamskih nauka,
- profesor/bachelor islamskih teoloških studija,
- profesor/bachelor islamske teologije
- profesor/bachelor teologije,
- diplomirani teolog,
- srodno zvanje stečeno na Fakultetu islamskih nauka, s rješenjem o nostrifikaciji.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

FIKH

CILJEVI I ZADACI

Budući da je fikhsko područje vrlo široko i da mi živimo u islamskoj dijaspori, glavne ciljeve izučavanja ovog predmeta mogli bismo svesti na sljedeće:

- da se učenici upoznaju, bar u najkraćem, s glavnim oblastima islamskog prava kako bi stekli predstavu o islamskom zakonodavstvu;
- da se učenici upoznaju sa procesom nastajanja islamskih propisa;
- da se učenici posebno upoznaju s propisima iz oblasti ibadeta i da to usvoje u svom svakodnevnom životu;
- da učenici steknu sposobnost prenošenja svog znanja na mlađe generacije;
- da učenici steknu sposobnost razumijevanja šerijatskih propisa kako bi ih mogli pravilno tumačiti muslimanima;
- da se kod učenika razvije ljubav i čvrsto uvjerenje da je Šerijat primjenljiv u svim vremenskim i društvenim okolnostima;
- da se razvije osjećaj moralne obaveze personalne primjene Šerijata i u uvjetima kada se živi u islamskoj dijaspori;
- da učenici steknu sposobnost prenošenja ljubavi prema Šerijatu na mlađe generacije muslimana kako bi i oni primjenjivali načela Šerijata pa i onda kada se to od njih zakonski ne traži;

Ovim ciljevima prilagođen je i program koji se izučava u medresama.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA FIKH		
I razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UVOD U FIKH <ul style="list-style-type: none"> • Definicija fikha i fikhu-l-ibadata • Ahkamu-l-šer'ijje • Farz – podjela farza, vadžib • Obveznik (mukellef) • Podjela fikha po oblastima • Izvori šerijatskog prava: Kur'an, sunnet, idžma, kijas, idžtihad, mudžtehid • Najpoznatiji mudžtehidi 	8+4
2.	PRIPREME ZA NAMAZ <ul style="list-style-type: none"> • Taharet • Voda za šerijatsko čišćenje • Istindža • Istibra • Abdest • Abdestne dove • Gusul • Tejemmum • Mesh • Hajz • Nifas • Istihaza • Sahibi-uzur 	8+4
3.	NAMAZ <ul style="list-style-type: none"> • Definicija, šerijatska osnova (ajet) • Namaska terminologija • Ko je obveznik namaza • Namaska vremena • Ezan • Ikamet • Namaski šartovi • Namaski ruknovi • Namaski vadžibi • Namaski sunneti • Namaski adabi • Kako se klanjaju dnevni namazi: sabah, podne, ikindija, akšam, jacija, namazski zikr, namaska dova 	10+4

4.	<ul style="list-style-type: none"> • Namaz u džematu • Ustroj džemata • Šta kvari namaz • Namaski mekruhi • Namaska perda • Kada se namaz smije prekinuti • Teravij-namaz • Kunut-dova 	3+1
5.	<p>Nafila-namazi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Duha-namaz • Istihara-namaz • Salatu-l-hadže • Salatu-l-kadr • Tehijjetu-l-mesdžid • Namaz pri pomračenju Sunca i Mjeseca • Namaz i dova za kišu <p>Namaz u prijevoznim sredstvima Namaz putnika Namaz bolesnika</p>	7+3
6.	<ul style="list-style-type: none"> • Naklanjavanje propuštenih namaza • Prelazak iz pojedinačnog u džematski namaz • Prispijevanje u džemat na farz-namaz • Sehvi-sedžda • Kur'anske sedžde 	4+1
7.	<p>Džuma-namaz</p> <ul style="list-style-type: none"> • Definicija • Šerijatska osnova (ajeti) • Uvjeti za valjanost džume • Džumanska hutba • Bajram-namazi • Bajramske hutbe 	4+2
8.	<p>Postupak s umirućom osobom</p> <ul style="list-style-type: none"> • Krojenje kefina • Kupanje umrlog • Dženaza-namaz: kako se klanja, dženazetske dove ispraćaj dženaze, način ukopa umrlog, dženaza šehidu 	5+2
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA FIKH II razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	POST <ul style="list-style-type: none"> • Definicija posta • Šerijatska osnova • Ko je dužan postiti a ko nije • Obrada 183, 184, 185. ajeta sure El-Bekare • Vrste posta • Kako se posti • Kefaret zbog namjerno pokvarenog posta • Postupci postača koji ne zahtijevaju kefare, nego samo napaštanje • Mekruhi postača • Način ustanovljenja početka posta 	6+2
2.	I'tikaf <ul style="list-style-type: none"> • Definicija • Šerijatska osnova • Vrste i'tikafa 	1+1
3.	ZEKAT <ul style="list-style-type: none"> • Definicija • Šerijatska osnova • Ko je obavezan i kada izdvojiti zekat • Zekat na dugovinska potraživanja • Zekat na živu stoku • Zekat na poljoprivredne proizvode • Zekat na pronađene skrivene ili izgubljenje dragocjenosti ili rudače u vlastitoj zemlji • Ko su potencijalni kandidati za pomoć iz zekatskog fonda – prema odredbi 60. ajeta sure El-Bekare 	7+3
4.	Sadakatu-l-fitr.	1+1
5.	KURBAN <ul style="list-style-type: none"> • Definicija • Šerijatska osnova • Šta može biti zaklano za kurban • Vrijeme i način klanja kurbana • Podjela kurbanskog mesa 	2+1
6.	HADŽ <ul style="list-style-type: none"> • Definicija • Šerijatska osnova • Ko je dužan i kada obaviti hadž 	9+4

	<ul style="list-style-type: none"> • Hadžska terminologija • Hadžski farzovi • Hadžski vadžibi • Hadžski sunneti • Hadžski adabi • Način izvršenja hadžske obaveze: ifradski hadž, kiranski hadž, temetuški hadž • Muhrimski previdi i način njihovog saniranja • Previdi za koje je potrebno zaklati goveče ili devu • Previdi za koje je potrebno zaklati bravče • Previdi za koje je potrebno dati sadaku • Slučaj kada hodočasnik uđe u prostor mikata bez hadžskog nijjeta • Ihsar i muhsar • Bedel 	
7.	ŠERIJATSKO BRAČNO PRAVO <ul style="list-style-type: none"> • Upoznavanje s predmetom • Položaj žene kod paganskih Arapa • Najizrazitija porodična izopačenja u paganskoj arapskoj porodici • Mukt, šigar... Šerijatski brak <ul style="list-style-type: none"> • Definicija • Kome je brak obaveza – farz, a kome može biti zabranjen • Upoznavanje i ašikovanje • Bračne smetnje – neotklonjive • Bračne smetnje – otklonjive 	4+2
8.	Zaruke <ul style="list-style-type: none"> • Pravne posljedice zaruka • Preduvjeti za brak (<i>šurutu-n-nikah</i>) • Elemneti bračnog ugovora (<i>erkanu-n-nikah</i>) • Mehr – materijalna obaveza muža prema ženi • Vrste mehra • Način isplate mehra • Džihaz – oprema zaručnice • Kefavet – podobnost supružnika 	4+2
9.	Prava i dužnosti supružnika <ul style="list-style-type: none"> • Izdržavanje žene (<i>en-nefeka</i>) • Šerijatsko vjenčanje, mjesto, način i vrijeme 	2+1
10.	<ul style="list-style-type: none"> • Poligamija u islamu • Mješoviti brak 	2+1
11.	<ul style="list-style-type: none"> • Razvod braka po osnovu prava muža na jednostrani razvod braka • Uvjetovani razvod (<i>ta'tiku-talak</i>) • Sporazumni razvod (<i>hul'u-talak</i>) 	4+2

	<ul style="list-style-type: none"> • Razvod braka u šali • Razvod braka brojem i težinom izgovorenih riječi • Razvod braka pijane i prisiljene osobe • Tefvidu-t-talak (prijenos prava na razvod braka s muža na ženu) 	
12.	Sudski razvod braka po zahtjevu žene <ul style="list-style-type: none"> • Zbog međusobne netrpeljivosti • Zbog impotentnosti muža • Zbog odsutnosti muža • Zbog osuđivanja muža na zatvorsku kaznu • Zbog fizičke ili umne bolesti muža • Zbog siromaštva muža • Razvod braka u smrtnoj bolesti muža • Razvod braka zbog bračnog vjerolomstva (<i>talaku-l-lian</i>) 	4+2
13.	<ul style="list-style-type: none"> • Obavezujući postbračni priček žene (<i>'iddet</i>) • Utvrđivanje očinstva po osnovu dužine trudnoće 	2+1
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA FIKH III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	MUAMELAT <ul style="list-style-type: none"> • Upoznavanje sa predmetom • El-Bej'u (kupoprodaja) • Er-Riba (kamata) • Eš-Šufa'tu (pravo kupnje susjeda ili kompanjona) • Eš-Šeriketu (kompanjonstvo u poslovanju) • El-Gasbu (uzurpacija tuđe imovine) • Es-Sulu (pomirenje poslovnih partnera) 	7+3
2.	El-Vasijetu (oporuka) Vakuf (zadužbina)	3+2
3.	<ul style="list-style-type: none"> • Ez-Zebaih (klanje životinja na šerijatski propisan način) • Es-Sajdu (šerijatski propisi o lovu i ribolovu) 	3+1
4.	<ul style="list-style-type: none"> • Eš-Šehadetu (svjedočenje pred sudom) • Jemin (zaklinjanje) – posljedice zaklinjanja • En-Nezr (zavjetovanje) – posljedice zavjetovanja Upotreba zlata i srebra	4+1
5.	FERAIZ (ŠERIJATSKO NASLJEDNO PRAVO) <ul style="list-style-type: none"> • Način nasljeđivanja kod paganskih Arapa prije islama, • Obrada prva dva ajeta koji dotiču pitanje o nasljeđivanju (75. iz sure El-Enfal i 7. iz sure En-Nisa') • Obrada tri ajeta iz sure En-Nisa' (11,12,176) koji reguliraju nasljeđivanje u islamu Definicija šerijatskog nasljednog prava <ul style="list-style-type: none"> • Elementi nasljeđivanja • Osnove i pretpostavke nasljeđivanja • Odgovornost zaostavštine 	7+2
6.	Sposobnost nasljednika – prioritetne nasljedne grupe <ul style="list-style-type: none"> • Nesposobnost nasljednika: apsolutna, relativna • Alikvotni nasljedni dijelovi: 1/2, 1/4, 1/8, 2/3, 1/3, 1/6 	5+2
7.	Nasljedni dijelovi feraiz nasljedne grupe <ul style="list-style-type: none"> • Nasljedni dijelovi oca i djeda • Nasljedni dijelovi brata i sestre po majci • Nasljedni dijelovi muža i žene • Nasljedni dijelovi vlastite kćeri i kćeri od sina • Nasljedni dijelovi punokrvne sestre i sestre po ocu • Nasljedni dijelovi majke i nane 	5+2

8.	Asaba nasljednici <ul style="list-style-type: none"> • Asaba bi nefsihi • Asaba bi gajrihi • Asaba mea gajrihi • Zevi-l-erham • Vježbe (praktični rad) 	5+2
9.	KRIVIČNO PRAVO <ul style="list-style-type: none"> • Opći principi krivičnog šerijatskog prava Hudud (Kur'anom i sunnetom precizirane sankcije) <ul style="list-style-type: none"> • Sankcija za ubistvo s namjerom • Sankcija za ubistvo bez namjere – greškom • Sankcija za krađu • Sankcija za drumsko razbojništvo • Sankcija za blud • Sankcija za potvoru • Postupak kada muž optuži svoju ženu za blud a nema pravno valjane svjedoke • Sankcija za upotrebu nadražujućih sredstava (droga i alkohol) Ta'zir (diskreciono pravo suda) sankcije za razne vrste krivičnih djela <ul style="list-style-type: none"> • Sankcija za irtad (odmetništvo od islama) • Šerijatsko sudstvo 	11+5
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA FIKH		
IV razred		
(1 sat sedmično – 30 do 32 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	<p>UPOZNAVANJE S PREDMETOM</p> <ul style="list-style-type: none"> • Definicija usula • Razlika između fikha i usula <p>Pitanje nastanka mezheba u islamskom pravu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Četiri ehli-sunnetska mezheba • Utemeljivači pravnih škola: <ol style="list-style-type: none"> 1. Imami 'Azam Ebu Hanife (metodologija i najvažniji sljedbenici) 2. Imami Idris eš-Šafi'i (metodologija i najvažniji sljedbenici) 3. Imami Malik ibn Enes (metodologija i najvažniji sljedbenici) 4. Imami Ahmed ibn Hanbel (metodologija i sljedbenici) • Najvažniji šiitski mezhebi i njihovi utemeljivači: <ol style="list-style-type: none"> 1. Džafer es-Sadik 2. Zejd bin 'Ali 	8+2 (+1)
2.	<p>IZVORI ŠERIJATSKOG PRAVA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kurani-kerim • Sunnet Muhammeda, a.s. (izgovorena riječ, postupak, prešutno odobravanje) • Idžm'a (jednoglasje islamskih pravnika) • Kijas (analogija) <p>Pomoćni izvori Šerijata</p> <ul style="list-style-type: none"> • Istihsan (alternativni kijas) • Maslehatu-l-mursele (princip javnog interesa) • Seddu-z-zera'i (preventiva) • Istihsab (princip postojanosti postojećeg propisa) • 'Urf (pozitivni običaj) 	8+2 (+1)
3.	<p>POJMOVNIK ŠERIJATSKOG PRAVA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hukm (propis), vrste propisa: vadžib, mendub, mubah, haram, mekruh; 'azima i ruhsa (napor i olakšica), • Hakim (Zakonodavac), el-mahkumu 'alejhi (ljudski postupak), el-mahkumu 'alejhi (obveznik - mukellef), avaridu-l-ehlijje (ograničene sposobnosti) – prirodne (neotklonjive), stečene (otklonjive) 	5+2
4.	<ul style="list-style-type: none"> • Važnost šerijatskih propisa • Pravo prioriteta u primjeni šerijatskih propisa 	2+1
UKUPNO		30 (32)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENIK

Mustafa Sušić, *Usulu-l-fikh*, udžbenik

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA FIKH – IZBORNA NASTAVA IZ OBLASTI IMAMATA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	EZAN I IKAMET – KAKO IH UČITI <ul style="list-style-type: none"> • Fadileti ezana • Šta se uči kad se začuje ezan • Dova koja se uči 	2+2
2.	DŽAMIJA I NJENA ULOGA I ZNAČAJ U ŽIVOTU MUSLIMANA <ul style="list-style-type: none"> • Kur'an i hadis o džamijama • Mesdžidu-d-dirar – šta kaže Kur'an o tome • Izgradnja i održavanje džamija kao i ostalih vjerskih objekata gdje se obavljaju vjerske aktivnosti 	4+2 (+1)
3.	DŽEMAT – NJEGOVA ULOGA I ZNAČAJ U ŽIVOTU MUSLIMANA <ul style="list-style-type: none"> • Aktivnosi imama i muallima u džematu • Pravilno vođenje džemata 	3+1
4.	DŽUMA-NAMAZ <ul style="list-style-type: none"> • Hutba i principi na kojima se priprema hutbansko obraćanje džematu • Praktično obavljanje hutbe 	4+4 (+1)
5.	DŽENAZA-NAMAZ <ul style="list-style-type: none"> • Postupak imama pri saznanju da se desio smrtni slučaj u džematu • Kako se obavlja gusul – praktični dio • Salla i talkin • Ta'zije i posjeta ožalošćenoj porodici i spracaj mejita • Praćenje postupka ukopa umrle osobe • Upućivanje džematlija da poštuju tradiciju islamskog obilježavanja mjesta ukopa • Kakve nišane postaviti 	4+3
6.	TEVHID – KAKO I KADA SE UČI <ul style="list-style-type: none"> • Tevhidska dova • Kako najbolje osmisliti i iskoristiti tevhidske skupove 	2+1
7.	ŠERIJATSKO VJENČANJE – MJESTO, VRIJEME I NAČIN OBAVLJANJA <ul style="list-style-type: none"> • Pripreme imama za taj čin • Njegovo pristojno držanje i obraćanje mladencima 	2+2
8.	AKIKA – NJENA VAŽNOST I NAČIN OBAVLJANJA	1+1
9.	KURBAN – VRSTE KURBANA KOJI SE KOLJE U RAZNIM PRILIKAMA	2+2
10.	MUBAREK-DANI I NOĆI <ul style="list-style-type: none"> • Ibadeti koji se obavljaju u tim prilikama • Kako najbolje organizirati islamske svečanosti u tim prilikama 	2+2 (+1)

11.	IKRAR-DOVA ZA HADŽ • Kako organizirati ispraćaj hadžija	1+1
12.	ISLAMSKE SVEČANOSTI PRILIKOM POSTAVLJENJA TEMELJA ZA NOVE KUĆE • Dova koja se uči tom prilikom	1+1
13.	SVEČANOST PRILIKOM SUNNEĆENJA DJECE • Kako je organizirati • Dova koja se uči tom prilikom	1+1
14.	ORGANIZIRANJE SVEČANOSTI PRILIKOM PRIHVATANJA ISLAMA	1+1
15.	Dove koje mora znati svaki imam, a to su sve dove koje se javno uče pred džematlijama	3+3 (+1)
UKUPNO		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. H. hfz. Sinanuddin Sokolović, *Islamski propisi o posjeti bolesniku i ukopu umrlih*
2. Omer Štulanović, *Risala muallimu*
3. Mehmed Handžić, *Vazovi*
4. Husein Đozo, *Islam u vremenu*
5. Mustafa Spahić, *Islam i međuljudski odnosi*
6. Enver Mulahalilović, *Vjerski običaji muslimana u BiH*
7. Bilal ibn Rebbah, *Mujezin Božijeg poslanika Muhammeda, a.s.*
8. Muharem Omerdić, *Vaz – govorništvo i propovjedništvo (skripta)*
9. Mehmed Handžić, *Zbirka dova iz Kur'ana i hadisa*
10. *Zbirka dova* – h. hfz. Ismail Fazlić

CILJEVI I ZADACI IZBORNE NASTAVE

Ciljevi i zadaci izborne nastave:

- da odgaja i obrazuje učenike u duhu islama i razvija u njima ljubav prema islamu i imamsko-muallimskom pozivu i da im ukaže na osnovu za njihovo daljnje samobrazovanje i usmjerenje u raznovrsne poslove vezane za vjerski život i djelovanje Islamske zajednice u BiH;
- da učenike na najbolji i najkvalitetniji način upozna sa praktičnom stranom imamsko-muallimskog poziva, koji učenici trebaju nakon školovanja pretočiti u praksu;
- da kod učenika razvija stvaralačke sposobnosti u izgrađivanju uzornog, čestitog, svjesnog i odgovornog islamskog pregooca, koji će biti u stanju da na osnovima Kur'ana i sunneta obavlja poziv imama, muallima, hatiba i vaiza;
- da učenicima ukaže na metode rada kako će na najbolji i najkvalitetniji način vršiti poziv imama, hatiba, muallima i vaiza.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA FIKHA

Nastavu iz predmeta Fikh u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija islamskih nauka u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, s akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor islamskih nauka,
- profesor/bachelor islamskih teoloških studija,
- profesor/bachelor islamske teologije,
- profesor/bachelor teologije,
- diplomirani teolog,
- srodno zvanje stečeno na Fakultetu islamskih nauka, s rješenjem o nostrifikaciji.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

AHLAK

CILJEVI I ZADACI

Ciljevi

Cilj izučavanja nastavnog predmeta Ahlak je da učenici medresa ovladaju osnovnim znanjima iz oblasti islamske etike: temeljnim vrijednostima, vrlinama, ali i porocima. Također je potrebno da učenici steknu osnovno znanje o razvoju islamske etike u povijesti, kao što je potrebno da imaju predodžbu o drugim etičkim tradicijama i najznačajnijim etičkim teorijama. Posebnu pažnju trebalo bi pokloniti pravilnom razumijevanju islamskog shvatanja moralnosti u kontestu osnovnih izvora islamske etike, Kur'ana i hadisa te specifičnim moralnim izazovima i problemima savremenog društva.

Izučavanjem predmeta Ahlak trebalo bi nastojati da se kod učenika izgradi vlastiti islamski moralni sud, za činjenje dobra, konkretnim i neposrednim djelovanjem u skladu s osnovnim moralnim normama.

Zadaci

Zadaci izučavanja nastavnog predmeta Ahlak su:

- upoznati učenike sa značenjem i važnosti morala u životu pojedinca i zajednice;
- omogućiti učenicima da na vrlo prikladan način shvate smisao i ciljeve islamskog morala utemeljenog na Objavi;
- izgrađivati potrebu za lijepim ponašanjem i otpornost na negativne utjecaje sredine;
- izgrađivati sposobnost pravovremenog prepoznavanja devijantnog ponašanja;
- formirati svijest o trajnim moralnim vrijednostima bez kojih čovječanstvo zapada u krize;
- osposobljavati učenike da mogu objektivno valorizirati i svoje i tuđe vrijednosti i nedostatke;
- jačati spremnost kod učenika da se za prave vrijednosti stalno bore, na različite načine.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA AHLAK		
I razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	AHLAK, PREDMET INTERESOVANJA I IZUČAVANJA <ul style="list-style-type: none"> • Osnovni pojmovi: ahlak, edeb, moral i etika • Ilmu-l-ahlak: ciljevi i zadaci • Ahlak i druge znanosti 	4
2.	IZVORI NAUKE O AHLAKU <ul style="list-style-type: none"> • Kur'an • Hadis • Selefu-s-salih i tradicija 	5
3.	MOTIVI I POTICAJI U LJUDSKOM PONAŠANJU <ul style="list-style-type: none"> • Interes, sreća, užitak • Vjera • Rad za zajedničko dobro • Ideali (pravda, jednakopravnost, sloboda...) 	6
4.	PRAVA I DUŽNOSTI <ul style="list-style-type: none"> • Pravo na život, slobodu, imovinu, čast... • Ljudska prava u kontekstu savremenih kretanja konvencije o ljudskim pravima • Dužnost prema Bogu, sebi i drugima 	9
5.	TEMELJNE VRIJEDNOSTI <ul style="list-style-type: none"> • Život • Tevhid • Znanje • Pravda i pravičnost • Moć • Ljubav • Dobrota • Ljepota • Milost 	12
6.	MORALNE VRLINE <ul style="list-style-type: none"> • Ljubav prema Allahu i Poslaniku • Iskrenost, istinoljubivost • Stid • Prijateljstvo • Emanet • Tevba • Skromnost 	8

7.	GRIJESI I POROCI <ul style="list-style-type: none"> • Uzroci grijehenja • Grijeh i odgovornost • Grijeh i njegove posljedice • Grijesi ranijih naroda • Liječenje od loših osobina 	4
8.	POROCI U SAVREMENOM DRUŠTVU <ul style="list-style-type: none"> • Alkohol, droga, duhan • Prostitucija, homoseksualizam, pedofilija... • Kriminal 	4
9.	LOŠE OSOBINE <ul style="list-style-type: none"> • Oholost • Pohlepa • Licemjerstvo • Mržnja • Zavist, ogovaranje, sumničenje, vrijeđanje drugog • Laž i krađa • Kukavičluk • Srdžba i inat • Lijenost 	9
10.	ISLAMSKE DUŽNOSTI I NJIHOV UTJECAJ NA IZGRADNJU MORALA <ul style="list-style-type: none"> • Namaz • Zekat • Hadž • Post u izgradnji morala • <i>El-emru bil-ma'rufi ve-n-nehju ani-l-munkeri</i> 	6
11.	IZBOR IZ KLASIČNIH TEKSTOVA ETIČKE ISLAMSKE MISLI	3
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA AHLAK II razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	OSNOVNI ETIČKI POJMOVI <ul style="list-style-type: none"> • Dobro • Namjera • Sloboda volje • Savjest • Moralna norma • Moralni sud • Dužnost • Zabrana • Grijeh 	14
2.	ISLAMSKA ETIKA I NEKE DRUGE ETIČKE TEORIJE <ul style="list-style-type: none"> • Eudajmonizam • Utilitarizam • Hedonizam • Autonomistička i relativistička etika.... 	5
3.	POVIJESNI TOKOVI I UTJECAJI <ul style="list-style-type: none"> • Moral predislamskih Arapa • Iranski i indijski • Grčka filozofija • Judaizam i kršćanstvo 	6
4.	OSNOVNI POVIJESNI TOKOVI ISLAMSKE ETIKE <ul style="list-style-type: none"> • Tradicionalistička • Racionalistička • Sufijska • Filozofska • Reformistička 	8
5.	ETIČKA MISAO BOŠNJAKA <ul style="list-style-type: none"> • Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak • Šaban Hodžić • Kasim Dobrača • Derviš Spahić • Sinanudin Sokolović • Alija Izetbegović • Husein Đozo • Nerkez Smailagić... 	5
6.	ETIČKA MISAO U ISLAMU <ul style="list-style-type: none"> • Moral i vjera • Moral i znanost 	4

7.	ISLAMSKA ETIKA I FIKH <ul style="list-style-type: none"> • Pravne norme i moralne norme • Šerijat, pozitivni zakoni, moral 	3
8.	SAVREMENA PITANJA ISLAMSKE ETIKE <ul style="list-style-type: none"> • Poslovni moral • Politički moral • Seksualni moral • Etička pitanja u medicini • Etička pitanja u znanosti • Ekološki moral 	9
9.	MORAL U MODERNOM SVIJETU <ul style="list-style-type: none"> • Suživot i tolerancija • Saradnja sa neistomišljenicima • Moral u savremenim načinima komunikacije (pozorište, film, mediji) • Moda i moral... 	6
10.	MORAL U SOCIJALNOJ PRAKSI <ul style="list-style-type: none"> • Rad u karitativnim ustanovama • Volonterski rad (domovi, bolnice, sirotišta, kampovi za izbjegle i prognane) • Posjete nekim od ovih ustanova (praktični rad) 	6
11.	IZBOR SAVREMENIH ETIČKIH TEKSTOVA	4
UKUPNO		70

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Dževad Hodžić, *Ahlak I*
2. Dževad Hodžić, *Ahlak II*
3. Kur'an s prijevodom
4. Buharija i Muslim, zbirke hadisa
5. Muhamed Gazali, *Karakter muslimana*
6. A. Muaz Hakki, *Moral muslimana*

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA AHLAK – IZBORNA NASTAVA		
III razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	'ILMU-L-AHLAK, MORAL I ETIKA <ul style="list-style-type: none"> • Pojam i definicija ahlaka • Osnovni etički pojmovi • Dobro • Namjera, sloboda volje, zabrana 	5
2.	TEMELJNE MORALNE VRLINE <ul style="list-style-type: none"> • Pouzdanje u Allaha • Zahvalnost • Strahopoštovanje prema Bogu • Nada • Strpljivost • Blagost • Kromnost • Umjerenost • Darežljivost • Hrabrost • Samosavlađivanje • Rad i ustrajnost • Čistoća • Čuvanje zdravlja • Ljubav prema roditeljima, ummetu i domovini 	15
3.	LOŠA SVOJSTVA I POJAVE <ul style="list-style-type: none"> • Praznovjerje • Nezadovoljstvo • Pretjerivanje • Rasipništvo • Očaj • Kidanje rodbinskih veza 	7
4.	POROCI U SAVREMENOM DRUŠTVU <ul style="list-style-type: none"> • Alkoholna pića i opojna sredstva • Blud, prostitucija • Kocka i igre na sreću • Kriminal i korupcija 	5
5.	HALAL I HARAM <ul style="list-style-type: none"> • Značenje pojmova halal i haram • Halal i ljudska duša 	6

	<ul style="list-style-type: none"> • Posljedice harama • Savremeni život između halala i harama 	
6.	PRAVA I DUŽNOSTI <ul style="list-style-type: none"> • Pojam prava i dužnosti • Dužnosti prema Uzvišenom Allahu, prema sebi i prema drugim ljudima • Traženje nauke • Plemenitost • Poniznost • Rad i nastojanje • Čistoća duše • Dužnosti prema roditeljima, rodbini, djeci, komšijama 	10
7.	MORALNI ŽIVOT POJEDINCA I ZAJEDNICE <ul style="list-style-type: none"> • Čovjek kao pojedinac • Čovjek u zajednici • Položaj žene u društvu • Moral i odijevanje • Funkcija moralnih obaveza čovjeka prema sebi 	7
8.	ČOVJEK I NJEGOVA ODGOVORNOST U ISLAMU <ul style="list-style-type: none"> • Odgovornost za vjeru, život, mladost, imetak, znanje... • Ispunjenje obaveza, obećanja i zakletve 	4
9.	ISLAMSKI BONTON <ul style="list-style-type: none"> • Poštovanje drugih ljudi • Pozdrav i ulazak u tuđe kuće • Kultura ishrane • Pravila ponašanja prilikom posjete bolesniku • Pravila ponašanja prilikom smrti i dženaze 	7
10.	ANALIZA ETIČKIH TEKSTOVA	3
UKUPNO		70

NAPOMENA

U nastavni program su uvrštene nastavne jedinice koje nisu obrađene u redovnoj nastavi: jedan dio loših svojstava, prava i dužnosti, mada su same nastavne teme: loša svojstva i prava i dužnosti obrađivane u 1. razredu. Neke nastavne jedinice su ponovljene zbog njihove važnosti kao što su pojam i definicija ahlaka, osnovni etički pojmovi, jedan dio poroka u savremenom društvu koji će biti obrađeni u nešto obimnijoj formi od one koja je predviđena u redovnoj nastavi. Međutim okosnicu ovog programa čine nastavne jedinice koje nisu bile obuhvaćene programom redovne nastave.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA AHLAK – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	ISLAMSKA KONCEPCIJA ŽIVOTA – TEMELJI <ul style="list-style-type: none"> • Tevhid • Hilafet • Šerijat 	4
2.	OSNOVE ISLAMSKOG MORALA <ul style="list-style-type: none"> • Etički plan Kur'ana • Ahlak u Kur'anu 	4
3.	OSNOVE SAVREMENE ISLAMSKO-ETIČKE MISLI <ul style="list-style-type: none"> • Dužnost i interes • Namjera i djelo • Dresura i odgoj • Moral i ljudski um • Moral i religija • Moralno i korisno • Moral bez vjerovanja u Boga 	9 (+1)
4.	ISLAMSKA ETIKA I DRUGE ETIČKE TERIJE <ul style="list-style-type: none"> • Eudajmonizam, hedonizam, utilitarizam • Autonomistička i relativistička etika 	3
5.	POVIJESNI TOKOVI ISLAMSKE ETIČKE MISLI <ul style="list-style-type: none"> • Tradicionalistička, racionalistička, sufijska, reformistička etika • Gazalijeva etička misao 	7 (+1)
6.	POVIJESNI TOKOVI EVROPSKE ETIČKE MISLI <ul style="list-style-type: none"> • Sokratova etika • Platonova etika • Aristotelova etika • Kantova etika 	15
7.	OSNOVNE ZAPADNE ETIČKE TRADICIJE <ul style="list-style-type: none"> • Aristotelova tradicija • Kantova i utilitaristička tradicija • Kardinalne vrline • Moralna prava 	8
8.	SAVREMENA ETIČKA PITANJA <ul style="list-style-type: none"> • Islamska ekološka etika • Kloniranje i genetski inženjering 	5 (+1)
9.	ANALIZA ETIČKIH TEKSTOVA	5 (+1)
UKUPNO		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Dževad Hodžić, *Ahlak I*,
2. Dževad Hodžić, *Ahlak II*,
3. Šaban Hodžić, *Ahlak I*,
4. Zijad Ljevaković, *Hrestomatija etičkih tekstova II*,
5. Dževad Hodžić, *Etika-uvod u islamsko i zapadno etičko mišljenje*
6. *Kur'an s prijevodom*
7. Alija Izetbegović, *Islam između Istoka i Zapada*
8. Muharem Omerdić, *Živjeti u islamu*
9. Muhammed M. Ša'ravi, *Halal i haram*
10. Ismet U. Šehibrahimović, *Snagom vjere do savršenstva duše*
11. Nerkez Smailagić, *Leksikon islama*
12. Derviš Spahić, *Pouke o moralu i bogobožnosti*
13. M.M. Šarif, *Historija islamske filozofije, I-II*

NAPOMENE

Manji broj nastavnih jedinica: islamska etika i druge etičke teorije, povijesni tokovi islamske etičke misli preuzeti su iz programa redovne nastave zbog toga što predstavljaju uvod u druge nastavne teme predviđene ovim programom. Međutim, većina predloženih nastavnih jedinica nije obuhvaćena programom redovne nastave.

Cilj izborne nastave je utvrđivanje i proširivanje već postignutog znanja, usvajanje novih znanja koja nisu obuhvaćena redovnom nastavom kao i priprema za studij islamskih ili društvenih nauka.

Uključiti više praktične nastave kao što je posjeta humanitarnim organizacijama i socijalnim ustanovama i zavodima.

Za rad u ovom predmetu bi se mogao vezati i humanitarni fond učenika.

Nastava će se realizirati kroz:

- predavanja,
- referate,

- diskusije i rasprave o pojedinim pitanjima,
- izradu projekata za praktično djelovanje,
- posjete različitim institucijama.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA AHLAKA

Nastavu iz predmeta Ahlak u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija islamskih nauka u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, s akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor islamskih nauka,
- profesor/bachelor islamskih teoloških studija,
- profesor/bachelor islamske teologije,
- profesor/bachelor teologije,
- diplomirani teolog,
- srodno zvanje stečeno na Fakultetu islamskih nauka, s rješenjem o nostrifikaciji.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

POVIJEST ISLAMA

CILJEVI I ZADACI

Ciljevi

- Primarni cilj nastave predmeta Povijest islama jeste da učenike podstakne na promišljanja i spoznaje, utemeljene na autentičnim islamskim izvorima i relevantnoj historiografskoj literaturi, da dođu do hijeropovijesnih i naučno vjerodostojnih historijskih istina te da na osnovu tih činjenica formiraju vlastitu percepciju o svijetu koji ih okružuje.
- Shodno navedenom cilju, učenici u ranom srednjoškolskom dobu, odnosno već u prvom razredu medrese, trebaju se upoznati o osnovnim hijeropovijesnim pojmovima i procesima, životu Muhammeda, a.s., pravednim halifama i dinastiji Emevija, kao prvoj dinastiji u islamskoj povijesti, i nosiocu hilafeta.
- U drugom razredu medrese pred učenike su postavljeni nešto složeniji odgojno-obrazovni ciljevi iz četiri povijesne oblasti, a to su: Abbasije, Španija, svijet islama i Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini. Svoje spoznaje iz povijesti islama učenici trebaju zaokružiti s najnovijim dešavanjima u Bosni i Hercegovini, u vremenskom periodu od 1990. do 1995. godine.
- Na osnovu navedenih spoznaja iz prošlosti i utvrđenih društveno-povijesnih zakonitosti, učenici trebaju spoznati poziciju u kojoj se nalazi svijet islama, naša domovina Bosna i Hercegovina i Islamska zajednica kako bi se što bolje odredili prema sadašnjim društvenim procesima i perspektivama u našoj budućnosti.

Zadaci

- Stjecanje i formiranje ključnih predodžbi o Povijesti islama, kao nastavnom predmetu i njegovoj ulozi u povezivanju i razumijevanju drugih naučnih disciplina u oblasti općeobrazovnog i stručnog područja.
- Upoznavanje najvažnijih događaja i procesa u razvoju Zajednice muslimana (Umme) kao neodvojivog dijela šire ljudske zajednice, sa svim interakcijama koje su na globalnoj i na lokalnim razinama ostavile dubok trag na razvoj ljudskoga društva.
- Razvijanje spoznaja o nastanku, razvoju i nestanku pojedinih kultura i civilizacija, uz osjećaj dužnog respekta prema njihovom doprinosu općem napretku i razvoju čovječanstva, uporedo s doprinosom islamske kulture i civilizacije.
- Poimanje povijesne uloge islama i drugih vjerovanja u razvoju pripadajućih im kultura i civilizacija.
- Razvijanje duha tolerancije, otvorenosti i razumijevanja prema drugom i drugačijem u skladu s načelima islama i odlikama islamske kulture i civilizacije.

- Razvijanje kritičkog odnosa i odgovornosti za vlastito djelovanje u društvenoj sredini primjereno islamskim načelima, duhu tradicije islamske civilizacije te vremenu i prilikama u kojima se nalazimo.
- Osposobljavanje učenika za razumijevanje, valorizaciju i samostalno korištenje primarnih islamskih izvora (Kur'an i hadis), povijesnih izvora, građe i literature historijske provenijencije.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA POVIJEST ISLAMA I razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	VRIJEME DO POSLJEDNJEG POSLANSTVA <ul style="list-style-type: none"> • Uvod u povijest islama • O Allahovim poslanicima, a.s. • Adem, a.s., prvi čovjek na Zemlji • Ibrahim, a.s., predak Muhammeda, a.s. • Arabija i arapski narod (predislamski period) 	8
2.	MUHAMMED, A.S. <ul style="list-style-type: none"> • Muhammed, a.s, od rođenja do objave Kur'ana • Prva objava i prvi muslimani • Tajno i javno pozivanje u islam • Seobe u Abesiniju i novi prelasci na islam • Godine velikih iskušenja • Sastanci na Akkabi; Isra' i Mi'radž • Hidžra, uzroci, tok i njeni rezultati • Prva zajednica muslimana u Medini i Medinska povelja • Bitka na Bedru i posljedice Bitke na Bedru • Bitka na Uhudu i drugi sukob s Jevrejima • Bitka na Hendeku i treći sukob s Jevrejima • Ugovor na Hudejbiji • Zauzimanje Hajbera i pokušaj trovanja Poslanika, a.s. • Prvi sukob s Bizantincima – Bitka na Mu'ti • Oslobođenje Mekke • Sukob na Hunejnu • Pohod muslimana na Tebuk i Deklaracija na Mini • Oproštajni hadž i Govor na Arefatu • Bolest i preseljenje na ahiret Muhammeda, a.s. • Ličnost i narav Poslanika, a.s. • Sistem državne uprave – civilno uređenje • Vojno uređenje države u vrijeme Muhammeda, a.s. 	38
3.	DOBA PRAVEDNIH HALIFA <ul style="list-style-type: none"> • Institucija hilafeta • Ebu Bekr es-Siddik, r.a. • Omer, r.a. • Osman, r.a. • Alija, r.a. • Pojava šijija i haridžija 	10

4.	EMEVIJE <ul style="list-style-type: none"> • Emevije, ime, porijeklo i dolazak na vlast • Muavija, sin Sufjanov – diplomata • Jezid I i dvovlašće u državi (h. Husejn i Zubejr Abdullah) • Abdulmelik b. Mervan i osvajanje Španije – konsolidacija • Velid ibn Abdulmelik – graditelj • Omer b. Abdulaziz i ostale halife Emevija • Karakteristike vladavine Emevija (vlast i kulturna ostvarenja). 	13
UKUPNO (40+30)		70

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Mustafa Spahić, *Povijest islama za II razred*, Sarajevo, 1999.
2. Enver Alić, *Historija islama*, Kalesija, 2007.
3. Besim Korkut, *Istorija islama*, Sarajevo, 1935.
4. Osman N. Hadžić, *Muhammed, a.s., i Kur'an*, Sarajevo, 1968.
5. Safvet Halilović, *Sira - životopis posljednjeg Allahovog poslanika*, Sarajevo, 2010.
6. *Atlas Kur'ana*, priredio Shawqi Abu Khalil, Sarajevo, 2008.
7. *Atlas Poslanikovog, s.a.v.s., životopisa*, priredio Shawqi Abu Khalil, Sarajevo, 2008.
8. *Kur'an s prevodom*, preveo Besim Korkut, Medina, 1412. god. po H.
9. Muhammed Hamidullah, *Muhammed, a.s., I-II*, Sarajevo, 1990.
10. Nerkez Smailagić, *Leksikon islama*, Sarajevo, 1990.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA POVIJEST ISLAMA II razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	ABBASIJE <ul style="list-style-type: none"> • Abbasije, genealogija, uspostava vlasti, temeljne osobine • Ebu Abbas es-Sefah i Dža'fer el-Mensur • Muhammed el-Mehdi i Musa el-Hadi • Harun er-Rešid • Abdullah el-Me'mun • Početak slabljenja Abbasijske države • Dinastije perzijskog porijekla (Buvejhije) • Dinastije turskog porijekla (Seldžuci) • Dinastije arapskog porijekla (Fatimije u Egiptu) • Ostale dinastije (Ejubije i Salahuddin el-Ejubi) • Križarski ratovi • Navala Mongola i kraj Bagdadskog hilafeta • Kairski hilafet – reuspostava hilafeta – Memluci Turci i Čerkezi • Kultura i civilizacija u vrijeme Abbasija 	23
2.	ŠPANIJA <ul style="list-style-type: none"> • Dolazak muslimana u Španiju, Abdurrahman I • Abdurrahman III i Hakem II • Kraj vladavine Emevija u Španiji • Kraj vladavine muslimana u Španiji (Murabiti, Muvehidini) • Kultura i civilizacija muslimana u Španiji • Inkvizicija nad muslimanima u Španiji 	11
3.	SVIJET ISLAMA <ul style="list-style-type: none"> • Safavidi i safavidska kultura u Perziji • Muslimani u Indiji – Mogulska kultura i civilizacija u Indiji • Islam u Kini i jugoistočnoj Aziji • Islam u Evropi (Pet susreta; Osmanlije i sultan Fatih) • Orijentalno-islamska kultura u Bosni u vrijeme Osmanlija • Kolonijalizam i nastanak nacionalnih država u muslim. svijetu • Reformski pokreti (Senusije u S. Africi) • Povratak muslimana na Zapad • Zapadne imigracione politike • Institucionalizacija i nastanak džamijske kulture na Zapadu • Islamsko obrazovanje na Zapadu 	19
4.	ISLAMSKA ZAJEDNICA U BIH <ul style="list-style-type: none"> • Prvi period: Islam i muslimani u BiH u vrijeme Osmanlija. • Drugi period Islamske zajednice, Austro-Ugarska (1878-1918) 	17

	<ul style="list-style-type: none"> • Treći period Islamske zajednice, Kraljevina SHS (1918-1929) • Četvrti period Islamske zajednice, Kraljevina JU (1929-1941) • Peti period Islamske zajednice, NDH (1941-1945) • Šesti period Islamske zajednice, NR/SFRJ (1945-1990) • Sedmi period Islamske zajednice BiH (od 1990. do danas) • Agresija na BiH (1992-1995) – povodi i posljedice • Bošnjačko iskustvo genocida – historijski pregled 	
UKUPNO (40+30)		70

UDŽBENICI, PRIRUČNICI I LITERATURA

1. Mustafa Spahić, *Povijest islama za III razred*, Sarajevo, 1999.
2. Mustafa Spahić, *Povijest islama za IV razred*, Sarajevo, 1999.
3. Besim Korkut, *Istorija islama*, Sarajevo, 1935.
4. Tomas W. Arnold, *Povijest islama*, Sarajevo, 1990.
5. Filip Hiti, *Istorija Arapa*, Sarajevo, 1967.
6. Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, Sarajevo, 1997.
7. Adnan Jahić, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme monarhističke Jugoslavije (1918-1941)*, Zagreb 2010.
8. Grupa autora, *Atlas islamskoga svijeta*, Sarajevo, 2003.
9. Ivan Cvitković, *Rječnik religijskih pojmova*, Sarajevo, 1991.
10. Malise Ruthven, Azim Manji, *Historijski atlas islama*, Sarajevo, 2008.
11. Miriam Meier, *Islam - najveće kulture svijeta*, Rijeka, 2005.
12. Nerkez Smilagić, *Klasična kultura islama*, I-II, Zagreb, 1973.
13. Yvone Yazbeck Haddad, "Globalizacija islama", *Oxfordska historija islama*, 2005.

PROGRAMSKI SADRŽAJI IZBORNE NASTAVE ZA III I IV RAZRED MEDRESA

Glavne odlike

Da bi se pristupilo planiranju i realizaciji izborne nastave Povijesti islama u medresama, treba imati u vidu da je pristupni koncept ove nastave znatno drugačiji od planiranja i realizacije redovne nastave. U okviru izborne nastave, teme i nastavne jedinice su samo okvirno i uopćeno naznačene što nastavniku daje više slobode u izboru i obradi tema, veću mogućnost za kreativnost, ali traži i veću pripremu. Programski sadržaji trebali bi predstavljati nadgradnju na redovnu nastavu u I i II razredu, tako što će slične ili iste teme biti proširene i nadopunjene novim sadržajima koje nije bilo moguće obrađivati u okviru redovne nastave.

U pristupnom procesu neophodno je da nastavnik ponajprije prikupi podatke o historijskoj literaturi koja mu je na raspolaganju za pojedine teme, tj. da izvrši uvid i popis knjiga koje posjeduje lično ili ih posjeduje školska biblioteka. Zatim će izvršiti uvid u interesovanje učenika za pojedine teme te potom pristupiti formuliranju tema za konkretni razred. U toku nastavne godine učenicima treba pružiti mogućnost da navedu teme koje ih interesiraju i koje bi sami željeli pripremiti a nastavnik treba razmotriti da li za takve teme ima odgovarajuću literaturu, da li su u skladu s prirodom nastavnoga predmeta pa ih pridodati planiranim temama za obradu.

Tek kada stekne uvid u interesovanje učenika, prouči predložene teme i izvrši provjeru literature, pristupit će izradi plana i programa za konkretan razred. Plan obrade pojedinih tema treba imati hronološki ili tematski redosljed i vezu. Nastavnik treba imati u vidu kojim nastavnim sredstvima raspolaže da bi mogao planirati koje su mu nastavne metode i oblici rada najpodesniji za postizanje optimalnih rezultata. U načelu, uz svaku temu nastavnik bi trebao dati kraći uvod na početku časa.

Dobro bi bilo da nastavnik zajedno s učenicima sačini godišnji plan rada izborne nastave iz povijesti islama. S usvojenim godišnjim planom rada učenici trebaju biti blagovremeno upoznati kako bi znali šta će se sve i kojim redosljedom realizirati.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA POVIJEST ISLAMA – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	ŠIRENJE ISLAMA <ul style="list-style-type: none"> • Širenje islama među stanovništvom Afrike – rani period (T. Arnold, 129-154) • Širenje islama među kršćanima Španije (T. Arnold, 159-173) • Širenje islama među kršćanima evropske Turske (T. Arnold, 177-239) • Širenje islama u Perziji i Centralnoj Aziji (T. Arnold, 145-256) • Širenje islama među Mongolima i Tatarima (T. Arnold, 263-307) • Širenje islama u Indiji (T. Arnold, 309-357) • Širenje islama u Kini (T. Arnold, 361-377) • Širenje islama u Africi – kasniji period (T. Arnold, 385-434) • Širenje islama na Malezijskom arhipelagu (T. Arnold, 447-496) 	
2.	BALKANSKI RATOVI <ul style="list-style-type: none"> • Istočno pitanje • Povijesni kontekst balkanskih ratova • Balkanski ratovi – paradigma stradanja muslimana 	
3.	ISLAM U ZAPADNOJ EVROPI I AMERICI <ul style="list-style-type: none"> • Povijesni kontekst muslimana u Evropskoj Uniji • Muslimani u Sjevernoj Americi – integracija i asimilacija • Numerički pokazatelji prisustva muslimana na Zapadu 	
UKUPNO		70

NAPOMENA

Predviđene nastavne sadržaje realizirati:

• novi nastavni sadržaji	35
• utvrđivanje	15
• ponavljanje i sistematizacija	6
• posjete kulturno-historijskim spomenicima	4
• slobodni izbor tema učenika	10

Ukupno: 70 sati

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA POVIJEST ISLAMA – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	VJERSKI OBIČAJI MUSLIMANA U BIH • Vjerski običaji muslimana u BiH	
2.	OBJEKTI ISLAMSKOG GRADITELJSTVA • Sakralno graditeljstvo u Bosni i Hercegovini • Odgojno-obrazovne ustanove • Profano graditeljstvo i njegovi graditelji • Spomenici nadgrobnog graditeljstva u Bosni i Hercegovini • Najpoznatiji kulturno-historijski spomenici na području općine i kantona	
3.	ZNAMENITI BOŠNJACI I NJIHOVA DJELA • Safvet-beg Bašagić: <i>Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj Carevini</i> (Sarajevo, 1920) • Mustafa Busuladžić: <i>Muslimani u Rusiji</i> (Sarajevo, 1996) • Mehmed Mujezinović: <i>Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine</i> , knjiga I, II i III, (Sarajevo 1998) • Muhamed Hadžijahić: <i>Od tradicije do identiteta</i> (Sarajevo, 1974) • Mahmud Traljić: <i>Istaknuti Bošnjaci</i> (Sarajevo, 1998) • Alija Izetbegović, <i>Islamska deklaracija</i> (Više izdanja)	
UKUPNO		60 (64)*

NAPOMENA

Predviđene nastavne sadržaje realizirati:

• novi nastavni sadržaji	30
• utvrđivanje	8
• ponavljanje i sistematizacija	8
• posjete kulturno-historijskim spomenicima	4
• slobodni izbor tema učenika	10 (+4)

Ukupno: 60 (64) sata*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UPUTSTVO

Nastavni sadržaji

U trećem razredu predviđeno je upoznavanje učenika izborne nastave Povijesti islama s faktorima širenja islama u svijetu s kojim su se učenici djelimično susretali u dotadašnjem nastavnom procesu. Također, zbog značaja Istočnog pitanja i stradanja muslimana u balkanskim ratovima, o čemu se inače malo govori čak i u bosanskohercegovačkoj historiografiji, predviđeno je nešto detaljnije upoznavanje učenika s balkanskim ratovima, nego što se to obrađuje u okviru opće historije. Za balkanske ratove se može reći da predstavljaju historijsku paradigmu stradanja muslimana, posebno na Balkanu. Veoma je značajno iskustvo koje su imali naši iseljenici u Ameriku i zapadnu Evropu kada je u pitanju očuvanje vjere i vlastitog identiteta. Imajući u vidu aktuelne globalne procese u svijetu te odlazak Bošnjaka na privremeni rad ili iseljavanje u zemlje zapadne Evrope i Amerike, smatramo veoma korisnim, čak i neophodnim, upoznati učenike s navedenim društvenim procesima.

U četvrtom razredu, učenici se u najvećoj mjeri upoznaju s vlastitom kulturom i tradicijom na bosanskohercegovačkim prostorima. Njihovo (u)poznavanje vlastite kulture i tradicije višestruko je značajno i korisno. Stoga je programskim sadržajima predviđeno da se u ovoj godini, pored nekoliko posjeta kulturno-historijskim spomenicima na području općine i kantona, učenici bave i istraživačkim radom na ovu temu. Ponajprije, misli se na sakralne objekte od kulturno-historijske važnosti, historijsku obradu džemata, istraživanja posvećena znamenitih alimima ili nekim drugim kulturno-historijskih vrijednostima lokalnog karaktera. U četvrtom razredu učenici bi trebali solidno ovladati naučnom metodologijom pisanja kraćih stručnih radova što bi im u velikoj mjeri koristilo pri izradi maturalnih a kasnije i pristupnih, diplomskih i drugih naučnoistraživačkih radova.

U ponuđenom nastavnom programu odabrani su oni sadržaji na kojima se može ostvarivati spoznajni, humanistički, patriotski, moralni i estetski odgoj učenika. Navedeni sadržaji trebaju doprinijeti razvijanju interesovanja, promišljanja i formiranja historijske svijesti kod učenika, kao humanističkog cilja koji vodi ka ravnopravnosti, vjerskim slobodama i prosperitetu svih ljudi.

U realizaciji ponuđenog Programa, kao i odabiru novih tema i nastavnih jedinica, potrebno je obratiti pažnju na korelaciju sadržaja Povijesti islama sa sadržajima drugih nastavnih predmeta, kao što su: Bosanski jezik, Ahlak, Historija i sl.

Pripremanje nastavnika za izbornu nastavu

Pripremanje nastavnika za realizaciju izborne nastave traži veće angažiranje nego u redovnom nastavnom procesu. Nastavnik ne smije dozvoliti da se nastava stihijski, sama od sebe odvija. Ukoliko učenici samo čitaju svoje referate a nastavnik daje samo uopćena mišljenja te da se teme jedna za drugom površno prolaze, takva nastava neće imati željeni rezultat.

Nastavnik bi se trebao temeljito pripremati za svaku temu i za svaki nastavni sat tako što će iščitavati više tekstova od onoga što učenici pripremaju. Od nastavnika se očekuje da daje smjer svakoj temi, bilo da je obrađuje on ili učenici, da uočava ono što je najbitnije, da podstiče iznošenje i sučeljavanje divergentnih mišljenja učenika te izvođenje argumentiranih zaključaka. Da bi kompetentno odgovorio svome zadatku, nastavnik treba kontinuirano pratiti stručnu literaturu i relevantne časopise.

U metodološkom smislu, nastavnik treba birati one oblike rada i nastavne metode koji omogućavaju najširu samostalnost učenika u radu, razvijanje osjećaja za historijsko rasuđivanje i kritičko mišljenje. Pored frontalnog i grupnog rada, preferirati individualne oblike. U domenu metodologije, primjenjivati polivalentnu metodologiju rada kako bi se izbjegla monotonija a nastavni sadržaj učinio što kreativnijim i zanimljivijim.

Učenički usmeni i pisani referati

Poželjno je da se najveći broj tema obradi putem učeničkih referata, usmenih ili pisanih. Izbor tema i osmišljavanje projekata učenici mogu realizirati kroz prezentacije i izložbe na nivou škole. Učenike treba osposobiti da se kompetentno služe odgovarajućom literaturom, naučiti ih kako se prave izvodi, kako se u prikupljanju materijala trebaju služiti enciklopedijama, bibliografijama, rječnicima, također, naučiti ih treba da uspostave kritički odnos prema literaturi. Referati ili kraća saopćenja su za učenike važni događaji u školskom životu i zato im treba pomoći da ih pripreme i prezentiraju.

Jako je važna diskusija o podnesenom referatu. Da bi diskusija o učeničkom referatu bila potpunija, a obrada teme što korisnija za sve uče(s)nike, neophodno je da i ostali učenici izborne nastave pročitaju i prouče bar osnovnu literaturu vezanu za temu referata, da i oni sačinjavaju svoje bilješke na osnovu kojih nastavnik može prepoznati pitanja koja njih posebno interesiraju. Učenike treba upućivati i pažljivo usmjeravati da diskutiraju i raspravljaju o suštinskim pitanjima, o konkretnoj temi referata, a manje o njegovoj formalnoj ili literarnoj dimenziji.

Ocjenjivanje učenika u izbornoj nastavi

Kako je izborna nastava specifičan vid nastavnog procesa, nastavnik bi trebao za svakog učenika voditi odgovarajuće (za)bilješke. Najbolje bi bilo da se zapažanja nastavnika vode u posebnom dnevniku ili svesci, u kojoj će za svakog učenika biti određeno po nekoliko stranica. Poželjno je da nastavnik u dnevnik ili svesku evidencije bilježi sve podatke koji mogu korisno poslužiti za donošenje ocjene, kao što su: koliko je interesovanje i zalaganje učenika u izbornoj nastavi, koje je teme i kada uzeo za samostalan rad, koju je literaturu koristio u pripremanju izlaganja ili referata, kako navodi korištenu literaturu i kako vrši njenu selekciju, koliko pokazuje samostalnosti u radu, je li se spremao za diskusiju o određenim temama, kako vodi diskusiju, kako brani svoje stavove, kako razumije historijske procese, kako izvodi povijesne zaključke i sl.

Na osnovu evidencije navedenih podataka, nastavniku neće biti teško da na polugodištu ili kraju nastavne godine, rad i zapažanja o učeniku svede u brojčanu ocjenu. Poželjno je, i pedagoški pravilno, da nastavnik povremeno upozna učenike sa svojim zapažanjima o njihovom radu kako bi ih i na taj način podstakao da se još više angažiraju na putu dokazivanja, ostvarivanja postavljenih ciljeva i samostalnog usavršavanja.

Realizacija programskih sadržaja

Uspješna realizacija programskih sadržaja zavisi i od pravilne i racionalne tipološke i metodičko-didaktičke strukture nastave. Svako pretjerivanje vodi metodičkoj simplifikaciji izučavanih procesa pojava i događaja. Izborna nastava se ne bi smjela svesti na didaktičke igre, gledanje filmova, slika, vođenje nepripremljenih razgovora i diskusija. Nužno je dovesti u metodičku korelaciju sve istaknute ciljeve i zadatke povijesti islama kao nastavnog predmeta. Realizacija izborne nastave može biti nešto opuštenija, relaksiranija od redovne nastave kako bi do izražaja došla učenička inventivnost i kreativnost, što ne znači da je ova nastava manje bitna, na margini nastavnoga procesa, ona je samo birani put da se dođe do najprominentnijeg rezultata.

LITERATURA

1. Arnold, Tomas W., *Povijest islama*, Sarajevo, 1990.
2. Balić, Smail, *Kultura Bošnjaka*, Zagreb, 1994.
3. *Balkanski ratovi: Historijska čitanka 3*, urednici izdanja: Valery Kolev i Christina Koulouri, CDRSEE, Sarajevo, 2007.
4. Bećirbegović, Madžida, "Prosvjetni objekti islamske arhitekture u Bosni i Hercegovini", *POF*, XX-XXI/1970-71, Sarajevo, 1974, str. 223-364.
5. "Bošnjaci - prvi muslimanski emigranti u Chikagu", www.imamsenadagic.com.
6. Ćurić, Hajrudin, *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*, Sarajevo, 1983.
7. Haddad, Yvone Yazbeck, "Globalizacija islama", *Oxfordska historija islama*, 2005.
8. Hadžijahić, Muhamed, Traljić, Mahmud, Šukrić, Nijaz, *Islam i muslimani u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1991.
9. Hadžijahić, Muhamed, "Stari mostovi u Bosni i Hercegovini", *Takvim*, Sarajevo, 1970., str. 195-197.
10. Hangi, Antun, *Život i običaji muslimana u Bosni i Hercegovini*, II izdanje, Sarajevo, 1906.
11. Karčić, Fikret, *Muslimani Balkana: "Istočno pitanje" u XX vijeku*, Tuzla, 2001.
12. Karić, Amir, *Položaj muslimana u Evropskoj Uniji*, Sarajevo, 2012.
13. Mulahalilović, Enver, *Vjerski običaji muslimana u Bosni i Hercegovini*, Istanbul, 1995.
14. *Osmansko carstvo: Historijska čitanka 1*, urednici izdanja: Halil Berktaç i Bogdan Murgescu, CDRSEE, Sarajevo, 2007.
15. Smailagić, Nerkez, *Klasična kultura islama*, I-II, Zagreb, 1973.
16. Šukrić, Nijaz, "Nošnja naše uleme", *Takvim 1983*, Sarajevo, 1983, str. 69-82.
17. Talundžić, Abdulah, "Znamenite džamije", *Takvim*, Sarajevo, 2002, str. 287-299.
18. Umhazun, Muhammed, *Koncept izučavanja islamske historije, s arapskog preveo Mehmed Kico*, Sarajevo, 2000.
19. Zlatař, Behija, "Džamije u djelu Hamdije Kreševljakovića", *Takvim*, Sarajevo, 2003, str. 161-169.
20. *Značenje Bajrama u kulturi Bosanskih muslimana*, priredio Enes Kujundžić, Sarajevo, 1991.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA POVIJESTI ISLAMA

Nastavu iz predmeta Povijest islama u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne sprema studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija islamskih nauka u trajanju od *četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, s akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor islamskih nauka,
- profesor/bachelor islamskih teoloških studija,
- profesor/bachelor islamske teologije,
- profesor/bachelor teologije,
- diplomirani teolog,
- srodno zvanje stečeno na Fakultetu islamskih nauka, s rješenjem o nostrifikaciji.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

TEFSIR

CILJEVI I ZADACI

Ciljevi

Ciljevi nastavnog predmeta Tefsir su:

- da se učenici upoznaju, u najkraćem, s oblastima *ulumu-l-Kur'an*;
- da se upoznaju s načinom nastanka ovih znanosti;
- da se posebno upoznaju sa stručnim pojmovima iz oblasti tefsira;
- da steknu sposobnost prenošenja svog znanja na mlađe generacije.

Zadaci

Zadaci nastavnog predmeta Tefsir su:

- razviti kod učenika sposobnost razumijevanja kur'anskih sadržaja putem metoda koje kroz ovaj predmet upoznaju;
- pobuditi u njima ljubav i čvrsto uvjerenje da je Kur'an primjenjiv u svim vremenskim i društvenim okolnostima;
- usaditi im osjećaj moralne obaveze, personalne primjene kur'anskih načela u bilo kojim uvjetima i mjestima boravka;
- prenijeti na njih sposobnost prenošenja ljubavi prema Kur'anu na mlađe kako bi i oni primjenjivali kur'anska načela i onda kada se to od njih zakonski ne traži.

Ovim ciljevima i zadacima je prilagođen i program koji se izučava u ovoj školi.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TEFSIR III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	ULUMU-L-KUR'AN <ul style="list-style-type: none"> • Objava – uvodne informacije • Pojam EVHA u Kur'anu (vrste Objave) • Definicija Kur'ana • Kur'an, imena i nazivi, sadržaj i pristupi Kur'anu • Početak objave Kur'ana • Postepenost objavljivanja • Podjela Kur'ana na sure i ajeta, podjela sura • Počeci sura i veze među surama • Šta je prvo a šta posljednje objavljeno • Mekanski i medinski ajeti • Druge podjele ajeta (muhkem, mutešabih...) • Nasih-i mensuh • Sebebi-nuzul • Sedam harfova • Kiraeti, vrste, imami • Kodifikacije Kur'ana • Mudžiza Kur'ana 	1 2 2 2 2 1 2 2 2 1 2 2 2 1 2 6 5
2.	SADRŽAJI KUR'ANA <ul style="list-style-type: none"> • Poređenja u Kur'anu • Kasas • Dijalog u Kur'anu • Zaklinjanje u Kur'anu • Tefsir – potreba za razumijevanjem Kur'ana 	2 2 2 2 1
3.	METODE TUMAČENJA KUR'ANA <ul style="list-style-type: none"> • Tumačenje Kur'ana Kur'anom • Tumačenje Kur'ana Tradicijom • Racionalno tumačenje Kur'ana • Lingvističko tumačenje Kur'ana • Stilističko tumačenje Kur'ana • Sufijsko tumačenje Kur'ana • Znanstveno tumačenje Kur'ana • Historijsko tumačenje Kur'ana • Tematsko tumačenje Kur'ana • Ostale metode tumačenja Kur'ana 	2 2 2 1 2 2 2 1 2 6
UKUPNO (40+30)		70

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Zijad Ljevaković, *Tefsir I*, udžbenik
2. Mehmed Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*
3. Enes Karić, *Uvod u tefsirske znanosti*
4. Ahmed Adilović, *Velikani tefsirskih znanosti*
5. Sead Seljubac, *Priručnik za Tefsir I* (sažetak udžbenika Zijada Ljevakovića: *Tefsir I*)

NAPOMENE

- Ovim programom obuhvaćene su samo ključne teme oblasti 'ulumu-l-Kur'ana i ne treba se opterećivati detaljnim pojašnjenjima i udublivanjem u zadatu temu.
- Teme koje nisu ovdje obuhvaćene većim dijelom bit će obuhvaćene programom za izbornu nastavu ovog predmeta.
- Preporučuje se korištenje sažetog *Priručnika* koji je rađen prema ovom programu i omogućava da se, prenošenjem na grafofoliju, nastavnik koristi grafoskopom, a koristeći računar i projektor moguće je isti sadržaj s računara direktno prenositi na projekciono platno.
- Korištenje tih mogućnosti olakšava rad, čini nastavu učenicima zanimljivijom, a pri izvedbi časa štedi vrijeme koje se može upotrijebiti za uključivanje učenika u razgovor o temi.
- Priručnik sadrži i konkretne zadatke koji podstiču učenika da učini korak više od razine korištenja gotove informacije iz udžbenika.
- Priručnik ne sadrži oblast metoda tumačenja Kur'ana, koju treba preuzeti iz knjige E. Karića ili A. Adilovića gdje je ta oblast dovoljno sažeto obrađena.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TEFSIR IV razred (1 sat sedmično – 30 do 32 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	Ibn 'Abbas (tradicionalni tefsir)	3
2.	Ibn Kesir (tradicionalni)	3
3.	Ez-Zamahšeri (jezičko-stilistički)	3
4.	El-Bejdavi (analitički)	3
5.	Er-Razi (apologetski)	3
6.	El-Kurtubi (šerijatskopravni)	3
7.	Hakki (sufijski)	3
8.	'Abduhu (reformistički)	3
9.	Kutb (tefsir isl. pokreta)	3 (+1)
10.	Es-Sabuni (spoj različitih tefsira)	3 (+1)
UKUPNO (20+10)		30 (32)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENIK

Zijad Ljevaković, *Tefsir II*, udžbenik

NAPOMENE

- Izbor kratkih tekstova iz tefsira navedenih mufessira treba napraviti i njihovu dužinu primjeriti mogućnostima generacije s kojom se radi određene školske godine.
- Pri obradi teksta treba ponuditi osnovne biografske podatke o mufessiru i njegovom tefsiru kao i suri iz koje se tekst izdvaja.

- Poželjno je kopirati originalnu stranicu odabranog tefsira da bi učenik dobio uvid u formu teksta knjige i konkretnog izdanja.
- Kopiranje se može učiniti i na grafofoliju pa grafoskopom prenijeti na platno ili zid kako bi svi učenici istovremeno imali pred sobom tekst sve dok se obrađuje.
- Knjigu iz koje je tekst odabran donijeti da je učenik vidi i upozna tehničke prednosti ili nedostatke određenog izdanja, također, dati mu uputstva kako najlakše pristupiti upoznavanju teksta.
- Tekstove odabrati tako da oni istaknu specifičnost datog tefsira i mufessira te metode kojoj pripada.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TEFSIR – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	NASTANAK I RAZVOJ TEFSIRA <ul style="list-style-type: none"> • Uvod i povijesni tok nauke o znanostima Kur'ana • Smetnje u razumijevanju teksta posljednje objave • Tefsir – te'vil • Nastanak i razvoj nauke o tumačenju Kur'ana 	4 2 4 6
2.	PODJELA TEFSIRA <ul style="list-style-type: none"> • Podjela tefsira • Osnova za različite pristupe Kur'anu • Tradicionalni tefsir • Racionalni tefsir • Osnovno o sektaškim pristupima tumačenju Kur'ana • Sufijski, filozofski i pravni pristup 	7 4 12 15 8 5
3.	PREVOĐENJE KUR'ANA <ul style="list-style-type: none"> • Prevođenje Kur'ana 	3
UKUPNO (40+30)		70

UDŽBENIK

Zijad Ljevaković; *Tefsir II*, udžbenik

NAPOMENA

Nužno je lekcije koje se nude u udžbeniku Zijada Ljevakovića sažimati i nuditi samo osnovne informacije iz tretirane teme.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TEFSIR – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	Et-Taberi (tradicionalni tefsir)	6 (+1)
2.	El-Begavi (tradicionalni)	6
3.	Es-Sujuti (tradicionalni)	6
4.	Ebu Su'ud (jezičko-stilistički)	6
5.	En-Neseŕi (analitički)	6
6.	El-Alusi (analitički)	6 (+1)
7.	El-Džessas (šerijatskopravni)	6
8.	En-Nejsaburi (sufijski)	6
9.	Rešid Rida (reformistički)	6 (+1)
10.	Seid Havva (tefsir islamskih pokreta)	6 (+1)
UKUPNO (40+20)		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

NAPOMENE

- Izbor kratkih tekstova iz tefsira navedenih mufessira treba napraviti i njihovu dužinu primjeriti mogućnostima generacije s kojom se radi.
- Pri obradi teksta treba ponuditi osnovne biografske podatke o mufessiru i njegovom tefsiru kao i suri iz koje se tekst izdvaja.
- Poželjno je kopirati originalnu stranicu odabranog tefsira da bi učenik dobio uvid u formu teksta knjige i konkretnog izdanja.
- Kopiranje se može učiniti i na grafopoliju pa grafoskopom prenijeti na platno kako bi svi učenici istovremeno imali pred sobom tekst za vrijeme obrade.

- Knjigu iz koje je tekst odabran donijeti da je učenik vidi i upozna tehničke prednosti ili nedostatke određenog izdanja, također, dati mu uputstva kako najlakše pristupiti upoznavanju teksta.
- Tekstove odabrati tako da oni istaknu specifičnost datog tefsira i mufessira te metode kojoj pripada.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA TEFSIRA

Nastavu iz predmeta Tefsir u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija islamskih nauka u trajanju od *četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, s akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor islamskih nauka,
- profesor/bachelor islamskih teoloških studija,
- profesor/bachelor islamske teologije,
- profesor/bachelor teologije,
- diplomirani teolog,
- srodno zvanje stečeno na Fakultetu islamskih nauka, s rješenjem o nostrifikaciji.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

HADIS

CILJEVI I ZADACI

Predmet Hadis za III i IV godinu ima za svrhu da se učenici upoznaju s odgovarajućom građom iz ove temeljne islamske discipline. To će im omogućiti pravilno razumijevanje teksta i poruka hadisa Allahovog Poslanika, sallallahu alejhi ve selleme, na čemu se temelji i pravilno razumijevanje islamskog učenja uopće.

Cilj ovog nastavnog predmeta jeste da učenici:

- pravilno shvate ključne hadiske pojmove i intencije;
- upoznaju se s najpoznatijim hadiskim zbirkama i njihovim sabiračima;
- upoznaju se s našim ljudima koji su radili na području hadisa, od kojih su neki poznati u ulemanskim krugovima izvan granica naše domovine;
- ukratko se upoznaju s radom evropskih orijentalista koji su iskazali veliki interes za hadis;
- konačno, da se kroz izbor hadisa koji je sačinjen iz najpoznatijih hadiskih zbirki upute u pravilno čitanje teksta i razumijevanja poruka hadisa.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA HADIS III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	Ulumu-l-hadis – Uvod u hadisku nauku	1+1
2.	Osnovna hadiska terminologija	1+1
3.	Stručni termini za hadiske učenjake	1+1
4.	Mjesto i značaj hadisa u islamskom učenju	1+1
5.	Hadis kao izvor islamskog učenja	1+1
6.	Hadis kao komentar Kur'ana	1+1
7.	Hadis kao šerijatskopravni izvor	1+1
8.	Ima li hadis karakter objave	1+1
9.	Ashabi i hadis	2+1
10.	Poslanikove, a.s., metode poučavanja	1+1
11.	Kodifikacija hadisa	3+2
12.	Najpoznatije hadiske zbirke	3+3
13.	Hadiske naučne discipline	3+3
14.	Vrste hadisa i njihova podjela	1+1
15.	Podjela hadisa sa stanovišta ishoda (<i>merfu', mevkuf, maktu'</i>)	1+1
16.	Podjela hadisa s obzirom na broj ravija u senedu (<i>mutevatir, mešhur, ahad</i>)	1+1
17.	Podjela hadisa s obzirom na karakter seneda (<i>mutesil...</i>)	1+1
18.	Podjela hadisa s obzirom na stepen vjerodostojnosti (<i>sahih...</i>)	1+1
19.	Apokrifni hadisi	2+2
20.	Metodologija pronalaženja hadisa	1+3
21.	Orijentalisti i hadis	2+1
22.	Metode razumijevanja hadisa	4+3
23.	Izučavanje hadisa u našim krajevima	2+2
UKUPNO (36+34)		70

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Mirsad Mahmutović, *Hadis III*
2. H. Mehmed Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*
3. Husein Đozo, *Islam u vremenu*
4. Mahmut Karalić, *Skripta za Hadis (Islamska misao)*
5. Muhammed el-Gazali, *Vjerovjesnikov sunnet između šerijatskih pravnika i znanstvenika hadisa*
6. Jusuf el-Karadavi, *Razumijevanje sunneta – metodološke smjernice i pravila*

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA HADIS IV razred (1 sat sedmično – 30 do 32 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	Komentar prvog hadisa (<i>Innemel-eamalu bi-n-nijjat</i>)	1
2.	Komentar drugog hadisa (<i>Veazana resulullahi</i>)	1
3.	Komentar trećeg hadisa (<i>Bejnema nahnu 'inde resulullahi</i>)	1
4.	Komentar četvrtog hadisa (<i>Hakku-l-muslimi</i>)	1
5.	Komentar petog hadisa (<i>Ja ejuhe-n-nas efšu-s-selam</i>)	1
6.	Komentar šestog hadisa (<i>La tezulu kadema 'abdin</i>)	1
7.	Komentar sedmog hadisa (<i>Iza salla ehadukum li-n-nasi</i>)	1
8.	Komentar osmog hadis (<i>Selasun men kunne fihi</i>)	1
9.	Komentar devetog hadisa (<i>Ene zeimun</i>)	1
10.	Komentar desetog hadisa (<i>Ela unebbiukum</i>)	1
11.	Komentar jedanaestog hadisa (<i>Iza mate-l-insanu</i>)	1
12.	Komentar dvanaestog hadisa (<i>El-Imanu bidun...</i>)	1
13.	Komentar trinaestog hadisa (<i>El-Mu'minu-l-kavijju</i>)	1
14.	Komentar četrnaestog hadisa (spajanje i skraćivanje namaza na putovanju)	1
15.	Komentar petnaestog hadisa (<i>Ja resulallah dulleni ala amelin</i>)	1
16.	Komentar šesnaestog hadisa (<i>Hamsun mine-l-fitreti</i>)	1
17.	Komentar sedamnaestog hadisa (<i>Idmenu li sitten</i>)	1
18.	Komentar osamnaestog hadisa (<i>Min husni-l-mer'i</i>)	1
19.	Komentar devetnaestog hadisa (<i>Men redde</i>)	1
20.	Komentar dvadesetog hadisa (<i>Ijjakum ve-l-hasedi</i>)	1
UKUPNO (20+10+2)		30 (32)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Dr. Fuad Sedić, *Hadis IV*
2. Mehmed Handžić, *Es-Sunne*
3. Dr. Šefik Kurdić, *Velikani hadiskih znanosti*
4. Dr. Adnan Silajdžić, *40 hadisa sa komentarom*
5. Ibn Redžeb, *Džami' u-l-'ulum ve-l-hikem*

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA HADIS – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	Nastanak i razvoj hadiske nauke	2+2
2.	Osnovne pretpostavke za razumijevanje Poslanikovog, a.s., sunneta	5+3
3.	Najpoznatiji prenosioci hadisa iz reda ashaba	5+3
4.	Tabiini i njihov odnos prema hadisu	3+2
5.	Hadiske zbirke i njihovi sakupljači	9+7
6.	Uvjeti za prihvatanje hadisa	3+3
7.	Mutevatir i ahad hadisi	3+2
8.	Metode raspoznavanja slabih i apokrifnih hadisa	5+4
9.	Napadi na hadis i osporavanje njegove autentičnosti	2+2
10.	Prevođenje hadisa i njegovo izučavanje u našim krajevima	3+2
UKUPNO (40+30)		70

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Mirsad Mahmutović, *Hadis III*
2. H. Mehmed Handžić, *Uvod u tefsirsku i hadisku nauku*
3. H. Dozo, *Islam u vremenu*
4. M. Karalić, *Skripta za hadis (Islamska misao)*
5. Muhamed el-Gazali, *Vjerovjesnikov sunnet između šerijatskih pravnika i znanstvenika hadisa*
6. Jusuf el-Karadavi, *Razumijevanje sunneta – metodološke smjernice i pravila*
7. Dr. Šefik Kurdić, *Velikani hadiskih znanosti*
8. Shibli Nu'mani, *Abu Hanifa – život i djelo*
9. Dr. Omer Nakičević, *Uvod u hadiske znanosti*

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA HADIS – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	Komentar pet hadisa: <ul style="list-style-type: none"> • “Djela se prosuđuju prema namjerama...” • “Halal je jasan i haram je jasan...” • “Šteta se ne smije nanositi niti se na učinjenu štetu smije štetom uzvraćati...” • “Vjera je savjet...” • “Ono što vam zabranim toga se klonite...” 	10
2.	Komentar nekoliko kudsî-hadisa	10 (+2)
3.	Hadisi s komentarima	20 (+2)
UKUPNO (40+20+4)		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

LITERATURA

1. Zejnudin Ebu-l-Feredž (umro 795. god. po H.), *Džamîu-l-ulumi ve-l-hikemi fi šerhi hamsine hadisen min dževami'i-l-kelimi*, Bejrut, 1992.
2. F. Pašanović, 200 hadisa, Gračanica, 2004.
3. Dr. Fuad Sedić, *Hadis IV*.
4. M. Handžić, *Es-Sunne*.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA HADISA

Nastavu iz predmeta Hadis u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija islamskih nauka u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, s akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor islamskih nauka,
- profesor/bachelor islamskih teoloških studija,
- profesor/bachelor islamske teologije,
- profesor/bachelor teologije,
- diplomirani teolog,
- srodno zvanje stečeno na Fakultetu islamskih nauka, s rješenjem o nostrifikaciji.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

CILJEVI I ZADACI

U odgojno-obrazovnom sistemu jezik i književnost imaju primarnu ulogu. Jezikoslovna kulturologija je duhovna baština i najveća zaloga svakog naroda. Kao nastavni predmet, jezik se ne proučava da bude sam po sebi svrhom, nego kao predmet koji pomaže u cjelokupnom razvoju učenika. Nastavom bosanskog jezika i književnosti učenike osposobljavamo za komunikaciju bez koje ne mogu spoznati ni sebe ni svijet oko sebe. Ta im komunikacija omogućava pristup bogatoj zadužbini nacionalne i svjetske kulture putem svih medija govorne i pisane riječi. Potpunije ovladavanje tim komunikacijskim sredstvom čini učenike sigurnijim primaocima odgojnih poruka. Istovremeno kod učenika razvijamo ljubav prema jeziku i narodu koji se tim jezikom izražava i ostvaruje svoja kulturna dobra; podstičemo želju za spoznavanjem, učenjem i što sigurnijom upotrebom tog jezika, ali i volju da se vlastitim naporima i mogućnostima ta želja ostvaruje kao pozitivan, tolerantan i kulturnan odnos prema drugim jezicima i narodima.

Nastava jezika treba se izvoditi u najužoj povezanosti s književnim tekstom. Ona ima svoj sadržaj, svoje metode i svoj cilj, spaja misaone, osjećajne, funkcionalne i estetske momente jer je jezik, kao najsavršenije sredstvo sporazumijevanja, vezan za misao, pa su mišljenje i jezik u stalnom jedinstvu. Promatranjem tekstova u pismenom ili usmenom emitiranju, učenici zapažaju jezičke činjenice i njihova obilježja, razvijaju logičko zaključivanje i apstraktno mišljenje, nužno za spoznaju jezičkih zakona i pravila, odnosno lingvističko mišljenje, koje učniku omogućava razlikovanje nelingvističkih od lingvističkih pojava u upotrebi jezika (npr. prepoznavanje logičkog, sadržajnog, semantičkog, sintaksičkog, obavijesnog plana rečenice). Sve to nužno uključuje stjecanje znanja o jeziku uopće, odnosno osnove opće lingvistike i osnove znanosti o našem jeziku, tj. fonetiku, fonologiju, morfologiju, tvorbu riječi, sintaksu, leksiku, stilistiku, ortografiju, ortoepiju, dijalekte i historiju jezika.

Usmeno i pismeno izražavanje u okviru našeg standardnog jezika zauzima, nesumnjivo, važnu ulogu. Konkretni doprinosi jednog i drugog vida izraza, koji stoje u neraskidivoj vezi, ogleda se u osposobljavanju učenika za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim jezikom, u razvijanju kulture njihovog izražavanja, jezičkog mišljenja i svijesti o višestrukome značaju i ulozi jezika. Iako je na prvom mjestu osposobljavanje učenika za pravilnu upotrebu standardnog jezika, među zadacima nastave ovog predmeta je i to da se učenici, u određenoj mjeri, upoznaju sa svim pojavnim oblicima našeg jezika, a to znači i dijalekatskim, i žargonskim, i pjesničkim.

Učenike, dalje, valja upoznati s pravilima sastavljanja i stiliziranja tekstova, tj. opskrbiti ih znanjem o teoriji sastavljanja (vrste tekstova), tekstovnoj lingvistici (nadrečenično jedinstvo teksta), stilistici (poetska i lingvistička stilistika, funkcionalni stilovi) i retorici (osnove govorničtva).

Sve vrste govornih i pismenih vježbi su u funkciji pouzdanog jezičkog ispoljavanja. Zato punu praktičnu prikladnost imaju gramatičke, akcenatske, ortoepske, dikcijske, leksičke, semantičke, pravopisne i stilske vježbe; opisivanje, pripovijedanje, raspravljanje itd. Programskim sadržajima iz područja jezika u upotrebi, omogućeno je da se integrirano pristupi jezičkim i književnim sadržajima, da se uspostavi korelacija. Osnov ove korelacije je vezani tekst.

Ove vježbe i oblici rada osposobljavaju učenike da se uspješno koriste svim komunikacionim ulogama, da izgrađuju svijest o jeziku, njegovoj funkciji i ljepoti te da budu dobri govornici, slušaoci, čitaoci i kreativci na polju pisane riječi.

U obradi književne historije, učenici trebaju razlikovati pravce, epohe, stilska razdoblja, kao i specifične književne pojave, a sve u društveno-historijskom i kulturno-civilizacijskom kontekstu. U oblasti hronologije književnih zbivanja, učenici trebaju znati vrijeme, stilske i druge osobine, centre, predstavnike, djela i književne vrste karakteristične za pojedina razdoblja.

Učenici se trebaju osposobiti za komparativno proučavanje književnih i drugih umjetničkih djela; trebaju razviti sposobnosti za samostalnu interpretaciju i istraživanje; naučiti se pristupu stručnoj literaturi o književnosti.

Kod učenika treba razviti estetski kriterij za ono što je univerzalno vrijedno i dobro. Treba ih osposobiti za široki pogled na relevantne književne pojave u svjetskoj književnoj riznici, bez uobičajenog dosadašnjeg zapostavljanja svega što nije poteklo iz evropskog kulturno-civilizacijskog kruga.

Napomena: S obzirom na obimnost programa u cjelini te mnoštvo autora i naslova, u želji da se učenicima olakša stjecanje znanja, predlažemo jezgrovite panoramne preglede pojedinih književnih razdoblja i njihovih predstavnika, gdje god je to opravdano, da bi ostalo vremena za velike pisce i značajne teme općenito.

Nastavnik se mora potruditi da kod učenika izgradi (ili dogradi) čitalačke navike i da ih motivira da kao aktivni čitaoci pročitaju bar glavninu planiranog književnog fonda.

Učenike treba uputiti na osnove književnih teorija i tokom četiri godine im omogućiti usvajanje solidnog fonda književnoteorijskih pojmova (terminologije).

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST I razred (3 sata sedmično – 105 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	JEZIK	(48)
	Standardizacija jezika	4
	• Jezik kao sredstvo sporazumijevanja	1
	• Jezici u svijetu	1
	• Hijerarhijska ljestvica jezičkih idioma	1
	• Jezik i njegova struktura	1
	Fonetika i fonologija	(6+1)
	• Fonetsko-fonološki nivo	1
	• Nastanak i dioba glasova	1
	• Jednačenje suglasnika po zvučnosti i mjestu tvorbe	1
	• Gubljenje suglasnika i palatalizacije	1
	• Jotovanje	1
	• Alternacije ije/je/i/e	1
	Ortoepija i ortografija	(3)
	• Ortoepija i ortografija	1
	• Prozodijski sistem (akcenat i postakcenatske dužine)	1
	• Akcenat (vježbe)	1
	Pravopis	(13+1)
	• Pravopisne odredbe pisanja h i j	1
	• Pravopisne odredbe pisanja č, ć, dž i đ	1
	• Pravopisni znaci	1
	• Tačka	1
	• Zarez	1
	• Tačka-zarez	1
	• Upitnik	1
	• Uzvičnik	1
	• Tri tačke	1
	• Pisanje velikog i malog slova	1
	• Sastavljeno i rastavljeno pisanje	1
	• Apostrof, crta, crtica	1
	• Dvotačka, geminacija i kosa crta	1
	• Navodnici i polunavodnici	1
	Historija jezika	(1+1)
	• Historija jezika do kraja 15. stoljeća	1
	Jezik u upotrebi	(17+1)
	• Tipovi vezanog teksta	1
	• Domaće pismene vježbe	1

	<ul style="list-style-type: none"> • Izrada pismenog zadatka • Nivoi jezičke strukture • Sintaksički nivo • Morfemsko-morfološki nivo 	12 1 1 1
2.	KNJIŽEVNOST I LEKTIRA Teorija književnosti <ul style="list-style-type: none"> • Vrste umjetnosti • Književnost kao umjetnost riječi • Znanost i književnost • Teorija književnih rodova (osnovni pojmovi) • Književnoumjetnički tekst • Musa Ćazim Ćatić (izbor) • Struktura umjetničkog teksta (izbor) • Pripovjedački umjetnički tekst (izbor) • Poezija i stvarnost (izbor) • Pjesnik, njegov svijet i jezik (izbor) • Pripovjedač i pripovijedanje (izbor) • Svete knjige Književnostilske formacije Antička književnost <ul style="list-style-type: none"> • Antička književnost (uvod) • Mitska osnova antičke književnosti • Epska poezija (odlike i podjela) • Homer: <i>Ilijada</i> (odlomak) • Homer: <i>Odiseja</i> (odlomak) • Lirika (odlike i podjela) • Sapfo, <i>Alkej</i> • Pindar, <i>Anakreon</i> • Drama (odlike i vrste) • Sofokle: <i>Antigona</i>, L • Eshil, Euripid (izbor) • Aristofan: <i>Ptice</i> (odlomak) • Rimska književnost (odlike, predstavnici) • Vergilije: <i>Eneida</i> (odlomak) • Ovidije i <i>Katul</i> (izbor) • Tibul i Horacije (izbor) • Plaut: <i>Tvrđica</i>, L Stara književnost istočnih naroda <ul style="list-style-type: none"> • <i>Ep o Gilgamešu</i>, L • Firdusi: <i>Šahnama</i> (odlomak "Rustem i Surhab"), L • Perzijsko-arapska pripovjedna proza <i>Hiljadu i jedna noć</i> (izbor) • Klasi arapske i perzijske književnosti (uvod) 	(57) (14) 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 (15+1) 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 2 1 1 1 1 1 1 1 1 1 (9+1) 2 1 1 1

• Hajjam: <i>Rubaije</i>	1
• Rumi: <i>Mesnevlja</i>	2
• Hafiz: <i>Divan</i>	1
• Sadi: <i>Đulistan</i>	1
Usmena književnost	(9+1)
• Odlike i podjela usmene književnosti	1
• Epska pjesma (izbor)	1
• Lirska pjesma (izbor)	1
• Sevdalinka (izbor)	1
• Lirsko-epske vrste	1
• "Hasanaginica"	2
• "Smrt Omera i Merime"	1
• Romansa (izbor)	1
• Usmena proza (narodna pripovijetka, bajka i basna)	1
• Poslovice, pitalice i zagonetke	1
Srednjovjekovna književnost	(6+1)
• Srednjovjekovna evropska književnost (odlike i vrste)	1
• Počeci slavenske pismenosti južnoslavenska srednjovjekovna literatura	1
• Bosanska srednjovjekovna književnost	1
• Zapisi sa stećaka	1
• Povelja Kulina-bana	1
• Ostale književne vrste (oblici pismenosti)	1
UKUPNO	105

• Frančesko Petrarca: <i>Kanconijer</i> (izbor)	1
• Đovani Bokačo: <i>Dekameron</i> (izbor)	1
• Humanizam i hrvatska književnost na latinskom jeziku (odlike i predstavnici)	1
Renesansa	(6+1)
• Renesansa (uvod)	1
• Miguel de Servantes: <i>Don Kihot</i> , L	2
• Viljem Šekspir: <i>Hamlet</i> , L	1
• Renesansa u hrvatskoj književnosti	1
• Marin Držić: <i>Dundo Maroje</i> , L	1
Reformacija i protureformacija	(3)
• Reformacija i protureformacija	1
• Manirizam i barok u književnosti i drugim umjetnostima (odlike i predstavnici)	1
• Ivan Gundulić: <i>Osman</i> (odlomak)	1
Klasicizam	(3)
• Klasicizam (odlike i predstavnici)	1
• Žan Rasin: <i>Fedra</i>	1
• Molijer: <i>Tvrđica</i> , L	1
Racionalizam i prosvjetiteljstvo	(4+1)
• Racionalizam i prosvjetiteljstvo (uvod)	1
• Volter: <i>Kandid</i> ,	1
• Prosvjetiteljstvo u južnoslavenskim književnostima,	1
• Dositej Obradović, Brezovački, Reljković, Vodnik...	1
Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima	(11+1)
• Književnost Bošnjaka na orijentalnim jezicima (osobine, vrijeme i pisci)	1
• Derviš-paša Bajezidagić (izbor)	1
• Muhamed Nerkesija (izbor)	1
• Hasan Kaimija (izbor)	1
• Alaudin Sabit Užičanin <i>Zafernama</i> (odlomak)	1
• Fevzija Mostarac <i>Bulbulistan</i> (izbor)	1
• Fadil-paša Šerifović (izbor)	1
• Mula Mustafa Bašeskija, <i>Ljetopis</i> (izbor)	1
• Ostali predstavnici (Adni, Sirrija, Hikmet, Habiba Stočević...)	2
• Ostali prozni pisci: Pruščak (<i>Temelji mudrosti o uređenju svijeta</i>), Šejh Jujo, Livnjak...	1
Alhamijado književnost	(6)
• Alhamijado književnost	1
• Muhamed Hevaji Uskufi (izbor)	1
• Abdulvehab Ilhamija (izbor)	1
• Fejzo Softa: <i>Ašiklijski elif be</i>	1
• Umihana Čuvidina: "Čamdži Mujo i lijepa Uma"	1
• Proza alhamijado književnosti (izbor)	1

Epistolarna književnost	(1+1)
• Epistolarna književnost: Krajišnička pisma (Mustafa Hurakalović/ Mustaj-beg Lički "Pismo harambaši Petru Smiljaniću")	1
Književna tradicija naroda Bosne i Hercegovine	(2)
• Franjevačka književna tradicija u BiH (opće odlike)	1
• Franjevačka književna tradicija u BiH (izbor)	1
Romantizam	(16+1)
• Romantizam u Evropi	1
• J.V. Gete: <i>Jadi mladog Vertera</i> , L	1
• Džordž Gordon Bajron (izbor)	1
• Aleksandar S. Puškin: <i>Evgenije Onjegin</i> , L	1
• Mihail J. Ljermontov: <i>Junak našeg doba</i> (izbor iz poezije)	1
• Viktor Igo: <i>Zvonar bogorodičine crkve</i> , L	1
• Hajnrih Hajne (izbor iz poezije)	1
• Alan Edgar Po: "Anabel Li"	1
• Stilsko-strukturalne karakteristike romantičarske poezije	
• Romantizam u južnoslavenskim književnostima	1
• Romantizam u južnoslavenskim književnostima (karakter i vrijeme)	1
• Branko Radičević i Jovan J. Zmaj (izbor)	1
• Laza Kostić (izbor)	1
• Hrvatska romantičarska lirika: Vraz, Preradović...	1
• Ivan Mažuranić: <i>Smrt Smail-age Čengića</i>	1
• Hrvatska romantičarska proza: Šenoa: <i>Zlatarevo zlato</i> , L	1
• Slovenački romantizam: Prešern: <i>Sonetni vijenac</i>	1
UKUPNO	105

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST		
III razred		
(3 sata sedmično – 105 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	JEZIK	(36)
	Sintaksa	(14+1)
	• Sintaksa (pojam i predmet sintakse)	1
	• Riječi (punoznačne i nepunoznačne)	1
	• Sintaksema (sintaksema i sintagma, preobrazba sintaksema u sintagmama)	1
	• Tipovi i vrste sintagme	
	• Sintagma i rečenica	1
	• Rečenica – komunikacijska i gramatička jedinica	1
	• Vrste rečenica po sastavu	
	• Predikat i subjekat	1
	• Objekt i adverbijalne (priloške) odredbe	
	• Atribut i apozicija	1
	• Prosta rečenica (struktura i tipovi prostih rečenica)	1
	• Složena rečenica – vrste i slaganje složenih rečenica	1
	• Analiza, intonacija složenih rečenica i rečnična kondenzacija	
	• Nezavisnosložene rečenice	1
	• Tipovi nezavisnosloženih rečenica	1
	• Zavisnosložene rečenice, ustrojstvo i tipovi	1
	• Zavisnosložene rečenice s objekatskom surečenicom	
	• Zavisnosložene rečenice s adverbijalnim surečenicama	1
	• Zavisnosložene rečenice s atributskom i apozicijskom surečenicom	1
	Tekstologija	(3)
	• Vezani tekst – struktura, uključivanje, ustrojstvo	1
	• Tipovi veze među rečenicama u vezanom tekstu	1
	• Tekstualni konektori	1
	Jezik u upotrebi	(13)
	• Raspravljanje, diskusija, kritika	1
	• Školski pismeni zadatak (3x4)	12
	Pravopis	(2)
	• Interpunkcijski znaci u složenim rečenicama	1
	• Pisanje skraćena	1
	Historija jezika	(2+1)
	• Bosanski, hrvatski i srpski jezik u 19. stoljeću	1
	• Naziv bosanski jezik – norma i standardizacija	1

2.	KNJIŽEVNOST I LEKTIRA	(69)
	Realizam	(12+1)
	• Realizam u Evropi	1
	• Roman u evropskoj književnosti	1
	• Stilsko-strukturalne karakteristike pripovjedne književnosti	1
	• Onore de Balzak: <i>Evgenija Grande</i> , L	1
	• Flober: <i>Madam Bovari</i> , L	1
	• Stendal: <i>Crveno i crno</i> , L	1
	• Dostojevski: <i>Zločin i kazna</i> , L	1
	• Nikolaj Vasiljevič Gogolj: "Šinjel"	1
	• Lav Nikolajevič Tolstoj: <i>Ana Karenjina</i>	1
	Realizam u južnoslavenskim književnostima	
	• Relizam u južnoslavenskim književnostima (panoramni pregled: Kovačić, Matavulj, Laza Lazarević...)	1
	• S. S. Kranjčević (izbor)	1
	• Radoje Domanović: "Vođa"	1
	Bošnjačka preporodna književnost	(11+2)
	• Bošnjačka preporodna književnost, opće napomene	1
	• Zatišje u književnom stvaralaštvu Bošnjaka (1878-1882)	1
	• Doba književnog bosanstva (1883-1897)	1
	• Doba književne polarizacije (1894-1905)	1
	• Listovi i književna izdanja (kraći pregled)	1
	• Listovi <i>Bošnjak</i> , <i>Behar</i> , <i>Gajret</i> i <i>Biser</i>	1
	• Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak (izbor)	1
	• Safvet-beg Bašagić (izbor)	1
	• Edhem Mulabdić: <i>Zelena busenje</i> , L	1
	• Osman-Aziz (izbor)	1
	• Nafija Sarajlić: "Teme"	1
	Moderna	(17+1)
	• Moderna u svjetskoj književnosti (pregled)	1
	• Šarl Bodler (izbor)	1
	• Artur Rembo, Verlen (izbor)	1
	• Rajner Marija Rilke (izbor)	1
	• Volt Vitmen (izbor)	1
	• Henrik Ibzen: <i>Nora</i>	1
	• Antun Pavlović Čehov (izbor)	1
	• Halil Džubran (izbor)	1
	• Moderna u južnoslavenskim književnostima	1
	• Ivo Vojnović: <i>Suton</i> (odlomak iz drame)	1
	• Antun G. Matoš (izbor)	1
	Moderna u srpskoj književnosti	
	• Bora Stanković: <i>Nečista krv</i>	1
	• Petar Kočić (izbor)	1

• Aleksa Šantić (izbor)	1
Moderna u bošnjačkoj književnosti	1
• M.Ć. Ćatić (izbor)	1
• Osman Đikić (izbor)	1
Književnost između dva svjetska rata	(5+1)
• Književnost u svijetu	1
• Marsel Prust: <i>Put do Svana</i> , L	1
• Franc Kafka: <i>Proces</i> ili <i>Preobraženja</i> , L	1
• Taha Husein: <i>Dani</i> , L	1
• Viljem Fokner: <i>Buka i bijes</i> , L	1
Južnoslavenske književnosti između dva svjetska rata	(17+2)
• Srpska književnost između dva svjetska rata (pregled)	1
• M. Crnjanski: "Sumatra"	1
• Branislav Nušić: <i>Gospođa ministarka</i>	1
• Hrvatska književnost između dva svjetska rata	1
• Miroslav Krleža: <i>Povratak Filipa Latinovića</i>	1
• Miroslav Krleža: (izbor: drama, poezija, esej)	1
• Antun Branko Šimić (izbor)	1
• Tin Ujević (izbor)	1
• Bošnjačka književnost	1
• Hamza Humo (izbor iz poezije)	1
• Hamza Humo: <i>Grozdantin kikut</i>	1
• Ahmed Muradbegović (izbor)	1
• Hasan Kikić: "K. und K. goveda"	1
• Abdurezak H. Bjelevac: <i>Minka</i> , L	1
• Enver Čolaković: <i>Legenda o Ali-paši</i>	1
• Isak Samokovlija (izbor)	1
• Književno-znanstvene vrste	1
UKUPNO	105

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST IV razred (3 sata sedmično – 90 do 96 sati godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	JEZIK Semantika <ul style="list-style-type: none"> • Semantika (semantika i njen odnos prema sintaksi) • Značenjski odnosi među riječima – sinonimija, antonimija, homonimija i hiponimija • Značenjski odnosi među rečenicama (frazna, kontraindikacija, tautologija, dvosmislenost) Sociolingvistika <ul style="list-style-type: none"> • Sociolingvistika (jezik kao sredstvo komunikacije u društvu) • Osnovni sociolingvistički pojmovi: govorni događaj, govorni čin, govorna situacija, govorne uloge, govorni predstavnik, govorna zajednica... • Raslojavanje jezika (teritorijalno, socijalno, individualno, funkcionalističko) • Mjesto bosanskog jezika u raslojavanju jezičkih standarda; jezici u višenacionalnoj zajednici • Funkcionalna stilistika (pojam funkcionalnog stila, klasifikacija funkcionalnih stilova, odlike stilova) • Naučni (znanstveni) stil, administrativno-pravni stil • Novinarsko-publicistički stil, razgovorni (kolokvijalni) stil • Uvođenje novih stilova (religijski, reklamni, retorički, esejistički, scenarijski, stripovni...) Upotreba jezika <ul style="list-style-type: none"> • Retorika kao vještina govorenja, osnovni principi retorike • Razgovor u književnoumjetničkim djelima (govorne uloge, individualne osobine, govorne vrednote) • Monolog (u književnoumjetničkom djelu) • Govori (akademski, politički, vojnički, sudski, religijski i prigodni) • Posebne govorne vrste (vođenje programa, najava i obavještenje, prevođenje, prijenos, pripovijedanje, recitiranje) • Vezani tekst – esej • Školski pismeni zadatak (3x4) Pravopis <ul style="list-style-type: none"> • Pisanje riječi stranog porijekla 	(28+2) (3+1) 1 1 1 (8+1) 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 (18) 1 1 1 1 1 1 12 (1+1) 1
2.	KNJIŽEVNOST I LEKTIRA Savremena svjetska književnost <ul style="list-style-type: none"> • Savremena svjetska književnost, opće odlike • Savremena svjetska književnost – poezija 	(62+4) (18+2) 1 1

• Savremena svjetska književnost – proza	1
• Savremena svjetska književnost – drama	1
• T. S. Eliot, izbor	1
• Herman Hese: <i>Stepski vuk</i>	2
• Mihail Bulgakov: <i>Majstor i Margarita</i>	1
• Ernest Hemingvej: <i>Starac i more</i>	1
• Horhe Luis Borhes (izbor)	1
• Margarit Jursenar (izbor: <i>Hadrijanovi memoari, Klitemnestra na sudu, Plod tuge u posudi bola</i>)	1
• Semjuel Beket: <i>Čekajući Godoa</i>	1
• Tarik Ali: <i>Sjene narova drveta</i>	2
• Alber Kami: <i>Stranac</i>	1
• G.G. Markes: <i>Sto godina samoće</i>	2
• Umberto Eko: <i>Ime ruže</i>	1
Savremena književnost južnoslavenskih naroda	(50+3)
• Savremena književnost južnoslavenskih naroda (uvod)	1
• Ivan Goran Kovačić: <i>Jama</i>	1
• Ivo Andrić: <i>Prokleta avlija</i>	1
• Vladan Desnica: <i>Proljeće Ivana Galeba</i>	1
• Nikola Šop (izbor)	1
• Meša Selimović: <i>Derviš i smrt</i>	3
• Meša Selimović: <i>Tvrđava</i>	3
• S. Kulenović: <i>Ponornica</i>	1
• S. Kulenović (izbor)	1
• Ranko Marinković: <i>Glorija</i>	1
• Ćamil Sijarić (izbor: poezija, pripovijetke, esej)	1
• Mak Dizdar (izbor)	4
• Vesna Parun (izbor)	1
• Vasko Popa (izbor)	1
• Derviš Sušić (izbor)	1
• Alija Isaković (izbor)	3
• Vitomir Lukić: Album	1
• Veselko Koroman: <i>Kako je strahobno</i>	1
• Danilo Kiš (motiv logora u književnosti)	1
• Danilo Kiš: <i>Grobnica za Borisa Davidovića</i>	1
• Mirko Kovač (izbor)	1
• Nenad Radanović (izbor)	1
• Nedžad Ibrišimović: <i>Ugursuz</i>	1
• Jasmina Musabegović: <i>Skretnice</i>	1
• Abdulah Sidran (izbor)	3
• Marko Vešović (izbor)	1
• Irfan Horozović (izbor)	1
• Dževad Karahasan: <i>Šahrijarov prsten ili Istočni divan</i>	2

	<ul style="list-style-type: none"> • Dževad Karahasan (izbor) • Muhamed Kondžić (izbor) • Zuko Džumhur (izbor) • Bosanskohercegovačka esejistika: M. Begić, M. Rizvić, E. Duraković, T. Kulenović, Z. Lešić, S. Blagojević... • Bosanski književnici iz savremene književnosti – po izboru nastavnika i učenika 	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>2</p>
UKUPNO		90 (96)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

IZBORNA NASTAVA

Uvodne napomene

Izborna nastava iz bosanskoga jezika i književnosti (kao i iz drugih predmeta) zastupljena je sa dva časa u III i IV razredu. Pohađanje ove nastave je obavezno za sve učenike koji su se opredijelili za ovaj izborni predmet. Učenici se ocjenjuju i ta ocjena ulazi u prosjek njihovog uspjeha.

Izborna nastava treba omogućiti učenicima da unaprijede svoje sklonosti u određenom području obrazovanja. Ona treba podstaknuti njihovu kreativnost i biti jedna vrsta dopune znanju koje se stječe tokom četiri godine iz književnosti i jezika.

Ovo bi trebalo biti atraktivno i za učenike i za nastavnike, pa podrazumijevamo da bi trebalo nastavnicima i učenicima ostaviti prostora za izradu plana i programa, a mi ćemo predložiti neke okvire, oblasti i cikluse, što bi trebalo biti samo baza (pomoć).

Časovi izborne nastave otvaraju mogućnost dobre saradnje među predavačima na raznim predmetima. Profesori arapskog, turskog i engleskog jezika mogu biti vrlo korisni gostujući profesori-predavači na časovima izborne nastave iz bosanskog jezika i književnosti.

Ciljevi i zadaci

Ciljevi i zadaci izborne nastave su:

- osposobljavanje za samostalni kreativni pristup jezičkoj i književnoj problematici na višem nivou nego u redovnoj nastavi;
- razvijanje sposobnosti učenika da se iskaže u timskom radu;
- podizanje govorne kulture učenika na viši nivo;
- razvijanje umijeća esejističkog pristupa književnom djelu;
- podsticanje učenika, kreativnim radom, da razvija svoj individualni stil – i u usmenoj i u pismenoj formi;
- spoznavanje suštine fenomena književnosti i pozicije književnosti kao umjetnosti;
- osposobljavanje učenika za kvalitetetan pristup literaturi o književnosti;
- kompariranje književne umjetnosti i ostalih umjetnosti, posebno likovne, pozorišne i filmske;
- podsticanje literarno nadarenih učenika da se izraze u formi drame, kratke priče...

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	PRISTUP KNJIŽEVNOUMJETNIČKOM DJELU Književnoteorijski pristup, <ul style="list-style-type: none"> • Književno-stilske formacije • Književnost između dva svjetska rata • Izbor djela iz svjetske literature: Poezija: T.S. Eliot, Vistan Hju Odn, Dilen Tomas, F.G. Lorka, Pablo Neruda, Gotfrid Ben, Žak Prever, Žan Kokto, Andre Kokto, Pol Eljar, Lepold Sinjor, Đuzepe Ungareti, Salvatore Kvizimodo, Rafael Alberti, Marina Ivanova Cvetajeva Pripovjedna proza: M. Prust, V. Vulf, Dž.B. Šo, A. Huxsley, W. Faulkner, F. Mauris, Andre Malro, G. Bernanos, Ž.P. Sartr, A. Camus, G. Ben, E.M. Remark, H. Hesse, M. Bulgakov, H. Broh, T. Man Dramsko stvaralaštvo: L. Pirandelo, Dž.B. Šo, G. Hauptman, M. Maeterlinck, E. Tollet, P. Claudel, Ž. Žirodu, Ž. Kokto, Ž. Anuj, Bertolt Breht, Judžin O'Nil – iz južnoslavenske literature (Krlježa: drame; Andrić: pripovijetke) – iz bošnjačke literature (Bjelevac: Melika; Kikić: izbor; Dizdarević: izbor; Muradbegović: drame) (Predmetni nastavnik će, u saradnji s učenicima, izabrati dva djela koja će biti predmetom obrade u izbornoj nastavi). Teorijski pristup – struktura književnog djela <ul style="list-style-type: none"> – tema, motiv, fabula – kompozicija i motivacija – pripovjedač i karakter – ideja – izvantekstovni odnosi – smisao književnog djela 	35
2.	JEZIČKOSTILSKA ANALIZA DJELA	35
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA BOSANSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	KNJIŽEVNOTEORIJSKI PRISTUP Savremena svjetska književnost <ul style="list-style-type: none"> • Savremena bosanskohercegovačka književnost • Literarna radionica: <ul style="list-style-type: none"> – učenik kao lektor i korektor istog događaja u različitim stilovima – rasprave po aktuelnim temama – filmska umjetnost i kvazifilm (televizijske serije „sapunice“...) – promjena konteksta klasičnom književnom djelu – slobodni čitalački izbor – učenici izborne nastave na nivou škole provode konkurs za najbolji literarni rad (pjesma, kratka priča, dramski tekst...) – rad na scenariju za kolažne programe u školi za razne prigode – literature manje poznatih kultura (npr. s Dalekog Istoka) – internet-literatura – gost predavač, gost pisac... – metodologija izrade morskog rada – informacija o srodnim grupama na fakultetima u BiH Teme za referate i koreferate, debatu: npr. Islamska estetika i umjetnost te druge teme po izboru. Među učenicima treba obaviti anketu u vezi s nastavnim sadržajima u izornoj nastavi i uvažiti njihove želje.	60 (+4)
UKUPNO		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I STRUČNA LITERATURA (KNJIŽEVNOST I JEZIK)

1. Vedad Spahić: *Čitanka* za 4. razred gimnazije
2. Enver Kazaz i Nedžad Ibrišimović: *Čitanka* za 4. razred gimnazije
3. Hadžem Hajdarević: *Čitanka* za 4. razred gimnazije
4. Grupa autora: *Čitanka* za 1, 2, 3 i 4, ŠKZ
5. Košutić i Brozović: *Čitanka iz stranih književnosti I*, ŠKZ
6. Košutić i Brozović: *Čitanka iz stranih književnosti 2*, ŠKZ
7. Hadžiefendić-Parić Remzija: *Naš jezik* za 4. razred gimnazije,
8. Halilović S., Jahić i Palić I.: *Gramatika bosanskog jezika*,
9. Halilović Senahid: *Pravopis bosanskog jezika*,

ČASOPISI

1. *Didaktički putokazi*
2. *Lica*
3. *Naša škola*
4. *Odjek*
5. *Prosvjetni list*

PREPORUČENA LITERATURA

1. Alis Majl: *Kreativnost u nastavi*
2. *Antologije bošnjačke književnosti 1-10*, Alef, Sarajevo
3. Babić Finka, Moguš, *Pravopis hrvatskog jezika*, ŠKZ
4. Bahtin Mihail: *O romanu*, Nolit, Beograd
5. Bahtin Mihail: *Problemi poetike Dostojevskog*, Nolit, Beograd
6. Barnes, Julijjan: *Floberov papagaj*,
7. Beker: *Od Odiseje do Uliksa*, ŠKZ
8. Biti, Vladimir: *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Matica Hrvatska, Zagreb 1997.
9. *Bošnjačka književnost u književnoj kritici*, 1-6
10. Botica: *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, ŠKZ
11. Božović Rajka: *Uvođenje učenika srednje škole u svijet romana*, Svjetlost, Sarajevo 1977.
12. But Vejn: *Retorika proze*, Nolit, Beograd 1976.
13. Čedić J.: *Školski rječnik lingvističkih termina u bosanskom jeziku*, Institut za jezik
14. Duraković Enes: *Riječ i svijet*
15. *Enciklopedija*, Leksikografski zavod, Zagreb (ili Prosveta, Beograd)
16. *Enciklopedijski rječnik moderne lingvistike*, Nolit, Beograd
17. Ferguson Francis: *Pojam pozorišta*
18. Frangeš - Šicel - Rosandić: *Pristup književnom djelu*
19. Fridrih, Hugo: *Struktura moderne lirike*, Stvarnost, Zagreb 1999.

20. *Govorne vježbe*, ŠKZ, 1990.
21. Hamzić Mirzet: *Književni termini - rječnik*, Sedam, Sarajevo 2001.
22. Idrizbegović Amira: *Bosanski jezik i Bošnjaci*, Sejtarija, 2003.
23. Ingarden Roman: *O saznanju književnog djela*, Nolit, Beograd
24. Isaković Alija: *Rječnik bosanskog jezika*
25. Ivić M.: *Pravci u lingvistici*
26. Jahić Dževad: *Trilogija o bosanskom jeziku, Vrijeme*, Zenica 2000.
27. Jakobson Roman: *Lingvistika i poetika*
28. Jonke Ljudevit: *Književni jezik u teoriji i praksi*
29. Katanić-Bakaršić Marina: *Stilistika*, NUK, Sarajevo 2001.
30. Kazaz Enver: *Bošnjački roman 20. vijeka*, Zoro, Sarajevo 2004.
31. Kloitz Warner: *Otvorena i zatvorena forma*
32. Kristal Dejvid: *Enciklopedijski rječnik u teoriji praksi*
33. Kyriacau Chris: *Temeljna nastavna umijeća*, Educa, Zagreb 1991.
34. Lešić Zdenko: *Jezik i književno djelo*, Svjetlost, Sarajevo 1979.
35. Lotman Jurij: *Struktura umjetničkog teksta*, Nolit, Beograd 1978.
36. Lukač Đerđ: *Teorija romana*
37. Marek Jurij: *Književnost i jezik u školi*
38. Markijević Henrik: *Teorija književnosti*
39. Mario de Michel: *Umjetničke avangarde 20. stoljeća*, NZMH, Zg 1990.
40. *Model u dramaturgiji na primjeru Krležina glembajevskog ciklusa*, CEKADE, Zagreb 1988.
41. Molnari: *Historija pozorišta*
42. Mujezinović N. i Pekmez M.: *Iz sehare bošnjačke*, Svjetlost, Sarajevo 1998.
43. Mujezinović Nidžara: *Čas lektire (korelacija užih nastavnih oblasti)*, Svjetlost, Sarajevo 1998.
44. Nametak Abdurahman: *Hrestomatija bošnjačke alhamijado književnosti*, Svjetlost, Sarajevo 1981.
45. Nametak Fehim: *Pregled književnog stvaranja bh. muslimana na turskom jeziku*, El-Kalem, Sarajevo 1989.
46. Pavletić Vlatko: *Kako razumjeti poeziju*, ŠKZ
47. Pavletić Vlatko: *Ključ za modernu poeziju*, Globus, Zagreb 1980.
48. Peco Asim: *Zvončići zvone*, Akcenatska čitanka
49. Pirić Alija: *Stil i tekst*, Bosanska riječ, 2000.
50. Poljak Vladimir *Didaktika*
51. *Povijest svjetske književnosti*, Mladost, Zagreb 1975.
52. Pranjić: *Jezikom i stilom kroz književnost*, ŠKZ
53. Prop Vladimir: *Morfologija bajke*, Prosveta, Beograd 1982.
54. Radovanović Milorad: *Sociolingvistika*, BIGZ, Beograd
55. Riđanović M.: *Jezik i njegova struktura*, Sarajevo 1984.
56. *Riječ u filmu*, Film i književnost, film i kazalište, ŠKZ 1990.
57. Rizvić Muhsin: *Interpretacije iz romantizma*

58. *Rječnik književnih termina*, Nolit, Beograd 1986.
59. *Rječnik stranih riječi*, (Klaić ili Vujaklija)
60. Rosandić - Šicel: *Pristup nastavi književnosti*
61. Rosandić i Silić: *Jezik, izražavanje i stvaranje*, ŠKZ, 1990.
62. Rosandić Dragutin: *Metodički pristup romanu*
63. Rosandić Dragutin: *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, ŠKZ 1986.
64. Rosandić Dragutin: *Problemsko stvaralaštvo i izborna nastava književnosti*, Svjetlost, Sarajevo 1975.
65. Slatina Mujo: *Nastavne metode*, Filozofski fakultet, Sarajevo 1998.
66. Solar Milivoj: *Suvremena svjetska književnost*, ŠKZ 1990.
67. Solar Milivoj: *Teorija književnosti*, ŠKZ, Zagreb 1984.
68. Solar Milivoj: *Teorija proze*, SNL, Zagreb 1989.
69. Stajger Emil: *Temeljni pojmovi poetike*, CERES, Zg 1996.
70. Šamić Midhat: *Kako nastaje naučno djelo*
71. Šicel: *Hrvatska književnost, pregled povijesti*, ŠKZ
72. Šoljan Antun: *Sto najvećih djela svjetske književnosti*, Nakladni zavod MH, Zg 1980.
73. Tanović Ilijas: *Frazeologija bosanskog jezika*, Dom štampe, Zenica 2000.
74. Tomaševski Boris: *Teorija književnosti*, Nolit, Beograd
75. Uspenski B. A.: *Poetika kompozicije, semiotike i ikone*, Nolit, Beograd
76. Velek i Voren: *Teorija književnosti*
77. Wiliams: *Drama od Ibzena do Brehta*

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA BOSANSKOG JEZIKA

Nastavu iz predmeta Bosanski jezik u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, s akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/ bachelor bosanskog jezika i književnosti,
- magistar/master bosanskog jezika i književnosti.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

ARAPSKI JEZIK

CILJ I ZADACI

Cilj

Cilj nastave Arapskog jezika, kao stranog jezika koji se izučava u medresi, jeste da razvije kod učenika navike znanja i komunikacije na arapskom jeziku, u receptivnom i produktivnom vidu, u usmenom i pismenom obliku te da im omogući stjecanje novih znanja neophodnih za sporazumijevanje na arapskom jeziku u okviru određene tematike i svakodnevnih govornih situacija.

Učenici se upoznaju s historijom arapskoga jezika, arapskom književnošću i na koncu sa kulturom, civilizacijom i kulturnom stvarnošću arapskoga svijeta u prošlosti i sadašnjosti.

Svojom naučnom zasnovanošću, izborom savremenih metoda i oblika rada te bogatstvom sadržaja nastave arapskoga jezika, kao i svakog drugog stranog jezika, treba razviti kod učenika intelektualne sposobnosti, inicijativu i kreativnost te ih osposobiti i podsticati na dalje obrazovanje i samoobrazovanje.

Zadaci

- Učenici trebaju ovladati osnovama arapskoga jezika u sva četiri vida: slušanje i razumijevanje govora, usmeno izražavanje, čitanje i razumijevanje tekstova i pismeno izražavanje u skladu s obrazovnim nivoom učenika.
- U nastavnom procesu učenici trebaju usvojiti jezičke strukture i govorne obrasce karakteristične za dijalog i kraće samostalno izlaganje u okviru određene tematike i produktivnog leksičkog fonda.
- Učenici trebaju ovladati pravilnom artikulacijom, izgovorom, ritmom i intonacijom arapskog jezika.
- Učenici trebaju pomoću jezičkih vježbanja (usmenih i pismenih) i neophodnih objašnjenja i komentara, usvojiti programom predviđene morfosintaksičke zakonitosti arapskoga jezika, neophodne za pravilno čitanje i razumijevanje lakših informativnih, popularno-naučnih i literarnih tekstova te za razumijevanje govora u okviru propisane tematike.
- Učenici se trebaju osposobiti za samostalno korištenje predviđenih udžbenika, literature i rječnika.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA ARAPSKI JEZIK I razred (3 sata sedmično – 105 sati godišnje)			
R. B.	JEZIČKO GRADIVO	UKUPNO SATI	OBRADA, PONAVLJANJE I VREDNOVANJE
1.	Uvod u arapsko pismo, tabelarni prikaz i vježbe za karakteristično pisanje okruglog <i>t</i> , <i>hemzeta</i> , dugog <i>a</i> i sl.	8	4+3+1
2.	Podjela riječi u arapskom jeziku (pokazati na kraćem tekstu sa različitim vrstama riječi i njihovoj poziciji u rečenici)	2	1+1+0
3.	Padeži (objasniti uz adekvatan tekst i tabelarni prikaz)	2	1+1+0
4.	Rod imenica s posebnim osvrtom na one koje se završavaju na okruglo <i>t</i> a ostale spomenuti uz obavezu da se u naredne tri godine vratimo na njih	3	1+1+1
5.	Lične zamjenice (samostalne) s posebnim osvrtom na jedninu i pokazne zamjenice s posebnim osvrtom na jedninu kao uvod u imensku rečenicu	4	2+1+1
6.	Imenska rečenica	3	1+1+1
7.	Lične zamjenice – spojene	3	1+1+1
8.	Upitne zamjenice i upitna rečenica	2	1+1+0
9.	Glagol ليس	3	1+1+1
10.	Rečenica sa prijedložnom sintagmom	1	1+0+0
11.	Pridjevi i slaganje pridjeva sa imenicom uz obradu pridjeva pripadnosti	4	2+1+1
12.	Broj imenica – dvojina uz osvrt na lične i pokazne zamjenice u dvojini	2	1+1+0
13.	Broj imenica – pravilna množina muškoga i ženskog roda uz osvrt na lične i pokazne i zamjenice u množini	3	1+1+1
14.	Nepravilna množina (osnovni oblici)	3	1+1+1
15.	Glagol imati	3	1+1+1
16.	Genitivna veza	3	1+1+1
17.	Glavni brojevi do deset kao primjer genitivne veze, dani u sedmici i godišnja doba	4	2+1+1
18.	Komparacija (najčešći oblici)	1	1+0+0
19.	Glagol كان i osvrt na imensku rečenicu	3	1+1+1
20.	Upotreba <i>inne, enne, lakin i lakinne</i>	4	2+1+1
21.	Glagoli i glagolska rečenica	3	1+1+1

22.	Perfekta – konjugacija kroz primjere trideset i pet najfrekventnijih glagola u afirmativnoj i niječnoj formi uz adekvatne tekstove كتب - قرأ) - درس - علم - عمل - ذكر - لعب - فهم - فتح - ذهب - سمع - حضر - رجع - خرج - دخل - طلب - أخذ - ترك - أراد - وصل - قال - غسل - بدأ - سأل - بحث (عن - دفع - سافر - شاهد - حاول - أرسل - أحب - جلس - سكن - تعلم - تكلم - انتهى - كرر - فكر	7	3+3+1
23.	Imperfekt na isti način uz paralelne vježbe sa perfektom u afirmativnoj i niječnoj formi	5	2+2+1
24.	Imperativ i zabrana	3	1+1+1
25.	Futur (upotreba <i>se, sevfe i len</i>)	3	1+1+1
26.	Glagolski načini (upotreba <i>en, li, lem</i>)	3	1+1+1
27.	Glavni brojevi do dvadeset	3	1+1+1
28.	Redni brojevi do dvadeset	3	1+1+1
29.	Izražavanje vremena i starosti	3	1+1+1
30.	Particip aktivni i pasivni uz ponavljanje imenske i glagolske rečenice	3	1+1+1
	*Za dvije pismene zadaće i dva testa s ispravkama izdvaja se osam sati iz fonda sati namijenjenih za pismenu provjeru znanja.	8	0+0+8
UKUPNO		105	40+33+32

UDŽBENICI I LITERATURA

Do izrade novih udžbenika raditi po *Udžbeniku arapskog jezika I*, Ahmeda Halilovića koji je odobrio Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, a za gradivo koje on ne obuhvata koristiti literaturu:

- الكتاب الأساسي في تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها - للمنظمة العربية للتربية والثقافة والعلوم - تونس الجزء الأول و الجزء الثاني.
- العربية بين يديك - سلسلة في تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها - العربية للجميع - مؤسسة الوقف الإسلامي، المملكة العربية السعودية - الكتاب الأول و الثاني و الثالث.
- سلسلة تعليم اللغة العربية، جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، الرياض - المملكة العربية السعودية
- سلسلة تعلموا العربية - منهج الإيسيسكو للتعليم الذاتي - الكتاب الأول - الجزء الأول و الثاني.

NAPOMENE

- Poseban zadatak u nastavi Arapskoga jezika za prvi razred medrese je ovladavanje fonetskim sistemom arapskoga jezika te njegovim grafijsko-pravopisnim sistemom u okviru predloženih programskih sadržaja, ovladavanje imenskom i glagolskom rečenicom u tri glagolska vremena i ovladavanje konverzijom u oblasti pozdravljanja pri susretu, ličnog i porodičnog predstavljanja, utvrđivanja identiteta drugih osoba

te imenovanja rodbinskih veza, imenovanja predmeta iz neposrednog okruženja, opisu kuće i ambijenta učionice, radne sedmice, radnog dana, iskazivanju vremena i uzrasta, situacija u učionici i u porodici, orijentacije u vremenu i prostoru, na ulici, u prodavnici, prijevoznom sredstvu i sl.

- Učenik prvog razreda medrese treba ovladati leksičkim minimumom od 300 riječi.
- Uz obradu navedenih gramatičkih sadržaja izdvojiti najfrekventnije fraze prilagođene obrazovnom nivou učenika.
- Predloženi glagoli su obavezni minimum za sve učenike.
- Predloženi glagoli neće biti zastupljeni samo u spomenutoj nastavnoj jedinici već će se susretati od početka do kraja udžbenika u različitim situacijama.
- Navedeno gradivo obraditi u 40 nastavnih sati.
- Za ponavljanje i utvrđivanje gradiva uz adekvatne vježbe i jezičke igre predviđena su 33 nastavna sata.
- Za pismenu i usmenu provjeru znanja predviđena su 32 sata.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA ARAPSKI JEZIK II razred (3 sata sedmično – 105 sati godišnje)			
R. B.	JEZIČKO GRADIVO	UKUPNO SATI	OBRADA, PONAVLJANJE I VREDNOVANJE
1.	Ponavljjanje glagola naučenih u prvoj godini kroz adekvatne tekstove u afirmativnoj i niječnoj formi	4	0+3+1
2.	Osvrt na glagolske načine kroz tekstove	4	0+3+1
3.	Upotreba <i>la</i> uz glagol u sadašnjem vremenu, način kojim se izražava zabrana i način kojim se izražava negacija vrste (<i>la</i> linefji-l-džinsi). Upotreba <i>lem</i>	3	1+1+1
4.	Nepotpuna deklinacija u okviru koje se detaljnije obrađuje nepravilna množina	4	1+2+1
5.	Aktiv i pasiv	4	2+1+1
6.	Infinitiv s najčešćim primjerima zavisne rečenice... (Idem u posjetu bratu... Možeš li mi reći nešto o sebi...)	3	1+1+1
7.	Druga vrsta glagola uz vježbe i usvajanje najmanje deset novih glagola: فَضَّلَ عَلَى - سَلَّمَ عَلَى - سَلَّمَ إِلَى - سَجَّلَ - قَدَّمَ - حَضَرَ - عَبَّرَ - رَخَّبَ - صَلَحَ - عَلَّمَ	5	3+1+1
8.	Brojevi – ponavljanje	3	0+2+1
9.	Osvrt na prijedloge i geniti	3	1+1+1
10.	Treća glagolska vrsta uz vježbe i usvajanje najmanje deset novih glagola: شاهد - ذاكر - دافع عن - لاحظ - شارك - ناقش - عارض - عامل - قابل - تابع - ساعد	5	3+1+1
11.	Osvrt na bliži objekat i akuzativ kroz gradivo o glagolima	3	1+1+1
12.	Brojevi do 100	3	1+1+1
13.	Četvrta glagolska vrsta uz vježbe i usvajanje najmanje petnaest novih glagola: - أخبر - أرسل - أنتج - أظهر - أعلن - أصبح - أسرع - أغلق - أعجب - أحضر - أحسن - أكمل - أنذر - أدخل - أخرج	5	3+1+1
14.	Komparacija pridjeva	3	1+1+1
15.	Peta glagolska vrsta uz vježbe i usvajanje najmanje deset novih glagola: - تكلم / تحدت - تعلم - تمكن من - تقدم - تعرف على - تخرج - تحمل - تبرع - تدخل - تكبر	5	3+1+1
16.	Neodređene i opće zamjenice	2	1+1+0

17.	Šesta glagolska vrsta uz vježbe i usvajanje najmanje deset novih glagola: - تعاون - تقابل - تضامن - تساقط - تنازع - تبادل - تشاجر - تناول - تسامح - تعارف	5	3+1+1
18.	Brojevi veći od stotine uz ponavljanje pređenog glagolskoga fonda	4	1+2+1
19.	Sedma glagolska vrsta uz vježbe i usvajanje najmanje deset novih glagola: - انقسم - انصرف - انقطع - اندلع - انطبع انعكس - انخفض - انعقد - انكسر - انفجر	3	1+1+1
20.	Priloški i drugi brojevi	2	1+1+0
21.	Odnosne zamjenice i odnosna rečenica	4	2+1+1
22.	Osma glagolska vrsta uz vježbe i usvajanje najmanje dvadeset novih glagola: - انتظر - اعترف ب - اشتغل - اعتقد - انتخب - اشترك - احتفل ب - اختلف - اجتمع - احترم - اعتذر - اقترب - ابتعد - انتقل - استمع إلى - اخترع - افتخر - اصدم - ازدحم - اذخر	5	3+1+1
23.	Vokativ	1	1+0+0
24.	Deveta glagolska vrsta uz vježbe i usvajanje najmanje pet novih glagola: - ابيض - اسود - اخضر - احمر - اعوج		
25.	Nepromjenjiva imena	3	1+1+1
26.	Deseta glagolska vrsta uz vježbe i usvajanje najmanje deset novih glagola: استعمل - استخدم - استقبل - استعجل - استغرق - استخرج - استهلك - استفسر - استغفر - استنسخ	5	3+1+1
27.	Upotreba participa aktivnog i pasivnog kroz vrste (paralela sa bosanskim jezikom)	3	1+1+1
	*Za dvije pismene zadaće i dva testa s ispravkama izdvaja se osam sati iz fonda sati namijenjenih za pismenu provjeru znanja.	8	0+0+8
UKUPNO		105	40+33+32

UDŽBENICI I LITERATURA

Do izrade novih udžbenika raditi po *Udžbeniku arapskog jezika II*, Ahmeda Halilovića koji je odobrio Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, a za gradivo koje on ne obuhvata koristiti literaturu:

- الكتاب الأساسي في تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها - للمنظمة العربية للتربية والثقافة والعلوم - تونس الجزء الأول و الجزء الثاني.
- العربية بين يديك - سلسلة في تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها - العربية للجميع - مؤسسة الوقف الإسلامي، المملكة العربية السعودية - الكتاب الأول و الثاني و الثالث.

- سلسلة تعليم اللغة العربية، جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، رياض - المملكة العربية السعودية
- سلسلة تعلموا العربية - منهج الإيسيسكو للتعليم الذاتي - الكتاب الأول - الجزء الأول و الثاني.

NAPOMENE

- Poseban zadatak u nastavi Arapskog jezika u drugom razredu je utvrđivanje gradiva prve godine, osposobljavanje učenika da se iskaže u složenijem obliku glagolske rečenice u sva tri glagolska vremena i načine uz znatno proširenje leksičkog fonda s obzirom na tematske sadržaje i nastavne jedinice.
- Tematski sadržaji tretiraju lično i porodično predstavljanje, opis kućnog i školskog ambijenta, porodično okupljanje tokom ručka ili večere, posjete rodbini i prijateljima, dane i godišnja doba, vremenske prilike, situacije na ulici, u prodavnici, u autobusu, parku, kinu, internet-klubu, različita takmičenja, lagahnije pjesme koje prate predložene sadržaje, različite situacije u kojima se izražava radost, dobrodošlica i izvinjavanje.
- Učenik drugog razreda medrese treba ovladati leksičkim minimumom od 600 (300+300) riječi.
- Uz obradu navedenih gramatičkih sadržaja usvojiti najfrekventnije fraze prilagođene obrazovnom nivou učenika.
- Predloženi glagoli su obavezni minimum za sve učenike.
- Navedeno gradivo obraditi u 40 nastavnih sati.
- Za ponavljanje i utvrđivanje gradiva, uz adekvatne vježbe i jezičke igre, predviđena su 32 nastavna sata.
- Za pismenu i usmenu provjeru znanja predviđena su 33 sata.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA ARAPSKI JEZIK III razred (3 sata sedmično – 105 sati godišnje)			
R. B.	JEZIČKO GRADIVO	UKUPNO SATI	OBRADA, PONAVLJANJE I VREDNOVANJE
1.	Vježbanje glagolskih vrsta kroz dijaloge	5	0+4+1
2.	Četverokonsonantni glagoli. Minimum kojim učenik treba ovladati je pet glagola i deset imena glagola ove vrste: ترجم - برمچ - سيطر - عرقل - تفلسف / برنامج - كهربائي - صيدلي - بيطري - صيدلية - سلسلة - تسلسل - مسلسل - زلزال - مطمئن	3	1+1+1
3.	Izražavanje datuma i imenovanje mjeseca uz ponavljanje glavnih i rednih brojeva	3	1+1+1
4.	Prijedlozi i prilozii	3	1+1+1
5.	Glagoli el-mudaaf uz vježbe i usvajanje najmanje dvadeset novih glagola: مؤ - فر - رد - ظن - شك - قرر - جد - سبب - خفف - حقق - ألخ - أحس ب - تردد - اهتم ب - اضطر - احتج - استحم - استحق - استمر - استغل	6	3+2+1
6.	Različiti oblici negacije / لا / غير / عدم / بلا / بدون	3	1+1+1
7.	Glagoli el-mehmuz uz vježbe i usvajanje najmanje dvadeset novih glagola: - أكل - أمر - أذن - سأل - قرأ - نشأ - أمن - أيد - ألف - هتأ - أثر - فاجأ - أخطأ - أطفأ - آمن - تأخر - تأكد - توضح - تسأل اتخذ	6	3+2+1
8.	Pasiv glagola i njegov subjekat	3	1+1+1
9.	Glagoli el-misal uz vježbe i usvajanje najmanje trideset novih glagola: وصل - ولد - وجد - وقف - وقع - وصف - ورث - وضع - وزن - وقع - وثق - وحد - وفر - يسر - وضح - واصل - واجه - وافق - أيقظ - أوصل - أوقف - توصل - توقع - توقف - توجه - اتصل - ب - اتسع - اتضح - اتفق استيقظ /	6	3+2+1
10.	Akuzativ - bliži objekat	3	1+1+1
11.	Glagoli el-edžvef uz vježbe i usvajanje najmanje četrdeset novih glagola: عاد - قال - زار - قام - غاب - صام - فاز - سار - مات - عاش - باع - خاف - خان - خوف - عيّن - حوّل - غيّر - حاول - داوم - ناول - أجاب عن / على - أشار - أعاد - أراد - أقام - أجاد - أطاع - تصوّر - تجوّل - تغيّر - تخيّل - تكوّن من - تعاون - تناول - احتاج - اختار - استطاع - استفاد - استشار - استعار	7	4+2+1
12.	Glagol قام ب glagol إ ، sa česticom قال	4	2+1+1
13.	Glagol kane i njemu srodni glagoli i njihov predikat	3	1+1+1

14.	Glagoli en-nakis uz vježbe i usvajanje najmanje trideset novih glagola: دعا - بقي - قضى - بنى - مشى - نسي - نما - حكى - رضي - لقي - ربي - سمى ب - صلى - عانى من - راعى - نادى - أعطى - أهدى - أجرى - أخفى - أبدى - أنهى - تغذى - تعشى - تمشى - اشترى - انتهى من - التقى - ادعى - اشتهى	7	4+2+1
15.	Akuzativ - opći objekat - u tekstu navesti najfrekventnije slučajeve kao npr. استقبله استقبالا حارًا / سررت سرورا كبيرا / ارتفع ارتفاعا ملحوظا / سار سيرا بطيئا / نام نوما عميقا/ هم يجاهدون حق الجهاد / نثق فيك كل ثقة / أنت تعرف العربية حق المعرفة	3	1+1+1
16.	Glagoli el-lefif uz vježbe i usvajanje najmanje deset novih glagola: نوى - روى - كوى - حيا - ساوى - أوصى - أحيا - أوفى - احتوى - اتقى	7	4+2+1
17.	Akuzativ stanja	3	1+1+1
18.	Upotreba glagola أتى / أتى ب / جاء / رأى / شاء	5	2+2+1
19.	Akuzativ izuzimanja	3	1+1+1
20.	Akuzativ mjesta i vremena uz obradu priloga za mjesto i vrijeme	3	1+1+1
21.	Akuzativ uzroka i upotreba uzročnih čestica / ل / لأجل / بسبب	3	1+1+1
22.	Akuzativ specifikacije uz ponavljanje brojeva	3	1+1+1
23.	Upotreba participa proširenih vrsta	2	1+0+1
24.	Deminutiv		
	*Za dvije pismene zadaće i dva testa sa isprawkama izdvaja se osam sati iz fonda sati namijenjenih za pismenu provjeru znanja.	8	0+0+8
UKUPNO		105	40+33+32

UDŽBENICI I LITERATURA

Do izrade novih udžbenika raditi po *Udžbeniku arapskog jezika III, IV*, Ahmeda Halilovića koji je odobrio Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, a za gradivo koje on ne obuhvata koristiti literaturu:

- الكتاب الأساسي في تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها - للمنظمة العربية للتربية والثقافة والعلوم - تونس الجزء الأول و الجزء الثاني.
- العربية بين يديك - سلسلة في تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها - العربية للجميع - مؤسسة الوقف الإسلامي، المملكة العربية السعودية - الكتاب الأول و الثاني و الثالث.
- سلسلة تعليم اللغة العربية، جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، الرياض - المملكة العربية السعودية
- سلسلة تعلموا العربية - منهج الإيسيسكو للتعليم الذاتي - الكتاب الأول - الجزء الأول و الثاني.

RJEČNICI

1. معجم عربي - بوسنوي، تأليف: توفيق مفتيتش
2. *Srpskohrvatsko-arapski rječnik*, Hasan Kaleši, Kamil Buhi

NAPOMENE

- Poseban zadatak nastave u trećem razredu je osposobiti učenika da pravilno koristi usvojene gramatičke i tematske sadržaje, insistirati na dijalogu počevši od porodice, porodičnog ambijenta tokom mjeseca ramazana, Bajrama, odlaska u biblioteku, restoran, hotel, kino, pozorište, utakmicu, takmičenja, izlete, šetnje, slušanje muzike, obilježavanje dana škole, hobija i slobodnih aktivnosti, odlazak ljekaru i u apoteku.
- Učenik trećeg razreda medrese treba ovladati leksičkim minimumom od 900 (300+300+300) riječi.
- Učenik treba naučiti da se služi rječnikom.
- Uz obradu navedenih gramatičkih sadržaja izdvojiti najfrekventnije fraze prilagođene obrazovnom nivou učenika.
- Predloženi glagoli su obavezni minimum za sve učenike.
- Osigurati da u razred dolazi jedan primjerak nekog od arapskih sedmičnika ili časopisa.
- Pogledati s učenicima jedan film, utakmicu vijesti ili neki drugi prikladan videomaterijal na arapskom jeziku.
- Navedeno gradivo obraditi u 40 nastavnih sati.
- Za ponavljanje i utvrđivanje gradiva uz adekvatne vježbe i jezičke igre predviđena su 33 nastavna sata.
- Za pismenu i usmenu provjeru znanja predviđena su 32 sata.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA ARAPSKI JEZIK IV razred (3 sata sedmično – 90 do 96 sati godišnje)*			
R. B.	JEZIČKO GRADIVO	UKUPNO SATI	OBRADA, PONAVLJANJE I VREDNOVANJE
1.	Ponavljjanje glagolskih vrsta uz vježbe s posebnim osvrtom na glagole srodnih značenja kao što su: أعرب / عبّر / أبدى / أدلى --- قال / تكلم / تحدّث / روى / حكى / قصّ --- أجاب / ردّ --- عاد / رجع / درس - ذاكر --- جلس / قعد --- انتخب / اختار --- أمكن / تمكّن / استطاع / ادعى / أتّهم --- فتش / بحث عن / راقب --- أنتج / صنع	7	4+2+1
2.	Ponavljjanje nepravilnih glagola uz naglasak na najčešće primjere sinonima i antonima	6	3+2+1
3.	Prelazni i neprelazni glagoli	4 (+1)	2+1+1
4.	Glagol qale i upravni i neupravni govor	4 (+1)	2+1+1
5.	Infinitivi i njihova upotreba s posebnim osvrtom na upotrebu infinitiva umjesto glagola u zavisnom načinu	3 (+1)	1+1+1
6.	Ponavljjanje modalnih formi: treba da, mora da, korisno je da, pogrešno je da...	4	2+1+1
7.	Glagoli sa dva objekta poput ... سأل - علّم - ناول - أعطى ...	4 (+1)	2+1+1
8.	Upotreba prijedloga uz glagole اعترف ب - احتفل ب - اتصل ب - اشتاق الى - توقف عن - انتهى من - رغب في / عن - سلّم إلى / على	7	3+2+2
9.	Oblici kojima se izražava divljenje, čuđenje, hvaljenje, kuđenje	3	1+1+1
10.	Vežnici i uzvici	3	1+1+1
11.	Izražavanje vremena, datuma i godina starosti. Pravilna upotreba konstrukcija poput كم الساعة (الآن)؟ ... كم ساعة كنت ... أين كنت / ستكون في ... هو ولد في ... و عمره	6	2+2+2
12.	Upitna rečenica i upotreba upitnih čestica	3	1+1+1
13.	Pogodbena rečenica (realna i irealna)	3	1+1+1
14.	Odnosna rečenica	3	1+1+1
15.	Upotreba vremenskih čestica	3	1+1+1
16.	Upotreba uzročnih čestica	3	1+1+1
17.	Rečenice: <i>emma... fe..., imma ... ve imma / ev..., sevaun ... em...</i>	3	1+1+1
18.	Tekstovi iz arapske književnosti	13 (+2)	7+4+2
	*Za dvije pismene zadaće i dva testa s ispravkama izdvaja se osam sati iz fonda sati namijenjenih za pismenu provjeru znanja.	8	0+0+8
UKUPNO		90 (96)*	37+25+28

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

Do izrade novih udžbenika raditi po *Udžbeniku arapskog jezika 3, 4.*, Ahmeda Halilovića koji je odobrio Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, a za gradivo koje on ne obuhvata koristiti literaturu:

- الكتاب الأساسي في تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها - للمنظمة العربية للتربية و الثقافة والعلوم - تونس الجزء الأول و الجزء الثاني.
- العربية بين يديك - سلسلة في تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها - العربية للجميع - مؤسسة الوقف الإسلامي، المملكة العربية السعودية - الكتاب الأول و الثاني و الثالث.
- سلسلة تعليم اللغة العربية، جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، رياض - المملكة العربية السعودية
- سلسلة تعلموا العربية - منهج الإيسيسكو للتعليم الذاتي - الكتاب الأول - الجزء الأول و الثاني.

RJEČNICI

1. معجم عربي - بوسنوي، تأليف: توفيق مفتيتش
2. *Srpskohrvatsko-arapski rječnik*, Hasan Kaleši, Kamil Buhi

NAPOMENE

- Poseban cilj nastave u završnoj godini školovanja u medresi je da se učenik osposobi za samostalno korištenje rječnika i razumijevanje tekstova različite sadržine. Gradivo četvrtog razreda treba rezimirati sve ono što je učenik naučio tokom protekle tri godine i tematski se odnosi na opširnije predstavljanje učenika, njegov hobi, aktivnosti i planove, na razgovor o porodici i sukobu generacija kao i predstavljanje svih članova porodice, boravak u kući, kućne obaveze i aktivnosti; škole, predmeta koje izučava i školskog života; izbor budućeg zanimanja; neposredno okruženje – ulica, prodavnica, pošta, agencije, posjeta ljekaru; grad u kome živi i njegove osobenosti, domovina, islamski svijet i međunarodna zajednicu; problemi savremenog društva poput zaštite čovjekove okoline, bolesti savremenog svijeta poput side i pušenja; mediji, pisanje pisma i molbe. Tokom četvrtog razreda učenik se treba kratko upoznati sa historijom arapskoga jezika i književnosti, uz obradu najmanje sedam tekstova iz različitih perioda arapske književnosti.

- Učenik četvrtog razreda medrese treba ovladati leksičkim minimumom od 1200 (300+300+300+300) riječi.
- Uz obradu navedenih gramatičkih sadržaja, izdvojiti najfrekventnije fraze prilagođene obrazovnom nivou učenika.
- Spomenute gramatičke sadržaje obraditi u okviru tekstova koje je potrebno pažljivo odabrati, tako da je primjere vezane za sintaksu dovoljno markirati i ponuditi slične.
- Predviđeni broj časova za pojedine gramatičke oblasti u četvrtom razredu ne mora se odnositi samo na jedan tekst nego ga nastavnik u mjesečnim planovima može raspoređivati po potrebi, u skladu s tekstovima ako mu se to čini prihvatljivijim.
- Predloženi glagoli su obavezni minimum za sve učenike i ne moraju biti sadržani samo u jednom tekstu nego kroz cijeli udžbenik.
- Osigurati da u razred dolazi barem jedan primjerak nekog od arapskih sedmičnika ili časopisa.
- Pogledati s učenicima barem jedan film, utakmicu, poslušati vijesti ili neki drugi prikladan videomaterijal.
- Navedeno gradivo obraditi u 38 nastavnih sati.
- Za ponavljanje i utvrđivanje gradiva uz adekvatne vježbe i jezičke igre, predviđeno je 24, odnosno 30 nastavnih sati.
- Za pismenu i usmenu provjeru znanja predviđeno je 28 sati.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA ARAPSKI JEZIK – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)			
R. B.	JEZIČKO GRADIVO	SATI	OBRADA, PONAVLJANJE I VREDNOVANJE
1.	Test znanja koji treba pokazati koliko su učenici napredovali ili zaboravili arapski jezik tokom raspusta i na što treba više obratiti pažnje u budućnosti	2	1+1
2.	Kako ste proveli raspust (Usmeno i pismeno izražavanje)	2	1+1
3.	Nova školska godina nove obaveze	3	1+1+1
4.	Kupovina školskih potrepština	2	1+1
5.	Telefonski razgovori (Zvoni ti mobitel)	2	1+1
6.	Uradi ono što se traži od tebe (Vrsta testa)	2	1+1
7.	Pismo prijatelju	2	1+1
8.	Na ulicama je još dosta turista. Turista iz jedne arapske zemlje u posjeti tvojoj školi	3	1+1+1
9.	Jesen je. Ljudi ubiru plodove svoga rada. Rad u islamu je ibadet	3	1+1+1
10.	Čitamo štampu. Pad aviona	2	1+1
11.	Zanimljivosti. Slonovi	2	1+1
12.	Bavimo se sportom. Košarka	3	1+1+1
13.	Pismeno izražavanje. Moja priča	2	1+1
14.	Problemi mladih. Droga	2	1+1
15.	Zima je. Kod ljekara	3	1+1+1
16.	Da li si ti agresivna osoba? Test	2	1+1
17.	Te dobre čudne životinje. Deva	3	1+1+1
18.	O čemu maštaš	3	1+1+1
19.	Kviz znanja	2	1+1
20.	Opiši sliku Usmeno izražavanje	3	1+1+1
21.	Moj brat / sestra / prijatelj Pismeno izražavanje	3	1+1+1
22.	Priča iz baštine	2	1+1
23.	Blizu je kraj školske godine i pred nama je dugo toplo ljeto	2	1+1

24.	Jezička igra Odlazak u turističku agenciju	3	1+1+1
25.	Gledanje arapskih satelitskih kanala uz pomaganje učenicima u razumijevanju	2	1+1
26.	Rad na internetu uz pomoć nastavnika	2	1+1
27.	Unošenje teksta u kompjuter i korištenje arapske tastature	2	1+1
28.	Lektira	2	1+1
29.	Dvije pismene zadaće s ispravkama	4	2+2
UKUPNO		70	28+21+21

UDŽBENICI I LITERATURA

- تعلموا العربية - إعداد جماعة من الخبراء - منشورات المنظمة الإسلامية للتربية و العلوم والثقافة - ايسيسكو 1421هـ/2000م.
- الكتاب الأساسي في تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها - للمنظمة العربية للتربية و الثقافة والعلوم - تونس الجزء الأول و الجزء الثاني.
- العربية بين يديك - سلسلة في تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها - العربية للجميع - مؤسسة الوقف الإسلامي المملكة العربية السعودية - الكتاب الأول و الثاني و الثالث.
- سلسلة تعليم اللغة العربية، جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، رياض - المملكة العربية السعودية
- سلسلة تعلموا العربية - منهج الإيسيسكو للتعليم الذاتي - الكتاب الأول - الجزء الأول و الثاني.

RJEČNICI

1. معجم عربي - بوسنوي، تأليف: توفيق مفتيتش
2. Hasan Kaleši i Kamil Buhi, *Srpsko-hrvatsko-arapski rječnik*

NAPOMENE

- Tokom izborne nastave najmanje jednom u petnaest dana slušati vijesti na arapskom jeziku i čitati novinske tekstove a jednom mjesečno gledati programe različitog sadržaja. U medresama gdje se ne može koristiti videomaterijal insistirati na audiomaterijalu.
- Učenicima koji se odluče za izbornu nastavu iz arapskog jezika treba omogućiti nesmetano posjećivanje arapskih web-stranica.
- Lektira i samostalni rad u okviru istraživačkih projekata predstavljaju sastavni dio izborne nastave.

CILJEVI I ZADACI IZBORNE NASTAVE

S obzirom na to da izbornu nastavu arapskog jezika odabiru, uglavnom, oni učenici i učenice koji imaju sklonosti ka arapskom jeziku, koji su ovladali osnovama arapskog jezika i koji žele u budućnosti izučavati arapski jezik, cilj izborne nastave u trećem razredu je pružiti im mogućnost da kroz odgovarajuće tekstove, konverzaciju, gledanje arapskih satelitskih televizijskih kanala, internet, lektire i druge aktivnosti aktivno ovladaju arapskim jezikom. Časovi izborne nastave omogućavaju da se učenici šire upoznaju s bogatom arapskom baštinom i arapskim svijetom, sa savremenim kretanjima u književnosti te da se navikavaju na gledanje i slušanje satelitskih programa i interneta.

Učenik trećeg razreda medrese koji je izabrao arapski jezik za izbornu nastavu treba ovladati leksičkim minimumom od 1200 (300+300+300+300 izborna nastava) riječi.

Učenik treba naučiti da se bez poteškoća služi arapsko-bosanskim rječnikom.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA ARAPSKI JEZIK – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*			
R. B.	JEZIČKO GRADIVO	UKUPNO SATI	OBRADA, PONAVLJANJE I VREDNOVANJE
1.	Jezička igra. Predstavi (sebe, svog najboljeg prijatelja, razred, školu, grad ...)	2	1+1
2.	Upoznaj sebe (test)	2	1+ 1
3.	Više puteva. Srednji put	3	1+1+1
4.	Umjetnost stjecanja i gubljenja prijatelja Hvala vam neprijatelji	2	1+1
5.	Muškarci	2	1+1
6.	Arapski svijet	2	1+1
7.	Daruj krv. Pomozi sebi i drugome	2 (+1)	1+1
8.	El-Azhar	2	1+1
9.	Koje novine čitaš i šta te u njima najviše interesira? (sport, moda, politika ...)	2	1+1
10.	Članak iz novina. Rat u kome ne možemo pobijediti	2 (+1)	1+1
11.	Debeli i mršavi. Dijeta	2	1+1
12.	Različite kulture Šta znači asimilacija	2	1+1
13.	ISESCO	2	1+1
14.	Svijet u kojem živimo Letjelice koje nas prate iz zraka	2 (+1)	1+1
15.	Pušenje	2	1+1
16.	Hidžab u različitim dijelovima svijeta	2	1+1
17.	Svijet prirode. Pčele	3	1+1+1
18.	O čemu maštaš Lijepi trenuci	3	1+1+1
19.	Intervju s izumiteljem interneta	2	1+1
20.	Vrteška života	2 (+1)	1+1
21.	Globalizacija	3	1+1+1
22.	Brojevi i statistika	2	1+1
23.	Blizu je kraj školske godine. Kuda dalje	2	1+1

24.	Gledanje arapskih satelitskih kanala uz pomaganje učenicima u razumijevanju	2	1+1
25.	Rad na internetu uz pomoć nastavnika	2	1+1
26.	Lektira	2	1+1
27.	Dvije pismene zadaće s ispravkama	4	2+2
UKUPNO		60 (64)*	28+28+9

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

LITERATURA

- تعلموا العربية - إعداد جماعة من الخبراء - منشورات المنظمة الإسلامية للتربية و العلوم والثقافة - إيسيسكو - 1421هـ/2000م.
- الكتاب الأساسي في تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها - للمنظمة العربية للتربية و الثقافة والعلوم - تونس الجزء الأول و الجزء الثاني.
- العربية بين يديك - سلسلة في تعليم اللغة العربية لغير الناطقين بها - العربية للجميع - مؤسسة الوقف الإسلامي المملكة العربية السعودية - الكتاب الأول و الثاني و الثالث.
- سلسلة تعليم اللغة العربية، جامعة الإمام محمد بن سعود الإسلامية، رياض - المملكة العربية السعودية
- سلسلة تعلموا العربية - منهج الإيسيسكو للتعليم الذاتي - الكتاب الأول - الجزء الأول و الثاني.

RJEČNICI

1. معجم عربي - بوسنوي، تأليف: توفيق مفتيتش
2. Hasan Kaleši i Kamil Buhi, *Srpsko-hrvatsko-arapski rječnik*

NAPOMENE

- Tokom izborne nastave najmanje jednom u petnaest dana slušati vijesti na arapskom jeziku i čitati novinske tekstove, a jednom mjesečno gledati programe različitog sadržaja. U medresama gdje se ne može koristiti videomaterijal insistirati na audiomaterijalu.

- Učenicima koji se odluče za izbornu nastavu iz arapskog jezika treba omogućiti nesmetano posjećivanje arapskih web-stranica.
- Lektira i samostalni rad u okviru istraživačkih projekata predstavljaju sastavni dio izborne nastave.

CILJEVI I ZADACI IZBORNE NASTAVE

Učenici četvrtih razreda dalje razvijaju sposobnosti usmenog i pismenog izražavanja kroz složenije tekstove, gledanje arapskih satelitskih televizijskih kanala, korištenje interneta, čitanje lektire i druge aktivnosti. Uz to, oni punoljetstvom i završavanjem srednje škole imaju različite dileme o kojima razgovaraju sa svojim nastavnikom na arapskom jeziku.

Učenik četvrtog razreda medrese koji je izabrao arapski jezik za izbornu nastavu treba ovladati leksičkim minimumom od 1800 (300+300+300+300+ izborna nastava 300+300) riječi.

Učenik treba naučiti da se bez poteškoća služi arapsko-bosanskim rječnikom.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA ARAPSKOG JEZIKA

Nastavu iz predmeta Arapski jezik u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, s akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/ bachelor arapskog jezika i književnosti,
- magistar/master arapskog jezika i književnosti.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

ENGLISKI JEZIK

I RAZRED

GLAVNE ODLIKE

Programski sadržaji su koncipirani za učenike medrese među kojima ima onih koji tek počinju učiti engleski jezik kao i onih koji imaju predznanje iz osnovne škole. Ovi sadržaji omogućavaju učenicima da dostignu nivo na kom će koristiti i razumjeti engleski jezik u nizu stvarnih i praktičnih životnih situacija.

Važno je istaći da je obavezno u nastavi koristiti najnovija metodološka iskustva.

Učeći jezik stižu se nova saznanja o upotrebi interneta kroz zadatke, te se daju relevantne web-stranice – *websites* što učenicima pruža mogućnost samostalnog učenja, istraživanja i napredovanja prema sposobnostima i interesovanju.

Putem audiozapisa poboljšat će se obrada tekstova u svim nastavnim jedinicama, te dijalozima, korisne fraze, fonetske vježbe kao i pjesme koje se obrađuju u knjizi. Povremeno uvodi se videonastavne časove u okviru iste tematike koristeći adekvatne videokurseve.

Preporučuje se nabavka i audiozapisa koji na ovom nivou sadrže materijale za testiranje slušanja i razumijevanja govora.

Stoga, treba koristiti interesantne i moderne sadržaje uz savremeni metodološki pristup, atraktivnu tehničku opremu knjige, obim materijala na nivou pre-intermediate koji pruža mogućnost izbora, da bi motivirali svakog učenika da bolje nauči engleski jezik.

Glavne odlike ovog programa su:

- prezentiranje niza varijacija engleskog jezika kao jezika međunarodnog komuniciranja;
- jezički sadržaji neophodni za jednostavnu i istovremeno uspješnu komunikaciju kako u društvenom tako i profesionalnom kontekstu;
- pristup nastavi koja u centru pažnje ima učenike kao aktivne sudionike i njihov rad a osigurava im najefikasnije učenje jezika;
- autentični usmeni i pismeni materijali s pažljivom gradacijom postavljenih zadataka i tekstova u skladu sa nivoom napredovanja učenika;
- učenje u ambijentu međunarodnog okruženja i razvijanje duha tolerancije, humanizma i etičkih principa;
- sistematično i pažljivo utvrđivanje gradiva;
- kompatibilnost sa brojnim video i kompjuterski dizajniranim kursevima na ovom nivou u svrhu konsolidacije i proširivanja gradiva.

CILJEVI I ZADACI

Engleski kao strani jezik u medresi je sastavni dio odgojno-obrazovnog procesa koji omogućuje učeniku širu komunikaciju u prostoru i vremenu. Učenici proširuju svoje saznanje područje tako što ulaze u životnu stvarnost drugih zemalja kroz široku ponudu različitih prezentacija.

Cilj je da se postigne svjesna i samostalna primjena znanja jezika i kulture te razvije vještina izražavanja na engleskom jeziku u govornom i pisanom obliku.

Shodno navedenom, jedan od osnovnih ciljeva učenja engleskog jezika je da se učenik osposobi za govornu i pisanu komunikaciju, za samostalnu primjenu izvora znanja na engleskom jeziku u okviru mogućnosti svoje dobi kako bi mu to pomoglo u daljem stjecanju znanja u nastavku školovanja i njegovim općim životnim i profesionalnim uvjetima.

Edukativni ciljevi

Osnovni edukativni ciljevi ovog programa su u domenu strategija i jezičkih vještina koje doprinose što uspješnijem učenju, kako slijedi:

- ohrabrivati pozitivan stav prema učenju jezika;
- pomoći učeniku da izvršava niz jednostavnih komunikativnih zadataka od samog početka nastave;
- podizati učeničko povjerenje u komunikativnim situacijama na motivirajući način;
- izlagati učenika širem spektru regionalnih i nacionalnih varijacija engleskog jezika i karakterističnim iskazima autentičnog savremenog govornog jezika;
- poticati i istraživati upotrebu engleskog jezika kao sredstva međunarodnog komuniciranja s akcentom na najnoviju praksu, *e-mail* naprimjer, uz ohrabivanje učenika da samostalno nastave učenje;
- uspostaviti solidnu leksičku osnovu i brojne jezičke strukture i funkcije;
- pomoći učenicima da prepoznaju relativnu važnost tečnog i tačnog izražavanja u komunikativnim situacijama;
- omogućiti učenicima da se privikavaju na novostečene jezičke kompetencije u skladu sa svojim posebnim ličnim potrebama;
- osigurati niz optimiziranih aktivnosti za rad na usvajanju jezičkih struktura i slobodna i spontana vježbanja te razvijati strategije efikasnog učenja engleskog jezika;
- koristiti realistične komunikativne zadatke kao sredstvo ocjenjivanja napredovanja učenika i prezentirati koliko su uznapredovali;
- osigurati raznolike i stimulativne sadržaje koji će integrirati učenička lična osjećanja i iskustvo u procesu učenja i uz ugodnu atmosferu u radu omogućiti svakom učeniku da napreduje u skladu sa svojim individualnim nivoima, mogućnostima i interesima;
- ohrabrivati učenike da preuzimaju odgovornost za ono što trebaju naučiti i primijeniti u praksi.

Komunikativni zadaci

Komunikativni zadaci koje će učenici moći obavljati predstavljaju ključne jezičke vještine koje učenici demonstriraju u nizu ciljnih situacija kao što su:

- sposobnost boljeg razumijevanja, govora, čitanja i pisanja savremenog engleskog jezika;
- usavršavanje izgovora i intonacije u govornom izražavanju;
- sposobnost usmenog komuniciranja u sklopu poznatih sadržaja, leksike, komunikacijskih uzoraka (prepričavanje, izražavanje vlastitog mišljenja, osjećaja, interesa);
- sposobnost pravilne upotrebe gramatičkih struktura nužnih za pismenu i usmenu komunikaciju;
- uočavanje zakonitosti tvorbe i upotrebe gramatičkih struktura; razvijanje lingvističkog mišljenja;
- identificirati i predstaviti sebe i druge;
- međusobno upoznavanje i pozdravi;
- tražiti i davati lične podatke vezane za dob, adresu, spol, bračni status, državljanstvo, zanimanje, porodicu, vjeru itd.;
- razumjeti i popuniti formulare u kojima se daju lični podaci;
- razumjeti i pisati kratka jednostavna pisma u kojima se daju lični podaci;
- opisati svoje lične i profesionalne sposobnosti i mogućnosti;
- govoriti o poslovima drugih ljudi;
- opisati mjesta stanovanja ljudi: namještaj, sobe, kuće itd.;
- opisati školu, učionicu i sl.;
- razumjeti i pisati jednostavna pisma u kojima se traži informacija o porodičnom životu;
- opisivati geografske odlike zemalja, regija, gradova te razvijati svijest o okolici itd.;
- razumjeti i pisati kratka pisma ili popunjavati dokumente u kojima se traže informacije o zemljama, regijama, gradovima itd.;
- traženje i davanje uputa za kretanje u nepoznatom gradu;
- razgovor o danima u sedmici, vremenu po satu i vremenskim prilikama;
- razgovarati o svakodnevnim rutinskim aktivnostima i navikama;
- pričati o odijevanju i ličnom izgledu;
- govoriti o onome što nam se sviđa ili ne sviđa – izražavanje emocija i mišljenja;
- razgovarati o slobodnim aktivnostima: bavljenje nekim radom, sportom, hobijem i sl.;
- tražiti i davati informacije u vezi s bavljenjem navedenim slobodnim aktivnostima;
- uobičajeni načini upućivanja, prihvaćanja i odbijanja poziva u svakodnevnom društvenom životu;
- razumijevanje i pisanje pisama i drugih dokumenata koji se tiču slobodnih aktivnosti;
- razgovarati o putovanjima i o transportnim sredstvima;
- traženje i davanje informacija o putnim aranžmanima u domenu usvojenog vokabulara i jezičkih vještina;
- upotreba telefona;
- obavljanje jednostavnih komercijalnih transakcija: u prodavnici, ugostiteljskom objektu i sl.;

- postavljanje pitanja i davanje odgovora u različitim situacijama;
- opisivanje predmeta: veličina, materijal, boja i sl.;
- razumijevanje pisanih i usmenih instrukcija i propisa;
- traženje i davanje jednostavnih instrukcija;
- traženje i davanje dozvole;
- govorenje ljudima šta da rade;
- predstavljanje islama, govor o osnovama vjere, izvorima, Šerijatu i sl.
- uobičajeni jednostavni načini izražavanja žaljenja i izvinjavanja zbog ponašanja ili počinjene nesmotrenosti.

TEMATIKA I VOKABULAR

Tematika i vokabular u početnoj nastavi engleskog jezika se prvenstveno baziraju na životnom ambijentu i radu učenika iz kog se može u stanovitoj mjeri pratiti i kulturološki aspekt života u zemljama engleskog govornog područja. Obavezno je praćenje trendova savremenog načina života u stvarnom svijetu i orijentacija na međunarodno okruženje u kom svoje značajno mjesto ima Bosna i Hercegovina kao država u kojoj učenici izučavaju engleski kao strani jezik. Ukoliko nastavnici u udžbenicima po kojima izvode nastavu nemaju osnovne podatke o zemlji u kojoj se uči jezik – BiH, dužni su ih faktografski na jasan i jednostavan način prezentirati učenicima na materijalima koje bi dijelili na času – *handouts*.

Na ovom nivou nastave u prvom planu su porodica i kultura življenja, škola, druženje mladih, aktivnosti u slobodnom vremenu, stvari koje se mogu i ne mogu uraditi kod kuće, sport, hobi, kulturne znamenitosti i putovanja.

Usvajanje vokabulara se ne zasniva na principu da se razumije svaka riječ u tekstu, već na kompleksnom procesu koji podrazumijeva upoznavanje, učenje i upotrebu vokabulara u kontekstu. U radu se naglašavaju ključne riječi, a učenici postupno usvajaju sve važne nove riječi kroz rad na času, kod kuće i uz korištenje preporučenog odgovarajućeg rječnika. Slikovni rječnici sa ilustracijama i fotografijama su najpotrebniji u ovoj fazi učenja i treba ih koristiti kad god se ukaže prilika. Učenicima se preporučuje da svakodnevno, prema vlastitom izboru i željama, u svoje namjenske bilježnice, unose nove riječi, fraze i izraze koje uče uz navođenje primjera njihove primjene. U tu svrhu neophodno je predstaviti i razvijati vještine klasificiranja, bilježenja i učenja vokabulara po tematskim grupama – *topic groups*.

Savremena metodika nastave stranih jezika, naročito engleskog jezika, posjeduje objavljenu bogatu literaturu koju kao pomoć nastavnici trebaju imati na raspolaganju u realizaciji nastave.

JEZIČKE VJEŠTINE

Jezičke vještine – *skills* su nedjeljive u nastavnom procesu i samo se uvjetno dijele na četiri nastavna područja: Čitanje i razumijevanje teksta – *reading*, slušanje i razumijevanje govora – *listening*, pismeno izražavanje – *writing* i usmeno izražavanje – *speaking*. Ovom podjelom se ističe priroda jezičkih znanja, navika i umijeća koje učenici usvajaju istovremeno, a nikako na odvojenim namjenskim časovima. Kroz integralni nastavni proces je jedino moguće raditi

na stjecanju vještina – *skills work* i ostvarivati zadate ciljeve i osposobiti učenike za uspješno rješavanje postavljenih komunikativnih zadataka.

Čitanje i razumijevanje teksta – reading

Bez obzira na ograničeni nivo engleskog jezika, učenici trebaju čitati različite tipove tekstova kao što su: pisma, prospekti, brošure, različite vrste opisivanja, bilješke, formulari, e-mail poruke, putokazi, poster, kratki jednostavni narativni tekstovi i sl.

U manjim grupama gdje učenici mogu brzo napredovati, nastavnici uvode dodatno čitanje – *reading* iz prikladnih izvora kao što su udžbenici, nastavnikov vlastiti izbor u formi materijala koji se dijeli učenicima na času – *handouts* i sl.

Tekstovi za obradu trebaju biti raznoliki a razumijevanje utvrđivano i provjeravano najprikladnijim postupcima primjenom najsavremenijih metoda gdje se u prvi plan stavlja učenik sa svojom kreativnošću. Preporučuju se raznoliki tipovi zadataka kao što su pretkazivanje – *prediction*, popunjavanje tabele – *table completion*, dopuna u bilješkama – *notes*, pitanja sa ishodom tačno/netačno – *true/false questions*, spajanje teksta sa slikama – *matching texts with pictures*, spajanje pasusa sa temama – *matching paragraphs with topics*, slaganje tema – *sequencing topics*, usaglašavanje slika ili tekstova – *sequences pictures or texts*, te čitanje zbog specifičnih informacija – *reading for specific information*, odnosno čitanje u svrhu davanja tačne informacije – *reading for accuracy* ili ispravljanja netačne informacije – *false information*.

Slušanje i razumijevanje govora – listening

U startnoj fazi učenja jezika najprikladniji način čine dijalozi u kojima sudjeluju likovi koji se često pojavljuju u novim situacijama i pričama koje kroz dalji rad dobivaju svoje nastavke. Učenici trebaju slušati i razumijevati razne vrste govornika u neformalnoj konverzaciji, intervjuima, recitacijama i pjesmama te učestvovati aktivno u jednostavnoj konverzaciji u različitim situacijama.

Ovom prilikom se primjenjuju adekvatni metodološki postupci vježbanja i utvrđivanja gradiva kroz rješavanje različitih vrsta zadataka kao što su provjera predvidljivosti – *checking predictions*, popunjavanje izostavljenog sadržaja – *gap fills*, prepoznavanje opisa ljudi – *matching description and people*, diktat – *dictation*, pronalaženje razlika između tekstova koji se čitaju i slušaju – *finding discrepancies between reading and listening texts* i ukazivanje na specifične detalje.

Pismeno izražavanje – writing

U početnoj fazi učenja jezika uz govornu komunikaciju se istovremeno uvodi i pismeno izgrađivanje vještina, navika i umijeća neophodnih za uspjeh učenika u realizaciji postavljenih ciljeva i zadataka. Uvođenje *pisanja* se obavlja veoma postupno i pažljivo.

Savremeni životni tokovi nas upućuju na raznovrsne zadatke u pismenom izražavanju, među kojima prioritetnu ulogu imaju kompjuterska korespondencija – *e-mails*, opisivanje porodice – *a description of a family*, opisivanje prostorije – *a description of a room*, školski raspored časova – *a school timetable*, opisivanje mjesta življenja – *a description of a place*, obrazac – *a form*, opisivanje jednog školskog dana – *a description of a school day*, pismo prijatelju

s kojim se dopisujemo – *a letter to a penfriend*, prospekt sa informacijama za turiste – *a tourist information leaflet*, jednostavan kratki sastav – *a short composition* i dr.

Realizacija ovih aktivnosti treba biti metodički pravilno urađena, na zanimljiv način tako da su učenik i njegove aktivnosti u centru pažnje. Učenicima se prilazi tako da u pismenom izražavanju prepoznaju pomoć u ostvarenju kreativne komunikativne aktivnosti, a nikako da pisanje prihvataju kao puko pisanje sastava zbog nastavnika.

Čak i u najranijoj fazi učenja jezika neophodno je prezentirati osnovne strategije pisanja kao što su razmišljanje o ideji – *thinking of ideas*, priprema – *preparation*, organizacija ideja – *organising ideas* i bilješke za pisani sastav – *writing notes*.

Neosporno je da se od samog početka uvedu neizostavni znaci interpukcije – *punctuation* kao što su upotreba velikog slova – *capital letters*, zarezi pri nabranjanju – *commas in lists*, znaci uzvika – *exclamation marks*, tačke – *full stops* i znak pitanja – *question mark*.

Usmeno izražavanje – speaking

Vođenje razgovora i izlaganje svojih misli na engleskom jeziku je jedan od najvažnijih praktičnih ciljeva ove nastave. Mora se imati u vidu da je to u početnoj fazi veoma teško, ali kad se ostvari željeni rezultat nakon napornog rada, iako na skromnom nivou, govor djeluje kao nagrada svim učesnicima u nastavnom procesu, a posebno zadovoljstvo imaju učenici u grupi i njihovi nastavnici; zadovoljstvo ove vrste može se uporediti s raspoloženjem roditelja i njihove djece kad progovore.

Usmeno izražavanje se svakako mora pažljivo izgrađivati kroz brojne, raznovrsne i zanimljive komunikativne aktivnosti kojima nastavnici raspolažu u savremenoj udžbeničkoj literaturi i specijalnim priručnicima priređenim za nastavnike.

Posebno treba insistirati na vježbanjima koja dozvoljavaju učenicima da govore o sebi, svojoj školi, svom rodnom mjestu, svojoj državi Bosni i Hercegovini, svojoj vjeri islamu, velikanima u povijesti islama, vojnim pohodima kao i o događajima u kojima oni učestvuju, kad god za to ima mogućnosti u okviru tematike i vokabulara koji se obrađuju u konkretnoj situaciji.

Tipični zadaci u usmenom izražavanju u početnoj fazi učenja engleskog kao stranog jezika su gramatičke dril-vježbe – *guided drills of grammar points*, koje vode ka slobodnije kombiniranim vježbanjima, igrokazi u kojima su učenici nosioci uloga – *roleplays*, aktivnosti popune praznina sa informacijama – *information gap activities*, igre i kvizovi – *games and quizzes*, intervju i ankete – *interviews and questionnaires*, kazivanje bajki odnosno priča – *storytelling* i usmjeravane diskusije – *guided discussions*, demonstriranje vještina prijenosa informacija – *information transfer*.

Pošto su odjeljenja u medresama obično brojnija a prisustvo velikog broja učenika u razredu može znatno usporiti napredovanje u radu, u prvoj godini nastave *na svim časovima engleskog jezika treba učenike dijeliti na najmanje dvije grupe do 20 učenika ili po mogućnosti više grupa s manjim brojem učenika*.* Ovo je neophodno za ostvarivanje intenzivne govorne aktivnosti svakog učenika ponaosob, u svrhu ujednačavanja i podizanja na viši nivo znanja, navika i umijeća govora.

Funkcije usmenog izražavanja su uglavnom koncentrirane na značenje i upotrebu engleskog jezika u komunikativnim situacijama prilikom upoznavanja ljudi, zahvaljivanja, pozdravljanja pri dolasku i rastanku, u razgovorima o porodicama i mjestima boravka, školi i druge – navedene u poglavlju *Komunikativni zadaci*.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA ENGLISKI JEZIK I razred Level B1 (3 sata sedmično – 105 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	<p>GRAMATIČKO GRADIVO</p> <p>I Verbs. Tenses/Uses/Forms</p> <ul style="list-style-type: none"> • Present Tenses <ul style="list-style-type: none"> Present Simple (activities that happen regularly/permanent situation/states) Present Continuous (activities going on at this moment/temporary activities) Present Perfect (activities starting in the past and continuing now/indefinite past/past events with results in the present) • Past Tenses <ul style="list-style-type: none"> Past Simple (an event in the past) Past Continuous (an event in progress at the specific moment in the past) Past Perfect (an event that happened earlier) • Future Tenses: <i>Predictions</i> <ul style="list-style-type: none"> Will and going to (will + infinitive without to = prediction based on intuition, knowledge, experience; may/might + infinitive without to = not sure something will happen or not) Future Arrangements and Intentions <ul style="list-style-type: none"> - Be going to = to express an intention to do something - Present continuous = to talk about future events that we have already fixed or arranged Present simple = to talk about official events or timetables which we cannot change <i>Sudden decisions: Time clauses</i> = referring to the future <ul style="list-style-type: none"> Will + infinitive without to e.g. Don't wash up. <i>I'll do it.</i> Present Simple after when, as soon as, after, before e.g. I'll go and pick them up <i>as soon as the class ends.</i> Multi-part verbs (get over, get on, work on, fall from, etc.) Modal Verbs <ul style="list-style-type: none"> Have to/not have to Can/can't Should/shouldn't Must/mustn't Needn't and have to Can't/don't have to • The Passive – Basics <ul style="list-style-type: none"> used when there is no need to say who is the 'doer' of the action; it is the action itself that is more important 	

<p>II Nouns</p> <ul style="list-style-type: none"> • Countable and uncountable nouns <p>III Determiners</p> <ul style="list-style-type: none"> • Some/any/no • A lot of/many/much • All/none • Both/neither • Another, other, the other, the second <p>IV Adjectives</p> <ul style="list-style-type: none"> • Positive/Comparative/Superlative • Short adjectives/long adjectives/irregular adjectives • Opposites (prefixes, -ir, -un, -dis, etc.) • Adjectives ('-ed' vs. '-ing') • too + adjective = too big • not + adjective + enough = not warm enough • Order of adjectives <p>V Articles</p> <ul style="list-style-type: none"> • A/an (indefinite articles) • The (definite article) • No article (plural or uncountable nouns) <p>VI Prepositions of time, place and movement</p> <ul style="list-style-type: none"> • Time <ul style="list-style-type: none"> After lunch At 10 o'clock, at midnight During the break Before summer In 1999, in April On Sunday, on 1st April • Place <ul style="list-style-type: none"> Above the lake/below the clouds At home, at the bank Behind the tree Between the bank In the box On the table Under the bridge/over the table • Movement <ul style="list-style-type: none"> Across the park Along the river Into the building To/from (a town) <p>VII Gerunds and infinitives</p> <p>VIII Reported Speech – Statements</p>	
---	--

	<p>IX Conditionals</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zero Conditional • First Conditional (if + Present Simple, will+infinitive) • Second Conditional (if + Past Simple, would+infinitive) <p>X Relative Clauses To identify the person or thing we are talking about Relative pronouns (who-for people, which-for things)</p> <p>XI Compulsory reading (One or two books a year – graded readers)</p>	
2.	<p>FONOLOGIJA – PHONOLOGY</p> <p>Za uvježbavanje izgovora, osim izravnog govora nastavnika na satu, koriste se razne tehnike, uključujući multimedijalne prezentacije i slušanje programom predviđenih materijala sa snimljenim govorom ljudi kojima je engleski maternji jezik – <i>native speakers</i>, snimanje svojih vlastitih glasova koje učenici potom porede s modelom koji su slušali i dr. Naročita pažnja je usmjerena na sljedeće elemente:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Stress, • Pronunciation, • Intonation. 	
UKUPNO		105

NAPOMENA

Optimalne grupe u nastavi stranih jezika u početnoj fazi sastoje se od 12 do 18 učenika.

II RAZRED

GLAVNE ODLIKE

Programski sadržaji su namijenjeni učenicima koji proširuju početnu fazu učenja engleskog jezika u medresi. Na toj osnovi treba izabrati savremeni udžbenik engleskog jezika namijenjen mladima.

Tematika koja se obrađuje i metodologija nastave moraju biti zanimljivi i prilagođeni srednjoškolskom uzrastu. Kao i u prvom razredu, treba koristiti interesantne i moderne sadržaje uz savremeni metodološki pristup, materijale na nivou *intermediate*, a u manjim razredima i lektiru višeg nivoa – *upper-intermediate*, koji pružaju mogućnost izbora, da bi motivirali svakog učenika na dobar rad i efikasno učenje engleskog jezika.

Glavne odlike ovog programa su:

- fleksibilna nadogradnja ranije stečenih znanja kroz prezentiranje i usvajanje novih struktura engleskog jezika kao jezika međunarodne komunikacije;
- konstantno obnavljanje gradiva i naglašeno prezentiranje preostalih programskih sadržaja glagolskih vremena i vokabulara u uobičajenoj i manje kompleksnoj upotrebi;
- smanjena potreba korištenja maternjeg jezika u predstavljanju aktivnosti ili tematike u toku rada na satima, jer su učenici već stekli neke osnovne strategije da vladaju jednostavnom konverzacijom i učestvuju u raspravama;
- jezički sadržaji neophodni za uobičajenu i istovremeno uspješnu komunikaciju u kontekstu različitih uobičajenih i manje složenih situacija društvenog života i profesionalnih aktivnosti;
- izvođenje nastave na način da u centru pažnje budu učenici kao aktivni sudionici na satu, što osigurava najefikasnije učenje jezika i poticaj učenicima da sve više prihvataju dodatna samostalna vježbanja i učenje kod kuće u kratkim vremenskim intervalima;
- autentični usmeni i pismeni materijali s pažljivom gradacijom postavljenih zadataka i tekstova u skladu sa nivoom napredovanja učenika;
- sistematično i pažljivo utvrđivanje gradiva;
- kompatibilnost s brojnim video i kompjuterskim kursevima na ovom nivou u svrhu konsolidacije i proširivanja gradiva i uspješnog komuniciranja u međunarodnom okruženju; naročito je važno uvođenje multimedijalne tehnike kao sredstva *oživljavanja* prezentacije gramatičkih sadržaja, kad god je to izvodljivo.

CILJEVI I ZADACI

Edukativni ciljevi

Ključni edukativni ciljevi ovog programa su u konsolidaciji već usvojenih strategija i jezičkih vještina koje su navedene i realizirane u prvom razredu i njihovo proširivanje na nove strukture u svrhu ostvarenja krajnje uspješnog učenja, kako slijedi:

- razvijati pozitivan stav prema učenju jezika;

- pomoći učeniku da izvršava niz jednostavnih i manje složenih komunikativnih zadataka na svim nastavnim časovima;
- unaprijediti učeničko povjerenje i samopouzdanje u komunikativnim situacijama;
- približiti učeniku širi spektar regionalnih i nacionalnih varijacija savremenog engleskog jezika s akcentom na autentičnim govornim iskazima;
- poticati i istraživati upotrebu engleskog jezika kao sredstva međunarodnog komuniciranja u raznim oblicima u skladu sa savremenim zahtjevima vremena i ambijenta u kojem živimo;
- proširiti leksičku osnovu i uvoditi nove jezičke strukture i funkcije;
- stimulirati učenike da što više praktiraju tečno i tačno izražavanje u svi komunikativnim situacijama;
- omogućiti učenicima da što više razumiju i koriste svoje jezičke kompetencije u skladu s potrebama u svakodnevnim i složenijim situacijama u kojim se budu našli;
- osigurati raznovrsne aktivnosti za rad na usvajanju jezičkih struktura i praktirati slobodna i spontana vježbanja;
- koristiti realistične komunikativne zadatke kao sredstvo ocjenjivanja napredovanja učenika;
- koristiti raznolike i stimulativne sadržaje koji će integrirati učenička osjećanja i iskustvo u procesu učenja.

Komunikativni zadaci

Komunikativni zadaci koje će učenici moći obavljati po završetku nastave predstavljaju jezičke sposobnosti koje su već stekli i demonstrirali u početnoj nastavi prvog razreda (kako je to opisano u programu za prvi razred) i njihovo unapređenje u novoj fazi u nizu ciljnih situacija, kao što su:

- osposobiti učenike da govore o sebi i svojoj okolini, koriste nove gramatičke konstrukcije i vokabular, popunjavaju obrasce, pišu jednostavna pisma i pisma manje složenosti u kojima se daju lični podaci;
- opis svog zanimanja, zanimanja kojim se namjerava baviti, odnosno lične i profesionalne sposobnosti;
- razgovarati o jednostavnim i manje složenim poslovnim transakcijama;
- usmena i pismena prezentiranja u jednostavnoj i manje složenoj formi načina smještaja ljudi, uz korištenje novih informacija;
- opisivanje geografskih odlika zemalja, regija, gradova, putovanja, razmjena informacija na manje složenom nivou;
- razgovor o vremenskim prilikama, svakodnevnim rutinskim aktivnostima i navikama – proširivanje vještina stečenih u prethodnoj nastavi prvog razreda;
- razgovori o vještinama učenja, obrazovanju, predmetima, uz poticanje učenika na kritičko mišljenje;
- razgovarati o iskustvima iz prošlosti i obavljenim poslovima;
- prezentiranje prošlih događaja – narativni pristup;
- prepričavanje događaja iz rane povijesti islama;

- opisivati izgled osoba u usmenoj i pismenoj formi;
- razgovarati o fizičkim reakcijama i emocionalnom stanju;
- iznositi svoja mišljenja, pohvale i kritiku u formi rješavanja postavljenih zadataka;
- razgovarati o ličnim vezama, rutinskim poslovima i sl.;
- razgovarati o slobodnim aktivnostima – traženje i davanje informacija: bavljenje intelektualnim i umjetničkim radom, sportom, hobijem i sl.;
- razumijevanje i pisanje pisama i drugih dokumenata manje složenosti koji se tiču slobodnih aktivnosti;
- razgovarati o putnim aranžmanima – traženje i davanje informacija: transportna sredstva, trajanje vožnje, vremena polaska i dolaska, cijene putnih karata i sl.;
- razumijevanje i razmjena pisanih dokumenata koji se odnose na putne aranžmane;
- razgovarati o planovima u budućnosti;
- sastavljanje bilješki manje složenosti u okviru rješavanja zadatih problema;
- upotreba telefona u različitim manje složenim situacijama;
- razgovor o ishrani i nabavci kućnih potrepština;
- naručivanje jela u restoranu;
- obavljanje jednostavnih komercijalnih transakcija;
- opisivanje odjevnih i drugih predmeta: veličina, težina, materijal, oblik, boja i sl.;
- opisivanje jednostavnih postupaka i procesa;
- razumijevanje i davanje pisanih i usmenih instrukcija;
- traženje i davanje dozvole u jednostavnim i manje složenim situacijama;
- nagovaranje, uvjeravanje, traženje i govorenje ljudima šta da rade;
- izražavanje žaljenja i izvinjavanje u vezi s ponašanjem, učinjenim djelom i sl. u svakodnevnim različitim manje složenim situacijama;
- spoznaja komunikativne vrijednosti engleskog jezika ostvarena primjenom različitih vježbi.

TEMATIKA I VOKABULAR

Tematika i vokabular u nastavku početne nastave engleskog jezika započete u prvom razredu medrese i dalje se zasniva na životnom ambijentu i radu učenika, ali se sve više uvodi i prati kulturološki aspekt života u zemljama engleskog govornog područja. Zahvaljujući bogaćenju vokabulara, olakšano je praćenje trendova savremenog načina života u stvarnom svijetu i ukazivanje na međunarodno okruženje koje determinira značajnu poziciju Bosne i Hercegovine kao države u kojoj učenici izučavaju engleski kao strani jezik. Ukoliko nastavnici u udžbenicima po kojima izvode nastavu nemaju osnovne podatke o zemlji u kojoj se uči jezik – BiH, trebali bi ih faktografski na jasan, metodološki oblikovan i jednostavan način prezentirati učenicima kao dodatak u skladu sa predmetnom tematikom i obimom obrađenog vokabulara na materijalima koje bi sami pripremali i dijelili na času – *handouts*.

Svakako na ovom nivou nastave i dalje su u prvom planu porodica i kultura življenja, škola, druženje mladih, aktivnosti u slobodnom vremenu, stvari koje se mogu i ne mogu uraditi kod kuće, sport, hobi, kulturne znamenitosti i putovanja. Učenici počinju upoznavati

životinje, divlje i domaće, proširuju svoj vokabular iz oblasti brojeva i mjerenja vremena te imaju kompleksniji pristup u razgovoru o godišnjim dobima i vremenskim prilikama.

Također se upoznaju s karakteristikama života van kuće i škole – izlasci, objedovanje u restoranu, funkcioniranje službe hitne pomoći, saobraćajna kultura i mjere sigurnosti.

Na emocionalnoj ravni počinje se razgovarati o nostalgiji, putovanjima u krajeve daleko od zavičaja, o sanjarenjima i planovima u budućnosti; zatim razgovor o muzici kao novoj i uvijek aktualnoj temi.

Usvajanje vokabulara se bazira na kompleksnom procesu koji podrazumijeva upoznavanje, učenje i upotrebu vokabulara u kontekstu i učenje ključnih riječi. U radu se naglašavaju ključne riječi a učenici postupno usvajaju sve važne nove riječi kroz rad na času, poslije nastave i uz korištenje preporučenog odgovarajućeg rječnika. Savremeni udžbenici danas sve češće nude i svoje mini rječnike koji pomažu učenicima da efikasnije koriste svoje vrijeme. Slikovni rječnici s ilustracijama i fotografijama su poželjni u ovoj fazi učenja i treba ih koristiti kad god se ukaže prilika. Učenicima se preporučuje da svakodnevno, prema vlastitom izboru i željama, u svoje namjenske bilježnice unose nove riječi, fraze i izraze koje uče uz navođenje primjera njihove primjene. U tu svrhu treba proširiti razvijanje vještine klasificiranja, bilježenja i učenja vokabulara po tematskim grupama – *topic groups*.

U svrhu uspješne prezentacije vokabulara i navedene tematike nastavnici trebaju koristiti savremene metodičke priručnike za engleski jezik.

JEZIČKE VJEŠTINE

Jezičke vještine – *skills* se izvode integralno a prezentiraju uvjetno kao *four skills* – četiri vještine: Čitanje i razumijevanje teksta – *reading*, slušanje i razumijevanje govora – *listening*, pismeno izražavanje – *writing* i usmeno izražavanje – *speaking*. Na ovaj način se ističe priroda jezičkih znanja, navika i umijeća koje učenici usvajaju istovremeno, stječu vještine – *skills work* i ostvaruju zadati ciljevi i osposobljavaju se učenici za uspješno rješavanje postavljenih komunikativnih zadataka.

Čitanje i razumijevanje teksta – *reading*

Učenici čitaju različite tipove tekstova kao što su razne vrste opisivanja, brošure, pisma, razglednice, e-mail poruke, izvodi iz dnevnika, učenički sastavi, bilješke, formulari, TV vodiči, putokazi i prospekti o sigurnosti saobraćaja, poster, kratki jednostavni narativni tekstovi i sl.

Nastavnici uvode dodatno čitanje – *reading* kad rade sa manjim grupama koristeći prikladne izvore kao što su odabrana čitanja iz oblasti vjere, nauke, kulture i sporta predviđena u udžbenicima, posebna lektira – *graded readers* i nastavnikov vlastiti izbor kao novi materijal koji priprema i dijeli učenicima na času – *handouts*.

Tekstovi za obradu su raznoliki, a razumijevanje utvrđivano i provjeravano najprikladnijim postupcima, primjenom najsavremenijih metoda. U prvi plan se stavljaju učenici sa svojom kreativnošću gdje su izloženi rješavanju raznolikih tipova zadataka kao što su predskazivanje – *prediction*, popunjavanje tabela – *table completion*, dopuna u bilješkama – *notes*, pitanja sa ishodom tačno/netačno – *true/false questions*, spajanje teksta sa slikama – *matching texts with pictures*, spajanje pasusa sa temama – *matching paragraphs with topics*, sla-

ganje tema – *sequencing topics*, usaglašavanje slika ili tekstova – *sequences pictures or texts*, čitanje zbog specifičnih informacija – *reading for specific information*, odnosno čitanje u svrhu davanja tačne informacije – *reading for accuracy* ili ispravljanja netačne informacije – *false information* i dr.

Slušanje i razumijevanje govora – *listening*

U ovoj fazi nastavka početnog učenja jezika dijalozi su najprikladniji. Treba nastojati da se radnja odvija kroz sudjelovanje poznatih likova u novim ulogama i nedovršenim pričama koje se mogu nastavljati kroz dalji rad. Učenici trebaju slušati i razumijevati razne vrste govornika u neformalnoj konverzaciji, intervjuima, recitacijama i pjesmama te učestvovati aktivno u jednostavnim i manje složenim aktivnostima u različitim situacijama.

Slično kao i u prvom razredu primjenjuju se adekvatni metodološki postupci vježbanja i utvrđivanja gradiva kroz rješavanje različitih tipova zadataka kao što su: provjera predvidljivosti – *checking predictions*, popunjavanje izostavljenog sadržaja – *gap fills*, prepoznavanje opisa ljudi – *matching description and people*, diktat – *dictation*, pronalaženje razlika između tekstova koji se čitaju i slušaju – *finding discrepancies between reading and listening texts* i ukazivanje na specifične detalje.

Pismeno izražavanje – *writing*

Pisanje – *writing* se istovremeno uvodi uz govornu komunikaciju bez obzira na mali fond riječi kojima učenici vladaju u ovoj fazi učenja. Ovo je neophodno za stjecanje navika i umijeća neophodnih za uspjeh učenika u općoj realizaciji postavljenih ciljeva i zadataka. Uvođenje *pisanja* se provodi postupno i veoma pažljivo.

Glavni pismeni zadaci obuhvataju različite tipove tekstova kao što su: kompjuterska korespondencija – *e-mails*, opisivanje porodice – *a description of a family*, opisivanje prostorije – *a description of a room*, školski raspored časova – *a school timetable*, opisivanje mjesta življenja – *a description of a place*, obrazac – *a form*, opisivanje jednog školskog dana – *a description of a school day*, pismo prijatelju s kojim se dopisujemo – *a letter to a penfriend*, prospekt sa informacijama za turiste – *a tourist information leaflet*, opisivanje životinje – *a description of an animal*, lična sjećanja – *a personal memory*, jednostavan kratki sastav – *a short composition*, priča – *a story*, kviz – *a quiz*, poster – *a poster*, razglednica – *a postcard* i dr.

Realizaciju ovih aktivnosti treba izvoditi na način da učenici budu u centru pažnje i imaju priliku da čitaju, koriste i međusobno reaguju na vlastite pismene sastave u svojoj grupi. Korištenje učeničkih pisanih materijala je veoma važno i pomaže im da *pisanje* gledaju kao stvarnu komunikativnu aktivnost. Učenicima se prilazi tako da u pismenom izražavanju prepoznaju pomoć u ostvarenju kreativne komunikativne aktivnosti, a nikako da *pisanje* prihvataju kao aktivnost zbog nastavnika.

Učenici u ovom dijelu početne faze nastavljaju ovladavanjem osnovne strategije pisanja kao što su: razmišljanje o ideji – *thinking of ideas*, priprema – *preparation*, organizacija ideja – *organising ideas* i bilješke za pisani sastav – *writing notes*.

Pažnja se sve više poklanja znacima interpukcije – *punctuation* kao što su upotreba velikog slova – *capital letters*, zarezi pri nabranjanju – *commas in lists*, znaci uzvika – *exclamation marks*, tačke – *full stops* i znak pitanja – *question mark*.

Usmeno izražavanje – *speaking*

Među najvažnije praktične ciljeve nastave spada vođenje razgovora i izlaganje svojih misli na engleskom jeziku. Ovo se svakako mora pažljivo izgrađivati kroz brojne, raznovrsne i zanimljive komunikativne aktivnosti. Stoga se preporučuje korištenje bogate raspoložive savremene udžbeničke literature i specijalnih priručnika priređenih za nastavnike. Govorne aktivnosti moraju biti zastupljene na svakom nastavnom satu u mjeri koju dozvoljavaju obrađeni vokabular i zadata tematika.

Nastavnici trebaju dobro osmisliti i primijeniti vježbanja razvijati govorne strategije koje omogućavaju učenicima da govore o sebi, svojoj školi, svom rodnom mjestu, svojoj državi (Bosni i Hercegovini) i događajima u kojima oni učestvuju, kad god za to ima mogućnosti u okviru tematike i vokabulara koji se obrađuju u konkretnoj situaciji.

Tipični zadaci u usmenom izražavanju u nastavku početne faze učenja engleskog kao stranog jezika su gramatičke dril-vježbe – *guided drills of grammar points* koje vode ka slobodnije kombiniranim vježbanjima, igrokazi u kojima su učenici nosioci uloga – *roleplays*, aktivnosti popune praznina sa informacijama – *information gap activities*, igre i kvizovi – *games and quizzes*, intervjui i ankete – *interviews and questionnaires*, kazivanje bajki odnosno priča – *storytelling* i usmjeravane diskusije – *guided discussions*, demonstriranje vještina prijenosa informacija – *information transfer* i uvođenje jednostavne analize te generaliziranog opisivanja – *surveys*.

Poželjno je u daljoj realizaciji ove još uvijek početne faze nastave engleskog jezika *na svim časovima učenike jednog razreda dijeliti na manje grupe do 20 učenika*.* Ovo je uvjet za ostvarivanje intenzivne govorne aktivnosti svakog učenika ponaosob, u svrhu ujednačavanja i podizanja na viši nivo znanja, navika i umijeća govora.

Funkcije usmenog izražavanja su preuzete iz prvog razreda i malo proširene u komunikativnim situacijama tipičnim za upoznavanje ljudi, zahvaljivanja, pozdravljanja pri dolasku i rastanku, u razgovorima o porodicama i mjestima boravka, školi, govor karakterističan za komunikaciju u učionici, svakodnevnne rutinske poslove, razgovor o sportu, slobodnom vremenu, hobiju, vremenskim prilikama, životinjama, vremenu po satu, traženje stvari u prodavnici ili ugostiteljskom objektu, razgovori o sjećanjima na događaje u prošlosti, o televiziji, prenošenje priča, davanje sugestija i sl.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA ENGLLESKI JEZIK II razred Level B1+ (3 sata sedmično – 105 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	GRAMATIČKO GRADIVO I Verbs: Tenses/Uses/Forms <ul style="list-style-type: none"> • Present Tenses Present Simple (activities that happen regularly/permanent situation/ states) Present Continuous (activities going on at the moment/temporary acti- vities) Present Perfect (activities starting in the past and continuing now/inde- finite past/past events with results in the present) <i>Since/for</i> (since-a point in time when the activity began; for-the period of time that the activity has taken) • Past Perfect (an event that happened earlier) vs. Past Simple (an event in the past) • Present Perfect Continuous (for past activities with consequences in the present/repeated or prolonged activity in the recent past) • Present Perfect Simple vs. Continuous (finished vs. continued actions) • The Future – Present Simple and Present Continuous for the future Future Continuous and Future Perfect State and Activity Verbs (e.g. realise/carry) (State verbs-not usually used in continuous tenses e.g. agree, believe, hate, feel, etc.; activity verbs-can be used in simple and continuous ten- ses e.g. play, work, talk, smile,etc.) a) verbs that can be both stative and dynamic (e.g. have) Used to and Would (states vs. actions) – to talk about things that happe- ned regularly in the past but no longer happen now. • Modal verbs Modals in the Past (had to/didn't have to/could/couldn't/was able to/ wasn't able to) Modals for Speculation – (present and past – might know, might be, might havebeen); Modals – must, may, may not, might, can't, could. • The Passive (Present Simple, Past Simple, Present Continuous, Past Continuous, Present Perfect, Past Perfect; will, can, be going to) Causatives – to have/get something done (to say that we ask someone else to do something for us) • Multi-part verbs (e.g. turn over, get on with somebody, take off, pull up, etc.) 	

<p>II Question tags</p> <p>III Nouns</p> <ul style="list-style-type: none"> • Countable nouns (can be singular or plural, e.g. a dog-dogs, a table-tables) • Uncountable nouns (can only be singular, e.g. sugar, heat) • Common expressions used with uncountable nouns (a piece of..., a spoonful of..., a glass of..., a bar of..., a slice of..., a news item,) <p>IV Pronouns</p> <ul style="list-style-type: none"> • Personal pronouns (nominative case: I, you, he, she, it, we, you, they; Accusative case: me, you, him, her, us, them) • Compound personal pronouns (myself, yourself, himself, herself ourselves, yourselves, themselves)-emphatic and reflexive use. • Possessive pronouns (mine, yours, his, hers, ours, yours, theirs) • Reciprocal pronouns (each other, one another) • Indeterminate pronouns (some-, any-, no-, every-) Revision <p>V Adjectives</p> <ul style="list-style-type: none"> • Compound adjectives (well-behaved, good-looking, blue-eyed, etc.) • Possessive adjectives (my, your, his, her, its, our, your, their) • Adjective prefixes un-, dis-, in-, ir- il- , etc. <p>VI Adverbs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Adverbs of manner (e.g. well, kindly, unexpectedly, etc.) • Adverbs of time and frequency (e.g. always, frequently, never, etc.) • Adverbs of place and direction (e.g. above, down, there, etc.) • Modifiers <p>VII Articles</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uses of the definite article Geographical names (names of rivers – the Amazon, seas and oceans – the Mediterranean, mountain ranges – the Tatras, groups of islands – the Canary Islands) The + singular noun, species: e.g. the elephant. The + adjective (the poor, the rich, the disabled, the unemployed, the English, etc.) • Aa/an in front of singular nouns as examples of a group/category (e.g. a window) when something is mentioned for the first time (e.g. a girl, a heavy rucksack) • No article in front of plural and uncountable nouns when we refer to people or things in general (e.g. milk, snakes) 	
---	--

	<p>in front of names of continents e.g. Africa; towns and cities e.g. Budapest; lakes e.g. Lake Victoria; countries e.g. Turkey (but the Netherlands, the United States, etc.) in front of names of airports, stations, streets: Heathrow Airport, Victoria Station, Oxford Street.</p> <p>VIII Determiners</p> <ul style="list-style-type: none"> • all (of), none (of) • another, other, the other, the others • both (of), either (of), neither (of) each (of) • a few (of), a little (of) • a lot (of), lots (of) • many (of), much (of) • more (of), most (of) • some (of), any (of), no <p>IX Conditionals</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zero conditional (If + Present Simple, Present Simple) • First conditional (If + Present Simple, will/won't + infinitive without to) • Unless (used in first and zero conditionals) • Second conditional (If + Past Simple, would/could/might + infinitive without to) • Third conditional (If + Past Perfect, would/could/might + Perfect infinitive) <p>X Wish and Should have</p> <ul style="list-style-type: none"> • Wish: <ul style="list-style-type: none"> wish + past tense expresses regrets about the present (e.g. I wish I knew.) wish + past perfect expresses regrets about the past (e.g. I wish I had known) • Should: <ul style="list-style-type: none"> a) should(n't) + infinitive without to – to suggest changes in the present (e.g. The classes should be smaller) b) should(n't) + perfect infinitive – to express regrets about the past (e.g. I shouldn't have gone to that school) <p>XI Relative Clauses Basics</p> <p>XII Reported statements, questions, requests and orders: tell/ask/order someone + infinitive (e.g. She asked them to help her)</p> <p>XIII Infinitives and -ing forms:</p> <ul style="list-style-type: none"> • verbs + -ing form: adore, avoid, consider enjoy, finish hate, like, love, etc... • verbs + infinitive: afford, agree, choose, decide, help, expect, manage, would, like/love/prefer, etc... 	
--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> verbs which take both forms and change a meaning (e.g. stop) XIV Compulsory reading (One or two books a year - graded readers)	
2.	FONOLOGIJA – PHONOLOGY Uz govor nastavnika na času, koriste se razne tehnike, uključujući multimedijalne prezentacije i slušanje programom predviđenih materijala sa snimljenim govorom ljudi kojima je engleski maternji jezik – <i>native speakers</i> za uvježbavanje izgovora; učenici mogu snimati svoje vlastite glasove i upoređivati ih sa modelom koji su slušali i dr. Naročita pažnja je usmjerena na sljedeće elemente: <ul style="list-style-type: none"> Vowel sounds, Difficult consonant sounds, Stress in compound words, Intonation (direct vs. reported – yes/no questions). 	
UKUPNO		105

NAPOMENA

Treba težiti da se grupe u nastavi stranih jezika u početnoj fazi sastoje od 12 do 18 učenika.

III RAZRED

GLAVNE ODLIKE

Ovi nastavni sadržaji omogućavaju učenicima postupan nastavak proširivanja znanja i vještina, stečenih u prvom i drugom razredu medrese, te postizanje nivoa na kom će sa samopouzdanjem koristiti i razumjeti engleski jezik u širokom spektru manje složenih, stvarnih i praktičnih životnih situacija.

Program sadrži cjelovito pokrivanje gramatičkih i leksičkih sistema engleskog jezika (*a comprehensive coverage of the grammatical and lexical systems of English*) u kombinaciji sa iscrpnim vježbanjima četiri poznate jezičke vještine u komunikativnom kontekstu (*reading, writing, speaking, listening*).

Izgrađen je jedinstven pristup razvoju vokabulara, i na receptivnom i na produktivnom nivou.

Glavne odlike programa ove faze učenja, uz one opisane za prvi i drugi razred, proširene su na sljedeće:

- prezentiranje i usvajanje novih struktura engleskog jezika;
- obnavljanje gradiva i sistematično prezentiranje novih jezičkih sadržaja;
- izostavljanje upotrebe bosanskog jezika u međusobnoj komunikaciji na časovima engleskog jezika, jer su učenici već usvojili potrebne strategije vladanja jednostavnom i manje složenom konverzacijom u vlastitim prezentacijama i raspravama;
- ostvarivanje uspješne usmene i pisane komunikacije u različitim životnim situacijama;
- njegovanje nastavnih metoda i orijentacije da učenici budu u centru pažnje kao aktivni sudionici na času;
- savremeni oblici rada i aktuelna tematika kao strategija efikasnijeg učenja jezika i kreiranja poticaja kod učenika da budu motivirani na dodatna vježbanja u slobodnom vremenu;
- izvorni savremeni tekstovi iz literature i svakodnevnog života pažljivo odabrani prema nivou ostvarenih i ciljanih novih jezičkih znanja i vještina;
- sistematična konsolidacija ranije prezentiranih jezičkih znanja i vještina;
- oživljavanje nastave engleskog jezika obradom brojnih tematskih cjelina uz upotrebu različitih nosača zvuka kao što su CD, audio i videokasete, softverski paketi za kompjuterske kurseve na nivou *elementary*, što vodi brzom i uspješnom komuniciranju pojedinca u širokom međunarodnom okruženju.

CILJEVI I ZADACI

Edukativni ciljevi

Ciljevi ovog programa su konsolidacija već usvojenih strategija i jezičkih vještina i njihovo proširivanje na nove strukture čime se unapređuje proces učenja, kako slijedi:

- nastavak razvijanja pozitivnih stavova prema učenju jezika;
- pomoć učenicima u izvršavanju komunikativnih zadataka različite složenosti te daljnja izgradnja učeničkog povjerenja i samopouzdanja u komunikativnim situacijama;
- korištenje zadataka tipa *rješavanja problema* radi održavanja pažnje učenika, kao što su, naprimjer, razumijevanje i učenje novih gramatičkih sadržaja i vokabulara;
- ukazivanje na brojne regionalne i nacionalne varijacije savremenog jezika s akcentom na autentičnim govornim iskazima;
- uvođenje novih leksičkih osnova i brojnih jezičkih struktura i funkcija;
- njegovanje tečnog i preciznog izražavanja u svim komunikativnim situacijama;
- osposobljavanje učenika da koriste svoje jezičke kompetencije u skladu s potrebama u sve složenijim situacijama u kojim se mogu naći;
- realistični komunikativni zadaci u podučavanju i ocjenjivanju napredovanja učenika;
- ohrabrivanje učenika da sami procjenjuju svoj progres na bazi ponuđenih testova koje mogu naći u korištenoj udžbeničkoj literaturi;
- personalizacija jezika kroz specifične zadatke koji omogućavaju učenicima da govore o sebi i izlažu vlastita mišljenja;
- integriranje učeničkih ličnih osjećanja i odgovornosti prema materiji koju treba usvojiti te iskustava u procesu učenja.

Komunikativni zadaci

Komunikativni zadaci koje po realizaciji nastave učenici trebaju obavljati su poboljšanje jezičke sposobnosti koju su učenici već stekli u prethodnoj nastavi u prvom i drugom razredu uz uvođenje novih:

- konverzacija, odnosno stjecanje novih elementarnih znanja i razmjena informacija o zemljama s različitim kontinenta, o narodima i jezicima;
- opisivanje geografskih odlika zemalja koje su učenici već upoznali putem nastave engleskog jezika;
- vođenje razgovora o porodičnom životu i omiljenim aktivnostima kao što su: hobi, sport, muzika i sl.;
- objašnjavanje osnovnih učenja islama;
- spontano korištenje engleskog jezika prilikom upoznavanja ljudi i uobičajeno pismeno komuniciranje preko *e-mail* poruka i razmjene pisama sa prijateljima; pisanje kratke biografije;
- proširivanje postojećih i stjecanje novih vještina u razgovoru o mjestima i vremenskim prilikama;
- praćenje intervjua i vođenje telefonskih razgovora;
- putovanja; stjecanje iskustava na putovanjima i traženje informacija od turističkih agencija;
- vođenje jednostavnih razgovora o svjetski poznatim historijskim ličnostima i ljudima značajnim u historiji Bosne i Hercegovine;
- razmjena mišljenja o knjigama i filmovima i vlastito pripovijedanje, slušanje i čitanje različitih priča te pisanje priče na osnovu slika;

- mogućnost razgovora o načinu ishrane, fizičkoj rekreaciji i zdravom životu;
- spremnost da se razumiju intervjui, dijalози i prate i opisuju različiti sportovi.

TEMATIKA I VOKABULAR

Tematika i vokabular, osim općih potreba, obuhvataju sve više kulturološki aspekt života u zemljama engleskog govornog područja te, djelimično, života u islamskim zemljama; nastavnik je dužan nova znanja učenika dovesti u vezu s njihovim razumijevanjem vlastitog društvenog i kulturnog ambijenta u Bosni i Hercegovini. U situacijama kad nema adekvatne raspoložive literature, sam nastavnik kreira dodatne materijale i kao *handouts* dijeli učenicima; za pripremu materijala služi se pouzdanom literaturom na engleskom jeziku, enciklopedijama i pogodnim autentičnim izvorima s interneta.

I dalje se pažnja učenika fokusira na porodicu, školu, aktivnosti u slobodnom vremenu, sport, hobi, putovanja, zdrav život, čitanje knjiga, filmove, posao, oblasti koje se proučavaju, legende i istinite priče.

Vokabular se sve uspješnije usvaja na bazi ranijih iskustava i primjene novostečenih znanja svih jezičkih vještina *skills work* i upotrebe različitih vrsta rječnika. Od posebne pomoći čini čitanje lektire *graded readers* koja se stimulira i kao čitanje u slobodnom vremenu van škole te praćenje obrazovnih programa i dobrih filmova na izvornom engleskom jeziku bez pomoći urađenih prijevoda.

Savremeni metodološki postupci u nastavi engleskog jezika su prezentirani u brojnim priručnicima za nastavnike i treba ih usvajati i koristiti na svim satima u svrhu efikasne i zanimljive nastave za mlade srednjoškolce. Posebnu pažnju treba pokloniti:

- zadobivanju i držanju pažnje učenika kroz interesantne nastavne sadržaje i metode rada,
- davanju prilike svim učenicima da ostvare uspjeh na svom ličnom nivou u razredima sa mješovitim nivoima i mogućnostima,
- podsticanju učenika na odgovoran pristup učenju i osiguravanju načina da prate svoje napredovanje i budu ohrabreni napretkom koji postižu u učenju.

JEZIČKE VJEŠTINE

Četiri poznate jezičke vještine, čitanje – *reading*, slušanje – *listening*, pisanje – *writing* i usmeno izražavanje – *speaking*, koje se u nastavi pojavljuju istovremeno a ne kao odvojene cjeline, veoma su važne u uspješnom rješavanju komunikativnih zadataka i ostvarenju zadatah ciljeva.

Čitanje i razumijevanje teksta – *reading*

Kratki tekstovi koji se nude učenicima najčešće predstavljaju razne vrste pisama (uključujući i elektronsku poštu), opise mjesta i ponude turističkih agencija, biografije velikih naučnika, slikara i književnika, historijska mjesta i ličnosti, legende i priče, stihove koje mladi slušaju u muzičkim djelima, kazivanja o štetnim navikama i zdravom životu, ishrani, bavljenju rekreacijom i sportom.

U obradi ovih tekstova učenici rješavaju raznolike tipove zadataka. Najčešće se koriste poređenja slika i pasusa teksta – *matching paragraphs with pictures*, spajanje pasusa sa temama – *matching paragraphs with topics*, pretkazivanje – *prediction*, popunjavanje tabela – *table completion*, pitanja sa ponuđenim odgovorima tačno/netačno – *true/false questions*, čitanje zbog specifičnih informacija – *reading for specific information*, dopuna u bilješkama – *notes*, čitanje radi provjere tačnosti ili netačnosti informacije – *reading for accuracy or false information*.

Slušanje i razumijevanje govora – *listening*

U dijalozima kojih ima dosta u ovoj fazi nastave učenici stječu samopouzdanje i vještine komuniciranja na engleskom jeziku koje mogu primijeniti u praktičnim situacijama van učionice.

Kao i u prethodnim razredima učenici slušaju različite vrste govornika u raznim situacijama, intervjuima i sve više aktivno učestvuju u govornim vježbama na satu.

Za konsolidaciju gradiva i provjeru novostečenih znanja koristi se rješavanje niza različitih tipova zadataka kao što su: prepoznavanje opisa ljudi – *matching description and people*, uočavanje razlika između slušanih i čitanih tekstova – *finding discrepancies between reading and listening texts*, diktat – *dictation*, provjera predvidljivosti – *checking predictions*, ubacivanje izostavljenog sadržaja – *gap fills*, i dr.

Pismeno izražavanje – *writing*

Ranije uvedeno pisanje – *writing* dobiva na značenju u pisanim komuniciranjima preko interneta – *e-mail*, razmjeni uobičajenih pisama i razglednica – *letters and postcards*, davanju opisa mjesta, ljudi – *description of people and places*, sastavljanja anketa, brošura – *questionnaire, brochures*, biografija – *biographies*, izvještaja – *reports* i usmjeravanih priča – *guided stories*. Samostalno pisano izražavanje je na nešto višoj ravni u svim oblicima u odnosu na prethodnu školski godinu.

Pisanje – *writing* se manifestira kao kreativna aktivnost u funkciji ostvarivanja što uspješnije komunikacije među učenicima i njihovim prijateljima van škole. Time se nameću strategije razvijanja ideje – *thinking of ideas*, pripreme – *preparation* i sastavljanje bilješki za pisani sastav – *writing notes*, razrade ideja – *organising ideas*, te preciznije korištenje znakova interpunkcije – *punctuation*.

Usmeno izražavanje – *speaking*

Vođenje razgovora i izlaganje svojih ideja na engleskom jeziku je jedan od najvažnijih praktičnih ciljeva. U sredinama gdje se koriste inozemni udžbenici u kojima nema sadržaja o Bosni i Hercegovini zadatak je nastavnika da u sklopu obrađivane tematike pomažu učenicima da govore o sebi i zbivanjima u svojoj zemlji.

Za vježbe usmenog izražavanja i razvijanje govorne strategije treba koristiti raznovrsne zadatke u usmenoj komunikaciji kao što su različite uloge u davanju i pribavljanju informacija – *roleplay*, analize i uopćeno opisivanje – *survey*, popunjavanje praznina sa informacijama koje nedostaju – *information gap activity*, kazivanje priča i bajki – *storytelling*, samostalnog izlaganja pred razredom – *presentation to class*, vođenje telefonskih razgovora – *phone calls*, i dr.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA ENGLISKI JEZIK III razred Level B2 (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	<p>GRAMATIČKO GRADIVO</p> <p>I Tenses and verb forms – Revision of tenses ; Review of different forms; Passive and active;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Present tenses <ul style="list-style-type: none"> Present Simple Present Continuous Present Perfect Present Perfect Continuous • Past tenses <ul style="list-style-type: none"> Past Simple Past Continuous Past Perfect Past Perfect Continuous • Future tenses <ul style="list-style-type: none"> Present Simple Present Continuous to be going to Future simple Future Continuous Future Perfect Time Clauses • Use of Continuous (progressive) and Perfective tenses and their verb forms <p>II Modal verbs and expressions: Revision</p> <ul style="list-style-type: none"> • Modals – must, may, may not, might, can't, could. • Modal verbs of Speculation about the present and the past (present and past – might know, might be, might have been); • Modal verbs in the past – had to, used to, would, should/shouldn't, could/couldn't, was/were able to • Modal verbs of prohibition, permission, obligation and exemption - must, can, mustn't, needn't • Modal verbs of obligation and necessity – must, have to • Modals of lack of obligation/necessity – needn't, do not have to, do not need to, needn't have done • Other uses of modal verbs for <i>weak obligation or advice, ability, possibility, predictions for the future, intentions and spontaneous decisions, typical behaviour or habit in the present and in the past.</i> 	

<p>III Adjectives</p> <ul style="list-style-type: none"> • Personality adjectives • Opinion adjectives • Comparatives and superlatives • Irregular comparative and superlative forms • Compound adjectives <p>IV Adverbs</p> <ul style="list-style-type: none"> • Adverbs of manner (e.g. well, kindly, unexpectedly, etc.) – revision • Adverbs of time and frequency (e.g. always, frequently, never, etc.) • Adverbs of place and direction (e.g. above, down, there, etc.) • Modifiers <p>V Prepositions</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prepositions after adjectives • Prepositions after verbs and nouns • Prepositions in fixed expressions • Prepositions in informal sentences • Prepositions with passive forms • Prepositions in phrases • Prepositions in compound words • Prepositions ending a clause or sentence <p>VI Pronouns</p> <ul style="list-style-type: none"> • Personal pronouns (nominative case: I, you, he, she, it, we, you, they; accusative case: me, you, him, her, us, them) Revision • Compound personal pronouns (myself, yourself, himself, herself, ourselves, yourselves, themselves) – emphatic and reflexive use. Revision • Possessive pronouns (mine, yours, his, hers, ours, yours, theirs) Revision • Reciprocal pronouns (each other, one another) • Relative pronouns: <i>who, which, that, whose, whom, where, when</i>; Revision • The pronouns <i>one</i> and <i>you</i> (=anyone) <p>VII Nouns and word formation</p> <ul style="list-style-type: none"> • Countable nouns (Revision) • Uncountable nouns (Revision) • Common expressions used with uncountable nouns (a piece of..., a spoonful of..., a glass of..., a bar of..., a slice of..., a news item,) • Confusing nouns (profits/benefits, career/course, clothes/dresses, fathers/parents, etc.) • Some other confusing words • Wordbuilding • Compound words • Regular and irregular plural of nouns and special cases 	
---	--

<p>VIII Determiners (Revision)</p> <ul style="list-style-type: none"> • a lot , lots (of) • many, much • more, most • some, any (of) • a/an/the (articles + no article) • the other/the second/the another • all • a/an/another • possessives: my, your, his, her, its, our, their • demonstratives: this/that, these/those <p>IX Relative Clauses</p> <ul style="list-style-type: none"> • Types of relative clauses -revision • Defining relative clauses • Non-defining relative clauses • Co-ordinate relative clauses • Reduced relative clauses <p>X Verb patterns</p> <ul style="list-style-type: none"> • Infinitives vs -ing and -ed forms: • Verbs + -ing form: adore, avoid, consider, enjoy, finish, hate, like, love, etc.- revision • Verbs + infinitive: afford, agree, choose, decide, help, expect, manage, would like/love/prefer, etc... – revision • Verbs which take both forms and change a meaning (e.g. stop) – revision • Uses of Present and Past Participles in tenses – revision <p>XI Conditionals</p> <ul style="list-style-type: none"> • Third conditional • Mixed conditional <p>XII Multi-part Verbs (Two-word verbs and three-word verbs)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verbs with prepositions • Verbs with and without an object • Multi-part verbs with get , take <p>XIII Idiomatic language, proverbs and fixed phrases</p> <ul style="list-style-type: none"> • Idiomatic expressions • Fixed phrases (with and without articles) • Abbreviations • Proverbs <p>XIV Linking words</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sequence linkers • Reason and purpose 	
---	--

	<p><i>So and such</i> <i>Either ...or, neither ...nor,</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Linking with participles <p>XV Punctuation Punctuation in formal and informal writing</p> <p>XVI Compulsory reading (One or two books a year – graded readers)</p>	
2.	<p>FONOLOGIJA – PHONOLOGY</p> <p>Izgovor, akcent, ritam i intonacija su pod direktnim utjecajem nastavnika koji na času koristi razne tehnike, uključujući multimedijalne prezentacije i slušanje programom predviđenih materijala sa snimljenim govorom ljudi kojima je engleski maternji jezik – <i>native speakers</i>. Također, učenici mogu snimati svoje vlastite glasove i porediti ih s modelom koji su slušali. Sve više pažnje se poklanja:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Difficult vowel and consonant sounds – revision; • Pronunciation: Word stress; • Pronunciation: Contractions; • Pronunciation: Emphasis; • Stress and intonation (in changing the meaning of a sentence): modifiers. 	
UKUPNO		70

NAPOMENA

Treba težiti da se grupe u nastavi stranih jezika u početnoj fazi sastoje od 12 do 18 učenika.

IV RAZRED

GLAVNE ODLIKE

Ovi nastavni sadržaji čine nastavak jezičke građe iz trećeg razreda medrese i vode ka višem nivou gdje će sigurno i veoma samouvjereno vladati engleskim jezikom i ostvarivati kvalitetnu osnovnu komunikaciju sporazumijevanja u brojnim stvarnim i praktičnim životnim situacijama. U razredima sa manjim brojem učenika koji brže napreduju nastavnici trebaju proširiti svoj rad na višem nivou – *advanced level* ukoliko to bude izvodljivo.

Specifične odlike programa ove faze učenja su uglavnom prezentirane u opisu prethodna tri razreda; veoma su bliske glavnim odlikama nastave u trećem razredu.

CILJEVI I ZADACI

Edukativni ciljevi

Ciljevi ovog programa su isti kao i u trećem razredu; radi se o konsolidaciji već usvojenih strategija i jezičkih vještina i njihovom proširivanju na nove strukture čime se pospješuje proces učenja. Među najvažnije edukativne ciljeve spadaju:

- neprekidno izgrađivanje pozitivnih stavova prema učenju jezika;
- pomoć učenicima u izvršavanju komunikativnih zadataka veće složenosti te stjecanje učeničkog povjerenja i samopouzdanja u raznolikim komunikativnim situacijama;
- korištenje zadataka tipa *rješavanja problema* radi održavanja pažnje učenika;
- uvođenje novih leksičkih osnova i brojnih jezičkih struktura i funkcija;
- personalizacija jezika kroz specifične zadatke i optimalno korištenje jezičkih kompetencija učenika koje im omogućavaju da govore o sebi i izlažu vlastita mišljenja.

Komunikativni zadaci

Komunikativni zadaci su isti ili slični spomenutim u prethodnoj nastavi među kojima treba istaći sljedeće:

- konverzacija o različitim temama i razmjena informacija o narodima i jezicima u raznim zemljama sa različitih kontinenata; značajno mjesto zauzima Bosna i Hercegovina, zemlje islamskog svijeta te zemlje engleskog govornog područja;
- opisivanje geografskih odlika regija koje su učenici već upoznali u nastavi engleskog jezika;
- razgovori o porodičnom životu i aktivnostima kao što su: hobi, sport, muzika i sl.;
- pouzdano vladanje engleskim jezikom u rješavanju praktičnih zadataka u svakodnevnom životu i savremeno pismeno komuniciranje koristeći *e-mail* i razmjenu klasičnih pisama sa prijateljima i poznanicima te izrada različitih pisanih izvještaja, brošura, instrukcija, davanja mišljenja i opisivanja ljudi, njihovih svakodnevnih aktivnosti, hobija i sl.;
- vođenje telefonskih razgovora, praćenje intervjua i vođenje dijaloga;

- putovanja; stjecanje iskustava na putovanjima i traženje informacija od turističkih agencija;
- sposobnost da se razumiju intervjui, dijalози i prate i opisuju različiti sportovi.

TEMATIKA I VOKABULAR

Tematika i vokabular se baziraju na općim i kulturološkim aspektima života u zemljama engleskog govornog područja i zemlji u kojoj se engleski jezik izučava – Bosni i Hercegovini. Također, pažnju treba obratiti na islamsku terminologiju koja je već ušla u engleski jezik, kao: namaz, abdest, post, hadž, zekat i dr., što će učenicima posebno koristiti prilikom objašnjavanja islamskog učenja. Nastavnik koristi odabrani udžbenik i po potrebi priprema autentične materijale koje kao *handouts* dijeli učenicima u vrijeme izvođenja časa; za pripremu materijala služi se pouzdanom literaturom na dobrom engleskom jeziku (*in good English*).

Pažnja učenika se usmjerava na porodicu, putovanja, upoznavanje raznih svjetskih kultura, zanimanja ljudi, poslovi i volonterski rad, odlasci u kupovinu, savremena naučno-tehnička dostignuća kao što su kompjuteri – *computer science*, obilježavanja praznika, čitanje radova iz naučne fantastike i drugih te praćenje filmske umjetnosti i slično.

Vokabular se usvaja na bazi ranijeg iskustva i primjene novostečenih znanja svih jezičkih vještina *skills work*. Upotreba različitih vrsta rječnika je od velike koristi. Od posebne pomoći je čitanje lektire *graded readers*, koja se stimulira i kao čitanje van nastave – *reading for pleasure* te praćenje izvornih obrazovnih programa i filmova na engleskom jeziku.

Uz korištenje provjerenih *savremenih metodoloških postupaka* u nastavi engleskog jezika treba obratiti pažnju na:

- stjecanje i održavanje pažnje učenika putem zanimljivih nastavnih sadržaja i metoda rada;
- omogućavanje učenicima uspješnog rada prema ličnim sposobnostima u razredima sa mješovitim nivoima i mogućnostima;
- važnost odgovornog pristupa učenju i praćenju napredovanja učenika njihovo ohrabivanje na intenzivnije učenje koje rezultira iz ostvarenih rezultata.

JEZIČKE VJEŠTINE

U uspješnom rješavanju komunikativnih zadataka i ostvarenju zadatah ciljeva u nastavi jezika posebnu pažnju zaslužuju četiri uvjetno izdvojene jezičke vještine: čitanje – *reading*, slušanje – *listening*, pisanje – *writing* i usmeno izražavanje – *speaking*.

Čitanje i razumijevanje teksta – *reading*

Učenici obrađuju raznovrsne zanimljive tekstove iz odabrane literature, časopisa i novina, elektronske pošte – *e-mail* i "dozirane" lektire – *graded readers*, gdje rješavaju različite tipove zadataka.

Kao i u prethodna tri razreda, u prezentaciji nove građe i njenoj konsolidaciji, uspješni oblici rada su poređenja slika i pasusa teksta – *matching paragraphs with pictures*, spajanja

pasusa s temama – *matching paragraphs with topics*, pretkazivanje – *prediction*, popunjavanje tabela – *table completion*, pitanja sa ponuđenim odgovorima tačno/netačno – *true/false questions*, čitanje zbog specifičnih informacija – *reading for specific information*, dopuna u bilješkama – *notes*, čitanje radi provjere tačnosti ili netačnosti informacije – *reading for accuracy or false information*.

Slušanje i razumijevanje govora – *listening*

Slično radu u prvom, drugom i trećem razredu, učenici slušaju različite vrste govornika u raznim situacijama, dijalozima, monolozima, telefonskim razgovorima, informativnim tekstovima, opisivanjima, praćenju kviza na radiju i televiziji, intervjuima, i sve više stječu samopouzdanja i praktičnih znanja za aktivno učešće u govornim aktivnostima na času i van škole.

Vještina slušanja i razumijevanja govora – *listening* se razvija kroz rješavanje niza različitih tipova zadataka. Najčešće se koristi kao izvor specifičnih informacija – *listening for specific information*, prepoznavanje opisa ljudi – *matching description and people*, uočavanje razlika između slušanih i čitanih tekstova – *finding discrepancies between reading and listening texts*, diktat – *dictation*, provjera predvidljivosti – *checking predictions* i ubacivanje izostavljenog sadržaja – *gap fills*.

Pismeno izražavanje – *writing*

Pisanje – *writing* je važna aktivnost u ostvarivanju uspješne komunikacije među učenicima i njihovim poznanicima širom svijeta. Ovim se razvijaju strategije razmišljanja o idejama – *thinking of ideas*, pripreme – *preparation* i sastavljanje bilješki za pisani sastav – *writing notes*, razrade ideja – *organising ideas*, preciznije korištenje znakova interpunkcije – *punctuation*.

Rano uvođenje pisanja – *writing* značajno je u pisanim komuniciranjima preko interneta – *e-mail*, razmjeni pisama i razglednica – *letters and postcards*, davanju opisa mjesta, ljudi – *description of people and places*, profila najpoznatijih javnih radnika, glumaca, muzičara, sportista i sl. – *star profile*, sastavljanje anketa, brošura – *questionnaire, brochures*, izvještaja – *reports* i davanja mišljenja o pojavama oko nas – *opinions*. Učenici demonstriraju pisanje – *writing* na nešto složenijem višem nivou u svakom pogledu u odnosu na treći razred.

Usmeno izražavanje – *speaking*

Jedan od najvažnijih praktičnih ciljeva učenja stranog jezika je vođenje razgovora i izlaganje vlastitih ideja.

Nastavnici su obavezni pomagati učenicima da u sklopu obrađivane tematike budu u stanju govoriti o sebi i zbivanjima u svojoj zemlji.

Raznovrsni zadaci se koriste za vježbe usmenog izražavanja i razvijanja govorne strategije u usmenoj komunikaciji kao što su različite uloge u davanju i pribavljanju informacija – *role-plays*, kazivanje opisa ljudi – *describing people*, usmena anketa – *questionary*, davanje instrukcija i objašnjenja – *giving instructions and explaining*, popunjavanje praznina s informacijama koje nedostaju – *information gap*, kazivanje raznih priča i bajki – *storytelling*, vođenje telefonskih razgovora – *phone calls* i samostalno izlaganje pred razredom – *presentation to class*.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA ENGLISKI JEZIK IV razred Level B2 (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	<p>GRAMATIČKO GRADIVO</p> <p>I Tenses and verb forms – Passive and active</p> <ul style="list-style-type: none"> • Present tenses • Past tenses • Future tenses <p>Modal verbs and expressions (Revision)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Various uses of modal verbs <ul style="list-style-type: none"> Modal verbs of speculation about the present and the past (present and past – might know, might be, might havebeen) Modal verbs in the past – had to, used to, would, should/shouldn't, could/couldn't, was/were able to Modal verbs of prohibition, permission, obligation and exemption – must, can, mustn't, needn't Modal verbs of obligation and necessity – must, have to Modals of lack of obligation/necessity – needn't, do not have to, do not need to, needn't have done • Other uses of modal verbs for <i>weak obligation or advice, ability, possibility, predictions for the future, intentions and spontaneous decisions, typical behaviour or habit in the present and in the past.</i> <p>II Adjectives (Revision)</p> <p>III Adverbs (Revision)</p> <p>IV Prepositions</p> <ul style="list-style-type: none"> • Position, order and direction of prepositions • Prepositions after verbs and nouns • Prepositions in phrases • Prepositions in compound words • Prepositions ending a clause or sentence <p>V Conditionals (Revision)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zero conditional (If + Present Simple, Present Simple) • First conditional (If + Present Simple, will/won't + infinitive without to)- • <i>Unless</i> used in first and zero conditionals • Second conditional (If + Past Simple, would/could/might + infinitive without to) • Third conditional (If + Past Perfect, would/could/might + Perfect infinitive) • Mixed conditionals 	

<p>VI Emphatic structures: Wish , Should , Ought, If only</p> <p>VII Reporting (Revision)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reported requests and orders • Reported Statements and questions – changes in tenses, time expressions and pronouns, question words, word order, reporting verbs and patterns of reporting verbs • Impersonal report structures <p>VIII Verb patterns</p> <ul style="list-style-type: none"> • Infinitives vs –ing and -ed forms: Verbs + -ing form: adore, avoid, consider, enjoy, finish, hate, like, love, etc. Verbs + infinitive: afford, agree, choose, decide, help, expect, manage, would like/love/prefer, etc... Verbs which take both forms and change a meaning (e.g. stop) – Passive infinitives and gerunds The passive: verbs with to objects; with say, know, etc. Verb patterns <i>used to, be used to, get used to, and see/hear/watch/notice somebody do something</i>; Uses of Present and Past Participles in tenses, in the passive, as adjectives and in participle clauses (1. instead of full relative clauses – relative clauses, 2. as adverbial clauses) <p>IX Multi-part verbs in conversation and written language</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verbs with prepositions • Verbs with and without an object • Multi-part verbs with different meanings • Multi-part verbs in fixed expressions <p>X Idiomatic language, proverbs and fixed phrases</p> <ul style="list-style-type: none"> • Idiomatic expressions • Fixed phrases • Abbreviations in contemporary English • Proverbs <p>XI Linking words and expressions</p> <ul style="list-style-type: none"> • Formal linkers: a review • Reason and purpose: a review • Reason and result • Concession and contrast • Condition <p>XII Question tags (Revision)</p> <p>XIII Types of sentences</p> <p>XIV Pronunciation</p> <ul style="list-style-type: none"> • Word stress – revision • Consonant and vowel sounds/spelling 	
---	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Strong and tentative suggestions • Politeness • Mood • Assimilation and elision • Emphatic stress • Stress in multi-part verbs • Shifting word stress <p>XV Extension: British and American English (Optional)</p> <p>XVI Punctuation Revision of the punctuation marks</p> <p>XVII Compulsory reading (One or two books a year – graded readers)</p>	
2.	<p>FONOLOGIJA – PHONOLOGY</p> <p>Naročita pažnja se poklanja izgovoru, akcentu, ritmu i intonaciji. Nastavnik ima delikatan zadatak da svojim umijećem i primjenom raznih tehnika, uz pomoć slušanja programom predviđenih materijala sa snimljenim govorom ljudi kojima je engleski maternji jezik – <i>native speakers</i>, pomogne učenicima da što kvalitetnije ostvaruju govornu komunikaciju. Nabavka opreme koja omogućava učenicima da snimaju vlastite glasove i upoređuju ih sa modelom koji su slušali je od velike važnosti. Za to ne trebaju skupe fonolaboratorije. Interakcijske vježbe uz pomoć kompjutera su najbolja alternativa; čak i običan audiorekorder može biti od velike pomoći. Najčešća vježbanja su:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Word Stress, • Sounds review. 	
UKUPNO		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

III RAZRED – IZBORNA NASTAVA

JEZIČKE VJEŠTINE

Slušanje i razumijevanje govora – *listening*

Učenici bi trebali imati sposobnost da poslušaju i shvate autentičan tekst i iz njega razdvoje glavne ideje od sporednih, da shvate samu bit ili da slušajući tragaju za specifičnom informacijom. Autentični tekstovi bi trebali biti raznovrsni: proglašeni, radioemisije, telefonske poruke, razgovori, predavanja, intervjui, sastanci i sl. Učenici bi trebali pokušati praviti zabilješke tokom slušanja.

Usmeno izražavanje – *speaking*

Učenici trebaju imati što više govorne prakse – kako kroz redovne *textbook* aktivnosti tako i kroz časove diskusije, prezentacija, debate i sl. Njihov govorni engleski jezik bi trebao biti tečan i prilično precizan. Njihov izgovor bi trebao biti jasan, naravno uz mogućnost upotrebe što raznovrsnijih gramatičkih struktura.

Čitanje i razumijevanje teksta – *reading*

Učenici bi trebali znatno povećati brzinu čitanja i razumijevanja pročitano teksta. Prilikom učenja profesori bi se trebali koristiti raznim pisanim materijalima kao što su: novinski članci, enciklopedije, brošure, književna djela, pjesme i sl. Profesori bi također trebali uvesti raznolike tipove zadataka kao što su *matching prompts*, *finish sentences* ili *finding grammar mistakes*.

Pismeno izražavanje

Učenici bi trebali biti u mogućnosti da se izraze pisanom rječju na više načina. Trebali bi znati pisati formalno i neformalno pismo – kao što je aplikacija za posao ili e-mail pisan prijatelju, zatim bi trebali steći vještinu pisanja novinskog članka ili dužeg eseja.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA ENGLISKI JEZIK – IZBORNA NASTAVA III razred Level B2+ (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	<p>GRAMMAR</p> <p>Verb patterns</p> <ul style="list-style-type: none"> • Transitive and intransitive verbs • Verbs that can be both transitive and intransitive <p>Noun Phrase</p> <ul style="list-style-type: none"> • Noun + noun • Noun + 's + noun • Noun + preposition + noun <p>Modals (advanced features)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Permission • Theoretical possibility • Weak obligation • Strong obligation • Lack of obligation • Prohibition • Deduction • Ability <p>The Present, Past and Future Continuous Tenses v. Perfect Continuous</p> <ul style="list-style-type: none"> • Difference in meanings through the pairs of sentences • Verbs that are rarely used in the continuous tenses <p>Articles</p> <ul style="list-style-type: none"> • The zero article • A/an/the <p>Relative clauses/Pronouns</p> <p>Cleft sentences</p> <p>Gerund v. Infinitive</p> <p>Conditionals (revision and advanced forms)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inversion (leaving out if) • If + happen to/should • Supposing/Imagine • If + was/were to • If + will/would <p>Future forms (revision and advanced features)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Future Continuous • Future Perfect 	

	<ul style="list-style-type: none"> • Future to express assumption (about to, on the point of) • Future to refer to the next moment (are to) • Future to indicate an informal arrangement (is due to) 	
2.	<p>VOCABULARY</p> <p>Deducing from context</p> <p>Choosing a dictionary</p> <p>Word formation: suffixes and prefixes</p> <p>Suffixes that make nouns from adjectives and verbs, and verbs from adjectives</p> <p>Adverbs of manner</p> <p>Words with similar meaning (a custom, a habit, a tradition)</p> <p>Expressions with carry</p> <p>Compound adjectives</p> <p>Similes (like/as ... as)</p> <p>Noun collocations (with of)</p> <p>Collocations</p> <p>Language of gender</p>	
3.	<p>LISTENING</p> <p>Interviews</p> <ul style="list-style-type: none"> • Summarise in a few words • Sentence completion • Listening for specific information <p>Conversations</p> <p>Multiple choice</p> <p>Sentence completion</p> <p>Messages (leaving messages on answerphones and receiving answerphone messages)</p> <p>Radio programme</p> <p>Songs</p> <p>Note taking</p>	
4.	<p>ENGLISH IN USE:</p> <p>Error correction</p> <p>'Grammar word'</p> <p>Extra word</p> <p>Typical spelling mistakes</p> <p>Typical punctuation mistakes</p> <p>Sentence transformation</p> <p>Gapped text</p> <ul style="list-style-type: none"> • Reading the stem 	

	<ul style="list-style-type: none"> • Listening out for the key words • Choosing the correct option <p>Word formation Register transfer</p>	
5.	<p>WRITING</p> <p>Drafting: Writing reference Information sheet Informal/formal letter Thank you note Letter of complaint Review Report Article Notes/ Messages Review Opinion essay For-and-against essay</p>	
6.	<p>SPEAKING</p> <p>Storytelling Tell a story according to the given pictures Speaking for a minute without interruption as a reaction to different set of pictures Giving opinion A problem solving task Language of speculation</p>	
7.	<p>READING</p> <p>Multiple choice/matching Reading the questionnaire Skimming the text Clichés Gapped text (extracted paragraphs) Compulsory reading (Two to four books a year – graded readers)</p>	
UKUPNO		70

IV RAZRED – IZBORNA NASTAVA

JEZIČKE VJEŠTINE

Slušanje i razumijevanje govora – *listening*

Učenici će imati sposobnost da poslušaju i shvate autentičan tekst sa raznih engleskih govornih područja, te da uoče većinu detalja. Trebali bi steći mogućnost prepoznavanja stavova i načina iznošenja nečijeg mišljenja. Trebali bi pratiti duža izlaganja te voditi precizne zabilješke.

Usmeno izražavanje – *speaking*

Učenici bi se zaista trebali osjećati vrlo opuštenim kad je govorna praksa u pitanju. Već bi se trebali koristiti širokom lepezom izraza, jezičkih struktura, te bi na ovom nivou morali biti u mogućnosti da izaberu tačan vokabular kako bi izrazili svoje ideje, stavove i mišljenja. Trebali bi se osjećati lagodno dok vode dijalog sa drugim učenicima ili profesorima, te bi trebali bez straha primijeniti svoje stečeno umijeće u pravim životnim situacijama.

Čitanje i razumijevanje teksta – *reading*

Učenici bi trebali bez teškoća čitati i razumjeti različite pisane materijale. Prilikom učenja profesori bi se trebali koristiti raznim pisanim materijalima kao što su: novinski članci, enciklopedije, brošure, književna djela, pjesme i sl. Učenici bi također trebali biti u mogućnosti da identifikuju gramatičke strukture unutar pisanog teksta, trebali bi znati i prilagoditi pisani tekst određenim zahtjevima te transformirati tekst u skladu sa potrebama.

Pismeno izražavanje – *writing*

Učenici bi trebali biti u mogućnosti izraziti se pisanom riječju u više registara. Trebali bi znati oblike formalnog i neformalnog izražavanja, trebali bi prilično lahko odrediti kojem registru pripada zadati pisani tekst te ga oponašati stilom i upotrebom jezika.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA ENGLISKI JEZIK – IZBORNA NASTAVA IV razred Level B2+ (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	GRAMMAR Substitution/Ellipsis <ul style="list-style-type: none"> • Avoid repeating a word or expression with it, one, do, there, that, so, neither, not. • Leaving out words in order to avoid repetition – ellipsis Hypothetical meaning <ul style="list-style-type: none"> • <i>Wish</i> + Past Simple • <i>Wish</i> + <i>would</i> • <i>Wish</i> + <i>could</i> • <i>Wish</i> + Past Perfect • <i>If only</i> • <i>It's time</i> • <i>I'd rather</i> • <i>Suppose as What if?</i> Verb patterns <ul style="list-style-type: none"> • Verbs followed by the -ing • Verbs followed by the infinitive form Reported Speech (revision and advanced features) Impersonal reporting structures <i>suggested, recommended, explained, believed</i> Emphasis Revision of tenses <i>It</i> as preparatory subject/object Making comparisons Relative clauses (advanced features) <ul style="list-style-type: none"> • Defining relative clause • Non-defining relative clause • Linking words (<i>firstly, therefore, however</i>) • Emphasis with inversion • Making questions – revision • Passive Voice (revision and advanced features) • Participle clauses • Quantifiers • Have/get something done 	
2.	VOCABULARY Word + preposition Commonly confused words (childish/childlike, lie/lay, imply/infer)	

	<p>Synonyms Word formation: prefixes and suffixes Expressions with make/get/keep/gain/resolve Words from other languages Expressive description Adverbials expressing attitude Expressions with take Phrasal verbs Text-referring words Idiomatic language of talking/communication</p>	
3.	<p>LISTENING Note taking Song – word prediction Tales – Matching the extracts with the correct topics Multiple matching Brief summary</p>	
4.	<p>ENGLISH IN USE: Register transfer Multiple-choice cloze Error correction – extra word Gapped texts</p>	
5.	<p>WRITING Leaflet Competition entry Brochure Report What makes a good Curriculum Vitae Different types of correspondence Giving advice in a short article E-mail message Statement of objectives Memo An information sheet</p>	
6.	<p>SPEAKING Discussion about various quotations Language of speculation Comparing and contrasting (appearance/contrast/qualifier) Language of approximation Agreeing to disagreeing Improving a short term memory Expressing uncertainty</p>	

	Sounding interested Collaboration and negotiation Presentations	
7.	READING Skimming the text Clichés Gapped text (extracted paragraphs) Quick reading – quick decision (gapped text) Compulsory reading (Two to four books a year – graded readers)	
UKUPNO		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

PRISTUP REALIZACIJI NASTAVE

Pristup realizaciji nastave je složen i iziskuje rad vrijednog, stručno osposobljenog i savjesnog nastavnika. Ovo je prvi i osnovni uvjet koji se mora ispuniti da bi se, uz stvaranje normalnog ambijenta za učenje stranog jezika i nabavku tehničkih pomagala, mogli ostvariti vrhunski rezultati u nastavi u skladu sa postavljenim ciljevima i zadacima. U učenju jezika važni su svi segmenti koji vode uspješnoj komunikaciji među ljudima. Zapaženu ulogu u odvijanju kvalitetne nastave imaju spoznajno-komunikacijski, multimedijski i interdisciplinarni pristup, praćeni primjenom savremenih metodoloških postupaka i potrebne tehničke opreme.

Gramatičko gradivo i adekvatan rad na izgovoru, u svim razredima, odnosno na svim nivoima, trebaju biti u skladu sa svjetskom praksom učenja engleskog jezika u srednjim školama tipa gimnazije – *Gymnasium* na kontinentalnom dijelu Evrope, odnosno *High school* (*Comprehensive secondary school*) u drugim sredinama.

Za realizaciju nastave u vezi s pitanjem plana i programa predviđen je fond od po 3 školska sata sedmično u I i II razredu godišnje, što iznosi 105 sati, te po 2 sata u III i IV razredu, što iznosi 70 sati u III i 60, odnosno 64 sata u četvrtom razredu.

Engleski (izučavan kao drugi strani jezik) u grupi izbornih predmeta po ličnom izboru učenika u III i IV razredu po 2 sata sedmično – godišnje 70 sati u III i 60, odnosno 64 sata u četvrtom razredu.

Potrebno je oko 8 nastavnih sati godišnje za izradu i korekcije dvije školske pismene zadatke – *written assignments* i najmanje dva testa objektivnog tipa – *progress tests* kao elemente sistematske provjere znanja, odnosno utvrđivanja stupnja napredovanja učenika. Potrebno je planirati i vrijeme za dobrovoljne prezentacije koje rado pripremaju napredni učenici na bazi pročitanih djela iz odabrane lektire sa limitiranim brojem upotrijebljenih riječi u skladu sa nivoom nastave koju pohađaju – *graded readers*, u svakom polugodištu bar po jednu priču, što iziskuje 2 do 4 školska sata. Satove engleskog jezika treba obogatiti i učiniti zanimljivijim i uz upotrebu nekoliko nastavnih jedinica priređenih u formi videoprezentacija odabranih u skladu sa tematikom iz postojećeg nastavnog plana i programa za odgovarajuće nivoe učenja jezika (*beginners, elementary, pre-intermediate, intermediate, & upper-intermediate*); izbor kompatibilnih materijala iz sadržaja videokursa treba tražiti među adekvatnim izdanjima renomiranih izdavačkih kuća *Cambridge, Oxford, i Longman* i koristiti ih uz prateće radne sveske – *activity books* i nastavničke priručnike – *teacher's manuals*.

Preostali nastavni sati su posvećeni radu sa korištenjem odabranog osnovnog udžbenika i radnog priručnika za učenike koji je također opremljen audiovizuelnim sredstvima. Po potrebi, nastavnik se služi dodatnim materijalima koje sam priprema, donosi i dijeli na satu – *handouts* i konkretnim predmetima koji se donose u prostoriju gdje se izvodi nastava ili su sastavni dio ambijenta dobro uređene i opremljene učionice – *using real objects (realia) in the classroom*.

Prezentacija, uvježbavanje – utvrđivanje i usvajanje svih planiranih jezičkih sadržaja izvodi se primjenom najnovijih metodoloških iskustava.

Obaveza je nastavnika da u okviru obrađivane tematike pripremi primjerene sadržaje o svojoj zemlji Bosni i Hercegovini i kao dodatni materijal na satu – *handouts* stavi na raspolaganje učenicima u toku prezentacije novog gradiva; ovakva praksa će ublažiti nedostatak autentičnih, dobronamjernih i na faktičnom stanju priređenih i objavljenih publikacija ove vrste na književnom engleskom jeziku – *in good English*.

Specifičnost ovog programa je i uvođenje sadržaja sa islamskom tematikom. Naravno, nastavnici sami trebaju odrediti mjeru. Tih sadržaja ne treba biti ni previše a ni premalo. Maturanti medrese bi morali biti u mogućnosti da na engleskom jeziku daju najosnovnije podatke o islamskom učenju.

Kao stimulaciju za efikasnije praćenje nastave i učenje engleskog jezika preporučuje se da nastavnici, osim ocjenjivanja rada učenika, pomažu učenicima da korištenjem različite literature i metodoloških postupaka mogu povremeno sami "izmjeriti" svoje napredovanje u učenju.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA ENGLESKOG JEZIKA

Nastavu iz predmeta Engleski jezik u medresi izvodi lice sa završenim najmanje *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor engleskog jezika i književnosti,
- magistar/master engleskog jezika i književnosti.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

HISTORIJA

CILJEVI I ZADACI

Ciljevi

- Cilj nastave Historije je upoznavanje razvoja ljudskog društva u svjetskim, evropskim i bosanskohercegovačkim okvirima i spoznaja tokova i razvojnih puteva kojima je prolazilo čovječanstvo kroz različite historijske epohe.
- Posmatranje historijskih zbivanja: prostorno i vremenski.

Zadaci

Zadaci nastavnog predmeta Historija su:

- da upozna učenika sa najvažnijim događajima i pojavama u razvoju ljudskog društva i historijskom razvoju BiH;
- da učenika upozna sa kulturnom baštinom svog i ostalih naroda;
- da kod učenika razvija spoznaju o kulturnom identitetu svoje sredine uz istovremeno respektovanje osobnosti drugih kultura;
- da razvija duh tolerancije i demokratsko pravo na različitost mišljenja.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA HISTORIJA		
I razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	Uvod i izučavanje historije	2+1
2.	Kultura prahistorijskih razdoblja (paleolit, neolit, željezno doba)	3+2
3.	Civilizacije istočnih naroda (stare civilizacije, Mesopotamija, Egipat, Jevreji, Indija)	5+2
4.	Život i kultura starih Grka	5+2
5.	Helenizam	1+1
6.	Život i kultura starih Rimljana	6+3
7.	Područje današnje BiH u doba antike	1+1
8.	Srednjovjekovna Evropa (zapadno-latinska, istočno-bizantska, slavenska Evropa); rani feudalizam	4+2
9.	Južni Slaveni (doseljavanje, državne organizacije)	4+2
10.	Evropa u doba razvijenog feudalizma	3+1
11.	Bosna od XII do XV stoljeća	6+3
12.	Evropa u doba kasnog feudalizma (Novi vijek)	4+2
13.	Nastanak i razvoj Osmanskog carstva	2+2
UKUPNO (46+24)		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA HISTORIJA II razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	BiH u Osmanskom carstvu od XV do XVIII stoljeća	4+2
2.	Evropski novi vijek (Francuska revolucija, Napoleon, kongresi, revolucije 1848., ujedinjenje Italije i Njemačke)	6+2
3.	BiH u doba reforme do 1878.	3+1
4.	Evropa i svijet 1878–1914.	2+1
5.	Južnoslavenske zemlje 1878–1914.	2+1
6.	BiH u doba austrougarske uprave	4+2
7.	Prvi svjetski rat	3+2
8.	BiH u Prvom svjetskom ratu	2+1
9.	Svijet između dva svjetska rata	3+2
10.	BiH između dva svjetska rata	4+2
11.	Drugi svjetski rat	4+2
12.	BiH u Drugom svjetskom ratu	2+1
13.	Svijet poslije Drugog svjetskog rata	4+2
14.	BiH u socijalizmu (1945–1992.)	4+2
UKUPNO (47+23)		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA HISTORIJA – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	Povijest historiografije i njene teorije	6+2
2.	Američke civilizacije prije Kolumba	2+1
3.	Historija i savremenost (naselja, njihove vrste, marginalne grupe u historiji)	6+3
4.	Grčka i Rim (život i kultura) – velikani – bizantska i latinska mudrost	8+4
5.	Naša zemlja u antičko doba	3+2
6.	Balkanski narodi u ranom feudalizmu	5+2
7.	Feudalne monarhije (Francuska, Engleska, Njemačka)	4+2
8.	Balkanski narodi u vrijeme razvijenog feudalizma	4+2
9.	Srednjovjekovna Bosna (bosanski rukopisi, epigrafika, administrativno-pravni spisi)	4+2
10.	Nastanak modernog svijeta (antropocentrična slika svijeta, vjerske borbe i raskoli)	5+3
UKUPNO (47+23)		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA HISTORIJA – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	Balkanski i južnoslavenski svijet između dviju civilizacija (teokratija Osmanskog carstva, osmanska osvajanja u Evropi)	4+2
2.	Bosanski svijet i njegov mikrokosmos	6+2
3.	Industrijska revolucija u Engleskoj	1+1
4.	Rat za nezavisnost u SAD	1+1
5.	Međunarodni odnosi od 1878. do 1914.	4+2 (+1)
6.	Južnoslavenske zemlje 1878–1914.	2+1
7.	Prvi svjetski rat	3+2 (+1)
8.	BiH u Prvom svjetskom ratu	4+2
9.	Svijet između dva svjetska rata	3+2
10.	Drugi svjetski rat	4+2
11.	BiH u Drugom svjetskom ratu	4+2 (+1)
12.	BiH poslije Drugog svjetskog rata	4+2 (+1)
UKUPNO (46+24)		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

Za I i II razred

1. Melisa Forić, Arna Daguda, Haris Zaimović, *Historija, Istorija, Povijest*, udžbenik za 1. razred gimnazije, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2003.
2. Fahrudin Isaković, *Historija za 1. razred gimnazije*, 1994. god.
3. Melisa Forić, Arna Daguda, Haris Zaimović, *Čitanka za prvi razred gimnazije*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2003.
4. Elma Hašimbegović, Adnan Busuladžić, Edin Veladžić, Mirsad Sijarić, udžbenik za 2. razred gimnazije, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2003.
5. Enes Pelidija, Fahrudin Isaković, udžbenik za 2. razred gimnazije, Sarajevo, 1994.
6. Elma Hašimbegović, Adnan Busuladžić, Edin Veladžić, Mirsad Sijarić, *Čitanka za 2. razred gimnazije*.
7. Hugo Glaser, *Otkrivači svijeta*, Naprijed, Zagreb, 1958.
8. Miralem Arslanagić, Fahrudin Isaković, *Istorija za 1. razred srednjeg usmjerenog obrazovanja*, Svjetlost, Sarajevo, 1981.

Za III i IV razred

1. Vehid Smriko, *Historija, istorija, povijest*, udžbenik za 3. razred gimnazije, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2003.
2. Ibrahim Tepić, Fahrudin Isaković, *Historija za 3. razred gimnazije*.
3. Vehid Smriko, *Čitanka za 3. razred*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2003.
4. Zijad Šehić, Indira Kučuk Sorguč, udžbenik za 4. razred gimnazije, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2003.
5. Mustafa Imamović, Muhidin Pelesić, *Historija za 4. razred gimnazije*, Sarajevo, 1996. godine.
6. Zijad Šehić, Alma Leka, *Čitanka za 4. razred gimnazije*.
7. Pero Vukadin, Rifet Jašarević, *Istorija – povijest za 2. razred srednjeg usmjerenog obrazovanja*, Svjetlost, Sarajevo, 1981.

Navedena literatura u sebi sadrži sve potrebne tematske jedinice za uspješno obavljanje nastavnog procesa u predmetu Historija. Naravno, ukoliko se ukaže potreba za proširenjem pojedinih oblasti, kao pomoć može poslužiti popis literature na kraju udžbenika u izdanju Sarajevo Publishinga.

NAPOMENE

- Ponuđeni nastavni plan i program predviđa obradu skoro svih važnih tematskih cjelina iz oblasti svjetske i historije BiH.
- U ovom nastavnom planu je jasna podjela tematskih cjelina koje se obrađuju u toku jedne nastavne godine.
- Svaka tematska cjelina ima ponuđen broj sati obrade i broj sati ponavljanja, utvrđivanja ili sistematizacije određene tematske cjeline.

- Pri formiranju ovog nastavnog plana zadovoljena je pedagoška norma da nakon svaka dva sata obrade ide jedan sat utvrđivanja ili drugi tip sata koji omogućava temeljitije usvajanje prezentiranog gradiva.
- Istovremeno, izbjegnuto je didaktički materijalizam, tako da učenici imaju vremena da usvoje prezentirano gradivo.
- Nastavne cjeline koje su ponuđene se uglavnom nalaze u udžbenicima od I do IV razreda gimnazije u izdanju Sarajevo Publishing – novi udžbenici te stari udžbenici gimnazije.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA HISTORIJE

Nastavu iz predmeta Historija u medresi izvodi lice sa završenim najmanje *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor historije,
- magistar/master historije.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

GEOGRAFIJA

CILJ I ZADACI

Cilj

Cilj nastavnog predmeta Geografije je da pruži učenicima savremena znanja iz geografije i doprinese razvoju njihovih sposobnosti za razumijevanje zakonitosti u svijetu geografije.

Zadaci

Zadaci nastavnog predmeta Geografija su:

- da pruži učenicima najnovija znanja iz geografije;
- da učenici steknu savremena znanja o kosmosu, Zemlji kao nebeskom tijelu te njenom položaju u kosmosu i Sunčevom sistemu;
- da učenici shvate zakonomjernosti prirodnog ambijenta u kojem egzistira čovjek i ljudsko društvo;
- da se učenici upoznaju sa pojmom geografske sredine i posljedicama koje proizlaze iz procesa interakcije, djelovanjem čovjeka na prirodu te prirode na čovjeka i ljudsko društvo uopće;
- da kod učenika razvije racionalan odnos prema životnoj sredini sa ciljem njenog očuvanja;
- da učenika upozna sa savremenim procesima geografske transformacije svijeta;
- da razvije sposobnost uočavanja prostornih zakonitosti regionalnog razvoja u svijetu;
- da razvije kod učenika sposobnost uzročno-posljedične povezanosti prirodno-geografskih i društveno-geografskih procesa na Zemlji;
- da upozna učenike s uzrocima podjele svijeta na razvijene i slabije razvijene regije, te s odnosima među ljudima;
- da učenici uoče položaj BiH u novom političkom okruženju;
- da kod učenika izgradi jasnu predstavu o pojmovima, pretpostavkama i oblicima ekonomskog povezivanja naroda i država u svijetu.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA GEOGRAFIJA		
III razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	<ul style="list-style-type: none"> • Uvod – definicija, predmet i zadaća geografije • Zemlja u kosmosu • Sunčev sistem • Geografski omotač 	9
2.	<ul style="list-style-type: none"> • Kartografija, vrste karata i projekcije • Geosfere • Litosfera • Atmosfera 	8
3.	<ul style="list-style-type: none"> • Hidrosfera (podjela, značaj) • Biosfera – živi svijet 	9
4.	<ul style="list-style-type: none"> • Demografija – kretanje, migracije, strukture • Naselja – pojam, podjela i historijski razvoj 	8
5.	<ul style="list-style-type: none"> • Privreda – faktori razvoja • Primarni sektor • Sekundarni sektor • Tercijarni sektor • Geografija i geologija • Ugroženi elementi prirodne sredine i mjere zaštite 	7
6.	GEOGRAFIJA BIH <ul style="list-style-type: none"> • Geografski položaj, granice i površina BiH • Prirodno-geografske odlike – geološka građa BiH • Oblici reljefa BiH • Hidrografija BiH • Klima BiH 	10
7.	<ul style="list-style-type: none"> • Demografske karakteristike BiH (kretanje, migracije i strukture stanovništva) • Privreda BiH (poljoprivreda i rudarstvo, industrija) 	5
8.	REGIONALNA GEOGRAFIJA <ul style="list-style-type: none"> • Definicija – podjela, zadaci • EU – institucije • ZND – Zajednica nezavisnih država bivšeg SSSR • Jugozapadna Azija: <ul style="list-style-type: none"> - geografski položaj - regionalna podjela i društvene odlike • Saudijska Arabija i Turska • Iran i Pakistan 	14

	<ul style="list-style-type: none"> • Jugoistočna Azija:<ul style="list-style-type: none"> - Malezija - Indonezija • Afrika – Sjeverna Afrika • Angloamerika • Latinska Amerika • Australija i Okeanija • Globalizacija privrede	
UKUPNO		70

UDŽBENICI

1. Muriz Spahić i Orhan Zubčević, *Geografija za I razred gimnazije*, Sarajevo, 2001.
2. *Geografija II*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2003.
3. O. Zubčević i S. Nurković, *Geografija za III razred gimnazije*

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA GEOGRAFIJA – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	FIZIČKA GEOGRAFIJA <ul style="list-style-type: none"> • Geografija kao nauka, geografija kao kompleksna nauka, multidisciplinarnost geografskih istraživanja • Savremeni pogledi na kosmos, evolucija kosmosa • Geotektonika planete, razvoj Zemljine kore, nastanak kontinenata i okeana, zone vulkanskih aktivnosti • Prirodne nepogode i katastrofe: vulkani i zemljotresi, poplave i suše, razorni olujni vjetrovi • Upotreba geografskih karata, topografskih karata i planova: topografske karte i planovi šireg i užeg zavičaja (kantona, općina, naselja, dijelova naselja) • Vrijeme i prognoza vremena, savremene metode i sredstva praćenja, prognoza vremena, sinoptičke karte, klimatska kolebanja • Ekosistem, ekološki pojmovi, antropogeni utjecaj na prirodnu i geografsku sredinu • Savremeni ekonomsko-geografski problemi i trendovi svijeta • Savremeni problemi razvoja naselja u svijetu 	21
2.	DRUŠTVENO-EKONOMSKA GEOGRAFIJA <ul style="list-style-type: none"> • Savremeni ekonomsko-geografski problemi i trendovi svijeta • Neravnomjernost razvoja u svijetu – razvijene, zemlje u razvoju i nerazvijene zemlje • Pojam etnologije i etnografije i veza sa geografijom stanovništva • Demografska eksplozija i njene posljedice, različitost jezika i religija • Nastanak i razvoj gradova, urbanizacija, pojam, značaj i posljedice u savremenom svijetu 	10
3.	REGIONALNA GEOGRAFIJA SVIJETA <ul style="list-style-type: none"> • Regionalna podjela Evrope • Srednja Evropa – jezgro Evrope (geografsko i ekonomsko), Njemačka • Alpska regija – Austrija, Švicarska • Južna Evropa – Mediteran, turistička metropola svijeta • Sjeverna Evropa • Susjedne države – Hrvatska, Srbija, Crna Gora • Regije Azije • Južna i jugoistočna Azija (Indija, Malezija) • Saudijska Arabija i Turska • Iran i Pakistan • Sjeverna Afrika (Egipat, Maroko) • SAD, vodeća svjetska sila 	39

	<ul style="list-style-type: none"> • Srednja Amerika (Meksiko) • Brazil i Argentina • Okeanski i polarni predjeli	
4.	Praktična nastava Neke nastavne jedinice obaviti u prirodi, posjetiti meteorološku stanicu i ostvariti najmanje jednu ekskurziju ili posjetu nekoj obližnjoj turističkoj destinaciji.	
UKUPNO		70

NAPOMENA

Predvidjeti obilaske nekih značajnijih kulturno-historijskih spomenika, ili značajnijih ekonomskih i turističkih destinacija.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA GEOGRAFIJA – IZBORNA NASTAVA		
IV razred		
(2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	GEOGRAFSKI PRIKAZ BOSNE I HERCEGOVINE <ul style="list-style-type: none"> • Historijsko-geografski pregled razvoja geografije i kartografije u BiH • Historijsko-geografski prikaz teritorijalnog razvoja države BiH, historijat državnosti, razvoj granica, savremeni problemi granica u BiH • Dejtonska BiH i perspektive • Geotektonska regionalizacija BiH • Geomorfološka regionalizacija BiH • Klimatska regionalizacija BiH • Razvoj naseljenosti BiH, stari narodi, migracije, multikulturalnost • Mreža i sistem naselja u BiH • Najvažniji prirodni resursi BiH • Karakteristični geografski detalji BiH: obala, more, neki gradovi, planine, rijeke, jezera, banje... 	40 (+3)
2.	GEOGRAFSKI PRIKAZ KANTONA U KOJEM SE MEDRESA NALAZI <ul style="list-style-type: none"> • Geografski položaj, veličina i struktura kantona u kojem se Medresa nalazi • Fizičko-geografske karakteristike kantona • Društveno-geografske karakteristike kantona • Geografski detalji kantona: gradovi, jezera, planine, rijeke, banje, privredni kapaciteti... • Uži zavičaj škole (općina, naselje) 	20 (+1)
UKUPNO		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. O. Zubčević i S. Nurković, *Geografija za treći razred gimnazije*
2. Enciklopedijski "Atlas svijeta", izdanje 1999.
3. "CD Atlas" 2000. godine (EN CARTA 2000), Encyclopedia Britanica 2000.
4. Udžbenik za III razred gimnazije, Izdavačka kuća "Meridijani"
5. Časopis "Geografski list".
6. Emisije naučnog programa FTV "NACIONAL GEOGRAPHIC" i "DISCOVERY CHANNEL".
7. Aktuelni podaci, internet.

NAPOMENE

Predvidjeti obilaske nekih značajnijih kulturno-historijskih spomenika, ili značajnijih ekonomskih i turističkih destinacija.

Pošto se radi o predmetu Geografija smatramo da je neke nastavne jedinice potrebno realizirati u prirodi ukoliko za to postoje objektivni uvjeti.

Također, predlažemo da se posjete značajne privredne, turističke, kulturne ili neke druge destinacije na prostoru kantona, odnosno Bosne i Hercegovine.

Učenicima treba omogućiti realizaciju nekih programskih sadržaja kroz istraživanja, referate, korištenje interneta, muzejskih eksponata i historijskih spomenika.

Škola bi, u skladu sa mogućnostima, trebala imati laboratoriju ili kabinet opremljen nastavno-tehničkim sredstvima i pomagalicama radi uspješnije realizacije predviđenih programskih sadržaja.

U obradi predviđenih programskih sadržaja potrebno je koristiti savremenu geografsku terminologiju, a nova objašnjenja i prezentacije osavremeniti najnovijim naučnim i pedagoškim metodama.

U realizaciji NPP potrebno je koristiti očigledna sredstva, slike i ilustracije iz udžbenika, grafofolije, koje će sami nastavnici napraviti, koje će vizuelno dočarati geografske procese i pojave, kao i upotreba fizičko-geografskih karata: BiH, Evrope, Azije, Afrike, Amerike i svijeta odobrene od nadležnog ministarstva. Koristiti multimedijalni atlas.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA GEOGRAFIJE

Nastavu iz predmeta Geografija u medresi izvodi lice sa završenim najmanje *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor geografije,
- magistar/master geografije.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom

FILOZOFIJA

CILJEVI I ZADACI

Ciljevi

Nastavni predmet Filozofija treba omogućiti da:

- se učenici upoznaju i usvoje određenu filozofsku argumentaciju;
- učenici steknu znanja i sposobnost za kritičku procjenu različitih filozofskih orijentacija;
- se kod učenika razvija smisao za apstraktno mišljenje;
- se učenici osposobe za kritičko mišljenje;
- da se učenici potaknu na samostalno rasuđivanje.

Zadaci

Zadatak nastavnog predmeta Filozofija je da učenici upoznaju osnovne tokove filozofskog mišljenja i usvoje osnovne pojmove i kategorije neophodne za razumijevanje filozofskih problema.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA FILOZOFIJA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UVOD <ul style="list-style-type: none"> • Šta je filozofija, izvori filozofije • Filozofske discipline, odnos filozofije prema religiji, nauci i umjetnosti 	2+0 (+1)
2.	POČECI FILOZOFIJE <ul style="list-style-type: none"> • Filozofija u kulturama naroda drevnog istoka 	2+1
3.	ANTIČKA FILOZOFIJA Kozmološko razdoblje <ul style="list-style-type: none"> • Miletska škola (Tales, Anaksimn i Anaksimandar) • Pitagorejska škola • Heraklit • Elejska škola • Posrednici (Empedokla i Anaksagora) • Atomisti (Leukip i Demokrit) Antropološko razdoblje <ul style="list-style-type: none"> • Sofisti • Sokrat i postsokratovske škole • Platon • Aristotel Helenističko-rimska filozofija <ul style="list-style-type: none"> • Etičko razdoblje (stoicizam, epikurejska škola i skepticizam) • Religiozno razdoblje helenističko-rimske filozofije (novoplatonizam, hebrejska filozofija) 	10+3
4.	SREDNJOVJEKOVNA FILOZOFIJA Kršćanska filozofija <ul style="list-style-type: none"> • Pojava kršćanstva • Filozofske osnove ranog kršćanstva • Patristika • Potreba izgradnje filozofskog sistema – skolastika • Problem odnosa vjere i uma i rasprava o problemu univerzalija Islamska filozofija <ul style="list-style-type: none"> • Izvori islamske filozofije – aspekti Objave • Islamske filozofske škole: škola naučnika filozofa (Al-Kindi, Al-Farabi, Ibn Sina, Ibn Rušd), filozofija svjetlosti (Suhrevardi), tesavuf (Ibn Arebi), putevi spoznaje i prevladavanja filozofije (Al-Gazali i Ibn Tejmijja), Atar, Rumi, šiizam Filozofska misao u BiH na orijentalnim jezicima <ul style="list-style-type: none"> • H. K. Pruščak, M. Ejubović, Alamek, Ali-dede Bošnjak 	12+4 (+1)

5.	NOVOVJEKOVNA FILOZOFIJA <ul style="list-style-type: none"> • Filozofija renesanse (Bruno, Petrić) • Empirizam (Bekon, Hobs, Lok, Berkli, Hjum) • Racionalizam (Dekart, Spinoza, Lajbnic) • Prosvjetiteljstvo (Volter, Ruso) • Klasična njemačka filozofija (Kant, Fihte, Šeling i Hegel) 	8+3 (+1)
6.	SAVREMENA FILOZOFIJA Glavni problemi, pravci i smisao savremene filozofije <ul style="list-style-type: none"> • Voluntaristički pesimizam i iracionalizam • Marksizam • Pozitivizam, pragmatizam i instrumentalizam • Fridrih Niče • Logički pozitivizam • Filozofija života • Intuicionizam • Fenomenologija • Filozofija egzistencije • Filozofija strukturalizma 	8+2 (+1)
7.	SAVREMENA ISLAMSKA FILOZOFIJA Reformski pokreti u islamskom svijetu <ul style="list-style-type: none"> • S.H. Nasr: Kritika scientizma; J. Karadavi: Univerzalni model društvenog života; R. Garodi: Živi islam 	3+2
UKUPNO		60 (64)*

*Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. M. Filipović, *Filozofija*
2. B. Kalin, *Povijest filozofije*
3. Šarif, *Historija islamske filozofije, I-II*

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA FILOZOFIJE

Nastavu iz predmeta Filozofija u medresi izvodi lice sa završenim najmanje *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor filozofije,
- magistar/master filozofije.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

LOGIKA

CILJ I ZADACI

Cilj

Cilj nastavnog predmeta Logike je da se kod učenika trećeg razeda medrese razvijaju sposobnosti jasnog i kritičkog mišljenja i pravilnog iskazivanja misli.

Zadaci

Zadaci nastavnog predmeta Logika su:

- da učenici upoznaju oblike i principe istinitog i pravilnog mišljenja;
- da učenici upoznaju osnovne procese saznanja u njihovoj cjelovitosti i njihovu primjenu u nauci;
- da učenicima omogući lakše shvatanje nastavnih sadržaja i drugih predmeta;
- da učenicima ukaže na univerzalnu korelativnost nastave logike.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA LOGIKA III razred (1 sat sedmično – 35 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UVOD <ul style="list-style-type: none"> • Predmet, metode i zadaci logike • Odnos logike i drugih disciplina • Historijski razvoj logike 	2+1
2.	POJAM <ul style="list-style-type: none"> • Teorije pojma • Sadržaj i obim pojma • Vrste pojmova • Odnosi među pojmovima 	2+1
3.	SUD <ul style="list-style-type: none"> • Sud - tvrdnja istinosne vrijednosti • Struktura suda • Vrste sudova • Odnosi među sudovima • Složeni sudovi 	3+2+1
4.	ZAKLJUČAK <ul style="list-style-type: none"> • Pojam i struktura zaključka • Tradicionalno učenje o zaključku • Račun sudova • Račun pojmova • Logičke pogreške u zaključivanju 	2+1
5.	PRINCIPI MIŠLJENJA I METODE SPOZNAJE <ul style="list-style-type: none"> • Principi mišljenja • Analiza, sinteza, apstrahiranje, generalizacija • Definicija i divizija • Induktivna metoda • Deduktivna metoda • Aksiomatski sistem 	6+4
6.	DOKAZ <ul style="list-style-type: none"> • Dokaz • Logičke pogreške u dokazivanju 	2+1
7.	NAUČNI ZAKON I TEORIJA <ul style="list-style-type: none"> • Opis, objašnjenje, predviđanje • Naučni zakon, naučna teorija • Logika naučnoistraživačkog postupka • Metodologija izrade maturalnog rada 	3+2+2
UKUPNO		35

UDŽBENIK

Gajo Petrović, *Logika*, Novi Sad – Beograd, 1998.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA LOGIKE

Nastavu iz predmeta Logika u medresi izvodi lice sa završenim najmanje *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor filozofije,
- magistar/master filozofije.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

PSIHOLOGIJA

CILJ I ZADACI

Cilj

Cilj nastavnog predmeta Psihologije je da učenici ovladaju osnovnim saznanjima iz ove znanstvene discipline, da pomogne u sagledavanju čovjeka kroz njegovu psihološku i duhovnu dimenziju i ukaže na puteve i mogućnosti primjene saznanja iz psihologije u svakodnevnom životu.

Zadaci

Zadaci nastavnog predmeta Psihologija su:

- da omogući učenicima da shvate ličnost u njenoj složenosti, interakcijskim odnosima i njenom totalitetu;
- da učenike potiče na aktivan odnos prema stečenim znanjima radi ostvarivanja prihvatljivih oblika ponašanja, važnih za intelektualni, emocionalni, duhovni i socijalni razvoj;
- razvijanje radoznalosti i motivacije za psihološkim spoznajama;
- razvijanje svijesti da su psihološke činjenice značajne pretpostavke odgoja i obrazovanja;
- da kod učenika razvija sposobnost uočavanja i prepoznavanja znakova najčešćih psihičkih poremećaja, posebno onih koji se javljaju kao posljedica psihosocijalne traume;
- da učenike upozna sa značajnim mogućnostima primjene psihologije u savremenom svijetu.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA PSIHOLOGIJA		
III razred		
(1 sat sedmično – 35 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UVOD U PSIHLOGIJU <ul style="list-style-type: none"> • Pojam, definicija, predmet proučavanja, zadaci i značaj psihologije, razvoj psihologije, psihološke discipline • Metode i tehnike psiholoških istraživanja • Psihički život i tjelesni sistem (receptori, efektori, nervni sistem) • Funkcioniranje nervnog sistema (sinapsa, refleksni luk, uvjetni refleksi) 	5
2.	SPOZNAJNI I VOLJNI PSIHIČKI PROCESI <ul style="list-style-type: none"> • Osjeti, opažanje, pažnja • Pamćenje i učenje • Mišljenje (definicija, vrste mišljenja, misaone operacije, produktivno mišljenje) • Inteligencija, vrste i klasifikacija inteligencije, mjerenje inteligencije • Volja i svijest, budnost, spavanje, snovi 	7
3.	EMOCIJE I MOTIVACIJA <ul style="list-style-type: none"> • Emocije, vrste emocija, ispoljavanje emocija, emocionalna inteligencija • Motivi ljudskog ponašanja • Seksualni nagon, kontrola seksualnog nagona. Brak i porodica • Frustracije i konflikti, reagovanje na frustraciju, mehanizmi odbrane ličnosti. Stres 	6
4.	LIČNOST: INDIVIDUACIJA I SOCIJALIZACIJA <ul style="list-style-type: none"> • Definicija ličnosti, osnovne smjernice za procjenu ličnosti (struktura ličnosti, crte ličnosti, temperament, karakter, sposobnosti, tjelesne osobine, tipologija) • Faze čovjekovog psihičkog razvoja i njihove osnovne psihofizičke karakteristike • Adolescencija i njene specifičnosti. Adolescent u savremenom društvu • Determinante psihičkog razvoja, zrelost ličnosti • Socijalizacija ličnosti: stavovi, vrijednosti, moral i njihov utjecaj na ponašanje • Ličnost u interakciji: interpersonalno i grupno ponašanje. Liderstvo • Verbalna i neverbalna komunikacija. Umijeće slušanja 	10
5.	RELIGIOZNOST KAO PSIHOLŠKI FENOMEN <ul style="list-style-type: none"> • Psiholški pristup religioznosti, intrinsečna i ekstrinsečna religioznost • Psiholške dimenzije religioznosti, zrela religioznost, spiritualna inteligencija 	3

6.	PSIHOLOGIJA U PRAKSI <ul style="list-style-type: none"> • Psihologija u službi odgoja, porodičnog i institucionalnog • Psihologija u funkciji propagande i proizvodnje • Psihologija i duševno zdravlje. Prevencija psihičkih poremećaja Psihoterapijski pristup i empatija 	4
UKUPNO		35

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Refik Ćatić, *Psihologija za 3. razred opće gimnazije*, Sarajevo, 2003.
2. Maria Fürst, *Psihologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
3. Nikola Rot, *Opšta psihologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1976.
4. Vlado Andrilović i Mira Ćudin-Obradović, *Osnove opće i razvojne psihologije*, Školska knjiga, Zagreb, 1994.
5. Sulejman Hrnjica, *Opšta psihologija sa psihologijom ličnosti*, Naučna knjiga komerc, Beograd, 2000.
6. Šimun Šito Ćorić, *Psihologija religioznosti*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 1997.
7. Elharun Selimović, *Opća psihologija – udžbenik za srednje škole*, Fojnica, 2001.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA PSIHOLOGIJA – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	PSIHOLOGIJA KAO NAUKA <ul style="list-style-type: none"> • Proučavanje fenomena psihološkog kroz historiju. Predznanstvena i znanstvena era • Psihologija u okvirima filozofije (Platon, Aristotel, El-Kindi, El-Farabi, Ibn Sina, Ibn Tufail, El-Gazali, Ibn Arebi, Džellaludin Rumi, Ibn Hazm, Rene Dekart, Karl Jaspers) • Kulturološke i religijske dimenzije poimanja psihičkog. Istočna i zapadna psihologija. Psihološko u islamskom učenju • Psihologija i druge znanosti. Psihologija i islamske znanosti (akaid, fikh, ahlak, tesavvuf i dr.). Psihologija i umjetnost • Graditelji psihologije (Vilijem Džems, Ivan Pavlov, Sigmund Frojd, Karl Gustav Jung, Erih From, Žan Pijaže, Frederik Skinner, Gordon Olport, Abraham Maslov i dr.) • Škole i pravci u psihologiji (strukturalni, geštaltistički, bihevioristički, psihodinamski, humanistički pravac) • Eksperimentalna psihologija (teoretska pretkonceptcija, variranje uvjeta, kontrola ometajućih uvjeta, kontrola izbora, statistička kontrola, statističko zaključivanje, vjerovatnoća) • Mozak i psiha. Novija znanstvena otkrića 	11
2.	ŽIVOTNI CIKLUSI <ul style="list-style-type: none"> • Razdoblja u razvitku pojedinca • Prenatalni period, dob novorođenčeta, dojenačka dob • Rano djetinjstvo (od 2. do 7. godine) • Djetinjstvo od sedme do desete godine • Preadolescencije (od 10. do 13. godine) • Adolescencije (shvaćanje i podjela adolescencije) • Tjelesni razvoj u adolescenciji • Psihosocijalni razvoj u adolescenciji • Porodični odnosi u adolescenciji • Odnosi sa vršnjacima u adolescenciji • Samopoimanje u adolescenciji • Oblikovanje identiteta u adolescenciji • Ljubav i seksualnost u adolescenciji • Problemi u adolescenciji • Doba zrelosti, doba starosti. Smrt 	20
3.	TEORIJE LIČNOSTI <ul style="list-style-type: none"> • Psihoanalitička teorija ličnosti (S. Frojd) • Analitička teorija ličnosti (K. G. Jung) 	14

	<ul style="list-style-type: none"> • Sociopsihološke teorije ličnosti (Adler, From, Hornaj i Saliven) • Personalistička teorija ličnosti (G. Olport) • Holističko-dinamska teorija (A. Maslov) • Fenomenološka teorija ličnosti (K. Rožers) • Faktorsko-analitičke teorije ličnosti (R. Katel, H.J. Ajzenk) • Bihevioristička teorija ličnosti (F.B. Skinner, J.B. Votson) • Religijsko poimanje ličnosti • Psihometrijska procjena ličnosti 	
4.	PSIHIČKI RAZVOJ ČOVJEKA <ul style="list-style-type: none"> • Emocionalni razvoj • Kognitivni razvoj • Psihoseksualni razvoj • Psihosocijalni razvoj • Moralni razvoj • Religiozni razvoj • Spiritualni razvoj 	10
5.	ODABRANA POGLAVLJA IZ SOCIJALNE PSIHOLOGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Socijalizacija: proces koji traje cijeli život • Stavovi, predrasude • Uloga i ponašanje u skladu sa ulogom • Propaganda, reklama, potrošnja, javno mnjenje • Masovna komunikacija • Utjecaj elektronskih medija na ljudsku psihu • Grupa, struktura grupe, ponašanje u grupi • Grupna dinamika, interakcije u grupi • Brak, struktura porodice, rodbinske veze. Psihološki aspekti porodičnog prava. Poremećaji ponašanja u savremenoj porodici, prevencija i liječenje • Rukovođenje i tipovi rukovođenja, ličnost vođe, efikasnost grupe • Religioznost i sekularizam. Logika demokratije • Globalizacija 	15
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA PSIHLOGIJA – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	ODABRANA POGLAVLJA IZ PSIHLOGIJE KOMUNICIRANJA <ul style="list-style-type: none"> • Komunikacija: definicija, modeli, funkcije, oblici, opći principi • Razine komunikacije: intrapsihička, itrapersonalna, transcendentna, interpersonalna • Empatija, transfer, kontratransfer • Prepreke uspješnoj komunikaciji. Etika i komunikacija • Verbalna i neverbalna komunikacija: neverbalna izražajnost i neverbalna osjetljivost. Čitanje neverbalnih znakova • Slušanje: tehnike aktivnog slušanja. Umijeće parafraziranja. Vještina vođenja intervjua • Komunikacija i sukob: produktivne i neproduktivne strategije rješavanja, posredovanje u rješavanju sukoba. Tehnika stres menadžmenta • Uspješna verbalna prezentacija i držanje govora 	11 (+1)
2.	ODABRANA POGLAVLJA IZ PSIHOPATOLOGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Normalno i patološko • Poremećaji opažanja, pažnje i pamćenja • Poremećaji mišljenja i inteligencije • Poremećaji afektiviteta i motivacije • Poremećaji svijesti i volje • Neurotski poremećaji, poremećaji ličnosti, psihotični poremećaji • Zdravlje i stres. Posttraumatski stresni poremećaj • Bolesti ovisnosti (alkoholizam, narkomanija i druge ovisnosti) • Nasilničko ponašanje, nasilje u porodici • Religija, moral i prevencija psihičkih poremećaja • Liječenje duševnih poremećaja. Psihoterapija 	15 (+1)
3.	ODABRANA POGLAVLJA IZ PSIHLOGIJE RELIGIOZNOSTI <ul style="list-style-type: none"> • Glavne psihološke interpretacije religioznosti • Religioznost kroz životne cikluse • Normalno i patološko u religioznosti • Psihološka mjerenja religioznog iskustva • Psihološki aspekti molitve, mistični doživljaj • Religioznost i psihičko zdravlje 	8 (+1)
4.	ODABRANA POGLAVLJA IZ ISLAMSKE PSIHLOGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Sklop i dinamika ličnosti u islamu: nefis, kalb, ruh, akl • Kognitivno-bihevioralne dimenzije islama: islam kao nauka o ponašanju • Psihološki aspekti temeljnih imanskih, islamskih i ihsanskih principa • Ličnost Muhammeda, alejhi-s-selam. Značaj uzora za psihički i duhovni razvoj 	15

	<ul style="list-style-type: none"> • Fenomen namaza, njegov utjecaj na razvoj i sazrijevanje ličnosti • Psihološki efekti dodatnih pobožnosti • Tesavvuf kao islamska psihologija odgoja i obrazovanja (pojam, definicija, predmet proučavanja, značaj, škole i pravci) • Islamske metode oblikovanja ličnosti (ibadet, druženje, učitelj kao uzor, zikir, fikr) • Odlike zrele ličnosti u islamu (pokajanje, samoobračun, strah i nada, istinoljubivost, iskrenost, strpljivost, suzdržljivost, sustezanje, zadovoljstvo, oslanjanje na Boga) • Faze duhovnog razvoja ličnosti u islamu (duša sklona zlu, duša koja sebe kori, duša nadahnuta, duša smirena, duša zadovoljna, duša koja zadovoljava, duša usavršena) 	
5.	<p>ODABRANA POGLAVLJA IZ ISLAMSKE PSIHOLOŠKE MEDICINE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Osnovni principi islamske psihološke medicine • Šerijatski propisi kao kognitivno-bihevioralni obrasci • Formalni i suštinski aspekti fizičkog i psihičkog čišćenja u islamu. Moralni konflikt i stres, pokajanje i molitva • Seksualnost u islamu. Odgoj seksualnog nagona • Normalno i patološko u islamskom poimanju seksualnosti. Islamski pristup prevenciji i liječenje poremećaja seksualnosti • Tradicionalna psihološka medicina u bošnjačkoj kulturi • Liječenje Kur'anom: dometi i mogućnosti 	11 (+1)
UKUPNO		60 (64)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Nikola Rot, *Opšta psihologija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1998.
2. Vlado Andrić i Mira Čudin-Obradović, *Osnove opće i razvojne psihologije*, Školska knjiga, Zagreb, 1994.
3. Sulejman Hrnjica, *Opšta psihologija sa psihologijom ličnosti*, Naučna knjiga komerc, Beograd, 2000.

4. Vlado Andrilović i Mira Čudin-Obradović, *Psihologija učenja i nastave*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
5. Ivan Furlan, *Čovjekov psihički razvoj*, Školska knjiga, Zagreb, 1988.
6. Dragan Krstić, *Psihološki rječnik*, IRO "Vuk Karadžić", Beograd, 1988.
7. Šimun Šito Ćorić, *Psihologija religioznosti*, Naklada Slap, Jastrebarsko, 1997.
8. Abdul-Kadir Isa, *Istine o tesavvuifu*, Tuzla, Odbor Islamske zajednice, 1998.
9. Refik Ćatić, *Psihologija 3 - udžbenik za srednje škole*, Sarajevo.
10. Maria Fürst, *Psihologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
11. Lionel Bellenger, *Umijeće komuniciranja*, IP Svjetlost D.D. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo, 1992.
12. Elharun Selimović, *Opća psihologija – udžbenik za srednje škole*, Fojnica, 2001.
13. O. Sinanović, R. Hafizović i I. Pajević, *Duhovnost i mentalno zdravlje*, Svjetlost, Sarajevo, 2002.
14. Ante Fulgosi, *Psihologija ličnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
15. Osman Sinanović (urednik), *Ovisnost o drogama*, Behram-begova medresa, Tuzla, 2001.
16. Slobodan Loga, *Sudska psihopatologija*, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, 1999.
17. Seid Hava, *Naš duhovni odgoj*, Behram-begova medresa, Tuzla, 2003.
18. Ibn-Kajim el-Dževzije, *Poslanikova medicina*, Libris, 2001.
19. Ibnu-I-Kajim el-Dževzi, *Bolest i lijek*, ID El-Kelimeh, Novi Pazar Bookline d.o.o., Sarajevo, 2003.
20. Dželaluddin es-Sujuti, *Vjerovjesnikova medicina*, Libris, 2003.

NAPOMENE

Nastavni program Psihologije koncipiran je tako da su nastavni sadržaji raspodijeljeni na tematske cjeline, koje se međusobno uvjetuju i čine organsku cjelinu.

Zavisno od obima i složenosti pojedinih tematskih cjelina, nastavnik će, shodno vlastitoj procjeni, operacionalizirati nastavni sadržaj.

Treba koristiti savremene nastavne metode, prvenstveno demonstraciju, a da se kroz vježbe, seminarske radove i prezentacije (powerpoint) potiče kreativnost učenika.

U realizaciji programskih sadržaja ostvariti korelaciju sa filozofijom, sociologijom, pedagogijom, logikom i drugim prirodnim, društvenim i duhovnim disciplinama.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA PSIHLOGIJE

Nastavu iz predmeta Psihologija u medresi izvodi lice sa završenim najmanje *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor psihologije,
- magistar/master psihologije.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

SOCIOLOGIJA

CILJEVI I ZADACI

Ciljevi i zadaci izučavanja nastavnog predmeta Sociologija u medresama su:

- da učenici steknu osnovna saznanja iz opće sociologije;
- da se učenici upoznaju sa prvim i najbitnijim kazivanjem o čovjeku i društvu koje svjedoče religija, poezija i filozofija;
- da učenici ovladaju osnovnim pojmovima, kategorijama i terminima neophodnim za razumijevanje društva kao globalne pojave u neprestanom kretanju, procesu i promjeni;
- da se učenici upoznaju, da razumiju, shvate i smisleno povežu pet osnovnih tema ili oblasti sociologije: društvo, društvene grupe, društvene pojave, društvenu strukturu i oblike ljudske društvene svijesti kao i sociološki metod kojim se to postiže;
- da se kod učenika formiraju jasne predstave i saznanja o zakonitostima društvenog razvitka u formama i okvirima slobode na duhovnim i moralno-etičkim osnovama i vrijednostima;
- da se učenici osposobe za prepoznavanje, uočavanje i artikulaciju različitih životnih situacija, problema društvene sredine u kojoj žive, za shvatanja osnova, izvora, uzroka i značenja različitog oblika odnosa među ljudima;
- da se kod učenika inicira i razvija humanistička vizija i vrijednosna orijentacija, kritički, a ne kritizerski, aktivan i konstruktivan odnos prema društvenoj zbilji;
- da se učenici upoznaju sa ljudskom ličnošću i njenom sviješću, savješću, karakterom i mentalitetom, jer je ličnost osnovna ćelija društva.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA SOCIOLOGIJA		
IV razred		
(2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	<p>TEMA ILI OBLAST SOCIOLOGIJE KAO OPĆE TEORIJSKE DISCIPLINE O DRUŠTVU</p> <ul style="list-style-type: none"> • Definicija predmeta sociologije • Odnos prirodnih i društvenih pojava, prirodnih nauka i društvenih disciplina • Odnos sociologije prema: filozofiji, povijesti, psihologiji, religiji, umjetnosti, etnografiji, etnologiji i antropologiji • Misao i opća teorija o društvu u antičkom, kršćanskom, islamskom, srednjovjekovnom i novovjekovnom dobu • Sveti Augustin i Toma Akvinski • Ibn Haldun, Hasan Kafija Prušćak i komšilik kod Bošnjaka • Misao i teorija socijalista-utopista • Osnivači sociologije i njihove teorijske postavke o društvu: S. Simon, O. Kon, H. Spenser, E. Dirken, G. Zimel, F. Tenis, L. Vize, M. Veber, Ž. Gurvić • Škole u sociologiji i njihovi pravci: naturalistička, psihologistička i sociologistička • Sociološke teorije 20. stoljeća: funkcionalizam, marksizam i strukturalizam <p>OSNOVNI POJMOVI SOCIOLOGIJE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pojam ljudskog društva i njegova pojava – kreacija ili evolucija • Odnosi ljudi u procesu: proizvodnje, razmjene, raspodjele i potrošnje • Vrste društvenih pojava i njihova podjela na društvene procese, odnose i tvorevine 	13+5 (+1)
2.	<p>METODE I INSTRUMENTI SOCIOLOŠKIH ISTRAŽIVANJA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Osnovne metode • Naučno posmatranje • Eksperiment • Sociometrija • Logičke metode: indukcija, dedukcija, analiza i sinteza • Osnovni instrumenti istraživačkih metoda • Test • Intervju • Upitnik • Statistika 	2+1 (+1)
3.	<p>STRUKTURA I DINAMIKA DRUŠTVA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Problemi pojmovnog određenja društvene strukture (društvena stratifikacija i diferencijacija, društvena nepokretljivost – horizontala i društvena pokretljivost – vertikalna) • Pitanje svojine i odnosi ljudi u proizvodnji (prirodna i društvena podjela rada) 	5+2

	<ul style="list-style-type: none"> • Funkcije ekonomske, pravne, političke i ideološke sfere u strukturi i dinamici društva 	
4.	<p>POJAM I PODJELA DRUŠTVENIH GRUPA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Definicija ličnosti, epigona, individuum, karaktera, mentaliteta, svijesti i savjesti <p>GLOBALNE DRUŠTVENE GRUPE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prvobitne ili primordijalne forme povijesnih društvenih zajednica: nomadi, rod i pleme • Razvijene povijesne forme društvenih zajednica: narod, nacija i čovječanstvo <p>PARCIJALNE DRUŠTVENE GRUPE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Krvno-srodničke (biološke) i edukativno-ekonomske društvene grupe: brak, porodica, njene povijesne mjene i glavni tipovi i rodbina ili familija • Zatvorene ili horizontalne društvene grupe: kaste i staleži • Otvorene, vertikalne ili ekonomsko-političke društvene grupe: klase, birokratija i profesionalne organizacije • Političko-pravne društvene grupe: država, političke stranke i pravne institucije • Društvene grupe koje obavljaju razne funkcije psihološko i društveno-idejnog sadržaja: religijske, znanstvene, kulturne, edukativne, rekreacijske i zabavne <p>PACIFISTIČKI I EKOLOŠKI POKRET KAO SVJEDOČANSTVO OTUĐENJA OD BOGA, ČOVJEKA I PRIRODE</p>	9+3 (+1)
5.	<p>GRUPNA I INDIVIDUALNA INTERAKCIJA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Interakcija društvenih grupa • Rat i institucije mira • Interakcija individue i društvene grupe 	3+1
6.	<p>STRUKTURA I FENOMENI LJUDSKE SVIJESTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Religija i njeni fenomeni i sadržaj: etika, obredi, običaji, odgoj, navike i tradicija • Fenomeni paganstva: mit, magija, fetišizam, animizam, animatizam i tradicionalizam • Kultura (opći pojam, vrste, oblici i sadržaj) • Filozofija, umjetnost, pravo i ideologija kao oblici ljudske svijesti • Definicija nauke, naučne hipoteze, teorije i zakona • Bosanskohercegovački kulturni kod (sinkretizam i multikultura) 	8+3 (+1)
7.	<p>PROMJENE, CIKLUSI I RAZVOJ DRUŠTVA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Osnovni oblici promjena i razvoja društva: kreacija, evolucija, revolucija, progres i regres • Društvene nejednakosti i društveni sukobi u današnjem svijetu 	3+2
UKUPNO		60 (64)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Mustafa Spahić, *Sociologija*, udžbenik za srednje škole, Sarajevo, 1994.
2. Š. Međedović – H. Repovac – H. Mulaibrahimović, *Sociologija* za III razred gimnazije, Sarajevo, 1994.
3. Priručnik: Ante Fiamengo, *Osnove opće sociologije*, Narodne novine, Zagreb, 1974.
4. *Sociološki leksikon*, BIZG, Beograd, 1982.
5. Ante Fiamengo, *Saint Simon i Auguste Conte*, Naprijed, Zagreb, 1987.
6. Rudi Supek, *Hervert Spenser i biologizam u sociologiji*, Naprijed, Zagreb, 1987.
7. Radomir Lukić, *Formalizam u sociologiji*, Naprijed, Zagreb, 1987.
8. Mihajlo Đurić, *Sociologija M. Vebera*, Naprijed, Zagreb, 1987.
9. Vjeran Katunarić, *Teorija društva u Frankfurtskoj školi*, Naprijed, Zagreb, 1987.
10. Ivan Kuvačić, *Funkcionalizam u sociologiji*, Naprijed, Zagreb, 1987.
11. Veljko Korać, *Marks i savremena sociologija*, Kultura, Beograd, 1968.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA SOCIOLOGIJE

Nastavu iz predmeta Sociologija u medresi izvodi lice sa završenim najmanje *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor sociologije,
- magistar/master sociologije.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

PEDAGOGIJA SA DIDAKTIKOM

CILJI I ZADACI

Cilj

Cilj nastavnog predmeta Pedagogija sa didaktikom je:

- da učenici ovladaju osnovnim znanjima iz pedagogije i didaktike, kao naučnih disciplina;
- da se upoznaju s osnovnim pojmovima pedagoške nauke i odgojno-obrazovne prakse, kao i s ulogom didaktike u pedagoškoj teoriji i nastavnoj praksi.

Zadaci

Zadaci nastavnog predmeta Pedagogija sa didaktikom su:

- omogućiti učenicima da shvate osnovne i posebne ciljeve pedagoške nauke;
- da učenicima omogući upoznavanje sa zakonitostima odgoja i obrazovanja te da steknu uvid u funkciju i značaj odgoja i obrazovanja;
- da upozna učenike sa faktorima, mjestima i mogućnostima odgojnog djelovanja i njihove interakcije;
- upoznati učenike sa značajem i mogućnostima primjene pedagoške teorije u savremenom životu i razvoju odgajnika;
- postići da učenici shvate i upoznaju pojam i ulogu nastavnog procesa, učenja i podučavanja;
- osposobljavanje učenika za učenje i podučavanje drugih, tj. da usvojena znanja mogu primijeniti u praksi.

PREGLED PROGRAMSKIH CJELINA

PODRUČJA/CJELINE	UKUPNO SATI	NOVO + PONAVLJANJE I VREDNOVANJE
Pedagogija – nauka o odgoju	6	(4+2)
Osnovne pedagoške kategorije	6	(4+2)
Područja odgojnog djelovanja	7	(5+2)
Oblici (faktori) odgojnog djelovanja	6	(4+2)
Odgojno-obrazovni postupak odgojne metode i sredstva	5	(3+2)

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA PEDAGOGIJA IV razred (prvo polugodište 2 sata sedmično – 30 do 32 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	PEDAGOGIJA – NAUKA O ODGOJU <ul style="list-style-type: none"> • Pojam, definicija, predmet i značaj pedagogije • Historijski razvoj pedagoške misli i pedagogije • Odnos pedagogije prema drugim naukama • Pedagoške discipline 	6
2.	OSNOVNE PEDAGOŠKE KATEGORIJE <ul style="list-style-type: none"> • Fenomen odgoja (razvoj, karakteristike, pojmovno određenje, podjela) • Pojam i značaj obrazovanja, odnos odgoja i obrazovanja i ostale pedagoške kategorije • Cilj i zadaci odgoja • Faktori razvoja ličnosti, granice i moć odgoja 	6
3.	PODRUČJA ODGOJNOG DJELOVANJA <ul style="list-style-type: none"> • Fizički odgoj • Intelektualni odgoj • Moralni odgoj • Estetski odgoj • Radni (politehnički) odgoj • Religijski odgoj (judaistički, kršćanski i islamski) 	7 (+1)
4.	OBLICI (FAKTORI) ODGOJNO–OBRAZOVNOG DJELOVANJA <ul style="list-style-type: none"> • Porodični odgoj • Predškolski i školski odgoj • Odgoj i obrazovanje odraslih • Domski odgoj • Odgoj u slobodnom vremenu 	6
5.	ODGOJNO-OBRAZOVNI POSTUPAK, ODGOJNE METODE I SREDSTVA <ul style="list-style-type: none"> • Odgojni rad, odgojno-obrazovni postupak • Metoda poučavanja • Metoda uvjeravanja • Metoda navikavanja • Metoda sprečavanja • Odgojna sredstva <ul style="list-style-type: none"> - usmjeravanja - poticanja - sprečavanja 	5 (+1)
UKUPNO		30 (32)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA DIDAKTIKA IV razred (drugo polugodište 2 sata sedmično – 30 do 32 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	DIDAKTIKA KAO SPECIFIČNA LJUDSKA AKTIVNOST <ul style="list-style-type: none"> • Pojam, predmet i zadaci didaktike • Razvoj i pravci didaktike • Učenje, podučavanje i obrazovanje kao didaktičke kategorije 	4
2.	NASTAVA KAO SPECIFIČNA LJUDSKA AKTIVNOST <ul style="list-style-type: none"> • Pojam, vrste i smisao nastave • Bit nastavnog procesa i zadaci nastave • Komunikacija u nastavi 	4
3.	FAKTORI NASTAVNOG RADA <ul style="list-style-type: none"> • Učenik • Nastavnik • Sadržaj nastavnog rada (kurikulum) • Materijalna osnova nastave 	4
4.	SADRŽAJ I PROGRAM NASTAVE <ul style="list-style-type: none"> • Nastavni plan • Nastavni program 	2
5.	OBLICI NASTAVNOG RADA <ul style="list-style-type: none"> • Frontalni oblik nastavnog rada • Grupni oblik nastavnog rada • Individualni i individualizirani oblik • Rad u parovima (tandemski rad) 	4
6.	METODE NASTAVNOG RADA <ul style="list-style-type: none"> • Pojam i razvoj nastavnih metoda • Klasifikacija nastavnih metoda • Tekstualno-verbalne nastavne metode • Ilustrativno-demonstrativne nastavne metode • Laboratorijsko-eksperimentalne nastavne metode 	4 (+1)
7.	NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA <ul style="list-style-type: none"> • Definicija, značaj i podjela nastavnih sredstava • Klasična i savremena nastavna sredstva 	3
8.	ETAPE NASTAVNOG RADA – ARTIKULACIJA NASTAVE <ul style="list-style-type: none"> • Pripremanje • Planiranje • Organizacija • Realizacija nastavnog rada (obrada novog gradiva – vježbanje – ponavljanje – provjeravanje) 	5 (+1)
UKUPNO		30 (32)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Refik Ćatić & Marko Stevanović, *Pedagogija*, Pedagoški fakultet, Zenica, 2003.
2. Ante Vukasović, *Pedagogija*, Zagreb, 1999.
3. Milena & Nikola Potkonjak, *Pedagogija I i II dio*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
4. Filip Jelavić, *Didaktika*, Naklada "Slap", Jastebarsko, 1998.
5. Marko Stevanović, *Didaktika*, R& S, Tuzla, 1998.

IZBORNA NASTAVA

Cilj i zadaci

- Razviti kod učenika potrebu za upoznavanjem i razumijevanjem pedagoške misli i odgojno-obrazovne prakse te tim proširiti pedagošku spoznaju učenika.
- Stjecanje znanja o historijskom razvoju pedagoške teorije i misli.
- Upoznavanje učenika s osnovama islamske pedagogije.
- Stjecanje znanja iz osnova metodologije pedagoškog istraživanja.
- Upoznavanje učenika s osnovama predškolske, školske, adultne, specijalne i porodične pedagogije.
- Razviti shvatanje kod učenika da je znanje jedan segment odgoja, te ukazivati i na razvoj svih sposobnosti, osobina i kvaliteta ličnosti kao bitnog elementa uspješnog odgojnog rada.
- Razvijati teoretska i praktična nastavna umijeća te pozitivne emocionalne stavove prema nastavničkom pozivu.

PREGLED PROGRAMSKIH CJELINA

PODRUČJA/CJELINE	UKUPNO SATI	NOVO + PONAVLJANJE I VREDNOVANJE
Odabrana područja iz pedagoške hrestomatije	8	(4+2+2)
Metodologija pedagoškog istraživanja	8	(4+2+2)
Odabrana područja iz islamske pedagogije	12	(6+3+3)
Odabrana područja iz predškolske pedagogije	10	(5+2+3)
Odabrana područja iz školske pedagogije	10	(6+2+2)
Odabrana područja iz andragogije	5	(3+1+1)
Odabrana područja iz specijalne pedagogije	5	(2+1+2)
Odabrana područja iz porodične pedagogije	12	(6+3+3)

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA PEDAGOGIJA – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	ODABRANA PODRUČJA IZ PEDAGOŠKE HRESTOMATIJE <ul style="list-style-type: none"> • Antička pedagogija • Srednjovjekovna pedagogija • Islamska pedagogija • Novovjekovna pedagogija • Odgoj i obrazovanje od sredine XIX vijeka do kraja XX vijeka • Pedagoška misao u BiH 	8
2.	METODOLOGIJA PEDAGOŠKIH ISTRAŽIVANJA <ul style="list-style-type: none"> • Pojam, značaj i karakteristike pedagoškog istraživanja • Etape pedagoškog istraživanja • Metode pedagoškog istraživanja • Instrumenti pedagoškog istraživanja 	8
3.	ODABRANA PODRUČJA IZ ISLAMSKE PEDAGOGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Osnove kur'anske pedagogije • Kur'ansko-hadiske metode i sredstva u odgojno-obrazovnom radu • Poslanik kao učitelj i odgajatelj i metodologija odgoja • Islamski bonton u komunikaciji učitelj-učenik • Poslanik kao uzor onima koji podučavaju • Roditelji kao odgajatelji – njihove dužnosti i odgovornost za vjerski, fizički, intelektualni, moralni i društveni odgoj 	12
4.	ODABRANA PODRUČJA IZ PREDŠKOLSKE PEDAGOGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Predškolska pedagogija, predmet značaj i zadaci • Komunikacija s predškolskom djecom • Građenje poštovanja i empatije • Disciplina i samodisciplina • Rješavanje problema i verbalna komunikacija sa djetetom • Kontroliranje ljutnje i fizička kazna 	10
5.	ODABRANA PODRUČJA IZ ŠKOLSKE PEDAGOGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Cilj, predmet i zadaci školske pedagogije • Škola – razvoj škola, škola kao složena zajednica, škola i njeno okruženje • Teorije škole. Mjesto i uloga nastavnika i učenika u školi • Motivacija i školsko učenje • Nastava i ostale školske aktivnosti 	10
6.	ODABRANA PODRUČJA IZ ANDRAGOGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Pojam, značaj i funkcije obrazovanja odraslih • Osnovna područja i sadržaji obrazovanja odraslih • Specifičnost nastave za odrasle i uloga nastavnika 	5

7.	ODABRANA PODRUČJA IZ SPECIJALNE PEDAGOGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Specijalna pedagogija kao odgojno područje • Područja razvojne ometenosti, inkluzija i ustanove za specijalni odgoj 	5
8.	ODABRANA PODRUČJA IZ PORODIČNE PEDAGOGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Porodična pedagogija kao naučna disciplina i porodica u historijskom nastajanju i razvoju te transformacija porodice • Definicija i tipologija porodice • Porodični odgoj kao temeljna funkcija porodice • Subjekti porodičnog odgoja, majka, otac, braća i sestre i drugi u porodici, njihova saradnja i odnosi • Partnerstvo škola-porodica 	12
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA PEDAGOGIJA – IZBORNA NASTAVA		
IV razred		
(2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	ODABRANA PODRUČJA IZ MIKROPEDAGOGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Tri aspekta odgoja: društveno-generacijski, individualni i interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja • Međusobni odnosi kao temelj odgojnog procesa, pojam i karakteristike međusobnih odnosa, specifičnost odnosa odgajatelj-odgajanik i elementi uspješnog odnosa • Faktori uspješnog međuljudskog odnosa, socijalna percepcija, emocionalni stavovi i empatija • Interakcija i komunikacija u odgoju • Pojam interakcije i komunikacije, oblici komunikacije, verbalna i neverbalna komunikacija, interakcijska povezanost u komunikaciji, uspješna odgojna komunikacija, igranje uloga, dvije vrste verbalne komunikacije i njihov efekat na učenike • Interakcija i komunikacija u razredu, socio-emocionalna klima u razredu, stavovi nastavnika i interakcija u razredu, socijalna reverzibilnost u razrednoj komunikaciji 	30 (+2)
2.	RAZVIJANJE NASTAVNIH UMIJEĆA <ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje nastavnih umijeća (priroda, studij i razvoj nastavnih umijeća) • Pripremanje i planiranje (elementi i svrha planiranja, planiranje nastavnog sata, priprema nastavnih sredstava i pomagala) • Izvedba nastavnog sata (aktivnosti nastavnika, obrazovne zadaće) • Vođenje i tok nastavnog procesa, početak nastavnog sata, prijelazi i završetak, održavanje učeničke aktivnosti, ritam i tok nastavnog sata • Razredni ugođaj (uspostava pozitivnog razrednog ugođaja, motiviranje učenika, odnos prema učenicima, povećanje učeničke samosvijesti, izgled i sastav razreda) • Disciplina (priroda učeničkog neposluha, uspostava autoriteta, kako preduhitriti učenički neposluš i njegovi uzroci, prijekori i kazne te drugi postupci) • Ocjenjivanje učeničkog napretka (svrha i vrste ocjenjivanja) • Osvrt i ocjena vlastitog rada • Model efikasnog odnosa između nastavnika i učenika 	30 (+2)
UKUPNO		60 (64)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Dr. Mate Zaninović, *Pedagoška hrestomatija*, Školska knjiga, Zagreb, 1985.
2. Dr. Slobodan Vasilev i dr. Branko Rakić, *Školska pedagogija*, Kultura, Beograd, 1999.
3. Sait Kačapor i ostali, *Pedagogija*, Sarajevo, 2002.
4. Adila Pašagić-Kreso, *Koordinate obiteljskog odgoja*, Jež, Sarajevo, 2004.
5. Dr. Manja Bratanić, *Mikropedagogija*, Školska knjiga, Zagreb, 1993.
6. Petar Stojanović, *Psihologija za nastavnike*, Banja Luka, 2003.
7. Dr. Tomas Gordon, *Kako biti uspješan nastavnik*, Kreativni centar, Beograd, 1998.
8. Bonnie Miller, *Komunikacija sa djecom*, Maunagić, Sarajevo, 2000.
9. Abdulah Nasih Ulvan, *Odgoj djece u islamu*, Aktivna islamska omladina, Sarajevo 2003.
10. Časopis "Novi Muallim", broj 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 17.
11. Abdullah Ebu Gudde, *Poslanik kao učitelj i njegovi metodi podučavanja*, IO El-Kelimeh, Novi Pazar, 2003.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA PEDAGOGIJE

Nastavu iz predmeta Pedagogija u medresi izvodi lice sa završenim najmanje *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor pedagogije,
- magistar/master pedagogije.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

MATEMATIKA

CILJEVI I ZADACI

Ciljevi

Ciljevi nastavnog predmeta Matematika su:

- stjecanje matematičkih znanja i sposobnosti neophodnih za razumijevanje zakonitosti u prirodi i društvu, za primjenu u praksi i u procesu proizvodnje;
- razvijanje sposobnosti učenika da pravilno rasuđuju, logički zaključuju, da razvijaju maštu, stvaralačko matematičko mišljenje i pozitivne osobine ličnosti.

Zadaci

Zadaci nastavnog predmeta Matematika su:

- stjecanje znanja potrebnih za razumijevanje kvantitativnih i prostornih odnosa, razvijanje opće matematičke kulture neophodne za uključivanje u svijet rada i za praćenje savremenog društveno-ekonomskog i naučno-tehnološkog razvoja;
- osposobljavanje učenika za uspješno i kvalitetno nastavljanje obrazovanja i uključivanje u druge naučne oblasti u kojima se matematika primjenjuje u toku školovanja i kasnije u procesu proizvodnje;
- izgrađivanje pozitivnih osobina ličnosti kao što su: radne navike, upornost, sistematičnost, urednost, tačnost, preciznost, odgovornost, kritičnost, smisao za samostalan rad, razvijanje kulturnih, etničkih i estetskih navika kod učenika;
- razvijanje sposobnosti učenika za samostalno korištenje stručnom literaturom i drugim izvorima znanja.

ZADACI NASTAVE MATEMATIKE U PRVOM RAZREDU

Zadaci nastave matematike u prvom razredu su:

- da učenici sistematiziraju i objedine stečena znanja o brojevima i načinu formiranja skupa realnih brojeva;
- da sistematiziraju i prošire dotadašnja saznanja o algebarskim izrazima i da ovladaju operacijama među njima i njihovim transformiranjem;
- da sistematiziraju i prošire saznanja o funkcijama;
- da upozna učenike o aksiomima i osnovnim teoremama geometrije;
- da sistematiziraju osnovne činjenice o vektorima i operacije sa vektorima uz značajnije primjene vektora;

- da učenici shvate pojam i vrste izometrijskih preslikavanja i da ih znaju primijeniti u izradi datih zadataka;
- da sistematiziraju, prošire i potpuno ovladaju linearnim jednačinama sa jednom nepoznatom, kako njihovim rješavanjem tako i primjenom;
- da nauče rješavati i primjenjivati sisteme linearnih jednačina sa dvije nepoznate;
- da osposobe učenike da mogu bez poteškoća primjenjivati stečena znanja prilikom rješavanja praktičnih problema.

PREGLED PROGRAMSKIH CJELINA

PODRUČJA/CJELINE	UKUPNO SATI
Uvod	1
Skup realnih brojeva	4
Algebarski izrazi	18
Linearne jednačine i nejednačine	7
Sistem linearnih jednačina	6
Koordinatni sistem	8
Geometrija u ravni	18
Izometrijska preslikavanja u ravni	4
Napomena: U svakom polugodištu realizira se po jedna jednosatna pismena zadaća sa jednosatnom analizom i ispravkom i test ili kontrolni rad.	4
UKUPNO	70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA MATEMATIKA I razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UVOD <ul style="list-style-type: none"> • Osnovni pojmovi u matematici: definicija, aksiom, teorema, dokaz 	1
2.	SKUP REALNIH BROJEVA <ul style="list-style-type: none"> • Skupovi: N, Z, Q, I. Skup realnih brojeva R. Operacije u skupu R 	4
3.	ALGEBARSKI IZRAZI <ul style="list-style-type: none"> • Stepen izložioca, cio pozitivan broj, nula i cio negativan broj. Operacije sa stepenima jednakih osnova, odnosno jednakih izložilaca • Cijeli algebarski izrazi – pojam • Monomi – operacije sa monomima • Polinomi u jednoj varijabli – operacije sa polinomima • Binomne formule • Rastavljanje cijelih algebarskih izraza na faktore • Razlomljeni algebarski izrazi-pojam • Transformiranje algebarskih racionalnih izraza • Test ili kontrolni rad 	18
4.	LINEARNE JEDNAČINE (JEDNADŽBE) I NEJEDNAČINE (NEJEDNADŽBE) <ul style="list-style-type: none"> • Pojam jednačine • Rješavanje linearnih jednačina sa jednom nepoznatom • Diskusija rješenja • Problemi koji se rješavaju pomoću linearne jednačine sa jednom nepoznatom • Nejednakost i nejednačine • Rješavanje linearnih nejednačina s jednom nepoznatom • Sistemi linearnih nejednačina s jednom nepoznatom 	8
5.	SISTEM LINEARNIH JEDNAČINA (JEDNADŽBI) <ul style="list-style-type: none"> • Linearna jednačina sa dvije nepoznate • Sistem od dvije linearne jednačine sa dvije nepoznate • Metode rješavanja: metoda supstitucije, Gaussova metoda, metoda determinanti i grafička metoda 	6
6.	KOORDINATNI SISTEM <ul style="list-style-type: none"> • Pravougli koordinatni sistem u ravni – uvod • Omjeri i proporcije • Funkcija direktne proporcionalnosti $y = kx$ • Funkcija $y = kx+n$. Tok i grafik tih funkcija • Funkcija obrnute proporcionalnosti $y = k/x$ ($k \neq 0$) njen tok i grafik • Primjena proporcionalnih veličina 	9

7.	GEOMETRIJA U RAVNI <ul style="list-style-type: none"> • Uvod • Osnovni i izvedeni pojmovi i stavovi u geometriji • Geometrijske figure • Uglovi-pojam, vrste, mjerenje uglova • Transferzalni uglovi. Uglovi sa paralelnim i normalnim kracima • Simetrala duži i ugla • Mnogougao – Pojam. Zbir uglova mnogougla • Trougao – pojam, vrste • Podudarnost trouglova • Značajne tačke, duži i prave trougla • Obim i površina trougla • Četverougao – Obim i površina četverougla 	19
8.	IZOMETRIJSKA PRESLIKAVANJA RAVNI <ul style="list-style-type: none"> • Izometrija ravni – osobine izometrije • Translacija ravni – osobine translacije • Rotacija ravni – osobine rotacije • Centralna i osna simetrija ravni – osobine simetrija 	5
UKUPNO		70

ZADACI NASTAVE MATEMATIKE U DRUGOM RAZREDU

Zadaci nastave matematike u drugom razredu su:

- naučiti rad sa stepenima;
- naučiti pravila korjenovanja i racionalisanja nazivnika i brojnika;
- naučiti stepenovanje sa racionalnim eksponentom;
- savladati računске operacije s kompleksnim brojevima, uključujući prikazivanje kompleksnog broja u ravni;
- ovladati umijećem rješavanja kvadratnih jednačina i nejednačina i problemom drugog stepena;
- naučiti primjenjivati kvadratnu funkciju na rješavanju nekih zadataka o ekstremima u geometriji i fizici;
- naučiti rješavati eksponencijalne jednačine i nejednačine;
- naučiti rješavati iracionalne jednačine i nejednačine;
- upoznati učenike sa pojmom logaritma, pravilima logaritmiranja, primjenama logaritma;
- naučiti rješavati logaritamske jednačine i nejednačine;
- primjenjivati stečena znanja pri izradi zadataka.

PREGLED PROGRAMSKIH CJELINA

PODRUČJA/CJELINE	UKUPNO SATI
Korijeni	12
Stepeni sa racionalnim eksponentima	2
Kompleksni brojevi	8
Kvadratna funkcija	6
Eksponencijalne jednačine i nejednačine	7
Iracionalne jednačine i nejednačine	7
Logaritmi	12
Dvije pismene zadaće sa ispravkom i test ili kontrolni rad	4
UKUPNO	70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA MATEMATIKA II razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	KORIJENI <ul style="list-style-type: none"> • Stepeni-ponavljanje • Pojam korijena, osobine • Pravila korjenovanja • Korijeni i operacije sa korijenima • Racionalisanje imenioca 	13
2.	STEPENI SA RACIONALNIM EKSPONENTOM <ul style="list-style-type: none"> • Operacije sa stepenima • Pretvaranje stepena u korijene i obrnuto 	2
3.	KOMPLEKSNI BROJEVI <ul style="list-style-type: none"> • Kompleksni brojevi • Formiranje kompleksnih brojeva • Operacije u C • Predstavljanje C brojeva u ravni, modul • Test ili kontrolni rad 	9
4.	KVADRATNE FUNKCIJE <ul style="list-style-type: none"> • Kvadratne funkcije, uvod • Kvadratna f-ja $y = ax^2 + bx + c$ • Nule, znak, ekstrem i tok • Grafik kvadratne funkcije 	6
5.	KVADRATNE JEDNAČINE I NEJEDNAČINE <ul style="list-style-type: none"> • Kvadratna jednačina - uvod • Potpuna i nepotpuna kv. jednačina • Normirani oblik. Vietove formule • Primjena kvadratnih jednačina • Rastavljanje kvadratnog trinoma na linearne faktore • Znak kvadratnog trinoma • Kvadratne nejednačine 	13
6.	EKSPONENCIJALNE JEDNAČINE I NEJEDNAČINE <ul style="list-style-type: none"> • Pojam, grafik i svojstva eksponencijalne funkcije $y = a^x$ • Eksponencijalna jednačina • Eksponencijalna nejednačina 	7
7.	IRACIONALNE JEDNAČINE I NEJEDNAČINE <ul style="list-style-type: none"> • Pojam i rješavanje iracionalne jednačine • Pojam i rješavanje iracionalne nejednačine 	7

8.	LOGARITMI <ul style="list-style-type: none"> • Pojam inverzne funkcije • Definicija logaritma. Logaritamska funkcija • Pravila logaritmiranja • Prelazak sa jedne logaritamske baze na drugu • Dekadski i prirodni logaritmi • Logaritamske jednačine • Logaritamske nejednačine	13
UKUPNO		70

ZADACI NASTAVE MATEMATIKE U TREĆEM RAZREDU

Zadaci nastave matematike u trećem razredu su:

- da učenici savladaju osnove trigonometrije, sinusnu, kosinusnu teoremu, primjenu trigonometrijskih funkcija u zadacima, trigonometrijske;
- da učenici nauče rješavati trig. jednačine i nejednačine;
- da steknu osnovna znanja iz analitičke geometrije u ravni, posebno o pravoj liniji i krivim drugog reda.

PREGLED PROGRAMSKIH CJELINA

PODRUČJA/CJELINE	UKUPNO SATI
Trigonometrija	33
Analitička geometrija	24
Stereometrija	9
NAPOMENA: U svakom polugodištu obavezno je uraditi po jednu jednosatnu pismenu zadaću sa jednosatnim analizama i ispravkama i test ili kontrolni rad.	4
UKUPNO	70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA MATEMATIKA		
III razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	TRIGONOMETRIJA <ul style="list-style-type: none"> • Osnovi trigonometrije, stepen, radijan • Definicija trig. funkcija oštrog ugla u pravouglom trouglu • Vrijednosti trig. funkcija uglova 30°, 45°, 60° • Vrijednosti trig. funkcija proizvoljnih uglova (upotreba kalkulatora ili tablica) • Trigonometrijska kružnica • Definicija trig. funkcija na trig. kružnici • Osnovni trig. identiteti • Periodičnost trig. funkcija • Parne i neparne trig. funkcije • Svođenje na prvi kvadrant • Grafici trig. funkcija • Adicione teoreme • Trig. funkcije dvostrukog ugla i polovine ugla • Transformacije zbira i razlike trig. funkcija u njihov proizvod • Transformacija proizvoda trig. funkcija u njihov zbir i razliku • Sinusna teorema • Kosinusna teorema • Rješavanje pravouglog i kosouglog trougla • Trigonometrijske jednačine • Rješavanje jednačine $\sin x = a$, $a \in (-1,1)$ i $\cos x = a$, $a \in (-1,1)$ • Rješavanje jednačine $\operatorname{tg} x = a$ i $\operatorname{ctg} x = a$ • Jednačine oblika $\sin(ax+b)=m$, $\cos(ax+b)=m$, $\operatorname{tg}(ax+b)=m$, $\operatorname{ctg}(ax+b)=m$ • Jednačine koje se mogu svesti na oblik $f(x)g(x)=0$ • Jednačine koje su kvadratne po $\sin x$, $\cos x$, $\operatorname{tg} x$, $\operatorname{ctg} x$ • Trigonometrijske nejednačine 	35
2.	ANALITIČKA GEOMETRIJA <ul style="list-style-type: none"> • Koordinatni sistemu ravni. Udaljenost dviju tačaka • Podjela duži u datom omjeru, koordinate središta duži • Površina trougla, uvjet da tri tačke leže u istom pravcu • Jednačina prave: eksplicitni, implicitni, segmentni oblik. Ugao između dvije prave • Uvjet paralelnosti i normalnih pravih. Jednačina prave kroz jednu tačku • Pramen i jednačina pramena pravih • Jednačina prave kroz dvije tačke • Jednačina kružnice 	25

	<ul style="list-style-type: none"> • Jednačina elipse • Jednačina hiperbole • Jednačina parabole	
3.	STEREOMETRIJA <ul style="list-style-type: none"> • Diedar, rogalj, poliedar • Prizma, piramida i njihovi ravni presjeci • Površina i zapremina prizme i piramide • Obrtna tijela: valjak, kupa, lopta. Površine i zapremine obrtnih tijela	10
UKUPNO		70

ZADACI NASTAVE MATEMATIKE U ČETVRTOM RAZREDU

Zadaci nastave matematike u četvrtom razredu su:

- da učenici shvate i ovladaju potpuno matematičkom indukcijom;
- da upoznaju i ovladaju osnovnim pojmovima i elementima o nizovima i redovima;
- da sistematiziraju dosadašnja znanja o funkcijama i usvoje elemente graničnih vrijednosti i neprekidnosti funkcija;
- da usvoje elemente diferencijalnog računa i ovladaju njima;
- da nauče ispitivati funkcije i crtati grafike istih;
- da znaju primjenjivati stečeno znanje u izradi raznovrsnih zadataka.

PREGLED PROGRAMSKIH CJELINA

PODRUČJA/CJELINE	UKUPNO SATI
Matematička indukcija	6
O skupu R	2
Nizovi i redovi (aritmetički niz, geometrijski niz, geometrijski red)	16 (+2)
Limesi	6
Diferencijalni račun	10
Realne funkcije jedne promjenljive	16 (+2)
NAPOMENA: U svakom polugodištu obavezno je uraditi po jednu jednosatnu pismenu zadaću s jednosatnim analizama i ispravkama i test ili kontrolni rad.	4
UKUPNO	60 (64)

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA MATEMATIKA		
IV razred		
(2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	MATEMATIČKA INDUKCIJA <ul style="list-style-type: none"> • Pojam indukcije. Princip potpune matematičke indukcije • Pojam faktorijela • Rješavanje zadataka vezanih za matematičku indukciju • Primjene matematičke indukcije (dokazi identiteta i tvrdnji o djeljivosti) 	6
2.	O SKUPU R <ul style="list-style-type: none"> • Podskupovi skupa R. Gornja i donja granica. Superemum i infimum. Aksiom potpunosti skupa R, tačka nagomilavanja 	2
3.	NIZOVI I REDOVI <ul style="list-style-type: none"> • Brojni niz – definicija, ograničenost niza, monotonost niza • Aritmetički niz – definicija, opći član • Zbir članova aritmetičkog niza • Geometrijski niz – definicija, opći član • Zbir članova geometrijskog niza • Granična vrijednost niza • Konvergentni nizovi • Divergentni nizovi • Operacije sa graničnim vrijednostima • Broj e • Pojam geometrijskog reda. Suma beskonačnog reda • Primjena beskonačnog geometrijskog reda • Test ili kontrolni rad 	16 (+2)
4.	LIMESI <ul style="list-style-type: none"> • Pojam limesa • Osnovni limesi • Računanje s limesima 	6
5.	DIFERENCIJALNI RAČUN <ul style="list-style-type: none"> • Derivacija, definicija i geometrijsko značenje • Pravila izvoda, tablica izvoda • Izvod složene funkcije • Izvodi višeg reda • Izvodi elementarnih funkcija • L'Hospitalovo pravilo • Test ili kontrolni rad 	10
6.	REALNE FUNKCIJE JEDNE PROMJENJIVE <ul style="list-style-type: none"> • Pojam realne funkcije jedne promjenjive, područje definisanosti i područje vrijednosti funkcije 	16 (+2)

	<ul style="list-style-type: none"> • Pregled elementarnih funkcija • Osobine funkcije, nule i znak, parnost, periodičnost, monotonost • Granična vrijednost funkcije • Neprekidnost funkcije • Asimptote krive • Proučavanje funkcije pomoću izvoda (rast, opadanje, ekstremi funkcija) • Konveksnost i konkavnost funkcije • Ispitivanje i crtanje grafika funkcije 	
7.	U svakom polugodištu po jedna jednosatna pismena zadaća s jednosatnom analizom i ispravkom	4
UKUPNO		60 (64)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

ZADACI NASTAVE MATEMATIKE U TREĆEM RAZREDU IZBORNE NASTAVE

Zadaci nastave matematike u trećem razredu izborne nastave su:

- da učenici savladaju pojmove sličnosti, homotetije geometrijskih figura;
- da se upoznaju s proporcionalnošću, Talesovom teoremom i njenom primjenom;
- da nauče primjenjivati osobine sličnosti geometrijskih figura;
- da nauče rješavati jednačine višeg reda, kao i sisteme kvadratnih jednačina;
- da nauče izračunavati površine geometrijskih figura u ravni;
- da usvoje osnovna pravila matrica i determinanti;
- da se upoznaju s vektorima u ravni i prostoru;
- da se upoznaju s osnovnim pojmovima matematičke logike;
- da učenici mogu rješavati samostalno konkretne zadatke iz navedenih oblasti.

PREGLED PROGRAMSKIH CJELINA

PODRUČJA/CJELINE	UKUPNO SATI
Homotetija i sličnost	10
Matrice i determinante	10
Jednačine višeg reda	7
Sistemi kvadratnih jednačina	6
Površine geometrijskih figura u ravni	15
Vektori u ravni i prostoru	10
Matematička logika	8
Napomena: U svakom polugodištu realizirati po jednu jednosatnu pismenu zadaću s jednosatnom analizom i ispravkom.	4
UKUPNO	70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA MATEMATIKA – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	HOMOTETIJA I SLIČNOST <ul style="list-style-type: none"> • Proporcionalnost duži, geometrijska proporcija, geometrijska sredina duži • Talesova teorema • Primjena Talesove teoreme • Homotetija geometrijskih figura • Sličnost geometrijskih figura. Sličnost mnogouglova • Sličnost trouglova • Primjena sličnosti na pravougli trougao. Pitagorina teorema • Potencija tačke u odnosu na kružnicu • Karnoovi obrasci. Pitagorina teorema • Zlatni presjek duži 	11
2.	MATRICE I DETERMINANTE <ul style="list-style-type: none"> • Determinante drugog reda • Determinante trećeg reda • Determinante viših redova • Svojstva determinanata • Računske operacije s determinantama • Primjena determinanti kod rješavanja sistema linearnih jednačbi • Pojam i vrste matrica • Računske operacije sa matricama • Rješavanje linearnih matičnih jednačbi • Rješavanje sistema linearnih jednačbi pomoću matičnog računanja 	11
3.	JEDNAČINE VIŠEG REDA <ul style="list-style-type: none"> • Bikvadratna jednačina • Kubna jednačina • Jednačina višeg reda sa simetričnim koeficijentima 	7
4.	SISTEMI KVADRATNIH JEDNAČINA <ul style="list-style-type: none"> • Sistemi jednačina s dvije nepoznate kod kojih je jedna prvog a jedna drugog stepena • Sistemi jednačina s dvije nepoznate u slučaju da su obje jednačine nelinearne 	6
5.	POVRŠINA GEOMETRIJSKIH FIGURA U RAVNI <ul style="list-style-type: none"> • Površina pravougaonika, kvadrata, paralelograma • Površina trougla. Heronov obrazac • Površina trapeza 	16

	<ul style="list-style-type: none"> • Površina trapezoida • Površina mnogougla • Površina kruga i kružnog isječka • Površina kružnog odsječka • Površina kružnog prstena 	
6.	VEKTORI U RAVNI I PROSTORU <ul style="list-style-type: none"> • Vektori u prostoru • Osnovne računске operacije s vektorima • Vektorski prostor. Linearna kombinacija vektora. Baza vektorskog prostora. Razlaganje vektora na komponente • Trijedar vektora • Skalarni proizvod dva vektora • Vektorski proizvod dva vektora • Mješoviti proizvod tri vektora 	11
7.	MATEMATIČKA LOGIKA <ul style="list-style-type: none"> • Osnovni pojmovi • Iskaz • Složeni iskaz • Skupovi • Operacije sa skupovima 	8
UKUPNO		70

ZADACI NASTAVE MATEMATIKE U ČETVRTOM RAZREDU IZBORNE NASTAVE

Zadaci nastave matematike u četvrtom razredu izborne nastave su:

- da učenici shvate i ovladaju osnovama vjerovatnoće i statistike;
- da upoznaju elemente geometrije prostora;
- da nauče šta je vektorski prostor, kako se skalarno i vektorski množe vektori;
- da učenici upoznaju pojam integrala, računanje istog;
- da znaju primjenjivati stečeno znanje u izradi raznovrsnih zadataka.

PREGLED PROGRAMSKIH CJELINA

PODRUČJA/CJELINE	UKUPNO SATI
Matematička indukcija	4
Kombinatorika	12
Vjerovatnoća i statistika	10
Trigonometrijski oblik kompleksnog broja	10
Funkcije (složeniji oblici)	8
Integrali	12
NAPOMENA: U svakom polugodištu obavezno je uraditi po jednu jednosatnu pismenu zadaću, s jednosatnim analizama i ispravkama, te test ili kontrolni rad.	4
UKUPNO	60 (64)

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA MATEMATIKA – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	MATEMATIČKA INDUKCIJA <ul style="list-style-type: none"> • Pojam • Dokazivanje jednakosti, nejednakosti i djeljivosti matematičkom indukcijom 	4
2.	KOMBINATORIKA <ul style="list-style-type: none"> • Pojam faktorijela • Binomni obrazac • Osnovna pravila kombinatorike. Dekartov proizvod skupova • Permutacije bez ponavljanja • Permutacije sa ponavljanjem • Varijacije bez ponavljanja • Varijacije sa ponavljanjem • Kombinacije bez ponavljanja • Kombinacije sa ponavljanjem • Osobine binomnih koeficijenata 	13(+1)
3.	VJEROVATNOĆA I STATISTIKA <ul style="list-style-type: none"> • Slučajni događaji • Vjerovatnoća na konačnom skupu • Osobine vjerovatnoće • Klasični prostor vjerovatnoće • Uvjetna vjerovatnoća • Nezavisni događaji • Formula totalne vjerovatnoće. Bajesova formula • Binomna raspodjela vjerovatnoće • Slučajne promjenljive • Osnovni elementi matematičke statistike (aritmetička, geometrijska, harmonijska, kvadratna sredina, moda, medijana) • Srednje apsolutno odstupanje • Varijansa i standardna devijacija 	11(+1)
4.	TRIGONOMETRIJSKI OBLIK KOMPLEKSNOG BROJA <ul style="list-style-type: none"> • Uvod (ponavljanje o kompleksnim brojevima) • Trig. oblik kompleksnog broja • Množenje kompleksnih brojeva • Stepenuvanje kompleksnog broja • Dijeljenje kompleksnih brojeva • Korjenovanje kompleksnog broja 	11(+1)

5.	FUNKCIJE (SLOŽENIJI OBLICI) • Rješavanje složenijih zadataka vezanih za crtanje grafika funkcija	8
6.	INTEGRALI • Neodređeni integral • Tablični integrali • Osobine neodređenog integrala • Metode integracije • Metoda zamjene • Metoda parcijalne integracije • Integracija racionalnih funkcija • Određeni integral • Njutn-Lajbnicova formula • Primjena određenog integrala	13 (+1)
UKUPNO		60 (64)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA MATEMATIKE

Nastavu iz predmeta Matematika u medresi izvodi lice sa završenim najmanje *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *najmanje četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor matematike,
- magistar/master matematike.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

FIZIKA

CILJ I ZADACI

Cilj

Cilj nastavnog predmeta Fizika je da učenik ovlada savremenim znanjima iz fizike i njihovom primjenom, da doprinese kod učenika izgrađivanju naučne slike o materijalnom svijetu i da ona bitno doprinese razvoju njegove ličnosti.

Zadaci

- Upoznavanje učenika s najvažnijim znanjima iz različitih oblasti fizike, te ulogom i značajem fizike za razvoj nauke, tehnike, tehnologije i društva.
- Razvijanje kod učenika načina mišljenja svojstvenog nauci.
- Razvijanje sposobnosti i pružanje prilika za primjenu znanja i metoda fizike.
- Razvijanje interesovanja učenika za proučavanje i čuvanje prirode, radnih navika i kooperativnosti.
- Osposobljavanje učenika za upotrebu različitih izvora informacija.

ZADACI NASTAVE FIZIKE U PRVOM RAZREDU

- Upoznavanje učenika s najvažnijim mehaničkim i molekularnim pojavama, veličinama, zakonima i teorijama.
- Upoznavanje učenika s postupcima i metodama fizike.
- Razvijanje sposobnosti učenika za razumijevanje prirodnih pojava, primjena zakona fizike u tehnici i za razumijevanje tehničkih procesa na osnovu znanja iz mehanike i molekularne fizike.
- Razvijanje sposobnosti učenika za razumijevanje spoznajnog razvoja u fizici.
- Osposobljavanje učenika da rješava razne zadatke iz oblasti fizike.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA FIZIKA I razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UVOD <ul style="list-style-type: none"> • Predmet fizike. Materija, kretanje • Naučne metode (posmatranje, eksperiment, teorija) • Fizičke veličine i njihove jedinice (SI). Mjerenje fizičkih veličina i greške pri mjerenju • Skalarnе i vektorske veličine. Elementi vektorske algebre 	5
2.	MEHANIKA 2. 1. Kinematika <ul style="list-style-type: none"> • Prostor i vrijeme. Materijalno tijelo, materijalna tačka. Mehaničko kretanje. Relativno kretanje. Referentni sistem • Pomak, pređeni put. Brzina (vektor srednje i trenutne brzine, srednji intezitet brzine – putna brzina) • Ubrzanje 	7
	2. 2. Dinamika <ul style="list-style-type: none"> • Međudjelovanje tijela. Sila • Prvi Njutnov zakon, inercija, masa • Ravnomjerno kretanje (grafičko predstavljanje puta i brzine kao funkcije vremena) • Impuls tijela. Drugi Njutnov zakon. Kretanje pod utjecajem konstantne sile (relacije za put i brzina kod ravnomjerno promjenljivog pravolinjskog kretanja) • Grafičko predstavljanje puta i brzine kao funkcije vremena • Specijalni slučaj kretanja pod djelovanjem konstantne sile (sila Zemljine teže, hitac naniže, slobodan pad, hitac uviše) • Treći Njutnov zakon. Kontaktne sile (reakcija podloge, sila zatezanja) • Trenje • Princip nezavisnosti djelovanja sila. Slaganje i razlaganje sila (kosi, horizontalni hitac i kretanje po strmoj ravni) • Kružno kretanje, osnovne veličine koje opisuju kružno kretanje, efekti tangencijalne i normalne komponentne sile, centripetalno ubrzanje, period i frekvencija ravnomjernog kružnog kretanja • Njutnov zakon gravitacije. Jačina gravitacionog polja, kretanje satelita • Neinercijalni sistemi. Inercijalna i gravitaciona masa. Težina tijela • Centrifugalna sila 	23
	2. 3. Mehanički rad, snaga i energija <ul style="list-style-type: none"> • Mehanički rad • Snaga (stepen korisnog djelovanja) 	7

	<ul style="list-style-type: none"> • Energija. Vrste mehaničke energije. Kinetička energija • Potencijalna energija (energija tijela u gravitacionom polju) • Zakon održanja impulsa • Zakon održanja energije 	
	<p>2. 4. Mehanika fluida</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prenošenje pritiska kroz čvrsta tijela i fluide. Hidrostatički pritisak. Pritisak. Atmosferski pritisak • Strujanje tečnosti. Jednačina kontinuiteta • Otpor sredine 	5
	<p>2. 5. Mehaničke oscilacije i valovi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Harmonijske oscilacije • Slobodne, prirodne i prigušene oscilacije. Rezonancija • Valno kretanje, svojstva i vrste valova • Odbijanje i prelamanje valova 	6
	<p>DEMONSTRACIONI OGLEDI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Relativnost tijela • Inercija tijela • Odnos sile, mase i ubrzanja • Pravac brzine pri kretanju po kružnici • Ispitivanje trenja • Centrifugalni efekat • Oscilatorno kretanje, vrste oscilacija • Postanak i vrste valova • Zakon očuvanja impulsa i zakon očuvanja mehaničke energije 	
3.	<p>TERMODINAMIKA I MOLEKULARNA FIZIKA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uvod • Jednačina gasnog stanja. Gasni zakoni • Struktura materije. Međudjelovanje molekula • Idealan gas, pritisak, temperatura • Unutrašnja energija. Mehanički ekvivalent toplote. Rad i toplota • Prvi zakon termodinamike • Specifični toplotni kapacitet. Kalorimetrija • Drugi zakon termodinamike • Toplotne mašine. Sistemi za hlađenje i zagrijavanje 	15
	<p>DEMONSTRACIONI OGLEDI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Veza temperature i srednje kinetičke energije translacionog kretanja molekula • Izoprocesi 	
4.	<p>LABORATORIJSKI RAD UČENIKA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Odaberite dvije vježbe od sljedećih: <ul style="list-style-type: none"> - određivanje koeficijenta trenja 	2

	- provjeravanje zakona održanja - određivanje gustine tvari - provjeravanje jednačine stanja idealnog gasa	
UKUPNO		70

UDŽBENIK

Ahmed Čolić, Hrustem Smailhodžić i Kasim Imamović, *Fizika za I. razred srednjih stručnih škola*, IP "Svjetlost" d.d.

ZADACI NASTAVE FIZIKE U DRUGOM RAZREDU

- Upoznavanje osnovnih veličina, zakona i pravila koja se odnose na elektromagnetizam i optiku te njihovu praktičnu primjenu.
- Shvatanje povezanosti električnih, magnetnih i svjetlosnih pojava.
- Osposobljavanje učenika za rješavanje različitih teorijskih i eksperimentalnih zadataka iz elektromagnetizma i optike.
- Upoznavanje učenika s osnovama teorije relativnosti.
- Shvatanje potrebe uvođenja kvantne mehanike.
- Upoznavanje svijeta atoma, molekule i elementarnih čestica.
- Stjecanje osnovnog znanja o svemiru i shvatanja razlike između astrofizike i fizike u laboratoriji.
- Sistematizacija znanja o fundamentalnim međudjelovanjima u prirodi i jedinstvu fizikalnog svijeta te ulozi i značaju fizike za razvoj nauke, tehnike, tehnologije i društva.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA FIZIKA		
II razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	<p>ELEKTROMAGNETIZAM</p> <p>1.1. Električno polje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Električni naboj, pojam elementarnog električnog naboja, količina elektriciteta, zakon održanja količine elektriciteta • Kulonov zakon, dielektrična konstanta • Električno polje, jačina električnog polja, principi superpozicije. Linije električnog polja. Homogeno-nehomogeno električno polje • Potencijal električnog polja (homogenog, nehomogenog – radijalnog električnog polja). Napon ili razlika potencijala <p>Demonstracioni ogledi</p> <p>1.1.1. Naelektrisanje tijela</p> <p>1.1.2. Električno polje</p> <p>1.1.3. Provodnici i dielektrici u električnom polju</p> <p>1.2 Istosmjerna električna struja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Električna struja. Jačina električne struje, elektronska teorija provodljivosti materijala • Omov zakon, otpor provodnika, zavisnost otpora od temperature. Joule-Lencov zakon • Izvori električne struje, elektromotorna sila električnog izvora. Pad napona • Kirhofova pravila <p>Demonstracioni ogledi</p> <p>1.2.1. Raspodjela jačine struje i napona u električnom kolu, sa serijski, odnosno paralelno vezanim otpornicima</p> <p>1.2.2. Efekat temperature na električni otpor provodnika</p> <p>1.3. Magnetno polje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Magnetno polje trajnih magneta. Oerstedov ogled. Indukcija magnetnog polja. Amperova ili elektromagnetska sila. Lorentzova sila • Fluks magnetnog polja • Magnetno polje električne struje. Pravolinijski provodnik. Međudjelovanje paralelnih struja. Magnetno polje kružnog provodnika, magnetno polje solenoida • Kretanje čestica u magnetnom polju <p>Demonstracioni ogledi</p> <p>1.3.1. Djelovanje magnetnog polja na naelektrisane čestice.</p> <p>1.4. Elektromagnetna indukcija</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elektromagnetna indukcija. Faradejev zakon. Elektromagnetna indukcija. Lencovo pravilo • Uzajamna indukcija i samoindukcija 	24

	<p>Demonstracioni ogledi</p> <p>1.4.1. Pojava elektromagnetne indukcije i provjeravanje Lencovog pravila</p> <p>1.5. Naizmjenična struja</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dobijanje naizmjenične struje. Trenutne, maksimalne i efektivne vrijednosti naizmjenične struje • Otpori u kolu naizmjenične struje, termogeni, induktivni i kapacitivni otpor. Ukupan otpor ili impedanca kola naizmjenične struje • Omov zakon za kolo naizmjenične struje • Transformatori, snaga naizmjenične struje. Prenos električne energije, uloga i značaj transformatora u prijenosu <p>Demonstracioni ogledi</p> <p>1.5.1. Oscilogrami naizmjenične struje</p> <p>1.5.2. Zavojnica i kondenzator u kolu naizmjenične struje</p> <p>1.6. Elektromagnetni valovi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zatvoreno oscilatorno kolo, elektromagnetne oscilacije • Elektromagnetno polje, nastanak elektromagnetnog vala. Brzina elektromagnetnog vala • Spektar elektromagnetnog vala <p>Demonstracioni ogledi</p> <p>1.6.1. Oscilovanje u LC kolu</p> <p>1.6.2. Emisija elektromagnetnih valova i njihova svojstva</p>	
2.	<p>OPTIKA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zakon geometrijske optike i elementi optičkog sistema • Priroda svjetlosti • Fotometrija • Interferencija svjetlosti • Difrakcija svjetlosti • Polarizacija svjetlosti <p>Demonstracioni ogledi</p> <p>2.1. Disperzija svjetlosti na prizmi</p> <p>2.2. Interferencija svjetlosti</p> <p>2.3. Difrakcija svjetlosti na pukotini, optičke rešetke</p> <p>2.4. Polarizacija svjetlosti</p>	10
3.	<p>SPECIJALNA TEORIJA RELATIVNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Relativnost kretanja. Prelazak iz sistema u sistem • Kontrakcija dužine i dilatacija vremena • Impuls i energija u specijalnoj teoriji relativnosti • Gravitacija i opća relativnost 	5
4.	<p>KVANTNA FIZIKA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Toplotno zračenje. • Hipoteza o kvantima. Planckov zakon zračenja • Fotoelektrični efekat • Modeli atoma. Rutherfordov model atoma • Atomski spektri i Bohrov model atoma 	24

	<ul style="list-style-type: none"> • Kvantni brojevi i Paulijev princip • Dualna svojstva materije • Građa atoma jezgre • Nuklearno međudjelovanje • Energija veze i defekt mase • Radioaktivnost • Nuklearne reakcije. Fisija i Fuzija • Pregled elementarnih čestica. Čestice i antičestice • Osnovna međudjelovanja u prirodi i njihovo ujedinjenje <p>Demonstracioni ogledi 4.1. Fotoelektrični efekat 4.2. Efekti djelovanja sile pritiska svjetlosti</p>	
5.	ASTROFIZIKA <ul style="list-style-type: none"> • Astronomska opažanja. Nove oblasti astronomije • Dinamika svemira • Nastajanje zvijezda i razvojni ciklus zvijezda 	4
6.	LABORATORIJSKE VJEŽBE Odabрати tri vježbe od sljedećih: 6.1. Određivanje induktiviteta zavojnice 6.2. Određivanje indeksa prelamanja tvari 6.3. Određivanje valne dužine svjetlosti 6.4. Određivanje elementarnog električnog naboja 6.5. Određivanje reda veličine molekula oleinske kiseline 6.6. Odabрати i realizovati vježbu prema mogućnostima škole	3
UKUPNO		70

UDŽBENICI

1. Hrustem Smailhodžić, Smajo Sulejmanović i Vladimir Paar, *Fizika 2*, Sarajevo Publisching, Sarajevo
2. Hrustem Smailhodžić, Jugoslav Stahov i Vladimir Paar, *Fizika 4*, Sarajevo Publisching, Sarajevo

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA FIZIKE

Nastavu iz predmeta Fizika u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor fizike,
- magistar/master fizike.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

HEMIJA

CILJ I ZADACI

Cilj

Cilj nastave Hemije u medresi jeste da se učenici upoznaju s osnovama hemije kao prirodne nauke kako bi lakše pratili građu, sastav i transformaciju materije te razvoj savremene tehnologije i biotehnologije.

Zadaci

Zadaci nastavnog predmeta Hemija su:

- proširivanje i produbljivanje znanja iz osnovne škole o građi (tvari) i shvatanje ovisnosti osobina tvari od struktura;
- ovladavanje osnovnim hemijskim zakonitostima;
- uočavanje i zapažanje promjena na osnovu posmatranja i objektivnog mjerenja;
- ovladavanje osnovama hemijskog računanja;
- upućivanje na korištenje raznih izvora znanja;
- osposobljavanje za daljnje školovanje;
- razvijanje navika o unapređenju i zaštiti prirode, životne i radne sredine;
- sagledavanje mjesta hemije i njena primjena u svakodnevnom životu;
- upoznavanje s osnovama procesa proizvodnje u hemiji s aspektom primjene hemije u tehnologijama;
- upoznavanje učenika s osnovnim sirovinama u proizvodnji hrane i pića koji su dopušteni prema vjerskim propisima.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA HEMIJA		
I razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UVOD U HEMIJU <ul style="list-style-type: none"> • Porijeklo naziva hemije • Doprinos Arapa razvoju hemije • Period alhemije • Predmet izučavanja hemije • Hemija i druge prirodne nauke • Tvar • Zakoni hemijskog spajanja • Daltonova atomska teorija • Avogadrova atomska teorija 	4
2.	STRUKTURA ATOMA I PERIODNI SISTEM ELEMENATA <ul style="list-style-type: none"> • Pojam atoma • Građa atoma • Dimenzije atoma • Elementarne čestice • Mase elementarnih čestica • Naelektrisanje elementarnih čestica • Kretanje elementarnih čestica • Atomski broj • Maseni broj • Izotopi • Masa atoma • Unificirana atomska jedinica mase • Relativna atomska masa • Elektronski omotač • Planetarni model atoma • Kvantna teorija elektromagnetnog zračenja • Hidrogenov linijski spektar • Borov model atoma • Energetski nivoi – elektronske ljuske • Energetski podnivoi – elektronske podljuske • Orbitalni nivoi – orbitale • Pisanje elektronske konfiguracije • Elektronske konfiguracije i osobine elemeneta 	10
3.	PERIODNI SISTEM ELEMENATA <ul style="list-style-type: none"> • Prvi pokušaj klasifikacije elemenata • Tablica periodnog sistema elemenata 	3+1

	<ul style="list-style-type: none"> • Grupe i periode PSE • PSE i elektronske konfiguracije • PSE i osobine elemenata 	
4.	<p>HEMIJSKE VEZE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jonska veza • Jonska kristalna rešetka • Kovalentna veza • Jednostruka kovalentna veza • Dvostruka kovalentna veza • Trostruka kovalentna veza • Polarnost molekula • Hidrogenova (vodikova) veza • Atomske kristalne rešetke • Molekulske kristalne rešetke • Metalna veza • Masa molekula • Valencija • Oksidacioni broj 	10
5.	<p>NEMETALI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hidrogen (vodik, vodonik) <ul style="list-style-type: none"> - Voda: <ul style="list-style-type: none"> Voda za piće Tvrdoća vode Industrijska voda Destilovana voda • Elementi VIIA-podgrupe (Hlor i njegovi spojevi) • Elementi VIA-podgrupe (halkogeni elementi): <ul style="list-style-type: none"> - Oksigen (kisik, kiseonikovi spojevi) - Sumpor i njegovi spojevi • Elementi VA-podgrupe: <ul style="list-style-type: none"> - Nitrogen i spojevi nitroгена - Fosfor i njegovi spojevi - Vještačka đubriva • Elementi IVA-podgrupe: <ul style="list-style-type: none"> - Ugljik - Modifikacije ugljika - Spojevi ugljika - Silicij i spojevi silicija 	9+3
6.	<p>METALI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Osobine metala (fizičke i hemijske osobine) • Nalaženje metala u prirodi i njihovo dobijanje • Dobivanje metala 	9+3

	<ul style="list-style-type: none"> • Legure metala • Korozija metala • Raspostranjenost metala • Elementi IA-podgrupe (alkalni metali): <ul style="list-style-type: none"> - Spojevi natrija • Elementi IIA-podgrupe – zemnoalkalni metali: <ul style="list-style-type: none"> - Spojevi kalcija • Elementi IIIA-podgrupe: aluminij, osobine, spojevi i dobijanje • Elementi B-podgrupe – prijelazni elementi: <ul style="list-style-type: none"> - željezo: osobine, spojevi i dobijanje - bakar: osobine, spojevi i dobijanje 	
7.	<p>DISPERZNI SISTEMI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Grubo disperzni sistem – suspenzije • Koloidni disperzni sistem • Fino disperzni sistem (rastvori ili otopine) • Rastvaranje ili otapanje • Rastvaranje čvrstih tvari u tečnostima • Rastvaranje tečnosti u tečnosti • Rastvaranje gasova u tečnostima • Količina ili množina tvari • Molarna masa • Sastav rastvora • Masena koncentracija • Količinska koncentracija • Maseni udio • Volumni (zapreminski) udio • Jonski disperzni sistem • Rastvori neelektrolita i elektrolita • Elektrolitička disocijacija • Jonizacija • Stepent disocijacije • Kiseline • Baze ili lužine • Soli • Difuzija • Osmoza 	8+5
8.	<p>HEMIJSKE REAKCIJE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jednačine hemijskih reakcija • Tok hemijskih reakcija • Reakcije oksidacije i redukcije • Hemijske reakcije kompleksnih spojeva • Hemijske reakcije nastanka taloga 	5

	<ul style="list-style-type: none"> • Hemijske reakcije razgradnje čvrstih tvari • Hemijska kinetika • Brzine hemijske reakcije • Faktori koji utječu na brzinu hemijskih reakcija (agregatno stanje, usitnjenost reaktanata, temperatura, koncentracija reaktanata, katalizatori)	
UKUPNO (58+12)		70

UDŽBENICI I LITEARURA

1. Mehmedalija Lilić, Hemija za I i II razred gimnazije, "Ljiljan", Sarajevo, 2001.
2. Mehmedalija Lilić, Zbirka zadataka iz hemije, "Grafičar", Bihać.

NAPOMENA

Ukupan broj sati sadrži: broj sati teoretske nastave + broj sati nastave s eksperimentima!

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA HEMIJA		
II razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UVOD <ul style="list-style-type: none"> • Organski spojevi • Struktura atoma karbona • Podjela organskih spojeva • Karbohidrogeni • Aciklični i ciklični karbohidrogeni • Alkani • Alkeni • Alkini • Aromatični karbohidrogeni – areni 	5+2
2.	OKSIGENINOV I DERIVATI KARBOHIDROGENA <ul style="list-style-type: none"> • Alkoholi • Aldehidi • Ketoni • Karboksilne kiseline 	4+2
3.	ORGANSKI SPOJEVI SA NITROGENOM <ul style="list-style-type: none"> • Nitrospojevi • Amini • Amidi 	3+1
4.	KARBOHIDRATI <ul style="list-style-type: none"> • Pojam karbohidrata • Nalaženje u prirodi, nastajanje • Podjela • Prosti karbohidrati • Monosaharidi (struktura, fizičke i hemijske osobine) • Disaharidi (maltoza i saharoza) • Polisaharidi (škrob i celuloza) 	6+2
5.	LIPIDI <ul style="list-style-type: none"> • Pojam i podjela lipida • Gliceridi (masti i ulja) • Nalaženje u prirodi i dobivanja • Hemijski sastav • Fizičke i hemijske osobine • Značaj masti i ulja • Ceridi (voskovi) • Steridi 	6+2

6.	BJELANČEVINE <ul style="list-style-type: none"> • Aminokiseline (podjela, struktura, stereoizomerija) • Peptidi • Peptidna veza • Oligopeptidi • Polipeptidi • Proteini (struktura, podjela, osobine) • Proteidi (sastav i podjela) • Značaj i upotreba bjelančevina • Enzimi ili fermenti (pojam, struktura) • Mehanizam djelovanja enzima • Faktori koji utječu na aktivnost enzima • Klasifikacija enzima 	6+2
7.	HETEROCIKLIČNI SPOJEVI <ul style="list-style-type: none"> • Pojam • Petočlani heterociklični spojevi • Šestočlani heterociklični spojevi • Alkaloidi (nikotin, kokain, atropin, kinin, morfin i piperin) 	6+7
8.	NUKLEINSKE KISELINE <ul style="list-style-type: none"> • Pojam i sastav nukleinskih kiselina • Mononukleotidi • Polinukleotidi • Struktura molekula DNK • Ribonukleinske kiseline • Nukleinske kiseline i nasljedne osobine 	
9.	ORGANSKE REAKCIJE U ŽIVIM ORGANIZMIMA <ul style="list-style-type: none"> • Pretvaranje svjetlosne energije u hemijsku energiju • Metabolizam • Hormoni • Hormoni polipeptidne strukture • Hormoni pankreasa (gušterače) • Hormoni probavnog trakta • Hormoni paratireoideje • Hormoni hipofize • Hormoni derivati aminokiseline • Hormoni tiroideje (tiroidne ili štitne žlijezde) • Hormoni nadbubrežnih žlijezda • Hormoni steroidne strukture • Hormoni kore nadbubrežnih žlijezda (kortikosteroidi) • Hormoni spolnih žlijezda 	6+2

10.	VITAMINI <ul style="list-style-type: none"> • Liposolubilni vitamini • Vitamin A • Vitamin D (ergokalciferol, holekalciferol) • Vitamin E • Vitamin K • Hidrosolubilni vitamini • Vitamin B • Vitamin C (askorbinska kiselina)	6+2
UKUPNO (48+22)		70

UDŽBENICI I LITEARURA

1. Mehmedalija Lilić, Hemija za III i IV razred gimnazije, "Ljiljan", Sarajevo, 2001.
2. Mehmedalija Lilić, Zbirka zadataka iz hemije, "Grafičar", Bihać, 2003.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA HEMIJA – IZBORNA NASTAVA		
III razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	HEMIJSKA ANALIZA <ul style="list-style-type: none"> • Osnove analitičke hemije • Dokazivanje kationa, aniona, volumetrijska i gravimetrijska analiza 	5+4
2.	<ul style="list-style-type: none"> • Ekologija (voda, zrak i drugi ekosistemi) • Eksperimentalna analiza vode za piće 	5+4
3.	<ul style="list-style-type: none"> • Osnovi fizikalne hemije (termohemije, elektrohemije i hemijske kinetike) • Eksperimentalno za svako poglavlje po jedna • Laboratorijska vježba 	6+3
4.	OSNOVE NAUKE O PREHRANI <ul style="list-style-type: none"> • Hemija hrane i njen uticaj na organizam • Organska hrana • Genetski modificirana hrana • Kvalitet i kontrola kvaliteta hrane s aspekta ishrane prema islamskim propisima • Terenske vježbe – posjeta industriji i laboratorijama 	12+2
5.	SREDSTVA KOJA IZAZIVAJU OVISNOST <ul style="list-style-type: none"> • Droge • Alkohol • Duhan • Lijekovi • Kahva 	5
6.	OSNOVE HEMIJSKOG RAČUNANJA	4
7.	KOZMETIKA I HEMIJA <ul style="list-style-type: none"> • Osnovne komponente kozmetičkih preparata • Tehnologija proizvodnje kozmetičkih preparata • Sredstva za higijenu, sapuni, deterdženti i šamponi • Eksperimentalno dobijanje sapuna, osobine deterdženata 	5+2
8.	LIJEKOVI	5
9.	OSNOVE ANORGANSKE TEHNOLOGIJE	4
10.	OSNOVE ORGANSKE TEHNOLOGIJE	4
UKUPNO (55+15)		70

UDŽBENICI I LITERATURA

Za ovaj nastavni plan i program potreban je veći broj udžbenika, a u obzir dolaze svi udžbenici koji obrađuju navedenu materiju.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA HEMIJE

Nastavu iz predmeta Hemija u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor hemije,
- magistar/master hemije.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

BIOLOGIJA

CILJ I ZADACI

Cilj

Cilj nastavnog predmeta Biologija u odgojnom i obrazovnom procesu medrese je uvođenje učenika u područja bioloških nauka, čiji su sadržaji značajni za razumijevanje pojava i procesa u prirodi, a u skladu s najnovijim naučnim dostignućima, kao i razvijanja sposobnosti jasnog i kritičkog mišljenja i zaključivanja, što je tijesno povezano s potrebama zvanja za koje se učenici obrazuju.

Zadaci

Zadaci nastavnog predmeta Biologija su:

- da učenici steknu nova znanja o organizaciji i funkcioniranju ćelije, kao i o biofizičkim i biohemijskim procesima u njoj;
- da učenici shvate tok općih fizioloških pojava i procesa u biljnom, životinjskom i ljudskom organizmu;
- upoznavanje učenika s najčešćim oboljenjima, njegom i mjerama (preventivama) zdravstvene zaštite funkcionalnih sistema čovjeka;
- stjecanje osnove za primjenu stečenog znanja u praksi.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA BIOLOGIJA II razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UVOD <ul style="list-style-type: none"> • Biologija- nauka o životu. Jedinstvo žive i nežive prirode. Sličnosti i razlike živih i neživih sistema • Osnovne biološke nauke – predmet i problem proučavanja. Položaj biologije u sistemu prirodnih nauka 	1
2.	OSNOVI CITOLOGIJE I MOLEKULARNE BIOLOGIJE <ul style="list-style-type: none"> • Uvod u citologiju. Razvoj citologije. Čelija – stanica, osnovna jedinica života. Metode proučavanja ćelije. Veličina, oblik i opća građa ćelije • Biohemijski sastav žive materije (protoplazme). Bioelementi (makro, mikro i ultramikro elementi). Neorganske tvari (voda i mineralni sastojci) u živoj materiji • Organske tvari u živoj materiji. Ugljični hidrati – glicidi: monosaharidi, oligosaharidi i polisaharidi (hemijska struktura, podjela prema funkciji). Lipidi, hemijska struktura, klasifikacija i podjela prema funkciji (strukturni, rezervni i energetske) • Proteini (bjelančevine), hemijska struktura i klasifikacija. Podjela prema funkciji (strukturni, kontraktilni, sa biokatalitičkom funkcijom, hromoproteidi, nukleoproteidi). Nukleinske kiseline i ostale organske materije (ADP, ATP) • Morfologija i organizacija prokariotske i eukariotske ćelije. Struktura stanice. Protoplazma i njene diferencijacije: stanična (citoplazmatična) membrana (građa i funkcije); oblici i funkcije organela (endoplazmatična mreža, ribosomi, mitohondrije, lisosomi, goldžijev aparat, centrosomi, plastidi i specijalne organele) • Jedro – jezgro (nukleus), građa (jedrova opna, jedarce, hromatin hromosomi i njihov broj u somatskim i spolnim ćelijama). Razlika između biljne i životinjske ćelije • Osnovna fizička svojstva protoplazme – koloidni sistem, propustljivost ćelijske membrane, diferencijalna propustljivost, pasivni prenos (difuzija, dijaliza, osmoza). Aktivni prenos supstanci u ćelijama (transport Na i K jona) • Metabolizam ćelije (anabolizam i katabolizam). Biokatalizatori i biokataliza, fermenti (enzimi) – priroda, struktura i podjela • Životni ciklus ćelije. Rast i dioba ćelije. Amitoza i mitoza (kariokeneza) • Mejoza (redukcijska dioba) <p>Laboratorijski rad</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tehnika mikroskopiranja • Mikroskopiranje ćelije i njene strukture (obojen i neobojen preparat) 	14

3.	<p>MORFOLOGIJA, FUNKCIONALNA ANATOMIJA I FIZIOLOGIJA BILJAKA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Korijen, tipovi korijenovog sistema, zone korijena. Unutrašnja građa korijena u zoni korijenovih dlačica. Metamorfoza korijena. Funkcije korijena • Izdanak (tipovi izdanka). Stablo (postanak, tipovi stabla, pupoljci). Metamorfoze stabla • Primarna građa stabla monokotila i dikotila. Rast stabla u širinu • List: morfologija lista, kategorije listova, raspored listova na stablu, anizofilija i heterofilija, metamorfoza lista. Unutrašnja građa lista • Vodeni režim biljaka (voda, usvajanje vode, kretanje vode, odvajanje vode – gutacija, suženje, transpiracije) • Metabolizam mineralnih soli. Aktivno usvajanja jona. Činioci koji utječu na usvajanje i sadržaj mineralnih elemenata. Fiksacija i metabolizam nitrogena (N= dušika, azota) • Autotrofna ishrana biljaka. Fotosinteza. Fotosintetički pigmenti, njihova funkcija i fizičko-hemijske osobine. Svjetla faza fotosinteze (fotoliza vode i fotosintetička fosforilacija). Tamna faza fotosinteze. Kalvinov ciklus • Heterotrofna ishrana biljaka: saprofitizam, parazitizam, poluparazitizam, simbioza • Disanje biljaka (respiracija). Aerobno disanje; mehanizam i hemizam disanja. Regulacija procesa disanja, transformacija energije u procesu disanja. Činioci koji utječu na proces disanja. Anaerobno disanje (vrenje) • Fiziologija rastežanja i razvića pojedinih biljnih organa. Fitohormoni, auksini, giberelini, citokinini i inhibitori. Fotoperiodozomi • Klijanje sjemena. Faktori koji utječu na klijanje (fizički, hemijski, biološki). Energetski procesi pri klijanju <p>Labaratorijski rad</p> <ul style="list-style-type: none"> • Klijanje sjemena u zavisnosti o unutrašnjim i vanjskim uvjetima 	16
4.	<p>FUNKCIONALNA ANATOMIJA I FIZIOLOGIJA ŽIVOTINJA I ČOVJEKA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uvod u animalnu fiziologiju funkcionalnih sistema. Organizam i sredina • Sistem informacije i integracije: čula, nervni sistem, endokrini sistem. Mehanoreceptori i hemoreceptori • Termoreceptori i elektroleptori (fotoreceptori) • Nervni sistem, organizacija nervnog sistema, neuron, sinapsa, neurosekrecija • Funkcionalna podjela nervog sistema kičmenjaka: somatske i vegetativne funkcije • Endokrini sistem. Funkcije endokrinih žlijezda. Integrativna uloga endokrinog i nervnog sistema • Ishrana organizama. Varenje hrane. Varenje kod jednostaničnih organizama. Prelazni tip varenja (dupljari i mekušci) • Varenje hrane kod višćelijskih organizama (vanćelijski tip varenja). Resorpcija hranjivih sastojaka. Regulacija varenja 	24

	<ul style="list-style-type: none"> • Tjelesne tečnosti. Uporedni pregled tjelesnih tečnosti beskičmenjaka i kičmenjaka. Sastav tjelesnih tečnosti. Krvna plazma beskičmenjaka i kičmenjaka. Sastav tjelesnih tečnosti. Krvna plazma i ćelije tjelesnih tečnosti • Funkcije tjelesnih tečnosti. Obrambene funkcije. Imunitet. Koagulacija tjelesnih tečnosti. Transport gasova i respiratorni pigmenti. Transport ostalih materija. Uloga tjelesnih tečnosti u homeostazi. Cirkulacija tjelesnih tečnosti. Pulzatorni organi i zalisci, krvni sudovi (arterije, vene i krvni kapilari). Krvni pritisak i puls. Regulacija cirkulacije tjelesnih tečnosti • Disanje. Funkcionalni sistem disanja u kopnenih organizama. Razmjena gasova. Regulacija disanja • Ekskrecija. Opća fiziološka ekskrecija. Ekskrecija kod jednoćelijskih organizama. Ekskrecija kod višećelijskih organizama tipovi ekskretornih organa. Nefron i bubreg (građa i funkcija). Regulacija ekskrecij • Organi potpore i kretanja. Skelet čovjeka. Mišići. Glatka i poprečnoprugasta mišićna ćelija. Fiziologija mišića. Mišićne kontrakcije <p>Laboratorijski rad</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fiziologija refleksa spinalne žabe • Mjerenje krvnog pritiska kod čovjeka • Disanje u riba i žaba na različitim spoljnim temperaturama • Fiziologija mišićnih kontrakcija • Energetska vrijednost hrane. Ergometrija 	
5.	<p>ZDRAVSTVENA ZAŠTITA FUNKCIONALNIH SISTEMA ČOVJEKA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sistem integracije, čula, nervni i endokrini sitem. Mjere zaštite od oboljenja i njega pojedinih organa, organskih aparata i sistema • Toksikomanija: alkoholizam, tabakizam i narkomanija • Sistemi organa za varenje, disanje i ekskreciju. Mjere zaštite od bolesti i njihova njega • Najčešća oboljenja organa za cirkulaciju, zaštita i njega tog sistema • Mjere zaštite, oboljenja i njega sistema organa zaštite, potpore i kretanja • Sistem organa za reprodukciju: higijena spolnih organa, bolesti i njega. SIDA • Spol, spolnost, sterilnost i kontracepcija. Humanizacija odnosa među spolovima, odgovornost, roditeljstvo 	9
6.	<p>RAZVOJ LJUDSKOG ORGANIZMA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Preonatalni rast i razvoj ljudskog organizma • Postnatalni rast i razvoj ljudskog organizma • Oblici rasta. Faktori rasta i razvoja • Biološka osnova međupopulacijskih razlika. Ljudske rase, rasizam i genocid 	6
UKUPNO		70

UDŽBENIK

A. Sofradžija, Lj. Berberović, R. Hadžiselimović, *Biologija* za 2. razred gimnazije, Sarajevo 2003.

NAPOMENE

Neophodno je osigurati nastavna sredstva za rad. Životne pojave i procese nije dovoljno prikazivati samo ilustrativno, pa je potrebno imati adekvatne grafofolije i slajdove iz biologije.

ZADACI NASTAVE BIOLOGIJE U TREĆEM RAZREDU

Zadaci nastave biologije u trećem razredu su:

- stjecanje novih znanja o procesima razmnožavanja i razvića;
- usvajanje neophodnih znanja o genetičkoj kontroli, funkcionalnom integritetu i kontinuitetu živih sistema na molekulskom, ćelijskom, individualnom i populacijskom nivou;
- upoznavanje učenika s mogućnostima manipulacije genetičkim materijalom kao i s principima savremene biotehnoške proizvodnje i primjenom bioloških agensa u različitim područjima ljudske djelatnosti;
- uočavanje jedinstva živih i neživih sistema, njihove međuzavisnosti, procesa kruženja materije i protjecanja energije;
- razvijanje ekološke kulture, svijesti, ljubavi i odgovornosti za zaštitu i unapređivanje životne sredine;
- stjecanje spoznaja o različitim tumačenjima postanka i evolucije života na Zemlji.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA BIOLOGIJA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	BIOLOGIJA RAZMNOŽAVANJA I RAZVIĆA <ul style="list-style-type: none"> • Razmnožavanje živih bića. Nesporno (agametsko) razmnožavanje • Sporno (gametsko) razmnožavanje. Oplođenje. Smjena generacija • Razviće živih bića. Embrionalno razviće, postembrionalno razviće • Regeneracija, starenje i smrt 	8
2.	GENETIKA <ul style="list-style-type: none"> • Uvod u genetiku, oblasti i nivoi proučavanja genetičkih pojava i procesa. Genetika, biotehnika i biotehnologija • Struktura, organizacija i funkcija genetičkog materijala na molekularnom nivou: DNK i RNK • Genetička kontrola sinteze bjelančevina, genetička informacija, prepisivanje (transkripcija) i prevođenje (translacija) genetičke šifre (poruke) • Autoreprodukcija i popravka oštećene DNK. Regulacija djelovanja genetičkog materijala • Organizacija i funkcija genetičkog materijala na mikroskopskom nivou – struktura hromosoma i hromosomske garniture. Autosomi, heterosomi, hromosomska determinacija spola • Kontinuitet i promjenjivost genetičkog materijala – mutacije i mutagenaze u procesima proizvodnje i preradi sirovine • Distribucija i međugeneracijski kontinuitet genetičkog materijala – mitozna – ćelijski ciklus • Mejoza, rekombinacija gena i genetičke mape • Geni i osobine. Genom, genotip i fenotip. Probojnost i ekspresivnost gena • Genski lokusi i aleli, interakcija alelnih gena. Monogensko i poligensko nasljeđivanje • Hibridološki (ukršćavanje), genealoški (klonsko-blizanački) i geneološki (rodoslovni) metodi u uzgoju biljnih i životinjskih vrsta • Genetičke osnove selekcije i oplemenjivanja u uzgoju domaćih životinja i biljaka značajnih u ratarskoj i voćarsko-vinogradarskoj proizvodnji • Geni u populaciji – genetička ravnoteža i struktura populacije Laboratorijski rad <ul style="list-style-type: none"> • Posmatranje hromosoma u mitozu i mejozi 	21
3.	GENETIČKO INŽINJERSTVO I BIOTEHNOLOGIJA <ul style="list-style-type: none"> • Biotehnologija: definicija, tipovi i područja primjene • Aktivni agensi u biotehnološkim procesima. Biohemijsko i enzimsko inženjerstvo, mikroorganizmi i kultura ćelija i tkiva 	10

	<ul style="list-style-type: none"> • Klasični biotehnološki metodi i njihova primjena. Genetičko inženjerstvo: definicija, nivoi, metodi i pravci genetičko-inženjerskih istraživanja i postupaka • Gensko inženjerstvo: prirodni i sintetski geni; "tehnika rekombinantne DNK" – izolacije, karakterizacija, transfer i kloniranje DNK, genetički vektori (virusi i plazmidi) • Hromosomsko inženjerstvo: transfer pojedinačnih hromosoma; konstrukcija vještačkih hromosoma. Genomsko inženjerstvo: kloniranje somatičnih genoma, monoklonska antitijela i hibridizacija ćelija • Primjena genetičkog inženjerstva u medicini, farmaciji, poljoprivredi, šumarstvu, hortikulturi, industriji i zaštiti životne sredine – aktuelno stanje i perspektiva 	
4.	<p>EKOLOGIJA I ZAŠTITA ŽIVOTNE SREDINE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uvod u ekologiju, definicija i podjela. Ekološki principi i osnovni ekološki pojmovi. Geobiosfera, životna sredina i životne oblasti • Životna sredina, jedinstvo životne sredine. Ekološki faktori i njihova podjela. Toplota, voda, zrak i svjetlost kao ekološki faktori • Stupnjevi ekološke integracije: individua i populacija; atributi populacije • Biocenoza – sastav, struktura, dinamika i evolucija • Ekosistem – sastav, struktura, dinamika i evolucija • Promet materije i protok energije u ekosistemu. Biološki produktivitet • Prirodne zakonitosti distribucije klime, zemljišta i biocenoza na Zemlji • Kopneni ekosistemi na horizontalnom i vertikalnom profilu Zemlje • Vodeni ekosistemi: rijeka, bara, jezero, more, okean • Primarni klimatogeni ekosistemi. Led, polarne pustinje i tundre. Tajge i lišćarsko-listopadne šume. Suptropske i tropske šume, savane, stepe, polupustinje i žarke pustinje • Antropogeni ekosistemi: sekundarni – hidrofilne, mezofilne i kserofilne livade i pašnjaci (primorski, nizijski i planinski); tercijarni antropogeni ekosistemi: ruralni i urbani • Globalni karakter procesa degradacije (destrukcije i zagađivanja) životne sredine. Degradacija i zaštita zraka i zemljišta kao komponenti kopnenih ekosistema. Biološko-ekološki efekti degradacionih procesa u kopnenim ekosistemima • Biološko-ekološki efekti destrukcije i zagađivanja životne sredine po nivoima organizacije živih sistema, taksonomskim skupinama i geografskim zonama • Multidisciplinarnost u pristupu problemima zaštite životne sredine (društveni, tehničko-tehnološki, ekonomski, sociološki, politički, biološko-medicinski, kulturološki). Zaštita prirode kao specifičan vid zaštite životne sredine. Racionalno iskorištavanje bioloških resursa i proizvodnja zdrave hrane 	21
5.	<p>ODABRANA POGLAVLJA IZ EVOLUCIJE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Raznolikost i jedinstvo živog svijeta. Prostorna i vremenska biološka promjenjivost. Pojam evolucije materijalnog i duhovnog svijeta 	10

	<ul style="list-style-type: none"> • Prve ideje i razvoj savremenih teorija o porijeklu života na Zemlji • Kreacionistička teorija o porijeklu i promjenjivosti živog svijeta • Teorija abiogeneze, vitalizam i tumačenje "spontane generacije" (generatno equinoca) • Kosmička i evolucijska biogeneza. Teorija o abiogenom i evolucijskom postanku prvih autoreproduktivnih molekula • Kreacionističke teorije o porijeklu i razvitku života na Zemlji u svjetlu savremenih dostignuća bioloških znanosti 	
UKUPNO		70

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Sefer Međedović, Rifat Hadžiselimović, Esad Maslić, *Biologija za 3. razred gimnazije*, Sarajevo, 2005.
2. Rifat Škrijelj, Avdo Sofradžija, Esad Maslić, *Biologija za 4. razred gimnazije*, Sarajevo, 2004.

NAPOMENE

Neophodno je osigurati nastavna sredstva za rad. Životne pojave i procese nije dovoljno prikazivati samo ilustrativno, pa je potrebno imati adekvatne grafolije i slajdove iz biologije. Za realizaciju nekih tematskih jedinica neophodan je mikroskop i pribor za mikroskopiranje.

CILJ I ZADACI IZBORNE NASTAVE IZ BIOLOGIJE U TREĆEM RAZREDU

Cilj

Cilj izborne nastave Biologije je uvođenje učenika u neka područja bioloških nauka čiji sadržaji nisu obrađivani u redovnoj nastavi a koji će im koristiti u svakodnevnom životu, kao i za nastavak školovanja na biotehničkim i srodnim fakultetima.

Zadaci

- Proširivanje i produbljivanje ranije stečenih znanja, vještina i sposobnosti koje su učenici stekli na redovnoj nastavi.
- Upoznavanje učenika s građom i funkcijom biljnih i životinjskih tkiva, organa, organskog aparata, sistema organa i organizmom.
- Upoznavanje učenika s predmetom proučavanja i značajem biosistematike u sistemu bioloških nauka.
- Upoznavanje s biodiverzitetom putem obrade najznačajnijih karakteristika pojedinih grupa biljaka i životinja, njihovom filogenijom, podjelom i značajem.
- Osposobljavanje učenika za samostalno posmatranje i izvođenje vježbi.

UPUTSTVA ZA REALIZACIJU PROGRAMA IZBORNE NASTAVE

Bitan uvjet kvaliteta izborne nastave predstavlja nastavnikovo stalno upućivanje učenika na samostalan rad, samostalno praćenje, posmatranje pojava i procesa, samostalno opažanje i zaključivanje. U toku nastavnog procesa važno je uvoditi učenike u metodologiju istraživačkog rada.

Laboratorijske vježbe: treba učenicima omogućiti maksimalnu samostalnost prilikom realizacije vježbe. Prije izvođenja vježbe nastavnik daje upute, a u toku njenog izvođenja kontrolira ispravnost vježbe i po potrebi intervenira. Učenici treba sami da vrše mikroskopska posmatranja, da prave mikropreparate, obavljaju morfološka zapažanja ili da izvode eksperiment. Za sve vrijeme rada učenici treba da bilježe, a ako je problem koji rješavaju takve prirode, da crtaju i izrađuju grafikone.

Da bi se ovo ostvarilo preporučljivo je da se izborna nastava iz biologije izvodi u blok-satima.

Uspješnost izvođenja ovog vida nastave ovisi i od stručnosti i kreativnosti nastavnika. Maksimalno korištenje videomaterijala koji se može pokazati na različite načine, putem: dijaprojektora, kinoprojektora, TV ekrana i multimedijskog projektora uveliko će podići kvalitete nastave iz biologije. Videomaterijal se djelomično može nabaviti na tržištu, pa se preporučuje nastavniku da se pravovremeno pobrine za to. Međutim, nastavnik, zajedno s učenicima (redovne i izborne nastave), može dati veliki doprinos u obogaćenju dijateke i videoteke za biološki kabinet, izrađujući dijapozitive i videosnimke pomoću videokamere. Također, mogu se vršiti presnimavanja emisija sa TV programa ili presnimavanje slika i teksta s interneta na kompjuterske diskove.

Izrada grafofolija, pravljenje školskih zbirki, skupljanje prirodnog materijala (biljke, plodovi, sjemenke), izrada zbirki i herbarija ima i obrazovni i odgojni karakter.

Gdje god je to moguće, potrebno je organizovati posjete odgovarajućim institutima i ustanovama te izvoditi nastavne ekskurzije, kako bi se učenici na "izvoru" upoznali s problemom koji izučavaju.

Uspjeh u izvođenju nastave iz biologije, kao i stepen interesovanja učenika za tu nastavu najviše zavisi od stručnosti, kreativnosti i zainteresovanosti nastavnika. Permanentno stručno usavršavanje nastavnika je garancija uspjeha u ovom radu.

Poteškoće s kojima se, na satima redovne i izborne nastave, susreću učenici i nastavnici biologije je nedostatak jedinstvenog udžbenika, prilagođenog nastavnom planu i programu iz biologije za učenike medrese.

NAPOMENA

Da bi se program izborne i redovne nastave iz biologije mogao realizirati neophodno je da škola bude opremljena sljedećim priborom za rad:

1. mikroskopi (najmanje 2),
2. pribor za mikroskopiranje,
3. mikropreparati (iz botanike i zoologije),
4. pribor za disekcije,
5. aparat za mjerenje krvnog pritiska (tlakomjer),
6. osnovne hemikalije potrebne za laboratorijske vježbe.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA BIOLOGIJA – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	HISTOLOGIJA I ORGANOGRAFIJA BILJAKA, ŽIVOTINJA I ČOVJEKA <ul style="list-style-type: none"> • Osnovne postavke i pristup istraživačkom radu. Istraživanja u prirodi i laboratoriji • Čelija (stanica) – osnovna gradivna i funkcionalna jedinica organizma. Prokariotska i eukariotska čelija. Osnovni elementi ćelijske organizacije. Mikroskopiranje ćelije epiderme luka i ćelije modrozelenne alge • Uvod u histologiju. Definicija tkiva. Podjela tkiva. Biljna tkiva. Tvorna tkiva (meristemi) • Trajna biljna tkiva: kožna tkiva, osnovno tkivo (parenhimi, za fotosintezu, sušterasti parenhim, parenhim za magaciniranje hrane), tkiva za upijanje vode, mehanička tkiva, provodna tkiva • Laboratorijska vježba: mikroskopiranje biljnih tkiva • Životinjska tkiva: epitelna, vezivna, mišićna i nervno tkivo • Laboratorijska vježba: mikroskopiranje (trajnih preparata životinjskih tkiva, ćelije sluzokože usne duplje, razmaz krvi...) • Organ, organski aparat, sistem organa, organizam. (objasniti na po jednom primjeru, npr. srce, oko, sistem organa za krvotok, govedo) • Laboratorijska vježba: disekcija oka govečeta 	11
2.	BIOSISTEMATIKA BILJAKA <ul style="list-style-type: none"> • Principi (načela) biosistematike, metode i značaj proučavanja. Taksonomske kategorije. Osvrt na sistem klasifikacije (razvrstavanja) živog svijeta Acelularni organizmi <ul style="list-style-type: none"> • Virusi, viroidi Prokarioti <ul style="list-style-type: none"> • Mikoplazme, bakterije, modrozelenne alge • Laboratorijska vježba: mikroskopiranje ćelije modrozelenne alge i bakterijskih ćelija (trajni preparat) Eukarioti <ul style="list-style-type: none"> • Alge. Građa talusa. Razmnožavanje, rasprostranjenost. Podjela algi (zelenne, silikatne, smeđe i crvene alge). Ekologija i značaj algi • Gljive: građa talusa, način ishrane i života, razmnožavanje, rasprostranjenost. Klasifikacija gljiva (algašice, mješinarke i stapčare). Uloga gljiva u prirodi i značaj za čovjeka Lišajevi Stablašice (više biljke) <ul style="list-style-type: none"> • Mahovine. Opće odlike građe, razmnožavanje i razviće, rasprostranjenost, ekologija, podjela i značaj • Papratnjače. Građa sporofita i gametofita, razmnožavanje, rasprostranjenost, ekologija, podjela i značaj 	29

	<ul style="list-style-type: none"> • Laboratorijska vježba: Makroskopsko posmatranje gametofita i sporofita, mahovina i papratnjača • Posmatranje sporangija i spora mahovina i papratnjača pod mikroskopom <p>Sjemenjače</p> <ul style="list-style-type: none"> • Opće karakteristike odjeljka sjemenjača (cvjetnjača). Podjela sjemenjača <p>Golosjemenjače</p> <ul style="list-style-type: none"> • Prepoznatljive odlike građe golosjemenjača, razmnožavanje i razviće, rasprostranjenost, podjela, ekologija i značaj • Laboratorijska vježba: Determinacija četinara prema ključu <p>Skrivenosjemenjače/kritosjemenjače</p> <ul style="list-style-type: none"> • Skrivenosjemenjače/kritosjemenjače. Građa cvijeta, simetrija cvijeta, cvjetni dijagram i cvjetna formula. Cvat. Oprašivanje. Sjemenka i plod (nastanak ploda i podjela) • Laboratorijska vježba: upoznavanje građe cvijeta raščlanjivanjem; posmatranje građe sjemenke graha i kukuruza; na prikupljenom materijalu. Praviti zbirke plodova • Podjela skrivenosjemenjača: dvosupnice (Dicotyledonae) i jednosupnice (Monocotyledonae) • Opće karakteristike dvosupnica/dikotila. Porodice: ljutići (Ranunculaceae) i ruže (Rosaceae) • Prepoznatljive odlike, značajniji pripadnici porodice i značaj pojedinih vrsta za čovjeka • Voćarstvo, naše autohtone sorte voća • Porodice: leptirnjače (Fabaceae), krstašice (Brassicaceae), usnatice (Lamiaceae) • Prepoznatljive osobine porodice, značajniji pripadnici, rasprostranjenost i značaj • Porodice: glavočike (Asteraceae); pomoćnice (Solanaceae). Odlike porodice, pripadnici i značaj • Laboratorijska vježba: Determinacija pripadnika nekih porodica dikotila prema ključu • Jednosupnice/monokotile. Zajedničke odlike monokotila • Porodice: ljiljani (Liliaceae) i trave (Poaceae). Prepoznatljive odlike porodice, rasprostranjenost, predstavnici i značaj • Laboratorijska vježba: Determinacija pripadnika porodice ljiljana i trava prema ključu • Ljekovite biljke, značaj, dijelovi biljke sa ljekovitim i toksičnim djelovanjem. Prikupljanje, način konzerviranja (sušenja) i korištenja ljekovitog bilja. Neke vrste ljekovitih biljaka naših krajeva. Korištenje divljih i samoniklih biljaka u ishrani čovjeka. Pravljenje herbara ljekovitih i jestivih divljih biljaka koje rastu u bližoj okolini 	
<p>3.</p>	<p>BIOSISTEMATIKA ŽIVOTINJSKOG SVIJETA Beskičmenjaci</p>	<p>30</p>

	<ul style="list-style-type: none"> • Praživotinje (Protozoa). Specifičnost organizacije jednoćelijskih životinja. Građa i funkcija ćelijskih organela. Razmnožavanje, rasprostranjenost i raznovrsnost protozoa • Protozoe kao uzročnici zaraznih bolesti. Značaj protozoa u prečišćavanju zagađenih voda • Laboratorijska vježba: Posmatranje pod mikroskopom i pomoću lupe praživotinja koje žive u infuzumu (Napomena! Za ovu vježbu infuzum treba pripremiti nekoliko dana ranije.) Posmatranje kretanja i varenja kod papučice (Paramecium) • Višećelijske/višestanične životinje • Spužve/sunđeri (Spongia) i dupljari (Coelenterata) • Osnovne odlike tjelesne organizacije, razmnožavanje, način života i klasifikacija spužvi i dupljara • Pljosnate gliste/crvi (Plathelminthes) i valjkaste/oble gliste (Nematoda). Tjelesna organizacija, razmnožavanje, rasprostranjenost i klasifikacija pljosnatih i oblih glista • Parazitske pljosnate i oble gliste. Paraziti čovjeka, domaćih životinja i biljaka i oboljenja koja uzrokuju. Način zaraze, simptomi i način liječenja. Preventivne mjere • Prstenaste/člankovite gliste (Annelida). Plan tjelesne organizacije, način života, razmnožavanje i klasifikacija člankovitih glista • Laboratorijska vježba: Disekcija kišne gliste • Zglavkari/člankonošci (Arthropoda). Osnovne odlike i plan tjelesne organizacije zglavkara • Raznovrsnost i klasifikacija zglavkara. Rakovi/ljuskari, pauci i stonoge (karakteristične odlike klase i poznatiji pripadnici) • Insekti/kukci: tjelesna organizacija, način života, razmnožavanje i razviće. Rasprostranjenost, ekologija i podjela. Karakteristični predstavnici za čovjeka značajnijih redova krilatih insekata • Značaj insekata u prirodi. Korisni i štetni insekti • Laboratorijska vježba: Upoznavanje morfološke i anatomske građe insekata • Mekušci (Mollusca). Plan tjelesne organizacije mekušaca. Osnovne grupe i način života mekušaca. Ekonomski značaj mekušaca • Bodljokošci (Echinodermata). Osnovne karakteristike i plan tjelesne organizacije. Način života i karakteristične grupe bodljokožaca • Hordati/svitkovci (Chordata). Opće karakteristike hordata. Klasifikacija hordata: poluhordati, plaštaši, bezlubanjci i kičmenjaci • Osnovne karakteristike i način života plaštaša i bezlubanjaca • Kičmenjaci/kralježnjaci (Vertebrata/Craniata). Opće morfološke i anatomske karakteristike kičmenjaka. Razmnožavanje, oplodnja i razviće. Glavne grupe (klase) kičmenjaka. Kolouste/kružouste (Cyclostomata). Opće morfološke i anatomske odlike • Ribe (Pisces). Opće morfološko-anatomske odlike riba. Adaptacija životu u vodi. Klasifikacija riba. Najznačajnije grupe pravih košljoriba koje žive u našim vodama. Ekonomski značaj riba 	
--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> • Laboratorijska vježba: Disekcija ribe • Laboratorijska vježba: Određivanje riba prema ključu • Vodozemci (Amphibia). Opće morfološko-anatomske osobine vodozemaca. Adaptacija životu na kopnu. Način života, razmnožavanje i razviće (metamorfoza) vodozemaca. Repati (žabe) i bezrepi vodozemci (čovječija ribica, tritoni, daždevnjaci itd.) • Laboratorijska vježba: Određivanje vodozemaca prema ključu • Gmizavci/gmazovi (Reptilia). Opća morfološko-anatomska građa, adaptacija životu na kopnu, način života i razmnožavanje gmizavaca. Klasifikacija (haterije, kornjače, krokodili, gušteri i zmije) i značaj gmizavaca. • Ptice (Aves). Opće odlike ptica. Homeotermija. Adaptacija na letenje. Glavne grupe ptica i njihove karakteristike: trkačice, plivačice i letačice. Seoba ptica. Lovostaj, peradarstvo • Sisari/sisavci (Mammalia). Opće karakteristike sisara. Način života i razmnožavanje • Klasifikacija sisara: niži (aplacentalni) i viši (placentalni) sisari. Karakteristike kljunara i torbara • Placentalni/viši sisari (Placentalia). Opće odlike viših sisara. Rasprostranjenost i raznovrsnost. Klasifikacija viših sisara: papkari, mesojedi i primati. Ostali sisari • Ostali redovi placentalnih sisara. Ekonomski značaj i zaštita sisara (savremeno stočarstvo, lov i uzgoj sisara krznaša) • Glavne osobine domovinske flore i faune. Endemi i relikti i njihova zaštita. Nacionalni parkovi, parkovi prirode i rezervati 	
UKUPNO		70

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Sofradžija, D. Šoljan, R. Hadžiselimović, *Biologija za 1. razred gimnazije*, Sarajevo, 2003.
2. Lj. Berberović, N. Hadžimehmedagić, *Praktikum iz biologije za 1-2 razred gimnazije*, Sarajevo, 1998.
3. N. Hadžimehmedagić, Lj. Berberović, A. Sofradžija: *Biološki praktikum za 5-8 razreda OŠ*, Sarajevo, 2001.

ZADACI IZBORNE NASTAVE IZ BIOLOGIJE U ČETVRTOM RAZREDU

Zadaci izborne nastave iz biologije u četvrtom razredu su:

- upoznati učenike s mikroskopom i tehnikom mikroskopiranja i osposobiti ih za samostalno mikroskopiranje;
- osposobiti učenike da odabranim naučnim metodama, koristeći odgovarajuće pribo-
re, samostalno izvode laboratorijske vježbe;
- da stečena iskustva i znanja sređuju, proširuju i povezuju s novim dostignućima u
nauci;
- upoznavanje učenika s nekim sadržajima iz mikrobiologije, pružanje znanja koja do-
prinose održavanju i *unapređivanju* vlastitog zdravlja i zdravlja svoga okruženja;
- da učenici shvate tok općih biohemijskih i fizioloških procesa i pojava u ljudskom or-
ganizmu;
- proširivanje znanja učenika o genetici čovjeka i mogućnostima otklanjanja greški u
genetičkom materijalu;
- proširivanje znanja o spolnom životu i spolnim bolestima čovjeka, odnosu među spo-
lovima, o braku i odgovornom roditeljstvu.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA BIOLOGIJA – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	UVOD <ul style="list-style-type: none"> Upoznavanje učenika s pravilima prilikom praktičnog rada u biološkoj laboratoriji, s laboratorijskim priborom, priručnicima i literaturom 	1
2.	MIKROBIOLOGIJA S IMUNOLOGIJOM <ul style="list-style-type: none"> Uvod u mikrobiologiju. Otkriće mikroorganizama, ciljevi i značaj mikrobiologije Laboratorijska vježba: Mikroskopi i mikroskopiranje. Školski mikroskop (optički i mehanički dijelovi), mikroskopski preparati Laboratorijska vježba: Pravila mikroskopiranja. Mikroskopiranje ćelija: pluta, epiderme luka, epitela usne sluzokože (obojeni privremeni preparati) Bakterije: Morfologija bakterijske ćelije (oblik, veličina i građa), spore, kolonije, bojenje bakterija i kolonije Laboratorijska vježba: Mikroskopiranje bakterija (gotovi preparati) Metabolizam bakterija: ishrana (autotrofne bakterije, saprofitske i parazitske bakterije), aerobno i anaerobno disanje (vrenje, raspadanje i kruženje elemenata u prirodi) Razmnožavanje i rasprostranjenost bakterija. Faktori koji utječu na razmnožavanje bakterija. Bakterijske kulture. Sterilizacija. Rasprostranjenost bakterija (voda, zemljište i zrak) Laboratorijska vježba: Upoznavanje s materijalom potrebnim za uzgoj bakterija. Uzgoj bakterija na hranjivim podlogama Patogene bakterije. Bakterijske bolesti čovjeka (antraks, tuberkuloza, veliki kašalj, tetanus, difterija, upala pluća, meningitis i dr.) Imunitet i imuni odgovori. Otpornost i prirodni imunitet. Antitijela i antigeni (reakcija antitijelo-antigen). Stvaranje imuniteta (infekcija, bolest i imunitet). Vještački imunitet. Serum i vakcina Virusi: veličina, oblik, razmnožavanje. Rasprostranjenost, selektivnost i promjenjivost virusa Sistematika virusa (prema domaćinu i prema građi) Kultivacija virusa Viroze čovjeka: AIDS (građa virusa HIV-a, putevi infekcije, simptomi bolesti, prognoza i prevencija), varičele, hepatitis B, hepatitis C, zaušnjaci, dječija paraliza, gripa i dr. Bakteriofagi i rikcije 	16 (+1)
3.	BIOHEMIJA I FIZIOLOGIJA ČOVJEKA <ul style="list-style-type: none"> Laboratorijska vježba: Utjecaj temperature i pH sredine na djelovanje fermenta (razlaganje skroba) 	13 (+1)

	<ul style="list-style-type: none"> • Krv i limfa: Sastav i uloga krvi čovjeka (krvna plazma i uobličeni elementi). Transportna i odbrambena uloga krvi. Bolesti krvi (anemije, leukemija, hemofilija, malarija) • Laboratorijska vježba: Posmatranje krvnih ćelija pod mikroskopom (razmaz krvi) • Srce i krvni sudovi. Građa i rad srca čovjeka. Regulacija rada srca. Cirkulacija krvi arterijama i venama. Krvni pritisak (tlak) i bilo (puls). Njega i bolesti srca i krvnih žila • Laboratorijska vježba: Mjerenje krvnog pritiska i bila pri različitom fizičkom zamoru • Laboratorijska vježba: Disajni pokreti (utvrđivanje broja disajnih pokreta u 1 minuti pri sjedenju i poslije napravljenih nekoliko sklekova) • Laboratorijska vježba: Uloga dijafragme u disanju. Izrada i korištenje uređaja za Dondersov ogled • Hrana i ishrana. Osnovni sastojci hrane (voda, masti, bjelančevine, ugljični hidrati, minerali i vitamini). Kalorijska vrijednost hrane • Laboratorijska vježba: Upoređivanjem energetske vrijednosti hrane unesene tokom jednog dana i vrijednosti potrošene energije usljed tjelesnih aktivnosti tog istog dana treba utvrditi da li je ostvaren pozitivan ili negativan energetski bilans • Ergonomija i fiziologija rada: Prilagođavanje rada čovjeku • Položaj tijela, statičko i dinamičko opterećenje pri radu • Laboratorijska vježba: Harvard-step test 	
4.	<p>HUMANA GENETIKA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Genetika čovjeka. Problemi izučavanja i naučni metodi u humanoj genetici (rodoslovlje, blizanačka metoda, dermatoglifi i statistički podaci) • Molekulska struktura i organizacija nosilaca biološkog nasljeđivanja. Nukleinske kiseline. Hemijski sastav i prostorna struktura DNK • Osnovne posebnosti funkcije DNK: autoreprodukcija, kontrola procesa metabolizma, stabilnost i promjenljivost nasljednog materijala • Laboratorijska vježba: Izrada modela DNK • Hromosomi i hromosomska garnitura čovjeka. Građa hromosoma na mikroskopskom nivou. Normalna hromosomska garnitura čovjeka. Autosomi i heterosomi. Kariotip i kariogram. Nasljeđivanje spola • Laboratorijska vježba: Sastavljanje kariograma čovjeka • Laboratorijska vježba: Mikroskopiranje ćelija luka u mitozu • Organizacija hromosoma na submikroskopskom nivou. Geni, genski lokusi, alelogeni. Heterozigotni i homozigotni genotipovi. Dominantnost-recesivnost i intermedijarnost (primjeri dominantnih i recesivnih fenotipova odabranih osobina kod ljudi) • Laboratorijska vježba: Praćenje jedne nasljedne osobine kod čovjeka: sposobnost ili nesposobnost savijanja jezika u žlijeb • Vezani geni, krosingover, genetičke mape. Monogensko, oligensko i poligensko nasljeđivanje osobina 	21 (+1)

	<ul style="list-style-type: none"> • Poremećaj broja i građe hromosoma (hromosomopatije). Daunov sindrom, Klinefelterov i Turnerov sindrom • Laboratorijska vježba: određivanje spolnog hromatina • Genopatije tjelesnih i spolnih hromosoma: fenilketonurija, anemija srpastih ćelija, albinizam, distrofija mišića, hemofilija i daltonizam • Laboratorijske vježbe: Sastavljanje rodoslovlja. Praćenje i grafičko prikazivanje nasljedne osobine kroz više generacija (glatka i kovrdžava kosa, hemofilija, nasljeđivanje krvnih grupa) • Zaštita (prevencija) od hromosomopatija • Posjeta genetičkom institutu 	
5.	<p>SEKSUALITET - SEKSUALNI ŽIVOT ČOVJEKA</p> <ul style="list-style-type: none"> • Seksualitet (spolnost). Primarne spolne odlike muškarca i žene • Spolno sazrijevanje. Spolno sazrijevanje dječaka i djevojčice. Nastanak muških spolnih ćelija (spermatozoidi) – spermato-geneza. Nastanak ženskih spolnih ćelija (jaje ili ovulum) – oogeneza. Sekundarne spolne razlike između muškarca i žene • Razlike između spermatozoida i jajne ćelije. Oplodnja, vještačka oplodnja. Sprečavanje začeća. Sterilitet • Trudnoća (prekid trudnoće). Prenatalni period ontogeneze: germinalna embrionalna i fetalna razvojna faza. Porođaj. Glavne faze individualnog rasta i razvoja u postnatalnom periodu ontogeneze • Spolni život čovjeka. Odnos među spolovima. Brak. Šerijatsko sklapanje braka. Odgovorno roditeljstvo • Laboratorijska vježba: Posjeta bračnom savjetovalištu • Spolne bolesti: Sifilis/lues – uzročnik, način infekcije, simptomi, izlječenje. Epidemijski sifilis. Gonoreja/kapavac ili triper – uzročnik, način zaraze, simptomi, mogućnost liječenja 	9 (+1)
UKUPNO		60 (64)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Muhidin Hadžimuratović, Tarik Bajrović, Ramiz Velić, *Opća mikrobiologija sa imunologijom* za 2. razred srednje veterinarske škole, Sarajevo, 1997.
2. *Medicinska antropologija* za 1 razred škola zdravstvene struke, Sarajevo, 1990.
3. *Biologija* za 2. razred gimnazije.
4. *Biologija* za 3. razred gimnazije.
5. Lj. Berberović, N. Hadžimehmedagić, *Praktikum iz biologije* za 1-2 razred gimnazije, Sarajevo, 1998.
6. N. Hadžimehmedagić, Lj. Berberović, A. Sofradžija, *Biološki praktikum* za 5-8 razred O.Š., Sarajevo, 2001.

STRUČNA LITERATURA ZA NASTAVNIKE

1. Kojić i saradnici, *Botanika*
2. Denser – Ziegler, *Botanika – morfologija i fiziologija*, Školska knjiga, Zagreb
3. Dž. Ferhatović, Lj. Mišić, S. Međedović, *Sistematika otrovnih biljaka*, Tuzla, 2003.
4. Dr. Milutin Radovanović, *Zoologija*, I i II, Naučna knjiga, Beograd
5. Ernst Mayr, *Životinjske vrste i evolucija*, Beograd
6. Maurice Bucaille, *Biblija, Kur'an i nauka*, El-Kalem, Sarajevo, 2001.
7. Seyyed Hoosein Nasr, *Susret čovjeka i prirode*, Sarajevo, 1992.
8. Harun Yahya, *Podvale teorije evolucije*.
9. Z.K. Palanski, *Mrtvo drvo života*.
10. Abdul-Medžid Aziz Ez-Zindani, *Jednoća stvoritelja*, Sarajevo.
11. T. Šarić, V. Beus, D. Gadžo, M. Đikić, *Uništavanje i zaštita zemljišta*.
12. Lj. Berberović, *Poznavanje i posmatranje hromosoma*, Sarajevo, 1970.
13. Švob i saradnici, *Humana genetika*, Zagreb.
14. Lj. Zergollern sa saradnicima, *Humana genetika*.
15. Michael Chinery, *1000 ideja za prirodoslovca*, Sarajevo.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA BIOLOGIJE

Nastavu iz predmeta Biologija u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spre-
me studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno za-
vršenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa
akademsom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor biologije,
- magistar/master biologije.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

OSNOVI INFORMATIKE

CILJ I ZADACI

Cilj

Cilj nastave iz predmeta Osnovi informatike je da se učenici pripreme i osposobe za život, učenje i rad u nadolazećem periodu tehnološkog razvoja.

Zadaci

Učenici treba:

- da shvate ulogu informatike u savremenom društvu;
- da upoznaju osnovne komponente i princip rada računara;
- da se osposobe za rukovanje računarom;
- da upoznaju gotove programske pakete;
- da upoznaju jedan programski jezik.

KRATICE KORIŠTENE U PROGRAMU

NASTAVNE METODE	KRATICE	OBLICI RADA	KRATICE
Usmeno izlaganje	I	Frontalni	f
Razgovor	R	Individualni	i
Rad s tekstem	T	Grupni	g
Demostracija	D	Rad u parovima	p
Pisani rad	Pi		
Laboratorijski rad	L		
Praktičan rad	P		

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA OSNOVI INFORMATIKE							
I razred							
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)							
R. B.	NAZIV PROGRAMSKOG SADRŽAJA	CILJ NASTAVNE CJELINE I ZADACI (ZA UČENIKE)	METODE I MET. I OBLICI RADA	NASTAVNA SREDSTVA I POMAGALA	BR. SATI NASTAVE		BR. RADNIH SEMICA
					T	V	
	1. INFORMATIKA I SRODNE ZNANOSTI				3	0	
1.	Ponavljjanje gradiva iz OŠ i upoznavanje s programom 1. razreda	ponoviti i proširiti znanja o računari-ma i informatici	R,f	tabla	1		1
2.	1.1. Podatak, informa-cija, informatika	ponoviti i proširiti znanja o pojmo-vima podatak, informacija i infor-matika	D,l,f	tabla, LCD projektor i računar	1		1
3.	1.2. Računarski sistemi	usvojiti znanja o računaru kao dijelu sistema i nabrojati dijelove računarskog si-stema	D,l,f	tabla, LCD projektor i računar	1		2
	2. POVIJESNI RAZVOJ RAČUNAR				2	0	
4.	2.1. Pomagala i strojevi za računanje	prikazati ukratko povijesni razvoj pomagala i stroje-va za računanje	D,l,f	tabla, udž-benik	1		2
5.	2.2. Povijesni razvoj računara	prikazati ukratko povijesni razvoj računara i genera-cije računara	D,l,f	LCD pro-jektor, računar i udžbenik	1		3
	3. GRAĐA RAČUNARI I ZAPIS PODATAKA U RAČUNALU				7	0	
6.	3.1. Građa računari, procesor	objasniti građu ra-čunari i procesor	D,l,f	rashodo-vano raču-nar, raču-nar i LCD projektor	1		3

7.	3.2. Radna memorija	objasniti bistabile i radnu memoriju	D,I,f	računar i LCD projektor	1		4
8.	3.3. Vanjske memorije	opisati vanjske memorije	D,I,f	rashodovani uređaji i računar i LCD projektor	1		4
9.	3.4. Ulazno-izlazni uređaji	opisati ulazne i izlazne uređaje	D,I,f	rashodovani uređaji i računar i LCD projektor	2		5
11.	3.5.ASCII kod i tipovi podataka	objasniti ASCII kod i tipove podataka	D,I,f	računar i LCD projektor	1		6
12.	Ponavljjanje gradiva cjelina 1,2 i 3		R,D,f	računar i LCD projektor, tabla	1		6
	4. BROJEVNI SISTEMI				2	3	
13.	4.1. Brojevn sistemi, binarni brojevn sistem	objasniti osnove binarnog brojevnog sistema	D,I,f	računar i LCD projektor	1		7
14.	4.2. Pretvorba iz jednog u drugi brojevn sistem	znati prevesti iz dekadskog u binarni sistem i obrnuto	D,f,i	tabla		1	7
15.	4.3. Binarno zbrajanje	znati zbrajati u binarnom sistemu	D,f,i	tabla		2	8
17.	4.3.Oktalni i heksadecimalni brojevn sistem	odrediti oktalni i heksadecimalni brojevn sistem	D,I,f	računar i LCD projektor	1		9
	5. LOGIČKI SKLOPOVI				3	0	
18.	5.1. Logičke operacije I, ILI, NE	pokazati osnovne logičke operacije	D,I,f	računar i LCD projektor	1		9
19.	5.2. Osnovni logički sklopovi	protumačiti osnovne logičke sklopove	D,I,f	računar i LCD projektor	1		10

20.	5.3. Poluzbrajalo i zbrajalo	nacrtati i objasniti poluzbrajalo i zbrajalo	D,f	tabla	1		10
	6. PROGRAMSKA PODRŠKA RAČUNARI				7	3	
21.	6.1. Sistemski i aplikacijski programi, OS Windows	pokazati podjelu programske podrške (sistemski i aplikacijski)	I,f	računar i LCD projektor	1		11
22.	6.2. Windows - grafički prikaz i izbornici	objasniti grafički prikaz i elemente istog	I,f	računar i LCD projektor	1		11
23.	6.3. Organizacija podataka na vanjskim memorijama	protumačiti organizaciju podataka na vanjskim memorijama	D,f	računar i LCD projektor	1		12
24.	6.4. Vježbe - Windows	raditi s OS Windows, pregledati vanjske memorije, zamjeniti radne diskove	P,p/i	računari, Windows XP		1	12
25.	6.5. Vježbe - Windows - pomoćni programi	koristiti Paint, Notepad i Calc	P,p/i	računari, Windows XP		2	13
27.	Ponavljjanje i sistematizacija gradiva 1. polugodišta		R,D,f	računar i LCD projektor	2		14
29.	Pisana provjera znanja		T,i		1		15
30.	Analiza provjere znanja		R,f		1		15
	7. OSNOVE PROGRAMIRANJA				5	4	
31.	7.1. Programski jezici	objasniti programske jezike i prevodioce, prikazati generacije programskih jezika	I,f	tabla	1		16
32.	7.2. Faze programiranja	pokazati faze programiranja	I,f	računar i LCD projektor	1		17

33.	7.3. Algoritam i pseudokod	objasniti algoritam i pseudokod	D,I,f	računar i LCD projektor	1		17
34.	Vrednovanje rada u 1. polugodištu		R,f,i		1		16
35.	7.3.1. Vježbe izrade algoritama	samostalno izraditi jednostavniji algoritam	P,i	tabla		1	18
36.	7.4. Izrada programa	pokazati izradu programa	D,f	računar i LCD projektor	1		18
37.	7.4.1. Vježbe programiranja	samostalno izraditi jednostavniji program	P,i/p	računari, Borland Pascal		2	19
39.	Ponavljanje gradiva programiranja		R,D,f	računar i LCD projektor		1	20
	8. OBRADA TEKSTA				1	13	
40.	8.1. MS Word, izbornici	pokazati osnovne izbornike	D,f	računari, MS Word	1		20
41.	8.2. Otvaranje i spremanje dokumenata, uređivanje	objasniti unos i uređivanje teksta	D,P,f,i/p	računari, MS Word		1	21
42.	8.2.1. Vježbe - otvori, spremi, izreži, kopiraj, zalijepi, pronađi i zamijeni	izvesti kopiranje, premještanje, traženje i zamjenu teksta	P,p/i	računari, MS Word		2	21-22
44.	8.2.2. Vježbe - pogledi, trake s alatima, zaglavlje i podnožje, umetanje broja strane, simbola, slika i tekst okvira	primijeniti umetanje zaglavlja i podnožja, broja stranica, umetanje simbola i objekata	P,p/i	računari, MS Word		3	22-23
47.	8.2.3. Vježbe - uređivanje slova, odlomka, natuknica i stupaca	primijeniti uređivanje odlomaka i stupaca	P,p/i	računari, MS Word		2	24
49.	8.2.4. Vježbe - rad s tabelama	raditi s tabelama	P,p/i	računari, MS Word		1	25
50.	8.3. Izrada plakata	samostalno izraditi plakat primjenjujući stečeno znanje	P,p/i	računari, MS Word		2	25-26

52.	Ponavljjanje gradiva i vrednovanje radova		D,R,f,i	računari, MS Word, LCD projektor		2	26-27
	9. PRORAČUNSKE TABELE				2	2	
54.	9.1. MS Excel, izbornici	pokazati osnovne izbornike	I,D,f	računar, LCD projektor, MS Excel	1		27
55.	9.2. Primjena proračunskih tabela	prikazati tipične slučajeve uporabe proračunskih tabela	I,D,f	računar, LCD projektor, MS Excel	1		28
56.	9.3. Vježba - izrada jednostavne tabele	sastaviti jednostavnu tablicu sa zbrajanjem podataka	P,p/i	računari, MS Excel		2	28-29
	10. INTERNET				9	4	
58.	10.1. Internet, razvoj mreže		R,f	računar i LCD projektor	1		29
59.	10.2. Organizacija interneta i mrežni servisi		R,D,i	računar i LCD projektor	1		30
60.	10.3. Pretraživanje interneta i pohranjivanje sadržaja		P,p/i	računari, priključak na internet, IE, MS Word		2	30-31
62.	Ponavljjanje i sistematizacija gradiva		R,D,f	računar i LCD projektor	2		31-32
64.	Pisana provjera znanja		T,i		1		32
65.	Analiza provjere znanja		R,f		1		33
66.	10.4. Elektronska pošta		P,p/i	računari, priključak na internet, Outlook Express		1	33

67.	10.5. Chat		P,p/i	računari, priključak na inter- net, chat		1	34
68.	Zanimljivosti iz svijeta informatike		T,g	časopisi za računare, internet	1		34
69.	Vrednovanje rada to- kom školske godine		R,f,i		2		35
UKUPNO					41	29	70

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Željko Jurić, *Informatika 1-3*, udžbenik za prvi, drugi i treći razred gimnazije.
2. Hazim Orlić, *Word XP za praktičare*, Početni nivo, Sarajevo, 2004.
3. Hazim Orlić, *Word XP za praktičare*, Napredni nivo, Sarajevo, 2004.
4. Hazim Orlić i Amir Hajrić, *Excel 2003*, Početni nivo, Sarajevo, 2004.
5. Suada Kurtović-Numić, *Informatika*, Savremeni priručnik za digitalno doba, Fojnica, 2002.
6. Idriz Fazlić: *Programska organizacija računara*, Univerzitetska knjiga, Sarajevo, 2003.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA INFORMATIKE

Nastavu iz predmeta Informatika u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor informatike,
- magistar/master informatike.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ (UČENICI)

CILJEVI I ZADACI

Ciljevi

Ciljevi nastavnog predmeta Tjelesni i zdravstveni odgoj su:

- zadovoljavanje biološke potrebe učenika za kretanjem;
- razvijanje svestrane muslimanske ličnosti učenika putem planske, organizirane tjelesne aktivnosti;
- razvijanje stvaralačkih i kreativnih sposobnosti učenika putem planske, organizirane tjelesne aktivnosti, kojom se ujedno povećavaju i njegove adaptivne sposobnosti;
- razvijanje fizičke kulture u duhu islama, neophodne radi očuvanja zdravlja;
- stvaranje trajne navike za vježbanje.

Zadaci

Zadaci nastavnog predmeta Tjelesni i zdravstveni odgoj su:

- zadovoljavanje potrebe učenika za kretanjem;
- očuvanje i očvršćivanje zdravlja i higijenskih navika;
- razvijanje tjelesnih sposobnosti i psihomotornih osobina, naročito fleksibilnosti, snage, brzine, spretnosti;
- navikavanje organizma na teža i složenija kretanja;
- savladavanje osnovnih tehnika predviđenih sportskih grana i ovladavanje njima;
- savladavanje osnovnih tehnika borilačkih vještina i ovladavanje njima;
- razvijanje pozitivnih moralno-voljnih osobina;
- osposobljavanje učenika za praktičnu primjenu savladanih sadržaja u svakodnevnom životu;
- razvijanje radnih navika.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ		
I razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	SNIMANJE TJELESNOG RAZVOJA, PSIHO-MOTORNIH SPOSOBNOSTI I USVOJENOSTI NAVIKA KRETANJA <ul style="list-style-type: none"> • Mjerenje visine, težine tijela, ocjena držanja tijela • Registrovanje eksplozivne snage nogu • Registrovanje brzine pokreta ruku • Mjerenje gipkosti i snage trupa • Mjerenje brzinske izdržljivosti i registrovanje snage ruku i ramenog pojasa • Lična higijena i higijena tjelesnog vježbanja • Samokontrola zdravlja i tjelesnih sposobnosti • Formiranje grupa za praktičan rad u toku školske godine 	8
2.	ATLETIKA I PROGRAM SPORTSKE PRIPREME SA DOPUNSKIM AKTIVNOSTIMA <ul style="list-style-type: none"> • Razvoj opće izdržljivosti, trčanjem velikim i umjerenim intenzitetom • Pripremne vježbe za skok u dalj • Pripremne vježbe za troskok • Obučavanje tehnike niskog starta • Obučavanje tehnike trčanja preko prepona • Obučavanje tehnike sprinterskog trčanja • Obučavanje tehnike bacanja kugle • Obučavanje tehnike bacanja koplja 	8
3.	GIMNASTIKA <ul style="list-style-type: none"> • Parter – "svijeća", "most" – vježbanje • Uvježbavanje tehnike kolut naprijed, kolut nazad • Obučavanje upora u šakama • Uvježbavanje preskoka zgrčno i ravnožno • Uvježbavanje premeta stranice • Uvježbavanje letećeg koluta 	6
4.	RUKOMET <ul style="list-style-type: none"> • Hvatanje i dodavanje lopte • Vježbanje tehnike vođenja lopte • Vježbanje šutiranja na gol • Dodavanje lopte zamahom pored tijela • Bočno dodavanje poskokom – obučavanje • Bočno dodavanje prekorakom – obučavanje • Primjena naučenih elemenata u igri • Primjena naučenih elemenata u igri 	8

5.	ODBOJKA <ul style="list-style-type: none"> • Gornje i donje odbijanje – obučavanje tehnike • Donji i gornji servis – obučavanje tehnike • Gornje i donje odbijanje vježbanje tehnike • Gornji servis – vježbanje tehnike • Odbijanje preko glave – obučavanje • Odbijanje u skoku i padu – obučavanje • Sistem i pravila igre – obučavanje • Primjena naučenih elemenata u igri • Primjena naučenih elemenata u igri 	9
6.	BORILAČKE VJEŠTINE <ul style="list-style-type: none"> • Hrvanje u krugu prečnika 3 m • Hrvanje do "tuša" 	2
7.	KARATE <ul style="list-style-type: none"> • Osnovni stav i kretanje u stavu – obučavanje • Obučavanje tehnike udarca šakom naprijed u mjestu • Obučavanje tehnike udarca nogom naprijed u mjestu • Obučavanje tehnike blokade podlakticom u stranu u mjestu • Obučavanje tehnike blokade podlakticom na gore u mjestu • Uvježbavanje udarca šakom – blokade podlakticom u stranu 	6
8.	KOŠARKA <ul style="list-style-type: none"> • Hvatanje i dodavanje lopte • Osnovni stav i kretanje u stavu bez lopte • Obučavanje tehnike dvokoraka • Obučavanje tehnike skok-šuta • Zaustavljanje s loptom i fintiranje • Vježbanje tehnike slobodnog bacanja • Finta polaska u dribling u lijevu i desnu stranu – obučavanje • Igra 3:3 • Pravila igre – igra na dva koša • Odjeljsko takmičenje u košarci • Odjeljsko takmičenje u košarci 	11
9.	NOGOMET <ul style="list-style-type: none"> • Vođenje lopte u cik-cak liniji, lijevom i desnom nogom • Dodavanje unutrašnjom stranom rista – obučavanje • Dodavanje glavom – obučavanje • "Dupli pas" – obučavanje • Izvođenje kornera – obučavanje • Odjeljsko takmičenje u nogometu • Odjeljsko takmičenje u nogometu 	7

10.	SNIMANJE STANJA TJELESNOG RAZVOJA, PSIHO-MOTORNIH SPOSOBNOSTI I USVOJENOSTI NAVIKA KRETANJA <ul style="list-style-type: none"> • Mjerenje visine, težine tijela, ocjena držanja tijela • Registrovanje eksplozivne snage nogu • Registrovanje brzine pokreta ruku • Mjerenje gipkosti i snage trupa • Mjerenje brzinske izdržljivosti i registrovanje snage ruku i ramenog pojasa	5
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ		
II razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	PROGRAM SPORTSKE PRIPREME SA DOPUNSKIM AKTIVNOSTIMA <ul style="list-style-type: none"> • Vježbe općeg utjecaja na organizam • Vježbe za razvijanje fleksibilnosti karlično-bedrenog zgloba • Vježbe nadvlačenja i potiskivanja na niskoj gredi 	3
2.	ATLETIKA <ul style="list-style-type: none"> • Uvježbavanje tehnike sprinterskog trčanja • Uvježbavanje tehnike trčanja preko prepona • Trčanje na 100 m • Trčanje na 150 m • Uvježbavanje tehnike bacanja kugle • Uvježbavanje tehnike bacanja koplja • Skok udalj školskom – zgrčnom tehnikom • Uvježbavanje tehnike “urinuće” skoka u dalj 	8
3.	GIMNASTIKA <ul style="list-style-type: none"> • Kolut naprijed i nazad – uvježbavanje • Premet strance – uvježbavanje • Stav o šakama – kolut naprijed – obučavanje • Preskok zgrčno – uvježbavanje • Preskok ravnonožno – uvježbavanje • Sistem vježbanja iz gimnastike 	6
4.	RUKOMET <ul style="list-style-type: none"> • Hvatanje i dodavanje lopte – uvježbavanje • Šutiranje na gol – obučavanje • Šutiranje na gol – skok-šut – obučavanje • Izvođenje sedmeraca – obučavanje • Hvatanje i dodavanje lopte u kretanju – uvježbavanje • Šutiranje – obučavanje • Igra na jedan gol • Igra uz primjenu pravila 	8
5.	ODBOJKA <ul style="list-style-type: none"> • Tehnika gornjeg i donjeg odbijanja – uvježbavanje • Gornji servis – uvježbavanje • Odbijanje u skoku i padu – uvježbavanje • Način izmjene mjesta u igri (pravila) – uvježbavanje • Blokade (jednostruke – dvojne) – obučavanje tehnike • Pripremne vježbe za “smeč” – obučavanje • “Smeč” – obučavanje tehnike • Primjena naučenih elemenata u igri 	8

6.	BORILAČKE VJEŠTINE • Hrvanje do "tuša"	1
7.	KARATE • Kretanje u stavu – vježbanje • Uvježbavanje tehnike udarca šakom naprijed u kretanju • Uvježbavanje tehnike udarca nogom naprijed u kretanju • Uvježbavanje tehnike blokade podlakticom u stranu u kretanju • Uvježbavanje tehnike blokade podlakticom na gore u kretanju • Uvježbavanje tehnike udarca šakom – blokade na gore • Uvježbavanje udarca šakom – udarca nogom naprijed u mjestu	7
8.	KOŠARKA • Hvatanje i dodavanje lopte u kretanju, bez vođenja • Tehnika šuta na koš iz vođenja • Košarkaški dvokorak – uvježbavanje • Okretanje i fintiranje – uvježbavanje • Skok i šut – uvježbavanje • Blokada u košarci – obučavanje tehnike • Slobodna bacanja – obučavanje tehnike • Osnovi sistema i pravila igre • Pravila košarke, igra uz primjenu naučenih elemenata • Igra 3:3 • Igra bez vođenja lopte • Takmičenje grupa unutar odjeljenja • Takmičenje grupa s drugim odjeljenjem	15
9.	NOGOMET • Poligon vođenja lopte • Dodavanje i primanje visokih lopti unutarnjom stranom lista • "Dupli pas" – uvježbavanje • Izvođenje penala – uvježbavanje • Primanje lopte grudima, dodavanje nogom – uvježbavanje • Igra 1:1 • Odjeljensko takmičenje u nogometu	8
10.	SNIMANJE STANJA TJELESNOG RAZVOJA, PSIHO-MOTORNIH SPOSOBNOSTI I USVOJENOSTI NAVIKA KRETANJA • Mjerenje visine, težine tijela, ocjena držanja tijela • Registrovanje eksplozivne snage nogu • Registrovanje brzine pokreta ruku • Registrovanje gipkosti i snage trupa • Mjerenje brzinske izdržljivosti i registrovanje snage ruku i ramenog pojasa • Tjelesna aktivnost učenika za vrijeme ferija	6
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	ATLETIKA <ul style="list-style-type: none"> • Vježbe spretnosti i okretnosti – vježbanje • Skok u dalj – uvježbavanje • Trčanje preko prepona – uvježbavanje • Vježbe snage – vježbanje • Bacanje kugle – klizni korak, poskok i izbačaj – obučavanje • Bacanje koplja – uvježbavanje • Trčanje 100 m iz niskog starta • Trčanje na 150 m 	8
2.	GIMNASTIKA <ul style="list-style-type: none"> • Ponavljanje prethodnih elemenata na prateru • Premet naprijed sa više na nižu ravan – vježbanje • Preskok “zgrčno” i “raznožno” preko konja bez hvataljki • Penjanje uz konopac – vježbanje • Stoj na rukama, kolut naprijed – uvježbavanje • Sistem vježbanja iz gimnastike – uvježbavanje 	6
3.	RUKOMET <ul style="list-style-type: none"> • Šut na gol skok-šutom – uvježbavanje • Dodavanje lopte zamahom ruke pored ramena – uvježbavanje • Dodavanje prekorukom – uvježbavanje • Poligon vođenja sa šutiranjem na gol • Izvođenje sedmeraca – uvježbavanje • Taktika igre 5:1 • Pravila igre – praktična analiza • Igra na dva gola – suđenje 	8
4.	ODBOJKA <ul style="list-style-type: none"> • Odbijanje lopte – usavršavanje tehnike • Dodavanje u polju – uvježbavanje • Servis i prijem servisa – uvježbavanje • Dvojni blok – uvježbavanje • Odbijanje lopte u skoku i padu – uvježbavanje • Smečiranje lopte – uvježbavanje • Igra preko mreže – suđenje 	8
5.	KARATE <ul style="list-style-type: none"> • Kretanje u stavu – vježbanje • Uvježbavanje tehnike udarca šakom naprijed u kretanju • Uvježbavanje tehnike udarca nogom naprijed u kretanju 	8

	<ul style="list-style-type: none"> • Uvježbavanje tehnike blokade podlakticom u stranu u kretanju • Uvježbavanje tehnike blokade podlakticom na gore u kretanju • Uvježbavanje tehnike udarca šakom – blokade na gore • Vježbanje u paru prethodnih elemenata 	
6.	KOŠARKA <ul style="list-style-type: none"> • Vođenje i dodavanje lopte u mjestu i kretanju • Usavršavanje dvokoraka • Uvježbavanje finte šuta • Uvježbavanje blokade u košarci • Izvođenje slobodnih bacanja • Zaustavljanje s loptom i fintiranje • Pravila "dodaj i idi" – uvježbavanje • Šut sa odskokom unazad – uvježbavanje • Poligon – vođenje sa šutiranjem na koš – uvježbavanje • Dodavanje sa dvije ruke na grudi na manju i veću distancu • Finta polaska u dribling – uvježbavanje • Dvokorak sa prolaskom ispod koša – uvježbavanje • Dribling sa prebacivanjem lopte iz ruke u ruku – uvježbavanje • Individualna taktika • Pravila igre (praktična analiza) • Taktika igre u napadu i odbrani • Igra – suđenje 	18
7.	NOGOMET <ul style="list-style-type: none"> • Dodavanje lopte u raznim situacijama • Poligon - vođenja sa šutiranjem na gol • Dodavanje lopte glavom – vježbanje • Zaustavljanje niskih lopti stopalom – dodavanje – uvježbavanje • Izvođenje kornera – vježbanje • Igra na jedan gol • Igra – suđenje 	8
8.	SNIMANJE STANJA TJELESNOG RAZVOJA, PSIHO-MOTORNIH SPOSOBNOSTI I USVOJENOSTI NAVIKA KRETANJA <ul style="list-style-type: none"> • Mjerenje visine, težine tijela, ocjena držanja tijela • Registrovanje eksplozivne snage nogu • Registrovanje brzine pokreta ruku • Registrovanje gipkosti i snage trupa • Mjerenje brzinske izdržljivosti i registrovanje snage ruku i ramenog pojasa • Tjelesna aktivnost učenika za vrijeme ferija 	6
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	PROGRAM SPORTSKE PRIPREME I DOPUNSKA AKTIVNOSTI <ul style="list-style-type: none"> • Poligon izdržljivosti – vježbanje • Vježbe spretnosti i okretnosti – vježbanje • Vježbe za jačanje kroz dizanje i nošenje partnera – vježbanje 	3
2.	ATLETIKA <ul style="list-style-type: none"> • Skok u dalj – usavršavanje • Trčanje na 100 m iz niskog starta • Štafetno trčanje – uvježbavanje • Trčanje na 150 m iz niskog starta • Bacanje kugle tehnikom "O' Brajen" – uvježbavanje • Bacanje koplja – uvježbavanje • Trčanje preko prepona – uvježbavanje 	7
3.	GIMNASTIKA <ul style="list-style-type: none"> • Leteći kolut naprijed – uvježbavanje • Premet naprijed – uvježbavanje • Stav u uporu – kolut naprijed – uvježbavanje • Vježbe spretnosti i okretnosti na gredi – uvježbavanje • Kompozicija od savladanih elemenata u parteru • Preskok zgrčno i raznožno preko konja bez hvataljki – uvježbavanje 	6
4.	BORILAČKE VJEŠTINE <ul style="list-style-type: none"> • Hrvanje do "tuša" • Nadvlačenje i potiskivanje na gredi • Padovi naprijed i unazad – uvježbavanje 	4
5.	KARATE <ul style="list-style-type: none"> • Kretanje u stavu – vježbanje • Uvježbavanje tehnike udarca šakom naprijed u kretanju • Uvježbavanje tehnike udarca nogom naprijed u kretanju • Uvježbavanje tehnike blokade podlakticom u stranu u kretanju • Uvježbavanje tehnike blokade podlakticom na gore u kretanju • Uvježbavanje tehnike udarca šakom – blokade na gore • Vježbanje u paru prethodnih elemenata • Kompozicija od savladanih elemenata • Uvježbavanje pređenih elemenata u parovima 	10 (+1)
6.	ODBOJKA <ul style="list-style-type: none"> • Odbijanje i dodavanje u polju – usavršavanje • Servis i prijem servisa – usavršavanje 	8 (+1)

	<ul style="list-style-type: none"> • Usavršavanje bloka i smeča • Taktika igre u napadu i odbrani • Igra na "treću" – vježbanje • Igra – suđenje – vježbanje 	
7.	KOŠARKA <ul style="list-style-type: none"> • Hvatanje i dodavanje u mjestu i kretanju – usavršavanje • Slobodna bacanja – usavršavanje • Dvokorak u svim situacijama – usavršavanje • Zaustavljanje s loptom – usavršavanje • Usavršavanje skok-šuta • Dribling – uvježbavanje • Individualna taktika • Uvježbavanje "presing" odbrane • Igra – suđenje 	10 (+1)
8.	NOGOMET <ul style="list-style-type: none"> • Usavršavanje dodavanja u svim situacijama • Poligon vođenja lopte sa šutiranjem na gol • "Dupli pas" – uvježbavanje • Individualna taktika • Odjeljsko takmičenje 	6 (+1)
9.	SNIMANJE STANJA TJELESNOG RAZVOJA, PSIHO-MOTORNIH SPOSOBNOSTI I USVOJENOSTI NAVIKA KRETANJA <ul style="list-style-type: none"> • Mjerenje visine, težine tijela, ocjena držanja tijela • Registrovanje eksplozivne snage nogu • Registrovanje brzine pokreta ruku • Registrovanje gipkosti i snage trupa • Mjerenje brzinske izdržljivosti i registrovanje snage ruku i ramenog pojasa • Uputstva učenicima o tjelesnim aktivnostima u toku života 	6
UKUPNO		60 (64)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ (UČENICE)

CILJ I ZADACI

Cilj

Cilj nastave Tjelesnog i zdravstvenog odgoja je izgrađivanje i usavršavanje kompleksne ličnosti učenica specifičnim sredstvima i ambijentom koji pružaju tjelesno vježbanje i sport. Poseban cilj tjelesnog i zdravstvenog odgoja je stvaranje trajne navike svakodnevnog vježbanja u cilju održavanja i jačanja zdravlja.

Zadaci

- Stvaranje uvjeta za aktivno angažiranje učenica u utvrđivanju, izražavanju i zadovoljavanju njihovih potreba i interesa za tjelesnim kretanjem, sportom i razonodom, saglasno karakteristikama njihovog uzrasta, sa ciljem oplemenjivanja i usavršavanja njihove prirode i humanih odnosa prema drugim ljudima.
- Daljnje razvijanje i usavršavanje psihomotornih sposobnosti i sportskog odgoja, započeto na prethodnom stupnju obrazovanja.
- Osposobljavanje učenica za samostalnu kretno-sportsku aktivnost, samokontrolu zdravlja i tjelesne kondicije.
- Daljnje podizanje stupnja znanja i navika zdravstveno-higijenskog ponašanja koji proizlaze iz sadržaja i karaktera tjelesne aktivnosti i sportskog odgoja.
- Stvaranje uvjeta da učenice tjelesno i kretno afirmiraju stvaralačke mogućnosti slobodne ličnosti, koje se ogledaju u: zdravom načinu života, svestranom tjelesnom razvoju, usavršavanju kretanja te boravku u prirodi sa ciljem obogaćivanja kulture življenja.
- Podizanje stupnja teorijskih znanja iz domena sportskog načina života, utjecaja tjelesnog vježbanja na zdravlje i tjelesne sposobnosti, životne i radne mogućnosti.
- Podizanje stupnja znanja i opće tjelesne spremnosti kroz usvajanje specifičnih sadržaja iz oblasti tjelesnog i zdravstvenog odgoja i sporta.
- Utvrđivanje i priprema posebnog nastavnog sadržaja za učenice sa tjelesnim nedostacima, oboljenjima, traumama i povredama.
- Motiviranje učenica da se aktivno i kontinuirano bave tjelesnim aktivnostima, sportom i rekreacijom.
- Upoznavanje učenica sa raznovrsnim sadržajima sportske rekreacije (svakodnevnog, na vikendu, godišnjem odmoru, rijekama, planini i sl.).

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ		
I razred		
(2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	Utvrđivanje tjelesnog razvoja i inicijalnog stanja	1
2.	Testiranje motoričkih sposobnosti	2+1
3.	KOŠARKA <ul style="list-style-type: none"> • Hvatanje i dodavanje lopte, osnovni stav, držanje lopte, vladanje njom • Tehnika s loptom – sve vrste vođenja, polazak u dribling, dvokorak • Košarkaški dvokorak, polaganje lopte • Šut iz mjesta jednom rukom, skok-šut, šut iz neposredne blizine • Provjera elemenata programskih sadržaja • Razvoj specifičnih tjelesnih sposobnosti, razvoj izdržljivosti u snazi, tehnika vladanja loptom i sve vrste trčanja • Razvoj specifične motorike i vježbe snage za rameni pojas, noge i trbušnu muskulaturu 	2+1 2+1 2+1 2+1 2+1 2+1 2+1
4.	RITMIČKO-SPORTSKA GIMNASTIKA <ul style="list-style-type: none"> • Ples i akrobatika, vježbe fleksibilnosti i koordinacije uz muziku i usklađivanje pokreta sa muzikom • Vježbe za koordinaciju nogu, ruku i cijelog tijela, vježbe sa vijačom, skokovi i poskoci kroz otvorenu vijaču • Akrobatika – kolut naprijed i nazad s okretima 180° i premet strance. • Povezivanje svih elemenata iz partera 	2+1 2+1 2+1 2+1
5.	RUKOMET <ul style="list-style-type: none"> • Hvatanje, dodavanje i vođenje lopte • Osnovna šutiranja (čeona, "šase"), vođenje lopte i šutiranja na gol. • Individualna i kolektivna odbrana (osnovni stav, paralelni i dijagonalni), sistem 6:0 • Igra na dva gola – pravila igre 	2+1 2+1 2+1 2+1
6.	ATLETIKA <ul style="list-style-type: none"> • Tehnika trčanja (niski start, visoki i poluisoki), progresija starta • Tehnika skoka u dalj ("zgrčeno"), određivanje dužine zaleta i dolaska na odraznu nogu • Tehnika bacanja kugle "O' BRIEN", tehnika držanja i bacanja iz kliznog koraka 	2+1 2+1 2+1
7.	ODBOJKA <ul style="list-style-type: none"> • Odbijanje lopte prstima i podlakticama u raznim varijantama i školski servis • Prijem servisa "čekićem", tenis-serva • Primjena elemenata kroz igru, organiziranje prebacivanja trećom loptom • Organizovanje grupa za igru, pravila igre 6:6 	2+1 2+1 2+1 2+1
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ II razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	KOŠARKA <ul style="list-style-type: none"> • Testiranje specifičnih motornih sposobnosti – odbijanje lopte o zid, brzina driblinga (koverta-test) 2+1 • Skok-šut s dvije pozicije (Broj pogodaka/1 min.), snaga izbačaja 2+1 • Hvatanje i dodavanje lopte, vođenje i zaustavljanje 2+1 • Šut iz mjesta i kretanje: dvokorak, polazak u dribling 2+1 • Skok-šut iz mjesta, skok-šut poslije driblinga 2+1 • Pivotiranje naprijed, nazad, u stranu 2+1 • Tehnika odbrambenog koš. stava (paralelni ili dijagonalni, kretanje unazad, rad ruku) 2+1 	
2.	AKROBATIKA <ul style="list-style-type: none"> • Kolut naprijed i nazad sa zadacima, stav o šakama 2+1 • Stav o šakama, kolut naprijed, okret, kolut nazad 2+1 • Premet strance, "zvijezda" u lijevu i desnu stranu, stav o šakama i "most" 2+1 • Vježbe fleksibilnosti i koordinacije uz muziku, usklađivanje pokreta sa muzikom 2+1 • Skokovi sa sunožnim i jednonožnim odrazima, vježbe sa vijačom 2+1 	
3.	ATLETIKA <ul style="list-style-type: none"> • Tehnika sprinterskog trčanja, niski start, startna progresija, trčanje dionica 2+1 • Tehnika bacanja diska – držanje diska, zamah, tehnika okreta i izbačaja 2+1 	
4.	ODBOJKA <ul style="list-style-type: none"> • Tehnika odbijanja prstima i podlakticama, razni načini serviranja 2+1 • Dizanje lopte na veliku, srednju i kratku razdaljinu, organizovanje prebacivanja trećom loptom 2+1 • Tehnika smeča, smeč iz mjesta sa zaletom, organizovanje napada uz primjenu smeča 2+1 • Blok individualni i dvojni, prijem lopte objema rukama 2+1 • Uvježbavanje napada, primalac servisa, dizač-pučač, igra primjera 2+1 • Pravila igre, igra 6:6, primjena svih elemenata 2+1 • Pravila igre 6:6, primjena svih elemenata 2+1 • Organizovanje grupa za igru 2+1 • Antropometrijska mjerenja 1 	
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	KOŠARKA <ul style="list-style-type: none"> • Tehnika igre s loptom – vođenje, dodavanje, driblinzi, šutiranje • Prenošnje lopte u kontranapad 2:0, 3:0 sa raznim varijantama • Individualni dribling sa odbranom, šut sa polaganjem • Grupne akcije u napadu – na 1 sa dodavačem, na 2 sa blokadama ukrštanjem i individualnim razrješenjem situacije • Tehnika i taktika napada i odbrane 3:2, igra na dva koša 3:3 po 3 min. • Kolektivna tehnika i taktika 5:5, presing-igra 	2+1 2+1 2+1 2+1 2+1 2+1
2.	CIKLUS SAMOODBRANE <ul style="list-style-type: none"> • Oslobađanje od povlačenja za ruke, obrada dolazeće ruke, oslobađanje od zahvata za kosu • Oslobađanje od zahvata za trup otpozadi sa kontranapadom, odbrana od udarca šamarom sa kontranapadom • Oslobađanje od gušenja sprijeda i otpozada sa kontranapadom 	2+1 2+1 2+1
3.	ATLETIKA <ul style="list-style-type: none"> • Tehnika štafetnog trčanja • Tehnika nošenja štafete, primopredaja na kraćim distancama • Tehnika bacanja koplja, vježbe za povećanje pokretljivosti ramenog pojasa • Tehnika bacanja kugle – rotaciona 	2+1 2+1 2+1 2+1
4.	CIKLUS AKROBATIKE <ul style="list-style-type: none"> • Kolut naprijed i nazad sa zadacima, leteći kolut • Stav o šakama – “most” uz asistenciju 	2+1 2+1
5.	ODBOJKA <ul style="list-style-type: none"> • Tehnika odbijanja sa prizemljenjem, smečiranje i blokade • Dizanje lopte – faza pripremanja smeča • Smeč iz zgloba šake, bočni smeč • Prijem lopte, upijač, poluupijač i rolanje • Smeč na krajevima mreže i smeč na sredini mreže • Igra s prebacivanjem treće lopte • Uvježbavanje servisa (tenis-servis) i prijem servisa – dodavanje dizača pod mrežom • Pravila igre 6:6, primjena svih elemenata • Antropometrijska mjerenja 	2+1 2+1 2+1 2+1 2+1 2+1 2+1 2+1 2+1 1
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TJELESNI I ZDRAVSTVENI ODGOJ		
IV razred		
(2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	KOŠARKA <ul style="list-style-type: none"> • Čuvanje igrača sa loptom i bez lopte, saradnja igrača u napadu • Odbrana čovjek na čovjeka 5:5 • Igra na dva koša • Kolektivna taktika u odbrani, zatvaranje igrača poslije šuta i hvatanje odbijenih lopti • Saradnja igrača u napadu bek-centar-krilo, ulazak pod koš • Igra na dva koša sa zadacima 	2+1 2+1(+1) 2+1(+1) 2+1 2+1 2+1
2.	RITMIČKO-SPORTSKA GIMNASTIKA I PLES <ul style="list-style-type: none"> • Narodne igre karakteristične za običaje užeg zavičaja 	2+1(+1)
3.	AKROBATIKA <ul style="list-style-type: none"> • Kolut naprijed i nazad sa zadacima – leteći kolut • Stav o šakama, kolut naprijed 	2+1 2+1
4.	SAMOODBRANA <ul style="list-style-type: none"> • Oslobođanje od obuhvata, odbrana od udarca s kontranapadom • Oslobođanje od zahvata i gušenja 	2+1 2+1
5.	ATLETIKA <ul style="list-style-type: none"> • Tehnika trčanja prepona, napad i prelazak prepona • Trčanje preponskog razmaka u ritmu 3 koraka, trčanje između prepona 	2+1 2+1
6.	ODBOJKA <ul style="list-style-type: none"> • Dizanje visokih, srednjih i niskih lopti • Organizovanje napada uz primjenu smeča • Taktika servisa, izbor serviranja od određene zone i protivničkog igrača • Tehnike smeča i taktike bloka • Igra 6:6 • Organizovanje grupa za igru • Antropometrijska mjerenja 	2+1 2+1 2+1 2+1 2+1(+1) 2+1 2+1
UKUPNO		60 (64)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA TJELESNOG I ZDRAVSTVENOG ODGOJA

Nastavu iz predmeta Tjelesni i zdravstveni odgoj u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* odgovarajućeg studija u trajanju od *četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor sporta i tjelesnog odgoja,
- profesor/bachelor sporta i zdravlja,
- magistar/master sporta i tjelesnog odgoja.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	TEMELJI USTAVNE DEMOKRATIJE <ul style="list-style-type: none"> • Kreiranje atmosfere u razredu: vježba "Grb" (Vijeće Evrope) • Zašto nam treba vlast • Da li nam treba vlast? Debata za cijeli razred • Razvoj ustavne demokratije • Ograničena i neograničena vlast 	1 2 1 2 2
2.	ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA <ul style="list-style-type: none"> • Demokratija se može naučiti u učionici: Kako procijeniti pravilo • Demokratski i nedemokratski sistemi Projekat građanin Objasnjenje projekta Rad na izradi razrednog portfolija <ul style="list-style-type: none"> • Politika i provođenje zakona • Vladavina zakona 	1 2 2 2
3.	KAKO VLASTI U BOSNI I HERCEGOVINI ŠTITE LJUDSKA PRAVA <ul style="list-style-type: none"> • Nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini • Tri grane vlasti • Prava građana zaštićena Ustavom Bosne i Hercegovine • Prava građana zaštićena entitetskim/kantonalnim ustavima • Evropska konvencija o ljudskim pravima – originalna i prilagođena verzija 	2 2 2 1 1
4.	SVI SMO RAZLIČITI – SVI SMO ISTI <ul style="list-style-type: none"> • Čovjek i građanin – građanska vrlina • Kako građani mogu učestvovati – odgajanje aktivnog građanina • Prava pojedinca i zajedničko dobro 	2 2 2 2
5.	CIVILNO DRUŠTVO: ISTA PRAVA – RAZLIČITI INTERESI <ul style="list-style-type: none"> • Civilno društvo i demokratija Projekat građanin Rad na izradi razrednog portfolija	2

	<ul style="list-style-type: none"> • Predstavljanje građana – društvene organizacije • Predstavljanje građana – interesne grupe • Sloboda izražavanja • Uloga medija u demokratiji • Uloga kompromisa u rješavanju konflikta • Vježba "Rješenja u kojem su svi dobitnici" (Vijeće Evrope) • Demokratski izbori • Izbor dobrog vođe • Pravedne procedure 	<p>2</p> <p>2</p> <p>2</p> <p>2</p> <p>2</p> <p>1</p> <p>2</p> <p>2</p> <p>2</p>
6.	MI TREBAMO SVIJET – SVIJET TREBA NAS <ul style="list-style-type: none"> • Odnosi između BiH i ostalih zemalja • Vanjska politika Bosne i Hercegovine • Međunarodne organizacije u BiH • Evropska Unija Projekat građanin Rad na izradi razrednog portfolija	<p>1</p> <p>1</p> <p>1</p> <p>1</p>
7.	PRIVREDA ZEMALJA U TRANZICIJI <ul style="list-style-type: none"> • Demokratija i ekonomija • Osnovne karakteristike privrednih sistema zemalja u tranziciji 	<p>10</p>
UKUPNO		60 (64)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

TEMELJI USTAVNE DEMOKRATIJE

Uvodna vježba "Grb" je predviđena da poboljša atmosferu u razredu i stvori uvjete za bolji grupni rad. U uvodnim lekcijama učenici uče vezu između prirodnih prava čovjeka i vlasti koja se formira u svrhu zaštite tih prava. U kratkom povijesnom prikazu razvoja demokratskih ustava učenici ispituju razne izvore vlasti u historiji i stvaraju perspektivu o potrebi ograničavanja vlasti tako da se uspostave pravila koja moraju poštovati i predstavnici vlasti i građani. Oni isto tako izučavaju različite filozofske postavke o vlasti, da bi mogli shvatiti kako da se ograniči vlast i da se spriječi njena zloupotreba. Po završetku ovog poglavlja učenici bi

trebali da su u mogućnosti da objasne kako je u demokratiji osnovna funkcija vlasti da štiti ljudska prava svakog građanina i da osigura ravnotežu sa zajedničkim dobrom.

ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA

U prvom poglavlju učenici treba da utvrde stav da je u demokratskom društvu svrha vlasti da štiti ljudska prava.

Kako možemo procijeniti da li je društvo demokratsko ili nije? Kako možemo procijeniti da li je osigurana vladavina zakona ili vladavina pojedinca?

Učenici dobijaju znanje i sposobnosti da donesu informirane i razumne odluke o pitanjima vezanim za funkcije vlasti. Učenici kroz vježbu u uvodu dobivaju znanje i sposobnosti da donesu informirane i razumne odluke pri procjeni ili razvijanju pravila i zakona.

KAKO VLASTI U BOSNI I HERCEGOVINI ŠTITE LJUDSKA PRAVA?

U prvom poglavlju učenici uče kako je organizirana vlast u našoj zemlji. Oni uče nivoe vlasti i podjelu na tri grane vlasti na svakom nivou, da bi provjerili koliko je vlast kod nas ograničena i izbalansirana, tj. da bi primijenili kriterije koje su učili u prethodnim poglavljima, a koji se odnose na stupanj demokratičnosti. Zatim se proučava Ustav BiH i ustavi entiteta/kantona, s akcentom na zaštiti ljudskih prava građana. Radom na projektu ili ispitivanju nekog od slučajeva kršenja ljudskih prava, učenici će steći praktična znanja o institucijama i zakonima kojima se štite ljudska prava na svim nivoima vlasti.

SVI SMO RAZLIČITI – SVI SMO ISTI

Ovaj dio priprema učenike da steknu znanja i razviju sposobnosti potrebne za njihovo aktivno učešće u demokratskom društvu, s akcentom na "stav", odnosno želju da se uključe. Upoznavanjem sa građanskim vrlinama i karakteristikama polazi se od pojedinca i individualnih vrijednosti. Zatim se obrađuju pojmovi odnosa prava pojedinca i zajedničkog dobra, čije je usklađivanje od vitalnog interesa za zdravo funkcioniranje demokratskog društva. U vježbi za razred preporučuje se da učenici urade projekat za razred u vezi s pitanjem "ostanka u zemlji".

CIVILNO DRUŠTVO: ISTA PRAVA – RAZLIČITI INTERESI

U ovom dijelu se učenici koriste znanjima koja su prethodno stekli i primjenjuju ih na društvo, razmatrajući koncept civilnog društva. U demokratskim društvima civilno društvo je jako razvijeno i ima mnogostrukе funkcije i aktivnosti. Sve su one dobrovoljne i nezavisne od djelovanja vlasti. Civilno društvo se najčešće razvijalo preko nezavisnih vjerskih institucija, koje su nastojale da ograniče moć vladara i da osiguraju minimum poštovanja ljudskih prava. U savremenom demokratskom društvu civilno društvo se bazira na nevladinim organizacijama, društvenim organizacijama ili interesnim grupama. Učenici će moći da steknu znanja

i razviju sposobnosti potrebne za aktivno učešće u civilnom društvu i da demonstriraju razumijevanje različitih načina predstavljanja građana u društvu. U drugom dijelu će ispitati neke od osnovnih karakteristika i funkcija medija, slobode izražavanja i izbora u demokratskom društvu. U vježbi za razred preporučuje se profesorima da urade vježbu "pobjednik-pobjednik" rješenja iz materijala Vijeća Evrope.

MI TREBAMO SVIJET – SVIJET TREBA NAS

Nakon uvodne vježbe učenici će razmatrati neke od razloga zašto zemlje uopće sarađuju, i kako izgleda život u izolaciji. Zatim će ispitati načine na koje države međusobno sarađuju, šta je to vanjska politika i šta sve utječe na formiranje stavova u pogledu zvanične saradnje sa drugim državama. Potom se obrađuju teme o različitim međunarodnim organizacijama koje djeluju u našoj zemlji i ispituje njihovo djelovanje. Na kraju, učenici treba da ispitaju uvjete pod kojima bi naša zemlja trebala da bude primljena u Evropsku Uniju. U primjeni znanja i sposobnosti kritičkog razmišljanja oni trebaju analizirati sve prednosti i mahane takvog uključivanja i donijeti svoj stav.

PROJEKAT GRAĐANIN

Cilj ovog programa je da se učenici nauče:

- izraziti svoje mišljenje i argumentirati stavove;
- identificirati i izabrati problem, odrediti prioritet u nizu;
- procijeniti koji su nivoi vlasti i institucije odgovorne za rješavanje problema;
- načinu/načinima utjecanja na mjere javne politike;
- načinu/načinima stvaranja akcionog plana za rješavanje problema.

PRIVREDA ZEMALJA U TRANZICIJI

Tijesna je povezanost ekonomije i demokratije, posebno u zemljama tranzicije. Ovo poglavlje je u fazi izrade, obuka se planira u zimskom raspustu.

Iako je po prirodi konceptualan, nastavni program "Demokratija i ljudska prava" je zasnovan na svakodnevnom iskustvima učenika. Jedinstvenost ovog nastavnog programa je u tome da pomaže učenicima da vide povezanost između njihovih iskustava i generalno društvenog i političkog života.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA DEMOKRATIJE I LJUDSKIH PRAVA

Nastavu iz predmeta Demokratije i ljudskih prava u medresi izvodi lice sa završenim najmanje *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* odgovarajućeg studija u trajanju od *četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor politologije,
- profesor/bachelor političkih nauka,
- diplomirani politolog,
- profesor/bachelor sigurnosnih i mirovnih studija,
- profesor/bachelor menadžmenta sigurnosti,
- profesor/bachelor sociologije,
- diplomirani pravnik,
- profesor/bachelor drugih predmeta zastupljenih u Nastavnom planu i programu medrese (iznimno).

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

TURSKI JEZIK

UVOD

Učenici koji se opredijele za izbornu nastavu turskog jezika, pretpostavka je, uglavnom su dobro percipirali njegov značaj u savremenom dobu. To su, prije svih, učenici koji namjeravaju nastaviti studij turskog jezika u Bosni i Hercegovini, Turskoj ili u trećim državama, kao i učenici koji su shvatili da će im dobro poznavanje ovog jezika omogućiti dodatni izvor informacija putem časopisa, knjiga, interneta i sl. Dobro poznavanje savremenog turskog jezika važno je i za sve one koji se namjeravaju baviti njegovim korijenima – osmanskoturskim jezikom (filolozi, historičari i dr.).

Bez obzira na to što su se učenici sami i dobrovoljno opredijelili za učenje turskog jezika, uvijek ih je potrebno dodatno motivirati dobro osmišljenim programima i ukazati im na historijski i kulturološki fenomen ovog jezika, upoznavajući ih s turskom historijom, književnošću i kulturom.

CILJEVI I ZADACI

Osnovni cilj izborne nastave turskog jezika je pružanje sveobuhvatnog lingvističkog i kulturološkog znanja, koje će na polivalentan način doprinijeti intelektualnom, spoznajnom i kreativnom razvoju učenika.

Nastavnik će na što kreativniji način osmišljavati i realizirati časove ovog jezika, tako što će:

- podsticati učeničku radoznalost za ljude različitih kultura, tradicije i običaja;
- nastojati obogatiti učenički rječnik i razvijati jezičku kreativnost, upotrebom različitih rečeničkih struktura;
- afirmirati smisao za lijepo govorno izražavanje, posredstvom književnih tekstova i djela, i na taj način utjecati na učenički estetski i moralni razvoj.

Ciljevi i zadaci nastave turskog jezika, kao jednog od stranih jezika u medresama, mogu se efikasno ostvarivati ako se učenicima, pored predviđenog nastavnog gradiva, omogući:

- da sami vrše izbor tema i osmišljavanje raznovrsnih projektnih zadataka i njihovo predstavljanje multimedijalnim prezentacijama ili izložbama u medresi ili izvan nje;
- približavanje književnog jezika posredstvom kratkih priča, kratkih romana, te poezije;
- kreiranje i izdavanje učeničkog lista na turskom jeziku, makar u formi mjesečnog panoa na oglasnoj ploči;
- upoznavanje i dopisivanje s mladima iz Turske i drugih dijelova svijeta;
- osmišljavanje projekata po grupama, koje bi učenici pripremali u roku od 3-4 mjeseca, na razne teme, kao što su: kulturno naslijeđe Bosne i Hercegovine, kulturne i historijske sličnosti i razlike između Turske i Bosne i Hercegovine, tradicionalna turska hrana, Ataturk kao čovjek i državnik i sl.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TURSKI JEZIK – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	TEME <ul style="list-style-type: none"> • Pozdravljanje, predstavljanje i oslovljavanje • Život učenika u školi, školski pribor, predmeti i raspored časova • Ljudsko tijelo, odjeća, zanimanja • Članovi porodice, dnevne aktivnosti članova porodice, njihovo zanimanje, kuća ili stan – opis, jela i pribor za jelo • Vrijeme i vremenske prilike – postavljane pitanja i davanje odgovora, godišnja doba, strane svijeta, dani i mjeseci, vrijeme po satu • Postavljanje pitanja i davanje odgovora u različitim situacijama • Razumijevanje pisanih i usmenih instrukcija i propisa • Osnovni podaci o zemlji čiji se jezik uči (Turska) 	
2.	GRAMATIČKO GRADIVO I FONETIKA <ul style="list-style-type: none"> • Uvod u predmet • Turski alfabet i fonetske osobine turskog jezika • Vokalna harmonija u riječi i sufiksaciji • Prosta imenska rečenica, afirmativni, upitni i odrični oblik kopule “dir” • Sufiks za množinu, slaganje pridjeva i imenice, atributivna veza • Glavni i redni brojevi, slaganje broja i imenice • Rod imenica, riječi koje označavaju zanimanje ljudi • Riječi “var” i “yok” • Prisvojni sufiksi, imenica “su” s prisvojnim sufiksima • Konsonanti, asimilacija konsonanata po zvučnosti, ozvučenje bezvučnih konsonanata • Deklinacija imenica, značenje i upotreba padeža, deklinacija imenica s prisvojnim sufiksima • Lične zamjenice, deklinacija ličnih zamjenica • Infinitiv, vrste infinitiva, opći infinitiv • Prezent I, glagolska rečenica • Pomoćni glagol “biti” u prezentu i perfektu • Prva, druga i treća vrsta genitivne veze, deklinacija genitivne veze • Perfekat određeni (di) • Deklinacija pokaznih zamjenica, upitne zamjenice, riječi: “bura”, “şura”, “ora”, “ki”, s imenicama u lokativu • Direktni (određeni) objekat • Futur (acak/ecek) • Zamjenica “kendi” • Imperativ • Postpozicije s nominativom 	

	<ul style="list-style-type: none"> • Postpozicije s dativom • Postpozicije s ablativom • Računanje vremena • Sufiks "ca/ce" • Pridjevi, komparacija pridjeva • Kondicional pomoćnog glagola "biti" u sadašnjem i prošlom vremenu • "Var" i "yok" s određenmm perfektom i s kondicionalom • Prezent II (neodređeni) • Sastavljene (izafetske) postpozicije • Glagolski aspekti (forme) • Sadašnje i prošlo trajno vrijeme	
	UKUPNO	70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA TURSKI JEZIK – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	TEME <ul style="list-style-type: none"> • Razumijevanje i popunjavanje formulara u kojima se daju lični podaci • Pisanje biografije i profesionalnih sposobnosti • Opisivanje geografskih odlika zemalja, regija, gradova, zavičaja i sl. • Traženje i davanje uputa za kretanje u nepoznatom gradu • Uobičajeni načini upućivanja, prihvatanja i odbijanja poziva u svakodnevnom društvenom životu • Traženje i davanje informacija o putnim aranžmanima u domenu usvojenog vokabulara i jezičkih vještina • Upotreba telefona i osnovne operacije na kompjuteru • Obavljanje jednostavnih komercijalnih transakcija u prodavnici, ugostiteljskom objektu i dr. 	
2.	GRAMATIČKO GRADIVO I FONETIKA <ul style="list-style-type: none"> • Glagolski likovi • Pasiv • Uzročni lik (kauzativ) • Uzajamni lik (reciprocitativ) • Povratni lik (refleksiv) • Imperfekta određeni i neodređeni • Particip prezenta (an/en) • Gerundiji: "ip", "ince", "iken" ... • Pluskvamperfekat I i II • Numerativi • Particip futura (acak) • Particip prošlog vremena (miş) • Particip sadašnjeg vremena (-r) • Perifrastični oblici participa • Futur II • Sufiksi "li", "siz" i "lik" • Deminutiv • Skraćeni i prošireni infinitiv • Necesitativ • Kondicional (uslovni način) • Zavisna uvjetna rečenica • Proparticipi "dik" i "ecek" • Perifrastični oblici proparticipa • Optativ 	

<ul style="list-style-type: none"> • Razlomci • Sufiks "daş/deş" • Prilozi • Sastavljeni glagoli • Izvedeni glagoli • Glagolski vid i način vršenja glagolske radnje • Veznici • Uzvici • Direktni (upravni) i indirektni govor 	
UKUPNO	60 (64)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I PRIRUČNICI

1. Slavoljub Đinđić, *Udžbenik turskog jezika*, Beograd, 1991. (*gramatičko gradivo*)
2. Gürkan Vural, *Türkçe'ye dođru /Yabancılar için/*, knjiga 1-2, Istanbul, 1994. (*čitanje i pismeno izražavanje*)
3. Mehmet Hengirmen, Nurettin Koc, *Türkçe öğreniyoruz, /Turkisch aktiv/*, knjiga 1, Ankara, 1993. (*konverzacija, slušanje i razumijevanje uz korišćenje elektronskih nosača zvuka*)
4. Azra Kasumović, *Priručnik osmansko-turskog jezika (Za internu upotrebu u Gazi Husrevbegovoj medresi)*, Sarajevo, 1991. (*uvod u osmanski jezik*)
5. Ismet Smailović, *Bosansko-turski rječnik*, Sarajevo, 2003.

DODATNA LITERATURA

1. Hazim Šabanović, *Gramatika Turskog jezika s vježbenicom, čitankom i rječnikom*, Sarajevo, 1944.
2. Ekrem Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, Zagreb, 1996.
3. Nihal Nomer Karaman, *Türkçe öğrenelim*, Istanbul, 1997.
4. Tuncay Öztürk, *Adim Adim Türkçe*, ders kitabı 1, Istanbul, 2002.
5. Mirza Edreniç, Birsen Pınar, Şükrü Begoviç, *Bosansko-turski praktični razgovor*, Istanbul, 1996.

6. Uğur Balçık, *Türkçe yugoslavca konuşma kılavuzu*, İstanbul, 1993.
7. Slavoljub Đinđić, Mirjana Teodosijević, Darko Tanasković, *Türkçe - sırpça sözlük*, Ankara, 1997.
8. Kurteş Aguşi, *Türkç – sırpça ve sırpça – türkçe sözlük*, İstanbul, 1993.

NAPOMENE

Jezička područja

Nastava turskog jezika se realizira paralelno u četiri jezička područja:

- čitanje i razumijevanje,
- usmeno izražavanje,
- pismeno izražavanje i
- slušanje i razumijevanje govora.

Čitanje, slušanje i razumijevanje teksta – Okuma/dinleme/anlama

Učenici treba da postepeno povećavaju brzinu i kvalitet čitanja, praćenja i razumijevanja pročitanog teksta. Stoga se, tokom učenja turskog jezika, nastavnici koriste raznim pisanim materijalima, kao što su: novinski članci, enciklopedije, brošure, književna djela, pjesme i sl. Nastavnici, također, treba da planiraju u nastavi razne tipove zadataka.

Usmeno izražavanje – Konuşma

Učenicima bi trebalo omogućiti što više govorne prakse, naročito u 4. razredu, kako u redovnim aktivnostima, tako i diskusijama, prezentacijama, debatama i sl. Njihov govorni turski jezik bi trebao biti prilično tečan i precizan, a izgovor riječi jasan, naravno sa što većom mogućnošću upotrebe raznovrsnih gramatičkih struktura.

Pismeno izražavanje – Yazılı olarak

Učenici bi trebalo da budu u mogućnosti da se izraze pisanom rječju na više načina: pisati formalno i neformalno pismo, kao što je aplikacija za posao ili e-mail prijatelju, kraći novinski članak ili esej i sl. Danas je posebno izražena komunikacija putem elektronskih medija, što svakako treba imati u vidu.

Slušanje i razumijevanje govora – Dinleme/anlama

U finalnom ovladavanju upotrebe turskog jezika, učenici treba da imaju sposobnost da poslušaju i shvate autentičan tekst i iz njega razdvoje glavne ideje, da shvate samu bit govora, ili da, slušajući govor, tragaju za specifičnom informacijom. Autentični tekstovi mogu biti raznovrsni: proglašeni, radio i TV emisije, telefonske poruke, razgovori, predavanja, intervjui, sastanci i sl. Učenici mogu praviti zabilješke tokom slušanja.

UPUTSTVO ZA REALIZACIJU PROGRAMSKIH SADRŽAJA

Ponuđeni programski sadržaji obuhvataju tematski okvir i gramatičko gradivo. Nastavnik je slobodan u odabiru i načinu realizacije pojedinih tema. Gramatičko gradivo je osnov za razumijevanje turskog jezika i njegovu praktičnu upotrebu. Stoga, gramatičko gradivo treba biti u skladu s NPP i savremenom praksom učenja stranih jezika u srednjim školama, u rangu gimnazija. U planiranju i realizaciji programskih sadržaja neophodno je korištenje odabranog osnovnog udžbenika i nekoliko radnih priručnika.

Kod tematskog planiranja, potrebno je odrediti teme koje će povremeno pripremati učenici. U svakom polugodištu može se obraditi najmanje po jedna priča, ili pjesma, što iziskuje 2-4 školska časa. Nekoliko nastavnih jedinica se može pripremiti u formi videoprezentacija, odabranih u skladu s tematikom iz Nastavnog plana i programa, za odgovarajuće nivoe učenja jezika (*temel, orta i yüksek*).

Prezentacija, utvrđivanje i uvježbavanje svih planiranih jezičkih sadržaja izvodi se primjenom polivalentnih metodoloških iskustava. Nastavnici bi trebalo da se koriste svim raspoloživim tehničkim sredstvima i da ponude učenicima kvalitetnu nastavu i spoznajni progres, koji nameće dinamika usvajanja i primjene stečenoga znanja. Neophodno je da nastavnici, u okviru svoga rada, pripremaju zanimljive tekstove i videomaterijale. Pored toga, trebalo bi navoditi učenike da to i sami čine, te ih kontinuirano podsticati na ispoljavanje kreativnosti u svim vidovima nastave.

Poželjno je da se nastava realizira u učionici (kabinetu), opremljenoj savremenim audiovizuelnim sredstvima i pomagalima. Po potrebi, nastavnik se služi dodatnim materijalima koje sam priprema, donosi i upotrebljava na času i stvarima koje se nalaze, ili planski postavljaju u prostoriju u kojoj se realizira nastava, ili su sastavni dio ambijenta dobro osmišljene i opremljene učionice ili kabineta. Povremeno, može se planirati održavanje časova u izvanškolskom ambijentu.

Osam nastavnih sati godišnje potrebno je za izradu i korekcije dviju školskih pismenih zadaća, *yazili imtihan*, i najmanje dva testa objektivnog tipa, kao elemenata sistematske provjere znanja, odnosno utvrđivanja stepena napredovanja učenika. Preporučuje se nastavnicima da, osim predavanja i prezentiranja nastavnih sadržaja, te praćenja vrednovanja i ocjenjivanja rada učenika, usmjeravaju povremeno učenike da sami "izmjere" kvalitet svoga znanja i napredovanja u poznavanju turskog jezika.

Ponuđeni prijedlog udžbenika i priručnika nije obavezan, s tim što se od nastavnika očekuje da temeljito obradi gramatičko gradivo, planirano programskim sadržajima. Čini se da je najpreglednije obrađeno gramatičko gradivo za srednjoškolski uzrast u *Udžbeniku turskog jezika* Slavoljuba Đinđića. Pored udžbenika, učenici bi trebalo da imaju makar po jedan priručnik sa zanimljivim tekstovima i zadacima te adekvatan tursko-bosanski, odnosno bosansko-turski rječnik.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

Nastavu iz predmeta Turski jezik u medresi izvodi lice sa završenim najmanje *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od najmanje *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* studija u trajanju od *najmanje četiri godine*, s najmanje *240 ECTS bodova*, s akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor/bachelor turskog jezika i književnosti,
- profesor/bachelor turskog jezika,
- profesor orijentalistike,
- diplomirani orijentalista – turkolog,
- magistar/master turskog jezika i književnosti.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

LATINSKI JEZIK

CILJEVI I ZADACI

Latinski jezik je jezik antičke kulture i civilizacije čije su duhovne i materijalne vrijednosti ugrađene u temelje današnje evropske kulture i civilizacije čiji je baštinik i naša zemlja.

Cilj

Cilj nastave latinskog jezika je da osposobi učenika da uči, spozna i razumije jezičke strukture tog jezika, upozna civilizacijski kontekst u kojem te strukture postoje, da razumije konkretne tekstove na latinskom jeziku i da ih može prevesti na bosanski jezik.

Zadaci

Zadaci nastave latinskog jezika su:

- usvajanje gramatičkog sistema latinskog jezika;
- usvajanje osnovnog latinskog rječnika;
- usvajanje leksike (internacionalizmi);
- usvajanje najčešćih latinskih poslovice i izreka u današnjoj upotrebi;
- razvijanje interesa za antičku kulturu i civilizaciju i njihove odraze na tlu Ilirika;
- osposobljavanje učenika za čitanje, razumijevanje, jezičku analizu i prevođenje jednostavnijih adaptiranih latinskih tekstova;
- osposobljavanje učenika za služenje rječnicima, gramatikama i priručnicima;
- osposobljavanje učenika za samostalan rad i samoobrazovanje.

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA LATINSKI JEZIK – IZBORNA NASTAVA III razred (2 sata sedmično – 70 sati godišnje)		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	CIVILIZACIJA <ul style="list-style-type: none"> • Antički svijet; veliki događaji i likovi Antike; rimsko društvo, mitovi i legende, rimska religija; rimska civilizacija u Iliriku (Dalmacija i Panonija) 	3+1
2.	FONETIKA I GRAFIJA <ul style="list-style-type: none"> • Učenici usvajaju poznolatinski (tradicionalni izgovor uobičajen u školama u Bosni i Hercegovini, ali se upoznaju i sa klasičnim izgovorom) 	
3.	LEKSIKA <ul style="list-style-type: none"> • Produktivno usvajanje 300 riječi osnovnog latinskog rječnika 	
4.	GRAMATIKA <ul style="list-style-type: none"> • Prosta rečenica s imenskim predikatom. Mjesto predikata u rečenici • Prostoproširena rečenica, mjesto predikata u latinskoj rečenici • Imenice I. i II. deklinacije (terra, populus, bellum, magister i puer) • Pridjevi II. i I. deklinacije (bonus, pulcher, liber) • Imenice III. deklinacije konzonantskih osnova (labor, facultas, tempus) • Imenice III. deklinacije vokalskih osnova (imber, navis, mare) • Pridjevi III. deklinacije (acer, ultis, audax) • Komparacija pridjeva (pravilna, nepravilna, opisna) • Imenice IV. deklinacije (casus, cornu) • Imenice V. deklinacije (dies, res) • Glagoli 1-4. konjugacije: indikativ prezenta, imperfekta, futura I, perfekta, pluskvamperfekta i futura II aktivnog i pasivnog • Imperativ I glagola 1-4. konjugacije • Glagol esse i složenice • Deponentni i semideponentni glagoli • Lične zamjenice • Prisvojne zamjenice • Lično-povratna zamjenica (se) i prisvojno povratna zamjenica (suua, a, um) • Pokazne zamjenice (hic, ille, is-ea-id) • Odnosne i upitne zamjenice: qui-quaе-, quod; quis? quid? • Glavni i redni brojevi; deklinacija unus, duo, tres • Prijedlozi sa akuzativom i dativom (samo najfrekventniji) • Prilozi za vrijeme, mjesto i način (samo najfrekventniji) 	1+1 1+1 1+1 1+1 2+2 1+1 1+1 1+3 1+1 1+1 4+4 1+1 1+1 1+1 1+1 2+2 2+3 2+2 1+1 1+1
5.	SINTAKSA <ul style="list-style-type: none"> • Slaganje glagolskog i imenskog predikata sa subjektom 	2+1
UKUPNO		70

NASTAVNI PROGRAM IZ PREDMETA LATINSKI JEZIK – IZBORNA NASTAVA IV razred (2 sata sedmično – 60 do 64 sata godišnje)*		
R. B.	NAZIV PROGRAMSKIH SADRŽAJA	SATI
1.	CIVILIZACIJA • Odgoj i obrazovanje, društveno i državno uređenje, vojska i ratovi, kalendar i obredi	3+1
2.	LEKSIKA • Produktivno usvajanje novih 250 riječi osnovnog latinskog rječnika	
3.	GRAMATIKA • Osobitosti u deklinaciji imenica, deklinacija grčkih imenica Glagoli - eo, ire i složenice - volo, malo, nolo - fio, fieri i nepotpuni glagoli • Infinitivi i participi • Akuzativ i nominativ sa infinitivom • Ablativ apsolutni sa participom i bez njega • Supin, gerund i gerundive • Perifrastična konjugacija aktivna i pasivna • Konjunktiv u nezavisnim rečenicama • Slaganje vremena • Pregled zavisno-složenih rečenica; zavisno-upitne, vremenske, namjerne, uzročne, posljedične, pogodbene, dopusne i komparativne obraditi u referatima učenika • Neupravni govor	2+2 (+1) 2+2 2+2 2+2 2+2 2+2 2+2 (+1) 2+2 1+1 2+2 (+1) 2+2 2+2 (+1) 1+1
UKUPNO		60 (64)*

* Broj nastavnih sedmica i nastavnih sati za učenike završnih razreda srednjih škola različito je određen kantonalnim propisima u Federaciji BiH. Najmanji broj nastavnih sedmica je 30 a 32 je najveći broj nastavnih sedmica za maturante.

Shodno broju nastavnih sedmica u kantonima različit je i broj nastavnih časova za završne razrede u medresama:

- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju tri časa, godišnji fond sati je od 90 do 96.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju dva časa, od 60 do 64 sata.
- Za nastavne predmete koji u sedmičnom fondu sati imaju jedan čas, od 30 do 32 sata.

UDŽBENICI I LITERATURA

1. Gortan-Gorski-Pauš, *Elementa Latina*.
2. Šimun Šonje, *Latinski jezik za I. razred gimnazija*.
3. Gortan-Gorski-Pauš, *Latinska gramatika*.
4. M. Divković, *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb.
5. Vl. Vratović, "Rimska književnost", u 2. knjizi *Povijest svjetske književnosti*, Zagreb, 1977.
6. Srejović-Cermanović, *Rečnik grčke i rimske mitologije*, Beograd, 1979.
7. Maškin, *Povijest starog Rima*, prijevod s ruskog, Beograd.
8. Albin Vinlar, *Latinski citati*, Beograd
9. *Latinski citati i poslovice*, Beograd, 1999.

NAPOMENE

Ovaj program polazi od koncepcije primaoca poruke na latinskom jeziku (receptivno znanje jezika) i daje prednost pristupu u kojem se oblici i njihove funkcije otkrivaju i analiziraju u tekstu pa se tako dobivene kategorije slažu u paradigme (primat sintagme nad paradigmom).

Jezički i izvanjezički zadaci objedinjeni su u tekstovima te im treba pristupiti kao jedinstvenim obrazovnim zadacima. Nastavnik je slobodan u izboru nastavnih metoda i postupaka. Učenik se od početka učenja suočava s nepoznatim tekstom i s njim uspostavlja komunikaciju kako bi ga, uočivši gramatičke odnose u njemu, mogao razumjeti da bi zatim lakše i uspješnije razumijevao nove nastavne sadržaje.

Posebnu pažnju treba posvetiti radu s rječnikom koji nije samo priručnik za prevodenje nego i sredstvo uz čiju se pomoć učenik osamostaljuje.

Dobro je radi individualizacije rada i osamostaljivanja učenika obrađivati teme učeničkim referatima (teme iz kulture i civilizacije te vrste zavisnih rečenica u drugoj godini učenja), svakako primjereno sposobnostima učenika.

Provjera znanja se provodi usmeno i pismeno. Usmena provjera se bazira prvenstveno na analizi rečenica u tekstu. Skupni rad također treba vrednovati. Pismena provjera znanja obuhvata dva kontrolna rada u III razredu i jedan pismeni zadatak u II polugodištu.

U IV razredu su obavezna dva kontrolna rada i dva pismena zadatka u svakom polugodištu, a posebno se vrednuje aktivnost učenika na satima. Pismeni zadaci se rade cijeli školski sat, a sastoje se od prijevoda vezanog teksta ili rečenica sa latinskog jezika na bosanski.

PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA LATINSKOG JEZIKA

Nastavu iz predmeta Latinski jezik u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* odgovarajućeg studija u trajanju od *četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem:

- profesor ili bachelor latinskog jezika i književnosti,
- magistar/master engleskog jezika i književnosti.

Prednost imaju kandidati sa završenom medresom.

PLAN I PROGRAM ODGOJNOG RADA U MEDRESAMA

Medresa je ustanova u kojoj se vrši odgoj, opće i vjersko obrazovanje učenika. U pravilu, učenici medrese stanuju u učeničkom domu, što zahtjeva i cjelodnevni program rada.

Programom odgojnog rada u medresama utvrđuju se ciljevi i zadaci programa, sadržaji i područja odgojnog rada, teme za realizaciju predavanja i radionica, te ostali sadržaji koji su sastavni dio odgojnog rada u medresi. Obim, sadržaj i uvjeti odgojnog procesa utvrđuju se Godišnjim planom i programom rada medrese. Realizacija odgojnog procesa planira se sedmičnim i mjesečnim planom aktivnosti odgajatelja.

CILJEVI I ZADACI

Cilj Programa jeste da se njime planira kontinuirano odgojno djelovanje u medresi kako bi se, kao rezultat, kod učenika postiglo sljedeće:

- razvijanje stila ponašanja zasnovanog na kur'anskim porukama i praksi Allahovog Poslanika, a koji je prilagođen zahtjevima vremena u kojem učenik živi;
- ustrajavanje u upotpunjavanju svih segmenata odgoja učenika, a posebno vjerskog i duhovnog;
- izgrađivanje stabilne ličnosti koja će biti duboko svjesna svog identiteta;
- razvijanje učenika u sposobnog i korisnog člana islamske i društvene zajednice;
- razvijanje spremnosti na brigu o interesima medrese i čuvanje njenih vrijednosti;
- prezentiranje vrijednosti vjere i prakticiranja islamskog načina života;
- odgoj učenika slobodnog i otvorenog uma i oplemenjenog srca;
- razvijanje različitih učeničkih potencijala i vještina kojima se učenik sprema odgovorno učestvovati u profesiji koju odabere, kulturnom i javnom životu zajednice.

CILJEVI ODGOJNOG RADA U UČENIČKIM DOMOVIMA MEDRESA

- Čuvanje ključnih vrijednosti vjere i praktikovanje islamskog načina života na temeljima Kur'ana i sunneta, te praktikovanje hanefijskog mezheba u fikhu i maturidijskog u akaidu i prihvatanje Allahovog poslanika Muhameda, a.s., kao uzora duhovnog izraštavanja.
- Poticanje i razvoj radno-akcionih kompetencija kod učenika.
- Čuvanje i unapređivanje zdravlja.
- Kognitivni razvoj, razvijanje pozitivnih navika i stilova života.
- Socijalizacija i emocionalni razvoj.
- Obogaćivanje života učenika u domu i poticanje kreativnog razvoja.

PROGRAM RADA ODGAJATELJA U MEDRESAMA

Program rada odgajatelja u medresama sadrži sljedeće segmente:

- planiranje i programiranje odgojnog rada;
- organizacija života učenika u domu;
- redovna predavanja i radionice;
- rad sa odgojnom grupom;
- individualni rad sa učenicima;
- rad sa interesnim grupama;
- kulturna i javna djelatnost;
- saradnja sa roditeljima, nastavnicima i menadžmentom medrese.

Odgojni proces u učeničkom domu medrese i organizacija domskog života usmjereni su ka ispunjavanju duhovnih, intelektualnih, radnih, socio-emocionalnih i tjelesnih potreba i odgojnih područja rada sa učenicima. Realizuje se u skladu sa odredbama Pravilnika o kućnom redu, te rasporedom dnevnih aktivnosti koje se određuju prema namaskim vaktovima.

Predavanja, radionice i grupni rad sa učenicima realiziraju se prema Godišnjem planu i programu, najmanje dva puta mjesečno sa jednom odgojnom grupom ili kombinovano. Individualni rad sa učenicima realizira se svakodnevno i kontinuirano.

Rad sa odgojnom grupom odvija se kroz odgojni sat najmanje jednom sedmično. Na satu odgojne grupe razgovara se o aktuelnim pitanjima u odjeljenju.

Individualni rad sa učenicima realizira se radom sa nadarenim učenicima, rad sa učenicima sa poteškoćama u savladavanju školskog gradiva, rad sa učenicima sa psiho-socijalnim poteškoćama, savjetodavni rad i rad na buđenju svijesti, te islamskom i duhovnom odgoju kod učenika.

Rad sa interesnom grupom podrazumijeva rad sa sekcijom u zavisnosti od afiniteta i sklonosti odgajatelja te interesa i potencijala učenika.

Kulturna i javna djelatnost podrazumijeva učešće u različitim školskim i izvanškolskim manifestacijama u kojima učestvuju učenici medrese.

Saradnja sa roditeljima odvija se kroz roditeljske sastanke, individualne informativne razgovore, elektronsku razmjenu informacija i posjete porodicama učenika.

Saradnja sa nastavnicima, menadžmentom škole i stručnim saradnicima odvija se kontinuirano i intenzivno u svrhu postizanja boljih odgojno-obrazovnih rezultata.

Odgajatelji će u svom radu koristiti metode podučavanja, uvjeravanja, navikavanja i sprečavanja, kao i odgojna sredstva usmjeravanja, poticanja i sprečavanja.

Pri odgojnom radu odgajatelji će primjenjivati načela svrhovitosti, pozitivne orijentacije, aktivnosti, mnogostranosti, primjerenosti i dosljednosti.

A. PROGRAMSKE OBLASTI

Programska oblast: Duhovni razvoj

Zadaci:

- predstavljanje mladima cjelovitog islamskog pogleda na svijet s posebnim naglaskom na praktičnoj dimenziji vjerničkog života;
- poticanje stila ponašanja koji se zasniva na kur'anskim porukama i praksi Allahovog Poslanika, a.s.;
- organizacija zajedničkog obavljanja namaza u džematu;
- poticanje na praktičnu primjenu vjere i vjerskih propisa u svakodnevnom životu;
- upoznavanje učenika sa islamskim propisima u odijevanju, komuniciranju sa drugima, bontonu i ostalim važnim segmentima života.

Programska oblast: Radno-akcione kompetencije

Zadaci:

- poticanje inicijativnosti i spremnosti da se iskoriste ukazane mogućnosti;
- razvijanje motiva postignuća, težnja za poboljšanjem ili ostvarenjem najviših kvaliteta;
- savjesnost, preuzimanje odgovornosti za lična ostvarenja;
- opća informatička i komunikacijska pismenost;
- poticanje optimizama, unutrašnje intrinzične motiviranosti i volje učenika za rad;
- navikavanje učenika na redovan rad na održavanju lične higijene i higijene životnog prostora;
- navikavanje učenika na pravilnu izmjenu rada i odmora.

Programska oblast: Zdravstveno-higijenski i fizički razvoj

Zadaci:

- upoznavanje i analiziranje zdravstvenih potreba i navika kod učenika;
- razvijanje i njegovanje pravilnih zdravstvenih navika i promoviranje zdravog stila života;
- rad na zdravstvenoj edukaciji učenika;
- njega i zbrinjavanje bolesnih učenika;
- navikavanje učenika na redovno održavanje lične higijene i higijene prostorija doma;
- prevencija zaraznih bolesti;
- briga o psihološkom zdravlju učenika.

Programska oblast: Kognitivni razvoj

Zadaci:

- otkrivanje i upoznavanje učeničkih potencijala (znanja, vještina, interesa, sposobnosti);
- upoznavanje učenika s metodama, oblicima, fazama i tehnikama učenja;

- praćenje ostvarivanja školskih rezultata;
- promoviranje lične odgovornosti i samostalnosti;
- stvaranje optimalnih uvjeta za neometano učenje i organizacija učenja (prostorna, vremenska);
- pomoć pri učenju i organizacija instrukcija za slabije učenike;
- upoznavanje s načinima bržeg, efikasnijeg, racionalnijeg i kvalitetnijeg učenja;
- motiviranje učenika na veće zalaganje i uspješnije učenje;
- vrednovanje učeničkog rada;
- prepoznavanje nadarenih učenika;
- rad sa nadarenim učenicima.

Programska oblast: Socio-emocionalni razvoj

Zadaci:

- socijalizacija i adaptacija učenika na uslove života u učeničkom domu;
- stvaranje i očuvanje pozitivne klime u grupi;
- poticanje zajedničkog druženja starijih i mlađih učenika;
- vježbanje i razvijanje demokracije, tolerancije i kompromisa;
- upoznavanje sa normama i vrijednostima islamskog načina života;
- pomoć u savladavanju emocionalnih kriza;
- prevencija delikventnog ponašanja i vršnjačkog nasilja;
- razvijanje kulture izražavanja i izbjegavanje nepristojnog govora;
- prevladavanje separacije od roditeljskog doma i društvenog okruženja;
- poticanje i ohrabrivanje u samoprocjenjivanju i osamostaljivanju;
- stvaranje pozitivne slike o sebi i drugima;
- vježbanje i njegovanje zdravih oblika komunikacije;
- razvijanje osjećaja za potrebe drugih.

Programska oblast: Kreativni razvoj

Zadaci:

- otkrivanje i upoznavanje učeničkih sklonosti;
- ispitivanje interesa i sklonosti za kreativan rad;
- uključivanje u sekcije slobodnih aktivnosti;
- uočavanje kreativnih ostvarenja i originalnih ideja kod učenika;
- prezentacija učeničkih ostvarenja;
- poticanje i razvijanje kreativnog izražavanja kod učenika;
- realizacija i praćenje sadržaja kulture;
- razvijanje i njegovanje osjećaja za lijepo;
- poticanje ličnog doprinosa u oblikovanju učeničkog života u domu.

NASLOVI TEMA ZA OBRADU

Prvi razred

- Upoznavanje učenika sa specifičnostima rada i života u medresi.
- Smisao i važnost planiranja i rasporeda aktivnosti.
- Islamska kultura u komunikaciji.
- Upravljanje emocijama i adaptacija u novim okolnostima.
- Kultura ponašanja u školi i domu.
- Svijet informacija, primanje i prosljeđivanje, društvene mreže i glasine.
- Naučna potvrda kur'anskih i hadiskih istina.
- Nova godina i blagdani.
- Značaj nauke.
- Smisao propisa i zabrana.
- Poslanik, a.s., milost svjetovima.

U vidu radionice:

- Abdest.
- Namaz.
- Tehnike učenja.
- Ličnost učenika medrese.
- Odijevanje.
- Higijena.
- Slobodno vrijeme.
- Umijeće komuniciranja.
- Verbalna i neverbalna komunikacija.
- Ja poruke.
- Interpersonalna komunikacija.

Drugi razred

- Formiranje navika.
- Aktivnosti u zajednici.
- Iskrenost u riječima i djelovanju.
- Samokontrola i umjerenost.
- Emanet.
- Govor o lijepom i nepristojna komunikacija.
- Vrijednosti učenja Kur'ana.
- Posjeta uspješnoj ustanovi, kolektivu ili pojednicu.
- Fadileti znanja.
- Poslanik, a.s., kao najljepši uzor.
- Samoodgoj i preispitivanje.

U vidu radionice:

- Spoznaja ličnih vrijednosti, kvaliteta, znanja i vještina i njihov razvoj.
- Razvijanje komunikacijskih vještina.
- Konflikt i način nadilaženja konfliktnih situacija.
- Poticanje vršnjačke medijacije i izbjegavanje nasilja.
- Značaj planiranja i racionalno korištenje vremena.
- Stjecanje blagodati, a ne otuđivanje tuđe imovine.
- Adolescencija.
- Prijateljstvo i aktivno slušanje.
- Zahvalnost i dobročinstvo.
- Moja uloga u porodici.
- Empatija, razumijevanje i podrška osobama u potrebi.

Treći razred

- Kako biti informiran.
- Faktori uspjeha.
- Blagdani i praznici (islam i Zapad).
- Dobrovoljni ibadeti.
- Ljepota kur'anskog govora.
- Humanost i volonterizam (hizmet).
- Čitanje i informiranje.
- Ekološka svijest.
- Preuzimanje novih uloga.
- Čuvanje zdravlja.
- Planiranje korištenja vremena.

U vidu radionice:

- Džemat.
- Stid.
- Ljutnja i tolerancija.
- Strpljivost i ustrajnost.
- Mladi i vjera.
- Grijeh i porok.
- Ljubav i brak.
- Rješavanje problema.
- Emocije i kontrola emocija.
- Samopouzdanje.
- Razvijanje zdravog stila življenja.

Četvrti razred

- Odnos prema mlađim učenicima.
- Smisao iskušenja.
- Čuvanje tradicije.
- Profesionalna orijentacija.
- Kako odoljeti izazovima društvene sredine.
- Značaj moralnosti u islamu.
- Svijet - globalno selo.
- Islamska misija i pripadnost zajednici.
- Vjerom do savršenstva duše.

U vidu radionice:

- Islamski stil u odjevanju.
- Potencijali.
- Moj islamski identitet.
- Samoodgoj.
- Šta sam dobio školovanjem u medresi?
- Osobine ličnosti.
- Idealno i realno ja.
- Moj životni cilj.
- Moje mjesto u društvu.

Potrebno je obraditi najmanje dvije teme u jednom mjesecu, i to jednu u vidu radionice a jednu u nekom drugom vidu realizacije. Teme za obradu odabrati iz ponuđenih shodno aktuelnim potrebama i specifičnostima odgojne grupe.

U radu s učenicima preporučljivo je u svakom razredu po jedanput provesti sociometrijski postupak, te po potrebi i u skladu s programskim oblastima i kadrovskim mogućnostima primijeniti s učenicima psihološke testove, poput testova za ispitivanje motivacije, emocija, samopouzdanja, osobina ličnosti, socijalnih kompetencija i sl. radi boljeg upoznavanja učenika, njihovih sklonosti, poteškoća i mogućnosti.

B. IZBORNI PROGRAMI U UČENIČKOM DOMU

Izborni programi su one aktivnosti organizirane u domu koje se kontinuirano planiraju i realiziraju u vremenu izvan obaveza koje proizlaze iz programa nastave, učenja, rada u odgojnoj grupi i drugih obaveza, a u koje se učenici uključuju slobodno, na osnovu ličnih interesa, sklonosti, opredjeljenja i želja. One upotpunjavaju sve ostale organizirane domske i školske aktivnosti i pri tom kod učenika razvijaju naviku za aktivno korištenje slobodnog vremena.

Spomenute aktivnosti organiziraju se u skladu s materijalnim, prostornim i kadrovskim potencijalima i uvjetima u domu, te prema interesima učenika izraženim putem razgovora i ankete.

Cilj izbornih programa je razvijanje i poticanje kreativnih sposobnosti učenika.

Prijedlog izbornog programa u domu

- halka Kur'ana;
- halka hadisa;
- halka tefsira;
- umijeće komuniciranja;
- debatni klub;
- košarka;
- nogomet;
- stolni tenis;
- šah;
- streljaštvo;
- samoodbrana;
- novinarska sekcija;
- zidne novine;
- klub knjige;
- foto – video klub;
- sekcija digitalnih kompetencija;
- dramsko-recitatorska sekcija;
- horska sekcija;
- fitness;
- odbojka;
- folklorna sekcija;
- likovna sekcija;
- radio sekcija;
- likovna sekcija;
- kaligrafska sekcija;
- kulinarska sekcija;
- krojačka sekcija;
- volontiranje i sl.

C. PROGRAM KULTURE ŽIVLJENJA**Program adaptacije na internatske uvjete i način života**

Zadaci:

- naučiti učenike islamskom bontonu, umijeću komuniciranja;
- predstaviti sredinu iz koje učenici dolaze;
- upoznavanje sa sredinom u koju su došli;
- upoznavanje sa pravilima kućnog reda.

Programi koji se realiziraju u vidu teme mjeseca:

- Program prevencije pušenja;
- Program islamskog odijevanja;
- Program poticanja islamskih normi ponašanja u međusobnoj komunikaciji;
- Program sprečavanja maloljetničke delikvencije i vršnjačkog nasilja;
- Program poticanja moralnih vrijednosti;
- Afirmacija dobra i sprečavanje negativnosti u društvu;
- Program volontiranja u zajednici i sl.

Kako bi obogatili život učenika u domu mogu se povremeno organizirati različita takmičenja (učenje ezana, sira Božijeg Poslanika, sportska takmičenja i sl.), debate, prezentacije, promocije, videoprojekcije, okrugli stolovi, programi predstavljanja bosanske kulture i tradicije, različitih kultura sa kojima BiH dolazi u doticaj (sedmica bosanske kulture i tradicije, turske, engleske, arapske) i slično.

D. PROFIL I STRUČNA SPREMA ODGAJATELJA

Odgojni proces u medresi izvodi lice sa završenim *VII stepenom* stručne spreme studija visokog obrazovanja u trajanju od *četiri studijske godine*, odnosno završenim *prvim ciklusom* odgovarajućeg studija u trajanju od *četiri godine*, sa najmanje *240 ECTS bodova*, sa akademskom titulom i stručnim zvanjem *profesor ili bachelor* za određenu oblast;

- profesor/bachelor islamskih nauka,
- profesor/bachelor islamskih teoloških studija,
- profesor/bachelor islamske teologije,
- profesor/bachelor teologije,
- diplomirani teolog,
- srodno zvanje stečeno na Fakultetu islamskih nauka, sa rješenjem o nostrifikaciji,
- profesor/bachelor islamske vjeronauke i religijskog odgoja, sa prethodno završenom medresom,
- profesor religijske pedagogije, sa prethodno završenom medresom,
- profesor/bachelor socijalne pedagogije i duhovne skrbi, sa prethodno završenom medresom,
- diplomirani socijalni pedagog, sa prethodno završenom medresom,
- profesor/bachelor pedagogije i/ili psihologije, sa prethodno završenom medresom,
- profesor/bachelor drugih predmeta zastupljenih u Nastavnom planu i programu medrese, sa prethodno završenom medresom (iznimno).

SADRŽAJ

Koncepcija medrese	5
Nastavni plan medresa	11
Kiraet.....	15
Akaid	23
Fikh	35
Ahlak	49
Povijest islama	59
Tefsir	73
Hadis	81
Bosanski jezik i književnost.....	89
Arapski jezik	109
Engleski jezik.....	129
Historija.....	171
Geografija.....	179
Filozofija.....	187
Logika	191
Psihologija.....	195
Sociologija	203
Pedagogija sa didaktikom.....	207
Matematika.....	217
Fizika	237
Hemija	245
Biologija	255
Osnovi informatike	275
Tjelesni i zdravstveni odgoj (učenici)	283
Tjelesni i zdravstveni odgoj (učenice).....	293
Demokratija i ljudska prava	299
Turski jezik.....	305
Latinski jezik.....	313
Plan i program odgojnog rada u medresama.....	317

